

PRAWA CZŁOWIEKA

HUMAN RIGHTS

HUMANISTYCZNE ZESZYTY NAUKOWE
HUMANISTIC – SCIENTIFIC FASCICLES

ZESZYT / FASCICLE

Nr 23 (2)/2019

Prawa człowieka
wobec wyzwań
współczesności

REDAKCJA NAUKOWA
LESZEK WIECZOREK

PRAWA CZŁOWIEKA

HUMAN RIGHTS

PRAWA CZŁOWIEKA

HUMAN RIGHTS

Humanistyczne Zeszyty Naukowe

Humanistic – Scientific Fascicles

NUMER / NUMBER

23 (2)/2019

Prawa człowieka wobec wyzwań współczesności

REDAKTOR NAUKOWY / SCIENTIFIC EDITOR

LESZEK WIECZOREK

Katowice 2019

Redakcja jest zainteresowana artykułami prawników, pedagogów, psychologów, politologów, socjologów, traktującymi o szeroko rozumianych prawach człowieka. Autor powinien dołączyć do artykułu krótkie streszczenie (1 strona) oraz informacje o sobie. Publikowane będą teksty w języku polskim, angielskim i niemieckim. Redakcja nie zwraca prac niezamówionych.

Humanistyczne Zeszyty Naukowe – PRAWA CZŁOWIEKA is an editorial series devoted to various aspects of human rights. The editorial committee welcomes submissions from lawyers, sociologists, psychologists, specialists in politics and culture. Manuscripts should be accompanied by a summary (1 page) and a short note about the author. Articles must be written in Polish, English or German.

The journal does not return unsolicited manuscripts.

Publikowane prace wyrażają wyłącznie osobiste poglądy autorów, którzy odpowiadają za użyte w nich stwierdzenia i opinie.

All texts express exclusively personal views of the authors. Authors bear full responsibility for statements and opinions expressed in the published studies.

Teksty recenzowane przez recenzentów zewnętrznych.

All text reviewed by the external reviewers.

WYDAWCA I REDAKCJA:
ADDRESS OF THE EDITOR AND EDITORIAL COMMITTEE:

Humanistyczne Zeszyty Naukowe
PRAWA CZŁOWIEKA
Wydawnictwo Naukowe Centrum Usług Edukacyjnych,
Badawczych i Profilaktycznych

humanrights.com.pl
Redakcja: redakcja@humanrights.com.pl
Dystrybucja: dystrybucja@humanrights.com.pl

Publikacja wydana we współpracy z:
Wydawnictwem Naukowym Progres
oraz przy wsparciu

oraz
Fundacji Zakłady Kórnickie

ISBN 978-83-65259-52-3
ISSN 2082-971X

Skład, opracowanie tekstu: Bogusław Reimann
Korekta: Malwina Pisulska

Realizacja poligraficzna:
Wydawnictwo-Druk-Reklama

PROGRES

41-218 Sosnowiec, ul. mjr. Hubala-Dobrzańskiego 70
tel. 32 299 75 83
www.wdrprogres.pl

KOMITET REDAKCYJNY:

redaktor naczelny – prof. Leszek Wieczorek
zastępca redaktora naczelnego – prof. Justyn Piskorski, MIC (Bonn)
sekretarz – dr Tomasz Moll
sekretarz – mgr Patryk Zieliński

REDAKTORZY TEMATYCZNI:

prawo konstytucyjne – prof. Andrzej Bisztyga
socjologia – prof. Zbigniew Galor
prawo administracyjne – dr Tomasz Moll
prawo karne, kryminologia, penitencjarystyka, kryminalistyka – prof. Leszek Wieczorek

REDAKTOR STATYSTYCZNY:

mgr Andrzej Szafranek

REDAKTOR JĘZYKOWY:

dr Katarzyna Kita-Wałęka

STALI RECENZENCI:

prof. Ewa M. Guzik-Makaruk (UwB)
prof. Sabina Grabowska (UR)
prof. Radosław Grabowski (UR)
prof. Mariusz Jabłoński (UWr)
prof. Elżbieta Karska (UKSW)
prof. Anna Młynarska-Sobaczewska (INP PAN)
prof. Anna Rakowska-Trela (UŁ)
prof. Piotr Stępniański (UAM)
prof. Bogumił Szmulik (UKSW)
prof. Wojciech Zalewski (UG)

RADA NAUKOWA:

prof. Bogusław Banaszak (UZ, GWSH)
dr Eduard Barany (Słowacja)
prof. Vladyslav Fedorenko (Ukraina)
prof. Andrzej Bisztyga – przewodniczący (UZ)
prof. Marek Chmaj (SWPS)
prof. Peter Cumper (Wielka Brytania)
prof. Ioan Ganfalean (Rumunia)
dr Nataliia Hendel (Ukraina)
prof. Jerzy Jaskiernia (UJK)
prof. Jiri Jirasek (Czechy)
prof. Maciej Małolepszy (UZ, Niemcy)
prof. Tomasz Milej (Tanzania)
prof. Tumay Murat (Turcja)
doc. Aliya Orazaliyeva (Kazachstan)
prof. Ivan Pankevych (Ukraina)
prof. Emil W. Plywaczewski (UwB)
prof. Wiktor Rudenko (Rosja)
prof. Irena Rzeplińska (INP PAN)
prof. Ewa Tuora-Schwierskott (Niemcy)
prof. Leon Tyszkiewicz (WSFiP)
prof. Leszek Wieczorek – zastępca przewodniczącego (UJK)
prof. Roman Wieruszewski (PCPCz)
prof. Andrzej Wierzbicki (UW)

EDITORIAL COMMITTEE:

Editor-in-chief – prof. Leszek Wieczorek
Vice Editor-in-chief – prof. Justyn Piskorski, MIC (Bonn)
Secretary – Tomasz Moll PhD
Secretary – Patryk Zieliński MA

THEMATIC EDITORS:

Constitutional Law – prof. Andrzej Bisztyga
Sociology – prof. Zbigniew Galor
Administrative Law – Tomasz Moll PhD
Criminal Law, Criminology, Penitentiary, Forensics – prof. Leszek Wieczorek

STATISTICAL EDITOR:

Andrzej Szafranek MA

EDITORS LANGUAGE:

dr Katarzyna Kita-Wałęka

CONSTANTS REVIEWERS:

prof. Ewa M. Guzik-Makaruk (Poland)
prof. Sabina Grabowska (Poland)
prof. Radosław Grabowski (Poland)
prof. Mariusz Jabłoński (Poland)
prof. Elżbieta Karska (Poland)
prof. Anna Młynarska-Sobaczewska (Poland)
prof. Anna Rakowska-Trela (Poland)
prof. Piotr Stępnik (Poland)
prof. Bogumił Szmulik (Poland)
prof. Wojciech Zalewski (Poland)

SCIENTIFIC COUNCIL

prof. Bogusław Banaszak (Poland)
dr Eduard Barany (Slovakia)
prof. Vladyslav Fedorenko (Ukraine)
prof. Andrzej Bisztyga – Chairman (Poland)
prof. Marek Chmaj (Poland)
prof. Peter Cumper (Great Britain)
prof. Ioan Ganfalean (Romania)
dr Nataliia Hendel (Ukraine)
prof. Jerzy Jaskiernia (Poland)
prof. Jiri Jirasek (Czech Republic)
prof. Maciej Małolepszy (UZ, Germany)
prof. Tomasz Milej (Tanzania)
prof. Tumay Murat (Turkey)
doc. Aliya Orazaliyeva (Kazakhstan)
prof. Ivan Pankevych (Ukraine)
prof. Emil W. Plywaczewski (Poland)
prof. Wiktor Rudenko (Russia)
prof. Irena Rzeplińska (Poland)
prof. Ewa Tuora-Schwierskott (Germany)
prof. Leon Tyszkiewicz (Poland)
prof. Leszek Wieczorek – deputy Chairman (Poland)
prof. Roman Wieruszewski (Poland)
prof. Andrzej Wierzbicki (Poland)

SPIS TREŚCI

HUMANISTYCZNE ZESZYTY NAUKOWE – PRAWA CZŁOWIEKA NR 23 (2)/2019

Leszek WIECZOREK (ORCID: 0000-0002-1498-4667) Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Od Redaktora Naukowego	13
--	----

ARTYKUŁY

Libor KLIMEK (ORCID: 0000-0003-1014-5759) Wydział Prawa, Uniwersytet Matej Bel, Banská Bystrica <i>Postępowanie o wzajemnym uznawaniu wyroków i środków pozbawienia wolności w Unii Europejskiej</i>	23
Oleg LESZCZAK (ORCID: 0000-0003-3358-8923) Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach <i>Kulturowo-cywilizacyjny wymiar łamania prawa</i>	51
Paweł ŁUSZCZ (ORCID: brak) Wojskowa Akademia Techniczna w Warszawie <i>Prawa człowieka a koncepcja bezpieczeństwa demokratycznego na przykładzie jednostki penitencjarnej</i>	69
Małgorzata MARCINIAK (ORCID: 0000-0003-4929-0910) Uniwersytet Opolski <i>Kara pozbawienia wolności za przestępstwo z art. 258 k.k. w świetle statystyk sądowych</i>	85
Dorota RONDALSKA (ORCID: 0000-0003-4929-0910) Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu <i>Kryzys życiowy związany z umieszczeniem w zakładzie karnym i jego konsekwencje dla skazanego</i>	109

Bystrík ŠRAMEL (ORCID: 0000-0001-9061-6201)	
Uniwersytet Świętych Cyryla i Metodego w Trnawie	
<i>Wykonywanie wyroków pozbawienia wolności w prywatnych więzieniach: historyczne tło zjawiska</i>	129
Jewgienij ZUBKOW (ORCID: 0000-0002-3300-6009)	
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach	
<i>Hierarchia wartości w rosyjskim dyskursie przestępczym</i>	147

PUBLIKACJE STUDENCKIE

Paweł BISKUPSKI (ORCID: brak)	
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach	
<i>Instytucja świadka koronnego oraz jej wykorzystanie w walce z przestępczością zorganizowaną</i>	163
Wojciech CHRZĄŚCIK (ORCID: brak)	
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie	
<i>Instytucja prawna obrony koniecznej w świetle przepisów k.k. z 1997 r., orzecznictwa i praktyki – próba oceny</i>	189
Alicja DELESTOWICZ (ORCID: brak)	
Uniwersytet Łódzki	
<i>Instytucja kary łącznej – ogólne założenia i praktyczne aspekty regulacji</i>	215
Adam KSEL (ORCID: brak)	
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach	
<i>Teoria gier jako narzędzie apriorycznej analizy skuteczności przepisów prawa karnego materialnego</i>	231

RECENZJE I NOTY BIBLIOGRAFICZNE

Monika Augustyniak, Leszek Bielecki, Jarosław Czerw, Piotr Ruczkowski, Jerzy Stelmasiak, Piotr Adam Tusiński, Paweł Marek Woroniecki, Marian Zdyb, Agnieszka Żywicka (red.): <i>Prawo Administracyjne</i> , Wolters Kluwer, Warszawa 2016 (recenzent Tomasz MOLL (ORCID: 0000-0003-1466-8274)	251
---	-----

SPRAWOZDANIA

Maciej DŁUGOSZ (ORCID: brak)

UJK w Kielcach

Ogólnopolska Konferencja Naukowa z cyklu „Wyzwania Polski w Europie” Nt. Polska w Unii Europejskiej po wyborach do Parlamentu Europejskiego; Polskie Towarzystwo Studiów Europejskich, Przedstawicielstwo Komisji Europejskiej w Polsce, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach (9.06.2019–11.06.2019, Kielce) 259

Krzysztof GASIŃSKI (ORCID: brak)

UJK w Kielcach

VII Międzynarodowa Konferencja Naukowa cyklu Bezpieczeństwo RP w wymiarze narodowym i międzynarodowym nt. 20 lat Polski w NATO. Bezpieczeństwo przyszłości 263

Patryk ZIELIŃSKI (ORCID: 0000-0003-4473-4658)

UJK w Kielcach

II Ogólnopolska Konferencja Naukowa Działalność gospodarcza – wymiar krajowy i międzynarodowy, (17–18 października 2019 roku, Kielce) 267

TABLE OF CONTENTS

HUMANISTIC SCIENTIFIC FASCICLES – HUMAN RIGHTS NO. 23 (2)/2019

Leszek WIECZOREK (ORCID: 0000-0002-1498-4667)	
Jan Kochanowski University in Kielce	
From Scientific Editor	17

ARTICLES

Libor KLIMEK (ORCID: 0000-0003-1014-5759)	
Faculty of Law, Matej Bel University, Banská Bystrica	
<i>Proceedings of Mutual Recognition of Custodial Sentences and Measures Involving Deprivation of Liberty in the European Union</i>	23
Oleg LESZCZAK (ORCID: 0000-0003-3358-8923)	
Jan Kochanowski University of Kielce	
<i>Cultural-Civilisational Aspect of Breaking the Law</i>	51
Paweł ŁUSZCZ (ORCID: no number)	
Military University of Technology in Warsaw	
<i>Human rights and the concept of democratic security on example of a penitentiary unit</i>	69
Małgorzata MARCINIAK (ORCID: 0000-0003-4929-0910)	
University of Opole	
<i>Prison sentence for a crime under 258 article of penal code in the light of court statistics</i>	85
Dorota RONDALSKA (ORCID: 0000-0003-4929-0910)	
Adam Mickiewicz University in Poznań	
<i>The crisis of life associated with the placement in the prison and its consequences for the convict</i>	109

Bystrík ŠRAMEL (ORCID: 0000-0001-9061-6201) University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava <i>Execution of imprisonment sentences in private prisons: Historical background of the phenomenon</i>	129
Jewgienij ZUBKOW (ORCID: 0000-0002-3300-6009) Jan Kochanowski University of Kielce <i>Hierarchy of values in Russian criminal discourse</i>	147

STUDENT'S PUBLICATIONS

Paweł BISKUPSKI (ORCID: no number) Jan Kochanowski University of Kielce <i>The institution of the crown witness and its use in battle with organized crime</i>	163
Wojciech CHRZĄŚCIK (ORCID: no number) Jagiellonian University in Cracow <i>The legal institution of self-defence based on the regulations of the Penal Code of 1977, court jurisdiction and legal practise – assessment</i>	189
Alicja DELESTOWICZ (ORCID: no number) University of Lodz <i>Combined punishment – key objectives and practical aspects of the regulation</i>	215
Adam KSEL (ORCID: no number) Jan Kochanowski University of Kielce <i>Game theory as a tool for a priori efficiency analysis of substantive penal law provisions</i>	231

REVIEWS AND BIBLIOGRAPHICAL NOTES

Monika AUGUSTYNIAK, Leszek BIELECKI, Jarosław CZERW, Piotr RUCZKOWSKI, Jerzy STELMASIAK (red.), Piotr Adam TUSIŃSKI, Paweł Marek WORONIECKI, Marian ZDYB (red.), Agnieszka ŻYWICKA: <i>Prawo Administracyjne</i> , Wolters Kluwer, Warszawa 2016 (reviewer Tomasz MOLL, ORCID: 0000-0003-1466-8274)	251
--	-----

REPORTS

Maciej DŁUGOSZ (ORCID: no number)

Jan Kochanowski University of Kielce

National Scientific Conference from the cycle „Poland’s Challenges

in Europe ‘Poland in the European Union after the elections to

The European Parliament; Polish Society for European Studies,

Representation of the European Commission in Poland, Jan Kochanowski

University in Kielce (9/06/2019 – 11/06/2019, Kielce) 259

Krzysztof GASIŃSKI (ORCID: no number)

Jan Kochanowski University of Kielce

VII International Scientific Conference of the Security of Poland cycle

in the national and international dimension on Poland’s 20 years

in NATO. Security of the future 263

Patryk ZIELIŃSKI (ORCID: 0000-0003-4473-4658)

Jan Kochanowski University of Kielce

2nd National Scientific Conference of Economic Activity – national

and international dimension, (October 17–18, 2019, Kielce) 267

OD REDAKTORA NAUKOWEGO

Po raz kolejny przypadł mi zaszczyt redagowania, tym razem już 23 tomu (2019) cyklicznie ukazujących się „Humanistycznych Zeszytów Naukowych – Prawa Człowieka/Humanistic Scientific Fascicles – Human Rights” (HZNPC/HSFHR).

Numer ten obejmuje następujących w kolejności alfabetycznej 12 wyselekcjonowanych i podwójnie recenzowanych artykułów, w tym 4 studenckie, glosę, dwie recenzje i dwa sprawozdania.

Z uwagi m.in. na szeroki zakres tematyczny oraz Autorów reprezentujących zagraniczne ośrodki naukowe – w mojej i recenzentów ocenie – jest to ponownie numer bardzo interesujący, po raz kolejny wzmacniający pozycję Humanistycznych Zeszytów Naukowych Prawa Człowieka/Humanistic Scientific Fascicles Human Rights.

Libor Klimek z Uniwersytetu Matej Bel, Banská Bystrica, w artukule pt. *Proceedings of Mutual Recognition of Custodial Sentences and Measures Involving Deprivation of Liberty in the European Union* prezentuje poglądy dotyczące postępowania w sprawie wzajemnego uznawania wyroków pozbawienia wolności oraz środków dotyczących pozbawienia wolności w Unii Europejskiej.

Oleg Leszczak z Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach w tekście pt. *Kulturowo-cywilizacyjny wymiar łamania prawa* rozpatruje pojęcie prawa w ujęciu antropocentrycznym jako funkcji informacyjno-semiotycznej pod względem esencjalnym, teleologicznym i kauzalnym. Autor przedstawia typologię motywów łamania prawa, zarówno personalnych, jak kulturowo-cywilizacyjnych oraz wachlarz motywów kulturowo-cywilizacyjnych (naturalistycznych, turanistycznych, bizantynistycznych, teokratycznych, europeistycznych oraz konsumpcjonistycznych), które powodują łamanie prawa w trybie synergii kauzalnej (ignorancja prawna), a także w trybie cybernetycznym (ignorowanie prawa).

Paweł Łuszcz z Wojskowej Akademii Technicznej w Warszawie w artykule. pt. *Prawa człowieka a koncepcja bezpieczeństwa demokratycznego na przykładzie jednostki penitencjarnej* podjął rozważania na temat gwarantowanych przez Konstytucję i Państwo równych praw, bowiem zgodnie z art. 62 pkt 2 Konstytucji „Obywatelom, niezależnie od ich sytuacji materialnej, władze publiczne zapewniają równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej”. Autor podkreślił, że nie tylko zdrowie jest prawnie chronione, gdyż każdy ma zagwarantowane bezpieczeństwo przez Państwo. Należy jednak zaznaczyć, iż w każdym społeczeństwie są jednostki, które nie stosują się do obowiązujących norm prawnych i przepisów. Państwo demokratyczne dysponuje szeregiem środków, aby takie osoby dyscyplinować.

Z kolei Małgorzata Marciniak z Uniwersytetu Opolskiego w art. pt. *Kara pozbawienia wolności za przestępstwo z art. 258 k.k. w świetle statystyk sądowych* porusza zagadnienia dotyczące kary pozbawienia wolności w kontekście zmiany przepisów wprowadzonych ustawą z dnia 20 lutego 2015 r., o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw. Autorka przedstawia również statystyki dotyczące liczby orzekanych kar pozbawienia wolności (bezwzględnych i z warunkowym zawieszeniem ich wykonania) w latach 2010–2015, za przestępstwo z art. 258 k.k., na tle statystyk dotyczących ogółu kar oraz kar wymierzonych za przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu.

Dorota Rondalska z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, w tekście pt. *Kryzys życiowy związany z umieszczeniem w zakładzie karnym i jego konsekwencje dla skazanego* przedstawia kryzys życiowy, związany z pozbawieniem człowieka wolności. Autorka analizuje ten kryzys na tle 3 faz postępowania karnego, tj. prejurudycznej, jurydycznej oraz postjurydycznej, a także następującym po nich etapie powrotu do społeczeństwa. Pokazuje jego dynamikę i rozwój, a także związane z nim negatywne zmiany w sytuacji życiowej i społecznej skazanego.

Bystrík Šramel z University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava, w artykule pt. *Execution of imprisonment sentences in private prisons: Historical background of the phenomenon* podjął tematykę nowego zjawiska, a mianowicie prywatyzacji systemu więziennego. Zjawisko to w ostatnich dziesięcioleciach kształtuje się w polityce karnej zarówno krajów anglo-amerykańskich, jak i krajów kontynentalnego systemu prawnego. Choć, jak zauważył Autor, zjawisko to ma wielu zwolenników, które wskazują

w szczególności na pragmatyczne aspekty, nie można w pełni zaakceptować go w sposób bezkrytyczny.

Z kolei Jewgienij Zubkow z Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach w artykule pt. *Hierarchia wartości w rosyjskim dyskursie przestępczym* rozpatruje tytułowe zagadnienie w czteropoziomowej strukturze mechanizmów osiągania celów przez zawodowych złodziei. Owa struktura została przedstawiona wraz z modelem analizy dyskursywnej, która pozwoliła zweryfikować i udowodnić wyniki badań kontaktowych.

Wojciech Zalewski z Uniwersytetu Gdańskiego w tekście pt. *Czy rzeczywiście istnieje „polski model zakładu karnego”? Uwagi historyczne i prawno-porównawcze* dokonał analizy polskiego modelu zakładu karnego, który w przekonaniu Autora nie istnieje. Jak podkreślono, z całą pewnością istnieją jasne momenty w rozwoju penitencjarystyki polskiej, które jednak w dużej mierze opierały się na rozwijaniu i doskonaleniu cudzych pomysłów i prób ich ewentualnej adaptacji na grunt polski.

Odnosząc się do publikacji studenckich, Paweł Biskupski, student Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach w tekście pt. *Instytucja świadka koronnego oraz jej wykorzystanie w walce z przestępczością zorganizowaną* dokonał próby zdiagnozowania zjawiska przestępczości zorganizowanej, bowiem dynamiczny charakter tej formy przestępczości powoduje, iż zmienia się zarówno wybór jak i hierarchia najistotniejszych cech branych pod uwagę podczas definiowania przestępczości zorganizowanej, a tym samym wykorzystywania do walki z nią instytucji świadka koronnego.

Adam Ksel, również student Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, w artykule pt. *Teoria gier jako narzędzie apriorycznej analizy skuteczności przepisów prawa karnego materialnego* opisał autorską metodę analizy skuteczności przepisów kodeksu karnego w oparciu o model zbudowany na podstawie teorii gier.

Natomiast Wojciech Chrzęścik, student Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, w tekście pt. *Instytucja prawna obrony koniecznej w świetle przepisów k.k. z 1997 r., orzecznictwa i praktyki – próba oceny* podkreślił, że ogólnym umotywowaniem legalności obrony koniecznej jest stwierdzenie, iż ma ona na celu nie tylko ochronę dobra prawnego bezprawnie i bezpośrednio zaatakowanego, ale również kształtowanie zasady, że prawo nie powinno ustępować przed bezprawiem.

Alicja Delestowicz studentka Uniwersytetu Łódzkiego, w tekście pt. *Instytucja kary łącznej – ogólne założenia i praktyczne aspekty regula-*

cji przedstawiła problematykę prawną związaną z karą łączną, zarówno w wymiarze doktrynalnym jak i praktycznym, dokonując wielopłaszczyznowej oceny tej instytucji.

Całość numeru wieńczą: recenzja Tomasza Molla, a także sprawozdania Macieja Długosza, Krzysztofa Gasińskiego oraz Patryka Zielińskiego.

Wydaje się, że również i tym razem warto wyrazić nadzieję, iż kierowane do Szanownych Czytelników w niniejszym numerze „Humanistycznych Zeszytów Naukowych – Prawa Człowieka/Humanistic Scientific Fascicles – Human Rights” publikacje spotkają się (tak, jak to było w przypadku poprzednich numerów) z zainteresowaniem i będą stanowiły asumpt do dalszych rozważań i dociekań naukowych.

Leszek WIECZOREK
(ORCID: 0000-0002-1498-4667)

FROM SCIENTIFIC EDITOR

Once again I had the honor of editing, this time already 23 volume (2019) of cyclically appearing „Humanistic Notebooks Naukowych – Prawa Człowieka / Humanistic Scientific Fascicles – Human Rights „(HZNPC / HSFHR).

This number includes 12 selected and double-reviewed articles, including 4 student articles, a vote, two reviews and two reports.

Due to min. on a wide range of topics and representing authors foreign research centers - in my and reviewers' opinion – this is it again a very interesting number, once again strengthening the position Humanistyczne Zeszytów Naukowe Prawa Human / Humanistic Scientific Fascicles Human Rights.

Libor Klimek from Matej Bel University, Banská Bystrica, in the article Fri. Proceedings of Mutual Recognition of Custodial Sentences and Measures Involving Deprivation of Liberty in the European Union presents views on mutual recognition proceedings imprisonment sentences and measures related to deprivation of liberty freedom in the European Union.

Oleg Leszczak from the Jan Kochanowski University in Kielce in the text The cultural and civilizational dimension of breaking the law is being considered the notion of law in anthropocentric approach as an information-subjective function in essential, teleological and causal terms.

The author presents a typology of violation motives, both personal, as well as cultural and civilizational ones and the range of cultural and motifs civilizational (naturalistic, turanistic, Byzantine, theocratic, Europeanist and consumerist), which cause breaking the law in causal synergy mode (ignorance legal) as well as in cybernetic mode (ignoring the law).

Paweł Łuszcz from the Military University of Technology in Warsaw in the article. Fri. Human rights and the concept of democratic security

on the example of a penitentiary unit, he discussed the topic guaranteed by the Constitution and the State equal rights, because pursuant to Article 62 (2) of the Constitution ‘Citizens, irrespective of their situation material, public authorities ensure equal access to benefits healthcare’. The author emphasized that not only health is legal protected because everyone is guaranteed security by the state. However, it should be noted that in every society there are individuals which do not comply with applicable legal norms and regulations. A democratic state has at its disposal a number of resources to make such persons discipline.

In turn, Małgorzata Marciniak from the University of Opole in art. Fri. The penalty of deprivation of liberty for the crime pursuant to art. 258 of the Criminal Code in the light of statistics lawsuits raise issues related to imprisonment, in the context of changes to the provisions introduced by the Act of February 20 2015, on amendment of the Act – Penal Code and some other acts. The author also presents statistics on the number of penalties imposed imprisonment (absolute and with conditional suspension) their implementation) in 2010–2015, for an offense under Art. 258 of the Criminal Code, against the background statistics on total penalties and penalties imposed for offenses against public order.

Dorota Rondalska from the University of Adam Mickiewicz in Poznań, in the text Life crisis related to placing in a plant criminal and its consequences for the convict presents life crisis, related to deprivation of man of liberty. The author analyzes this crisis against the background of three phases of criminal proceedings, i.e. pre-judicial, judicial and post-judicial, as well as the subsequent stage of returning to society. It shows its dynamics and development, as well as related to it negative changes in the life and social situation of the convict.

Bystrík Šramel from the University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava, in article entitled Execution of imprisonment sentences in private prisons: Historical background of the phenomenon took up the subject of a new phenomenon, namely the privatization of the prison system. This phenomenon in recent for decades shaped in the criminal policy of both Anglo-American countries, and countries of the continental legal system. although, as noted by the author, this phenomenon has many supporters that indicate in particular on pragmatic aspects, it cannot be fully accepted uncritically.

In turn, Evgeny Zubkow from the Jan Kochanowski University in Kielce in the article Hierarchy of values in Russian criminal discourse

examines the title issue in a four-level structure mechanisms of achieving goals by professional thieves, called. This structure was presented along with the discursive analysis model, which allowed us to verify and prove the results of contact tests.

Wojciech Zalewski from the University of Gdańsk in the text Do indeed is there a „Polish prison model”? Historical remarks and legal and comparative analysis of the Polish model of the penitentiary institution, which in the author’s opinion does not exist. As highlighted, definitely there are clear moments in the development of Polish penitentiary statistics, which to a large extent, however, they were based on the development and improvement of others ideas and attempts at their possible adaptation to Polish soil.

Referring to student publications, Paweł Biskupski a student Jan Kochanowski University in Kielce in the text Institution Crown witness and its use in the fight against crime organized, he attempted to diagnose the phenomenon of crime organized, because the dynamic nature of this form of crime causes that both the selection and the hierarchy of the most important changes features taken into account when defining organized crime, and thus using the institution of a witness to fight her Crown.

Adam Ksel, also a student at Jan Kochanowski University in Kielce, in the article entitled Game theory as a tool for a priori analysis he described the effectiveness of substantive criminal law provisions by the author’s method analysis of the effectiveness of the provisions of the Penal Code based on the model built on the basis of game theory.

However, Wojciech Chrzęścik, student at the Jagiellonian University in Krakow, in the text Legal institution of necessary defense in light of provisions of the Penal Code of 1997, case law and practice – an attempted assessment stressed that the general justification for the legality of self-defense is that that it is intended not only to protect a legal good unlawfully and directly attacked, but also shaping the principle that right should not give way before lawlessness.

Alicja Delestowicz a student at the University of Lodz, in the text Institution of total punishment – general assumptions and practical aspects of regulation presented legal issues related to the total penalty, both in doctrinal as well as practical, accomplishing multifaceted assessment of this institution.

The whole issue is crowned with reviews by Tomasz Moll and reports Maciej Długosz, Krzysztof Gasiński and Patryk Zieliński.

It also seems that this time it is worth expressing the hope that they managed to Dear Readers in this issue of „Humanities Zeszytów Naukowych – Prawa Człowieka / Humanistic Scientific Fascicles – Human Rights” publications will meet (just as it was in previous issues) with interest and will act as a prompt for further reflection and scientific inquiry.

Leszek WIECZOREK
(ORCID: 0000-0002-1498-4667)

ARTYKUŁY

ARTICLES

Libor KLIMEK
(ORCID: 0000-0003-1014-5759)
Uniwersytet Matej Bel, Banská Bystrica

***PROCEEDINGS OF MUTUAL
RECOGNITION OF CUSTODIAL
SENTENCES AND MEASURES
INVOLVING DEPRIVATION OF LIBERTY
IN THE EUROPEAN UNION***

INTRODUCTION

Mutual recognition of judicial decisions in European criminal law is ambitious idea –or more precisely – very ambitious idea. It permits decisions to move freely from one State to another. It fights against the ‘foreignity argument’, i.e. it avoids a judicial decision to be rejected in another State simply because of its alien origin. It is a key element for the development of judicial co-operation in criminal matters in the European Union. Its implementation is one of the main areas of European Union activity regarding criminal justice¹.

The contribution deals with the proceedings of mutual recognition of custodial sentences and measures involving deprivation of liberty in the European Union. It is divided into four sections. The first section introduces its legal basis – the Framework Decision 2008/909/JHA on

¹ In-depth analysis see: Klimek L (2017) Mutual Recognition of Judicial Decisions in European Criminal Law. Springer, Cham, 742 pages.

the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty². The second section analyses its definition, scope of application and key terms. While the third section is focused on transmission of a decision on custodial sentence or measure involving deprivation of liberty to the other State, the last fourth section is focused on recognition and execution of a decision on custodial sentence or measure involving deprivation of liberty in the executing state.

1. LEGAL BASIS: THE FRAMEWORK DECISION 2008/909/JHA ON THE MUTUAL RECOGNITION OF CUSTODIAL SENTENCES AND DEPRIVATION OF LIBERTY

The legal basis of the mutual recognition of custodial sentences or measures involving deprivation of liberty addressed for the Member States of the European Union is the *Framework Decision 2008/909/JHA on the application of the principle of mutual recognition to judgments in criminal matters imposing custodial sentences or measures involving deprivation of liberty for the purpose of their enforcement in the European Union*³ (hereinafter ‘Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty’, or ‘Framework Decision’).

The original intention of the European Commission was to introduce a Framework Decision on the European enforcement order. The original Draft Framework Decision⁴ of 2005 mentioned this instrument in its

² Council Framework Decision 2008/909/JHA of 27th November 2008 on the application of the principle of mutual recognition to judgments in criminal matters imposing custodial sentences or measures involving deprivation of liberty for the purpose of their enforcement in the European Union as amended by the Framework Decision 2009/299/JHA. Official Journal of the European Union, L 327/27 of 5th December 2008.

³ Council Framework Decision 2008/909/JHA of 27th November 2008 on the application of the principle of mutual recognition to judgments in criminal matters imposing custodial sentences or measures involving deprivation of liberty for the purpose of their enforcement in the European Union as amended by the Framework Decision 2009/299/JHA. Official Journal of the European Union, L 327/27 of 5th December 2008.

⁴ Initiative of the Republic of Austria, the Republic of Finland and the Kingdom of Sweden with a view to adopting a Council Framework Decision on the European enforcement order and the transfer of sentenced persons between Member States of the European Union. Official Journal of the European Union, C 150/1 of 21st June 2005.

name – ‘Framework Decision on the *European enforcement order* and the transfer of sentenced persons between Member States of the European Union’ (emphasis added). Moreover, it introduced its definition⁵ and even its core text mentioned it, for example, ‘Forwarding of the European enforcement order’⁶, ‘Form and content of the European enforcement order’⁷, ‘Recognition and enforcement of a European enforcement order’⁸. However, the revised Draft Framework Decision⁹ of 2006 does not mention it at all and therefore the final version of the Framework Decision does not follow wording of its original Draft.

In spite the fact that the final version of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty does not mention at all the European enforcement order (in criminal matters), it exist in civil matters. In the area of civil law is applicable a *European enforcement order for uncontested claims* by debtors. It is a certificate which enables judgments, court settlements and authentic instruments on uncontested claims to be recognised and enforced in another Member State of the European Union. Its legal basis at the European Union level is the Regulation (EC) No 805/2004 creating a European enforcement order for uncontested claims¹⁰. The purpose of the Regulation is to create the European enforcement order for uncontested claims to permit the free circulation of judgments, court settlements and authentic instruments throughout all Member States without any intermediate proceedings needing to be brought in the

⁵ Under Article 1(a) of the Initiative on the Framework Decision on the European enforcement the term *European enforcement order* shall mean a decision delivered by a competent authority of the issuing State for the purpose of enforcing a final sentence imposed on a natural person by a court of that State.

⁶ Article 4 of the Initiative on the Framework Decision on the European enforcement order.

⁷ Article 6 of the Initiative on the Framework Decision on the European enforcement order.

⁸ Article 8 of the Initiative on the Framework Decision on the European enforcement order.

⁹ Council of the European Union (2006): ‘Council Framework Decision on the application of the principle of mutual recognition to judgments in criminal matters imposing custodial sentences or measures involving deprivation of liberty for the purpose of their enforcement in the European Union’, 15875/06.

¹⁰ Regulation (EC) No 805/2004 of the European Parliament and of the Council of 21st April 2004 creating a European enforcement order for uncontested claims as amended by the Regulation (EC) No 1103/2008. Official Journal of the European Union, L 143/15 of 30th April 2004.

Member State of enforcement prior to recognition and enforcement. The Regulation shall apply in civil and commercial matters, whatever the nature of the court or tribunal¹¹. Indeed, the Regulation (EC) No 805/2004 creating a European enforcement order for uncontested claims shall apply in civil and commercial matters and it is not connected to the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty.

The objective of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty is not defined. However, its objective is to extend the principle of mutual recognition between Member States of the European Union to judgements in criminal matters that impose a custodial sentence or a measure involving the deprivation of liberty. On the one hand, the Framework Decision allows a Member State of the European Union to execute a prison sentence issued by another Member State against a person who remains in the first Member State. On the other hand, it establishes a system for transferring convicted prisoners back to the Member State of nationality or habitual residence (or to another Member State with which they have close ties) to serve their prison sentence.

The purpose of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty is to establish the rules under which a Member State of the EU, with a view to facilitating the social rehabilitation of the sentenced person, is to recognise a judgment and enforce the sentence¹². The objective of rehabilitation of the sentenced person is not served if such a person is kept in a foreign State when it is likely that, due to a deportation order, (s)he will no longer be permitted to remain in that State after having served the sentence. An

¹¹ Article 1 and (2)1 of the Regulation (EC) No 805/2004 creating a European enforcement order for uncontested claims; details see: Stone P (2006) *EU Private International Law: Harmonization of Laws*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham – Northampton, p. 250 et seq.; Berglund M (2009) *Cross-border Enforcement of Claims in the EU: History, Present Time and Future*. Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn, p. 145 et seq.

¹² Article 3(1) of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty; Klimek L (2013) *Uznávanie a výkon trestných rozsudkov, ktorými sa ukladá sankcia spojená s odňatím slobody v Európskej únii: aplikácia v Slovenskej republike* [transl.: Recognition and Enforcement of Criminal Judgments Imposing Sanction Involving Deprivation of Liberty in the European Union: Application in the Slovak Republic]. *Justičná revue* 65: 946–947

early transfer of the sentenced person to the State of his or her nationality or the State of his or her permanent legal residence increases the possibility of rehabilitation¹³.

The social rehabilitation goal is the underlying objective of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty and it should be applied accordingly in practice. Nevertheless, there are various practical problems involved in making this assessment. There is a difference in the amount of effort made by some Member States in assessing whether a transfer would be appropriate. The Netherlands, for example, make use of probation officers. These volunteers visit prisoners abroad, provide support and begin the process by assessing the prisoners. Their information is then used to assess whether rehabilitation in the Netherlands or another State is appropriate. There also raises the question whether and how the accuracy of the sentenced person's representations should be checked. They agree that a decision is especially hard to make if there is no immediate link with the executing Member State apart from the nationality. This raises the question to what extent a sentenced person can lose the right to return to the country of nationality¹⁴.

2. DEFINITION, SCOPE OF APPLICATION AND KEY TERMS

The Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty shall apply only to the recognition of judgments and the enforcement of sentences within the meaning of this Framework Decision, where the sentenced person is in the issuing State or in the executing State¹⁵. For purposes of the Framework Decision the term *judgment* shall mean a final decision or order of a court of the issuing State imposing a sentence on a natural person¹⁶. The term

¹³ Council of the European Union (2005): 'Draft Council Framework Decision on the European enforcement order and the transfer of sentenced persons between Member States of the EU', 5597/05, ADD 1, p. 5.

¹⁴ European Organisation of Prison and Correctional Services (2013): 'Expert Group on Framework Decision 909', Working Group Report, p. 7.

¹⁵ Article 8(2)(3) of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty.

¹⁶ Article 1(a) of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty.

sentence shall mean any custodial sentence or any measure involving deprivation of liberty imposed for a limited or unlimited period of time on account of a criminal offence on the basis of criminal proceedings¹⁷.

The fact that, in addition to the sentence, a fine and/or a confiscation order has been imposed, which has not yet been paid, recovered or enforced, shall not prevent a judgment from being forwarded. The recognition and enforcement of such fines and confiscation orders in another Member State of the European Union shall be based on the Framework Decision 2005/214/JHA on the application of the principle of mutual recognition to financial penalties¹⁸ and the Framework Decision 2006/783/JHA on the application of the principle of mutual recognition to confiscation orders¹⁹.

3. TRANSMISSION OF A DECISION ON CUSTODIAL SENTENCE OR MEASURE INVOLVING DEPRIVATION OF LIBERTY TO THE OTHER STATE

3.1. TRANSMISSION OF A DECISION AND ITS CERTIFICATE

The Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty stipulates that provided that the sentenced person is in the issuing State or in the executing State, a judgment together with the certificate for which the standard form is given in Annex I²⁰ to the Framework Decision, *may be forwarded* to one of the following Member States:²¹

¹⁷ Article 1(b) of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty.

¹⁸ Council Framework Decision 2005/214/JHA of 24th February 2005 on the application of the principle of mutual recognition to financial penalties as amended by the Framework Decision 2009/299/JHA. Official Journal of the European Union, L 76/16 of 22nd March 2005.

¹⁹ Council Framework Decision 2006/783/JHA of 6th October 2006 on the application of the principle of mutual recognition to confiscation orders as amended by the Framework Decision 2009/299/JHA. Official Journal of the European Union, L 328/59 of 24th November 2006.

²⁰ 'Certificate referred to in Article 4 of Council Framework Decision 2008/909/JHA of 27 November 2008 on the application of the principle of mutual recognition to judgments in criminal matters imposing custodial sentences or measures involving deprivation of liberty for the purpose of their enforcement in the European Union' (consolidated version). Official Journal of the European Union, L 327/40 of 5th December 2008.

²¹ Article 4(1)(a)(b)(c) of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty; see also: Zazra Á G (2014)

- the Member State of nationality of the sentenced person in which (s) he lives, or
- the Member State of nationality, to which, while not being the Member State where he or she lives, the sentenced person will be deported, once (s)he is released from the enforcement of the sentence on the basis of an expulsion or deportation order included in the judgment or in a judicial or administrative decision or any other measure taken consequential to the judgment, or
- any Member State other than a Member State above mentioned, the competent authority of which consents to the forwarding of the judgment and the certificate to that Member State.

In the third case the forwarding of the decision and the certificate to the executing State is subject to consultations between the competent authorities of the issuing and the executing States and the consent of the competent authority of the executing State. The competent authorities should take into account such elements as, for example, duration of the residence or other links to the executing State. In cases where the sentenced person could be transferred to a Member State and to a non-EU Member State under national law or international instruments, the competent authorities of the issuing and executing States should, in consultations, consider whether enforcement in the executing State would enhance the aim of social rehabilitation better than enforcement in the non-EU Member State.

It should be noted that the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty uses the wording ‘forwarding of the judgment and the certificate, instead of ‘transmission of the judgment and the certificate’.

The *judgment* (or a certified copy of it) together with the *certificate* shall be forwarded by the competent authority of the issuing State directly to the competent authority of the executing State²². The form appended to the Framework Decision *must be used*. The intention was

Exchange of Information Between Judicial Authorities in Different Steps of Criminal Proceedings. In: Zazra Á G (ed.) Exchange of Information and Data Protection in Cross-border Criminal Proceedings in Europe, Springer, Berlin – Heidelberg, p. 154.

²² Article 5(1) of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty.

to implement a working tool that might easily be filled in by the issuing judicial authorities and recognised by the executing judicial authorities.

The original of the judgment, or a certified copy of it, and the original of the certificate, shall be sent to the executing State if it so requires. All official communications shall be made directly between the said competent authorities²³.

The issuing State shall forward the judgment together with the certificate to only one executing State at any one time. If the competent authority of the executing State is not known to the competent authority of the issuing State, the latter shall make all necessary inquiries, including via the Contact points of the European Judicial Network²⁴ in order to obtain the information from the executing State²⁵.

The *certificate* must be signed and its contents certified as accurate by the competent authority in the issuing State. It shall contain the following information:²⁶

- identification of the issuing State and the executing State,
- the authority which issued the judgment imposing the sentence that became final as well as information regarding the judgment, for example, file reference,
- the authority that may be contacted for any question related to the certificate,
- the person on whom the sentence has been imposed, i.e. name, sex, nationality, date of birth, place of birth, language(s) which (s)he understands, etc.,
- request for provisional arrest by the issuing State (where the sentenced person is in the executing State),
- relation to any earlier European arrest warrant,
- reasons for forwarding the judgment and the certificate,
- judgment imposing the sentence,
- early or conditional release, and

²³ Article 5(3) of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty.

²⁴ Council Decision 2008/976/JHA of 16th December 2008 on the European Judicial Network. Official Journal of the European Union, L 348/130 of 24th December 2008.

²⁵ Article 5(4) of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty.

²⁶ In line with the Annex I to the Framework Decision Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty.

- other circumstances relevant to the case (optional).

The judgment together with a certificate may be forwarded to the executing State for the purpose of its recognition and enforcement of the sentence only with the consent of the sentenced person²⁷. On the contrary, the consent of the sentenced person shall not be required where the judgment together with the certificate is forwarded:²⁸

- to the Member State of nationality in which the sentenced person lives,
- to the Member State to which the sentenced person will be deported once (s)he is released from the enforcement of the sentence on the basis of an expulsion or deportation order included in the judgment or in a judicial or administrative decision or any other measure consequential to the judgment, and
- to the Member State to which the sentenced person has fled or otherwise returned in view of the criminal proceedings pending against him or her in the issuing State or following the conviction in that issuing State.

Determining where a person *lives* is an important aspect of the practical application of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty and is directly linked to its compulsory nature. As seen, the sentence transfer process can proceed without the consent of a sentenced person when the judgment is forwarded for execution to the Member State of the nationality in which the convicted person lives. Where in the Framework Decision reference is made to the State in which the sentenced person *lives*, under its Preamble this indicates the place to which that person is attached based on habitual residence and on elements such as family, social or professional ties²⁹. However, the Framework Decision does not offer a clear guidance on how to interpret the living place of a person. This does not indicate which subcriteria should be used, for example, whether

²⁷ Article 6(1) of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty; Ivor J, Klimek L, Záhora J (2013) *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky* [transl.: Criminal Law of the European Union and its Impact on the Legal Order of the Slovak Republic]. Eurokódex, Žilina, p. 614.

²⁸ Article 6(2) of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty.

²⁹ Recital 17 of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty.

or not to apply a minimum period of residence. The determination of the living place is done in a different way and completely depends on the interpretation of the Member State concerned³⁰.

3.2. LANGUAGES

As far as the *decision on custodial sentence or measure involving deprivation of liberty* is concerned, the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty does not require its translation into the language of the executing State. The original version of the decision in original language is applicable, because the decision is supplemented with the certificate which confirms that decision.

The *certificate* must be translated into the official language or one of the official languages³¹ of the executing State. Any Member State may state in a declaration that it will accept a translation in one or more other official languages of the institutions of the European Union (similarly to other mutual recognition instruments in criminal matters).

However, any Member State may in a declaration state that it, as an executing State, may without delay after receiving the judgment and the certificate, request, in cases where it finds the content of the certificate insufficient to decide on the enforcement of the sentence, that the judgment or essential parts of it be accompanied by a translation into the official language or one of the official languages of the executing State or into one or more other official languages of the institutions of the European Union. Such a request shall be made, after consultation, where necessary, to indicate the essential parts of the judgments to be translated, between the competent authorities of the issuing and the executing States³².

³⁰ European Organisation of Prison and Correctional Services (2013): 'Expert Group on Framework Decision 909', Working Group Report, p. 10.

³¹ Belgium is an example of State which uses more official languages than one. Its official languages are Dutch, French and German (ordered from the greatest speaker population to the smallest).

³² Article 23(3) of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty.

4. RECOGNITION AND EXECUTION OF A DECISION ON CUSTODIAL SENTENCE OR MEASURE INVOLVING DEPRIVATION OF LIBERTY IN THE EXECUTING STATE

4.1. RECOGNITION OF A DECISION

The Treaty on the Functioning of the European Union stipulates that '*judicial co-operation in criminal matters in the Union shall be based on the principle of mutual recognition of judgments and judicial decisions*'³³ (emphasis added). This provision is the first basis for the recognition of a decision on custodial sentence or measure involving deprivation of liberty.

Further, the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty stipulates that '[t]he competent authority of the executing State *shall recognise a judgment which has been forwarded [...]* and shall forthwith take all the necessary measures for the enforcement of the sentence'³⁴ (emphasis added). The competent authority shall adopt the decision on recognition of the decision on custodial sentence or measure involving deprivation of liberty.

In comparison to other mutual recognition procedures in criminal matters, the situation is very similar. While the Treaty on the Functioning of the European Union as European Union primary source of law anchors the mutual recognition of decision as a general objective, the concrete legislative instrument of European Union secondary law (framework decision or directive) implementing the procedure regulates special obligation to recognise a special type of decision, in this case the decision on custodial sentence or measure involving deprivation of liberty.

The competent authority in the executing State shall decide as quickly as possible whether to recognise the judgment and enforce the sentence and shall inform the issuing State thereof. The final decision on the recognition of the judgment and the enforcement of the sentence shall be taken within a period of 90 days of receipt of the judgment and the certificate. When in

³³ Article 82(1) of the Treaty on the Functioning of the European Union as amended by the Treaty of Lisbon.

³⁴ Article 8(1) of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty.

exceptional cases it is not practicable for the competent authority of the executing State to comply with this period, it shall without delay inform the competent authority of the issuing State giving the reasons for the delay and the estimated time needed for the final decision to be taken³⁵. It should be interpreted so that the competent authority in the executing State should only confirm that they recognise and will enforce the judgment without giving any details on how they will specifically enforce the judgment³⁶. However, the decision on recognition of the judgment and enforcement of the sentence may be postponed until the translation has been transmitted by the issuing State to the executing State or, where the executing State decides to translate the judgment at its own expenses, until the translation has been obtained³⁷.

The sentence can be incompatible with the law of the executing State in terms of its *duration* or in terms of its *nature*. Where the sentence is incompatible with the law of the executing State in terms of its *duration*, the competent authority of the executing State may decide to adapt the sentence only where that sentence exceeds the maximum penalty provided for similar offences under its national law. The adapted sentence shall not be less than the maximum penalty provided for similar offences under the law of the executing State. Where the sentence is incompatible with the law of the executing State in terms of its *nature*, the competent authority of the executing State may adapt it to the punishment or measure provided for under its own law for similar offences. Such a punishment or measure shall correspond as closely as possible to the sentence imposed in the issuing State and therefore the sentence shall not be converted into a pecuniary punishment. The adapted sentence shall not aggravate the sentence passed in the issuing State³⁸. As noted above, it is important to find the right balance between respect of the sentence originally imposed and the legal

³⁵ Article 12(1)(2)(3) of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty; Ivor J, Klimek L, Záhora J (2013) *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky* [transl.: Criminal Law of the European Union and its Impact on the Legal Order of the Slovak Republic]. Eurokódex, Žilina, p. 615.

³⁶ European Organisation of Prison and Correctional Services (2013): 'Expert Group on Framework Decision 909', Working Group Report, p. 9.

³⁷ Article 23(4) of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty.

³⁸ Article 8(2)(3)(4) of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty.

traditions of Member States so that conflicts that could adversely affect the functioning of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty do not arise. As the Framework Decision is based on mutual trust in other Member States' legal systems, the decision of the judge in the issuing State should be respected and there should be no revision or adaptation of this decision. Only where the duration or nature of the sentence is not compatible with the national law of the executing State, the sentence may be adapted. However, as argues the European Commission, the adapted sentence must correspond as closely as possible to the original sentence. An adaptation cannot aggravate the sentence passed in the issuing State in terms of its nature or duration³⁹.

Whether or not the executing State's competent authority should give details on how they will specifically adapt the sentence remains unclear from the wording of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty. There raises the questions on the effectiveness of the applicable provisions of the Framework Decision. The fact that a prisoner is unable to give an informed opinion is commonly deemed highly problematic, since (s)he does not know the consequences of the transfer in the executing state. The fact that essential information, such as on the enforcement mechanism in the executing State, is not readily available, it is identified as an obstacle for delivering an informed opinion by the sentenced person. This could lead to a rise of legal challenges⁴⁰.

The Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty allows *partial recognition of the decision*. If the competent authority of the executing State could consider recognition of the judgment and enforcement of the sentence in part, it may, before deciding to refuse recognition of the judgment and enforcement of the sentence in whole, consult the competent authority

³⁹ European Commission (2014): 'Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the implementation by the Member States of the Framework Decisions 2008/909/JHA, 2008/947/JHA and 2009/829/JHA on the mutual recognition of judicial decisions on custodial sentences or measures involving deprivation of liberty, on probation decisions and alternative sanctions and on supervision measures as an alternative to provisional detention', COM(2014)57 final, p. 7.

⁴⁰ European Organisation of Prison and Correctional Services (2013): 'Expert Group on Framework Decision 909', Working Group Report, p. 9.

of the issuing State with a view to finding an agreement. The competent authorities of the issuing and the executing States may agree, on a case-by-case basis, to the partial recognition and enforcement of a sentence in accordance with the conditions set out by them, provided such recognition and enforcement does not result in the aggravation of the duration of the sentence. In the absence of such agreement, the certificate shall be withdrawn⁴¹.

4.2. EXECUTION OF A DECISION

As far as the enforcement of the decision on custodial sentence or measure involving deprivation of liberty is concerned, two scenarios are possible. First, the executing State may invoke the double criminality requirement, or second, the double criminality shall not be checked by the executing State in case of 32 categories of offences.

First, the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty stipulates that ‘the executing State may make the recognition of the judgment and enforcement of the sentence subject to the condition that it relates to *acts which also constitute an offence under the law of the executing State*, whatever its constituent elements or however it is described’⁴² (emphasis added). In such instances, the executing State may impose the dual criminality requirement.

Second, having regard to the partial abolition of the double criminality requirement, the double criminality of 32 categories of offences is not checked by the judicial authority of the executing Member State which is competent to execute the decision on custodial sentence or measure involving deprivation of liberty. The Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty stipulates that ‘[t]he following offences, if they are punishable in the issuing State by a custodial sentence or a measure involving deprivation of liberty for a maximum period of at least three years, and as they are defined by the law of the issuing State, shall, under the terms of this Framework Decision and *without verification of the double criminality of*

⁴¹ Article 10(1)(2) of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty.

⁴² Article 7(3) of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty.

the act, give rise to recognition of the judgment and enforcement of the sentence imposed'⁴³ (emphasis added):

- participation in a criminal organisation,
- terrorism,
- trafficking in human beings,
- sexual exploitation of children and child pornography,
- illicit trafficking in narcotic drugs and psychotropic substances,
- illicit trafficking in weapons, munitions and explosives,
- corruption,
- fraud, including that affecting the financial interests of the European Communities within the meaning of the Convention on the protection of the European Communities' financial interests⁴⁴,
- laundering of the proceeds of crime,
- counterfeiting currency, including of the euro,
- computer-related crime,
- environmental crime, including illicit trafficking in endangered animal species and in endangered plant species and varieties,
- facilitation of unauthorised entry and residence,
- murder, grievous bodily injury,
- illicit trade in human organs and tissue,
- kidnapping, illegal restraint and hostage-taking,
- racism and xenophobia,
- organised or armed robbery,
- illicit trafficking in cultural goods, including antiques and works of art,
- swindling,
- racketeering and extortion,
- counterfeiting and piracy of products,
- forgery of administrative documents and trafficking therein,
- forgery of means of payment,
- illicit trafficking in hormonal substances and other growth promoters,
- illicit trafficking in nuclear or radioactive materials,
- trafficking in stolen vehicles,
- rape,

⁴³ Article 7(1) of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty.

⁴⁴ Convention drawn up on the basis of Article K.3 of the Treaty on European Union on the protection of the European Communities' financial interests. Official Journal of the European Communities, C 316/49 of 27th November 1995.

- arson,
- crimes within the jurisdiction of the International Criminal Court⁴⁵,
- unlawful seizure of aircraft/ships, and
- sabotage.

The legal qualification of above mentioned offences lies exclusively with the issuing Member State. Indeed, the executing Member State shall not review its opinion and therefore the competent executing authority shall accept substantive legal qualification of the offence on the list of 32 mutual recognition offences (similarly to other mutual recognition measures in criminal matters).

The list of offences is not final. The Council of the European Union may decide to add other categories of offences to the lists at any time, acting unanimously after consultation of the European Parliament. On the other hand, it may consider whether the list should be amended⁴⁶. In case of additional offences on the list the dual criminality requirement would be more softened and therefore the philosophy of mutual recognition of decisions on custodial sentences and deprivation of liberty would be strengthened. The list of 32 mutual recognition offences is a key feature also of other mutual recognition measures in criminal matters.

However, each Member State of the European Union may declare that it will not apply the list of 32 mutual recognition offences (any such declaration may be withdrawn at any time). Ireland has done so⁴⁷.

The enforcement of a sentence shall be governed by the law of the executing State. The authorities of the executing State alone shall be

⁴⁵ Pursuant to the Rome Statute of the International Criminal Court, the jurisdiction of the International Criminal Court is limited to the most serious crimes of concern to the international community as a whole. It has jurisdiction with respect to: the crime of genocide, crimes against humanity, war crimes, and the crime of aggression (Article 5(1) of the Rome Statute); details see: Askin K D (1999) Crimes Within the Jurisdiction of the International Criminal Court. Criminal Law Forum 10: 33–59; or Doria J, Gasser H-P, Bassiouni M Ch (eds) (2009) The Legal Regime of the International Criminal Court: Essays in Honour of Professor Igor Blishchenko. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden – Boston.

⁴⁶ Article 7(2) of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty.

⁴⁷ See: Declarations by Ireland concerning Council Framework Decision 2008/909/JHA on the application of the principle of mutual recognition to judgments in criminal matters imposing custodial sentences or measures involving deprivation of liberty for the purpose of their enforcement in the European Union. Official Journal of the European Union, L 91/28 of 29th March 2012.

competent to decide on the procedures for enforcement and to determine all the measures relating thereto, including the grounds for early or conditional release. The competent authority shall deduct the full period of deprivation of liberty already served in connection with the sentence in respect of which the judgment was issued from the total duration of the deprivation of liberty to be served. Moreover, the competent authority shall, upon request, inform the competent authority of the issuing State of the applicable provisions on possible early or conditional release. The issuing State may agree to the application of such provisions or it may withdraw the certificate. The Member States of the European Union may provide that any decision on early or conditional release may take account of those provisions of national law, indicated by the issuing State, under which the person is entitled to early or conditional release at a specified point in time.

As far as the conditional release in previous paragraph is concerned, a great need for clarity of communication and an explanation of the applicable conditional release provisions by the executing Member State should be taken when considering to forward a judgment. Solely indicating the applicable legal provisions is not deemed to be sufficient robust. Moreover, the information on and explanation of the applicable conditional release provisions should also be given to the sentenced persons as they need to be aware of the exact consequences of the transfer before having to give their opinion. Therefore, information describing the various systems should be collected and made accessible in a database for practitioners in order to have the possibility to fully inform prisoners about the nature and extent of these consequences⁴⁸.

As regards consequences of the transfer of the sentenced person, the issuing State shall not proceed with the enforcement of the sentence once its enforcement in the executing State has begun. The right to enforce the sentence shall revert to the issuing State upon its being informed by the executing State of the partial non-enforcement of the sentence⁴⁹.

⁴⁸ European Organisation of Prison and Correctional Services (2013): 'Expert Group on Framework Decision 909', Working Group Report, p. 9.

⁴⁹ Article 21(a)(b)(c)(d)(e)(f)(g)(h)(i) of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty.

The competent authority of the executing State shall without delay inform the competent authority of the issuing State of:⁵⁰

- the forwarding of the judgment and the certificate to the competent authority responsible for its execution, when the authority of the executing State which receives a judgment together with a certificate has no competence to recognise it and take the necessary measures for its enforcement,
- the fact that it is in practice impossible to enforce the sentence because after transmission of the judgment and the certificate to the executing State, the sentenced person cannot be found in the territory of the executing State, in which case there shall be no obligation on the executing State to enforce the sentence,
- the final decision to recognise the judgment and enforce the sentence together with the date of the decision,
- any decision not to recognise the judgment and enforce the sentence in case of the grounds for non-recognition and non-enforcement of the decision (see below), together with the reason(s),
- any decision to adapt the sentence where the sentence is incompatible with the law of the executing State in terms of its duration or in terms of its nature (see above), together with the reason(s),
- any decision not to enforce the sentence in case of amnesty or pardon (amnesty or pardon may be granted by the issuing State and also by the executing State), together with the reason(s),
- the beginning and the end of the period of conditional release, where so indicated in the certificate by the issuing State,
- the sentenced person's escape from custody, and
- the enforcement of the sentence as soon as it has been completed.

Withdrawal of the certificate is possible. As long as the enforcement of the sentence in the executing State has not begun, the issuing State may withdraw the certificate from that State, giving reasons for doing so. Upon withdrawal of the certificate, the executing State shall no longer enforce the sentence.

⁵⁰ Article 7(1) of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty.

4.3. ENFORCEMENT OF SENTENCES FOLLOWING THE EUROPEAN ARREST WARRANT

Enforcement of sentences following the European arrest warrant is also possible. Without prejudice to Framework Decision 2002/584/JHA on the European arrest warrant⁵¹, provisions of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty shall apply, *mutatis mutandis*, to the extent they are compatible with provisions under the Framework Decision 2002/584/JHA on the European arrest warrant, to enforcement of sentences. The Framework Decision 2008/909/JHA allows a Member State to refuse to surrender a person under the European arrest warrant (or allow for a surrender under the condition that the person has to be returned to that Member State) where the requested person is a national, a resident or is staying in that Member State if that Member State undertakes to enforce the prison sentence in accordance with the Framework Decision 2008/909/JHA.

The connection between the European arrest warrant and the transfer of a sentence can give rise to practical problems. The person concerned has to be transferred to the executing State, after having been surrendered to the issuing State. It is possible that the transfer may become impossible because of certain grounds for refusal that were implemented by the executing State in its national legislation on the basis of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty. This could potentially lead to an impossibility to take over the sentence in the executing State. Moreover, there is the question whether the assurance given is always in the person's best interest (not all offenders want to return to the executing State). Further, there is the question of what problems could arise when, after having given the guarantee, that the competent Member State would no longer be willing to receive the person. Both instruments are not fully compatible and the differences in national legislation could hinder the effectiveness of their combined application⁵².

⁵¹ Council Framework Decision 2002/584/JHA of 13th June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States. Official Journal of the European Communities, L 190/1 of 18th July 2002. In-depth analysis see: Klimek L (2015) European Arrest Warrant. Springer, Cham – Heidelberg – New York – Dordrecht – London, 375 pages.

⁵² European Organisation of Prison and Correctional Services (2013): 'Expert Group on Framework Decision 909', Working Group Report, p. 13.

4.4. TRANSFER OF SENTENCED PERSONS

If the sentenced person is in the issuing State, (s)he shall be transferred to the executing State at a time agreed between the competent authorities of the issuing and the executing State, and no later than 30 days after the final decision of the executing State on the recognition of the judgment and enforcement of the sentence has been taken. If the transfer of the sentenced person within this period is prevented by unforeseen circumstances, the competent authorities shall immediately contact each other. Transfer shall take place as soon as these circumstances cease to exist. The competent authority of the issuing State shall immediately inform the competent authority of the executing State and agree on a new transfer date. In that event, transfer shall take place within 10 days of the new date thus agreed⁵³.

Each Member State of the European Union shall permit the transit through its territory of the person who is being transferred to the executing State, provided that a copy of the certificate has been forwarded to it by the issuing State together with the transit request. Upon request of the Member State to permit transit, the issuing State shall provide a translation of the certificate into one of the languages, to be indicated in the request, which the Member State requested to permit transit accepts. When receiving a request to permit transit, the State requested to permit transit shall inform the issuing State if it cannot guarantee that the sentenced person will not be prosecuted, or detained or otherwise subjected to any restriction of his or her liberty in its territory for any offence committed or sentence imposed before his or her departure from the territory of the issuing State. In such a case, the issuing State may withdraw its request. The Member State requested to permit transit shall notify its decision, which shall be taken on a priority basis and not later than one week after having received the request, by the same procedure. Such a decision may be postponed until the translation has been transmitted to the State requested to permit transit, where such translation is required. The State requested to permit transit may hold the sentenced person in custody only for such time as transit through its territory requires⁵⁴.

⁵³ Article 15(1)(2) of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty.

⁵⁴ Article 16(1)(2)(3)(4) of the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty.

However, a transit request shall not be required in the case of transport by air without a scheduled stopover.

Although it is not mentioned in the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty, the issue of travel documents is an important element of its practical application. Valid travel documents are regarded by all participating States as a crucial and necessary precondition for a transfer. There is no consensus as to which State should be responsible for organising valid travel documents. For example, Austria continues to use the current practice and transfers are effected on a regular basis without valid travel documents without any problem. In the meanwhile prisoners have already been transferred by Austria under the Framework Decision and so far no problems have been reported⁵⁵.

BIBLIOGRAPHY

1. Convention drawn up on the basis of Article K.3 of the Treaty on European Union on the protection of the European Communities' financial interests. Official Journal of the European Communities, C 316/49 of 27th November 1995.
2. Council Framework Decision 2002/584/JHA of 13th June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States. Official Journal of the European Communities, L 190/1 of 18th July 2002.
3. Council Framework Decision 2005/214/JHA of 24th February 2005 on the application of the principle of mutual recognition to financial penalties as amended by the Framework Decision 2009/299/JHA. Official Journal of the European Union, L 76/16 of 22nd March 2005.
4. Council Framework Decision 2006/783/JHA of 6th October 2006 on the application of the principle of mutual recognition to confiscation orders as amended by the Framework Decision 2009/299/JHA. Official Journal of the European Union, L 328/59 of 24th November 2006.
5. Council Framework Decision 2008/909/JHA of 27th November 2008 on the application of the principle of mutual recognition to judgments in criminal matters imposing custodial sentences or measures involving deprivation of liberty for the purpose of their enforcement in the European Union as amended by the Framework Decision 2009/299/JHA. Official Journal of the European Union, L 327/27 of 5th December 2008.
6. Council of the European Union (2005): 'Draft Council Framework Decision on the European enforcement order and the transfer of sentenced persons between Member States of the EU', 5597/05, ADD 1.

⁵⁵ European Organisation of Prison and Correctional Services (2013): 'Expert Group on Framework Decision 909', Working Group Report, p. 11.

7. Council of the European Union (2006): 'Council Framework Decision on the application of the principle of mutual recognition to judgments in criminal matters imposing custodial sentences or measures involving deprivation of liberty for the purpose of their enforcement in the European Union', 15875/06.
8. Declarations by Ireland concerning Council Framework Decision 2008/909/JHA on the application of the principle of mutual recognition to judgments in criminal matters imposing custodial sentences or measures involving deprivation of liberty for the purpose of their enforcement in the European Union. Official Journal of the European Union, L 91/28 of 29th March 2012.
9. European Commission (2014): 'Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the implementation by the Member States of the Framework Decisions 2008/909/JHA, 2008/947/JHA and 2009/829/JHA on the mutual recognition of judicial decisions on custodial sentences or measures involving deprivation of liberty, on probation decisions and alternative sanctions and on supervision measures as an alternative to provisional detention', COM(2014)57 final.
10. European Organisation of Prison and Correctional Services (2013): 'Expert Group on Framework Decision 909', Working Group Report.
11. Initiative of the Republic of Austria, the Republic of Finland and the Kingdom of Sweden with a view to adopting a Council Framework Decision on the European enforcement order and the transfer of sentenced persons between Member States of the European Union. Official Journal of the European Union, C 150/1 of 21st June 2005.
12. Ivor J, Klimek L, Záhora J (2013) Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky [transl.: Criminal Law of the European Union and its Impact on the Legal Order of the Slovak Republic]. Eurokódex, Žilina, 888 pages.
13. Klimek L (2013) Uznávanie a výkon trestných rozsudkov, ktorými sa ukladá sankcia spojená s odňatím slobody v Európskej únii: aplikácia v Slovenskej republike [transl.: Recognition and Enforcement of Criminal Judgments Imposing Sanction Involving Deprivation of Liberty in the European Union: Application in the Slovak Republic]. Justičná revue 65: 946–947.
14. Klimek L (2015) European Arrest Warrant. Springer, Cham – Heidelberg – New York – Dordrecht – London, 375 pages.
15. Klimek L (2017) Mutual Recognition of Judicial Decisions in European Criminal Law. Springer, Cham, 742 pages.
16. Regulation (EC) No 805/2004 of the European Parliament and of the Council of 21st April 2004 creating a European enforcement order for uncontested claims as amended by the Regulation (EC) No 1103/2008. Official Journal of the European Union, L 143/15 of 30th April 2004.
17. Rome Statute of the International Criminal Court.
18. Stone P (2006) EU Private International Law: Harmonization of Laws. Edward Elgar Publishing, Cheltenham – Northampton, 552 pages.

19. Berglund M (2009) Cross-border Enforcement of Claims in the EU: History, Present Time and Future. Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn, pp 9–46.
20. Zazra Á G (2014) Exchange of Information Between Judicial Authorities in Different Steps of Criminal Proceedings. In: Zazra Á G (ed.) Exchange of Information and Data Protection in Cross-border Criminal Proceedings in Europe, Springer, Berlin – Heidelberg, pp 147–156.

STRESZCZENIE

Libor KLIMEK

POSTĘPOWANIE O WZAJEMNYM UZNAWANIU WYROKÓW I ŚRODKÓW POZBAWIENIA WOLNOŚCI W UNII EUROPEJSKIEJ

Słowa kluczowe: wzajemne uznawanie, kara pozbawienia wolności, środki dotyczące pozbawienia wolności, decyzja ramowa 2008/909/WSiSW w sprawie wzajemnego uznawania wyroków skazanych i pozbawienia wolności, transmisja, uznawanie, realizacja

Wykład dotyczy postępowania o wzajemnym uznaniu wyroków pozbawienia wolności i środków dotyczących pozbawienia wolności w Unii Europejskiej. Jest podzielony na cztery sekcje. W pierwszej sekcji przedstawiono podstawę prawną – decyzję ramową 2008/909/WSiSW w sprawie wzajemnego uznawania kar pozbawienia wolności i środków pozbawienia wolności. Druga sekcja analizuje jego definicję, zakres zastosowania i kluczowe pojęcia, podczas gdy trzecia sekcja koncentruje się na przekazaniu decyzji o karze pozbawienia wolności lub środka polegającego na pozbawieniu wolności drugiej stronie, ostatnia, czwarta część dotyczy koncentracji na uznaniu i wykonaniu orzeczenia w sprawie kary pozbawienia wolności lub środka polegającego na pozbawieniu wolności.

SUMMARY

Libor KLIMEK

PROCEEDINGS OF MUTUAL RECOGNITION OF CUSTODIAL SENTENCES AND MEASURES INVOLVING DEPRIVATION OF LIBERTY IN THE EUROPEAN UNION

Key words: mutual recognition, custodial sentences, measures involving deprivation of liberty, Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty, transmission, recognition, execution

The contribution deals with the proceedings of mutual recognition of custodial sentences and measures involving deprivation of liberty in the European Union. It is divided into four sections. The first section introduces its legal basis – the Framework Decision 2008/909/JHA on the mutual recognition of custodial sentences and deprivation of liberty. The second section analyses its definition, scope of application and key terms. While the third section is focused on transmission of a decision on custodial sentence or measure involving deprivation of liberty to the other State, the last fourth section is focused on recognition and execution of a decision on custodial sentence or measure involving deprivation of liberty in the executing state.

NOTA O AUTORZE

Libor Klimek – JUDr. et PhDr. mult. Dr, absolwent Wydziału Prawa, Uniwersytetu Pan-European w Bratysławie, w Republice Słowackiej. Od 2013 roku jest pracownikiem naukowym w Centrum Badań Kryminalistycznych na Wydziale Prawa, Uniwersytetu Pan-European. Jego badania skupiają się na międzynarodowych i europejskich aspektach prawa karnego. Jego praca doktorska na temat „europejskiego nakazu aresztowania” została opublikowana w Niemczech Springer (2015). Jest autorem ponad stu publikacji (pięć monografii), które zostały one opublikowane w Stanach Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, Niemczech, Holandii, Rosji, Czechach, Polsce i Słowacji. e-mail: libor.klimek@paneuro.uni.com, libor.klimek@yahoo.com

ABOUT THE AUTHOR

JUDr. et PhDr. mult. Libor Klimek, PhD. graduated from the Faculty of Law, Pan-European University, Bratislava, Slovak Republic. Since 2013 he has been a research worker at the Criminology Research Centre at the Faculty of Law, Pan-European University. His research has focused solely on the international and European aspects of Criminal Law. His dissertation thesis on the topic of the 'European Arrest Warrant' was published in Germany by Springer (2015). He is the author of over one hundred publications (five monographs). These have been published worldwide in the United States of America, the United Kingdom, Germany, The Netherlands, Russia, the Czech Republic, Poland, and the Slovak Republic. e-mail: libor.klimek@paneurouni.com, libor.klimek@yahoo.com

Oleg LESZCZAK
(ORCID: 0000-0003-3358-8923)
UJK, Kielce

KULTUROWO-CYWILIZACYJNY WYMIAR ŁAMANIA PRAWA

Prawo jako kognitywno-semiotyczna funkcja regulacji doświadczenia społecznego z założenia powinno mieć trzy wymiary typologiczne wyróżniające je spośród innych funkcjonalnych przejawów doświadczenia ludzkiego – esencjalny (czyli stricte bytowy), teleologiczny (celowo-funkcjonalny) oraz kauzalny (przyczynowo-motywacyjny). Oczywiście, używam terminu *prawo* wyłącznie w sensie jurydycznym. Wg *Encyklopedii prawa* (Warszawa 1999), „Prawo to uporządkowany zbiór (system) generalnych i abstrakcyjnych norm postępowania ustanowionych lub uznanych przez państwo, których realizacja zabezpieczona jest zorganizowanym przymusem państwa”¹. Jak widzimy, w wymiarze ontologicznym prawo w tej definicji jest określone jako byt stricte informacyjny, wręcz kognitywny, gdyż pominięta została forma semiotyczna tego bytu, która wydaje mi się bardzo istotna. W podobnym trybie jest utrzymana fenomenologiczna koncepcja prawa jako bytu duchowego promowana przez Antoniego Kościa². Wg prof. Kościa prawo jako fenomen ontologicznie istnieje zarówno w duchu osobowym, jak wspólnotowym. Łukasz Pikula, analizując poglądy Kościa, słusznie zauważa, iż „»Substancja« porządku prawnego spoczywająca w przestrzeni bytowania ducha wspólnotowego jest ostatecznie nie do pomyślenia bez udziału ducha indywidualnego rozumia-

¹ *Encyklopedia prawa*, pod red. U. Kaliny-Prasznic, Warszawa 1999, s. 558.

² A. Kość, *Podstawy filozofii prawa*, Lublin 2001.

nego jako ludzka samoświadomość i świadomość prawa zarazem. Jako faktor niosący i jako realna podstawa bytowa fenomenu prawa jest więc sfera psychiczna kategorią niezbędną dla zaistnienia bytu prawa pozytywnego³. Właśnie taką postawę uważam za antropocentryczną i z taką postawą w największym stopniu się utożsamiam. Jednakże, w odróżnieniu od Pikuły, po pierwsze uważam prawo za byt dyskursywny, lingwosemiotyczny, a nie *stricte* duchowy, po drugie traktuję je jako funkcję informacyjną (działającą relację), a nie substancjalny w swojej istocie fenomen. Tyle względem wstępu.

Według pierwszego z zaproponowanych przeze mnie kryteriów – esencjalnego – prawo jest bez wszelkich wątpliwości jednocześnie bytem informacyjnym oraz semiotycznym (a jeśli być jeszcze bardziej precyzyjnym – to werbalnym i graficzno-tekstowym). Mówiąc prościej, prawo to zbiór informacji utekstowionych i zasygnalizowanych w sposób graficzny (czyli w postaci tekstu pisanego). Prawo niepisane staje się etyką, a werbalizujący je tekst wcześniej czy później multiplikuje się przez powstanie wariantów, co z kolei prowadzi do większej lub mniejszej dowolności jego interpretacji. Tak się dzieje niemal z każdym utworem folkloru. Pamiętajmy jednak, że folklor pełni funkcję raczej umoralniającą oraz estetyzującą, czasem też ideologiczno-światopoglądową. Zatem wykorzystywany jest raczej sporadycznie. Co innego prawo, które pomimo tego, że ma być wykorzystywane w życiu społecznym nieustannie, to jeszcze powinno z założenia być ujednolicone pod względem społecznym (nie może być u każdego członka wspólnoty indywidualne). Utekstowanie jest pierwszym krokiem na drodze takiego ujednolicenia (o wiele łatwiej w wymiarze społecznym odwoływać się do informacji utekstowionych, niż do obrazu świata, światopoglądu czy po prostu wspomnień i wiedzy). Prawo musi być funkcją dyskursywną, utekstowaną, gdyż tylko tekst można poddać procedurze legislacji. Nie da się tego uczynić z poglądami, zbiorem wyobrażeń, idei, przekonań, imperatywów. Reprezentatywna pod

³ Ł. Pikuła, *Sfera ludzkiej psyche jako warstwa niosąca i konieczna podstawa bytowa fenomenu prawa pozytywnego*, (w:) Czarny, Ryszard M., Sprzyszak, Kamil (red.) *Państwo i prawo wobec współczesnych wyzwań. Teoria i filozofia państwa i prawa oraz aksjologia demokracji i ochrony praw człowieka. Księga jubileuszowa Profesora Jerzego Jaskierni*, Toruń 2012, s. 207.

tym względem jest koncepcja prawa Jürgena Habermasa, przedstawiająca prawo jako wynik społecznych działań dyskursywnych⁴.

Drugim i ostatecznym krokiem w drodze uspołecznienia i utrwalenia norm prawa jest zapis graficzny, czyli sygnałowe przekodowanie ustnego tekstu w tekst graficzny, a w konsekwencji – utrwalenie sygnałowej formy tekstu w postaci śladów materialnych. Do pewnego stopnia gwarantuje to ciągłość i stabilność formalną tekstu prawa (lecz niekoniecznie jego treści i sensu).

Jednak już ta pierwsza, podstawowa cecha – graficzna sygnalizacja utekstowanych informacji – stwarza pewien problem natury egzystencjalnej, gdyż sam z siebie zapis – ryciny na kamieniu, farby na pergaminie czy atramentu na papierze (nie mówiąc już o bardziej współczesnych formach sygnalizacji w postaci magnetycznego utrwalenia na dysku czy punktów świetlnych na ekranie monitora) – jeszcze prawem nie jest. Nie jest też tekstem, gdyż nie posiada ani treści, ani sensu. Żeby zaistniało prawo w wyżej zdefiniowanym sensie jurystycznym, powinien zaistnieć tekst jako informacja, czyli jako uświadamiana przez podmiot i zwerbalizowana w formie językowej wiedza o określonym charakterze pragmatycznym. Sam ślad energomaterialny takich informacji nie posiada.

Z teoretycznego i metodologicznego punktu widzenia spór może wywołać fenomen zniszczenia unikatowego zapisu prawa, np. znana nam z Biblii opowieść o rozbiciu tablic z przykazaniami przez Mojżesza. Czy rozbicie tablic oznaczało zniszczenie prawa? Bynajmniej. I nie chodzi mi o wymiar transcendentny (boski) owego prawa. Dekalog zawierał kilka zdań, które łatwo było zapamiętać nawet dosłownie (pamiętajmy o tzw. *literze prawa*, czyli formalnej precyzji wypowiedzi prawnej). Zatem zniszczenie tablic nie mogło mieć wpływu na ontologię prawa jako utekstowanych informacji. Dopóki tekst jest dosłownie zachowywany w pamięci członków wspólnoty i przekazywany właśnie w takiej formie z pokolenia na pokolenie, można mówić o istnieniu (czy raczej bytowaniu) w danej wspólnocie prawa jako tekstu. Z drugiej zaś strony, mówi się o tzw. *duchu prawa*, czyli o sensie prawnych regulacji opartym na pewnych zasadach

⁴ J. Habermas, *Teoria działania komunikacyjnego*, t. II, Warszawa 2002. Zob. też: G.J. Wąsiewski, *Znaczenie sfery publicznej w procesie tworzenia prawa z perspektywy teorii działania komunikacyjnego*, (w:) Czarny, Ryszard M., Sprzyszak, Kamil (red.) *Państwo i prawo wobec współczesnych wyzwań. Teoria i filozofia państwa i prawa oraz aksjologia demokracji i ochrony praw człowieka. Księga jubileuszowa Profesora Jerzego Jaskierni*, Toruń 2012, s. 213–229.

aksjologicznych. W samym tekście prawa tego „ducha” w postaci jawnej nie dostrzeżemy. Jest on informacją po pierwsze implikowaną przez twórcę danego tekstu, lecz nieujawnioną werbalnie, a po drugie wynikającą z interpretacji semantyki owego tekstu przez późniejszych odbiorców (zresztą, nie musi to być tożsama informacja, gdyż między powstaniem tekstu prawa i jego interpretacją mogą minąć epoki, a co za tym idzie – nastąpić istotna zmiana obrazu świata).

Niemniej jednak utekstowanie (zwłaszcza graficzne) prawa jako informacji odgrywa istotną rolę i odróżnia prawo nie tylko od innych form informacji społecznych (np. obrazu świata, wspólnych wspomnień, wiedzy naukowej, przekonań ideologicznych, moralności społecznej), ale także od innych form tekstowych (np. folkloru i paremii). Problem polega na egzekwowaniu prawa, które wymaga jednolitego wzorca. Tak samo, jak ma istnieć wzorec miary w postaci metra czy kilograma, żeby można było tymi pojęciami posługiwać się w życiu gospodarczym i naukowym. Zatem zniszczenie wszystkich egzemplarzy kodeksów i konstytucji (wraz ze wszystkimi poprawkami i komentarzami prawniczymi) w dzisiejszych czasach mogłoby mieć bardziej katastrofalne skutki niż opisane w Biblii zniszczenie tablic z przykazaniami.

Biorąc pod uwagę istotę prawa jako informacji utekstowanej, warto odróżniać go od stycznych z nim zjawisk – społecznego doświadczenia prawnego oraz dyskursu prawnego. Oba zjawiska wybiegają daleko poza obszar samego prawa i dotyczą zarówno komunikatywnych czy kognitywnych, jak i stricte przedmiotowych działań w ten lub inny sposób powiązanych z prawem. Doświadczenie prawne poza prawem zawiera czynności kognitywne i przedmiotowe, zaś dyskurs prawny – różnego rodzaju czynności lingwosemiotyczne i komunikatywne, które w obrębie prawa jako „uporządkowanego zbioru (systemu) generalnych i abstrakcyjnych norm postępowania” nie występują.

Istotny jest również drugi typologiczny aspekt prawa – jego teleologia. Wg celowości prawo jest zbiorem informacyjnych regulacji życia społecznego: konstatacji, deklaracji, nakazów, zakazów, regulacyjno-komunikatywnych aktów różnego typu etc. Roman Tokarczyk wymienia pięć kluczowych funkcji prawa: kontrola zachowań jednostek podlegających prawu, umożliwienie realizacji ich uprawnień oraz egzekwowanie obowiązków, rozstrzyganie konfliktów między nimi, utrzymywanie porządku

społecznego i, wreszcie, dokonywanie zmian społecznych⁵. Jak widzimy, wszystkie wymienione funkcje mieszczą się w szeroko pojmowanej kategorii regulacji życia społecznego.

Istota teleologiczna prawa polega na tym, że jest ono informacyjno-semiotycznym narzędziem sterowania społeczeństwem i w odróżnieniu od innych tego typu narzędzi (ideologii, moralności czy obyczajów) ma charakter obligatoryjności i konsekwentnej egzekwowalności. Jak słusznie zauważa Stanisław Kaźmierczyk, „normy moralne zobowiązują kogoś do pewnego postępowania nie przydzielając żadnych uprawnień”⁶. Naruszenie zaleceń moralnych czy wezwań ideologicznych grozi najwyżej osądem i pogorszeniem stosunków z otoczeniem, naruszenie zaś norm prawa może i powinno skutkować konsekwencjami administracyjnymi, często o charakterze energomaterialnym (kara pieniężna lub fizyczne ograniczenie wolności). Informacje o karach przewidywanych za naruszenie prawa (w tym informacje ilościowe) również są zawarte w prawie, co mocno zbliża prawo z ekonomiczną sferą działalności ludzkiej. Drugim takim kryterium, upodabniającym prawo do ekonomii (zwłaszcza w jej aspekcie oficjalnym) jest jego formalno-racjonalny charakter. Zachowania ekonomiczne jak i prawne, to czynności przedmiotowe albo uprzedmiotawiające obiekt, na który są nakierowane. Człowiek w ujęciu prawa *de facto* przestaje być osobowością czy indywiduum, a pozostaje tylko uogólnioną i pozbawioną większości swych cech ludzkich funkcją – osobą fizyczną bądź jeszcze bardziej abstrakcyjną i uprzedmiotowioną osobą prawną (w tym przypadku człowiek niczym się nie różni od instytucji – bytu zupełnie abstrakcyjnego). Niemniej jednak formalny racjonalizm, którym operują twórcy i czynni użytkownicy prawa, nie posiada właściwie racjonalnego charakteru, gdyż nie mogą oni wyzbyć się relacji podmiotowych zarówno na etapie tworzenia prawa (które przebiega niemal w całości w dziedzinie *stricto* politycznej i ideologicznej), jak i na etapie przestrzegania i egzekwowania prawa (zbyt często oba te procesy są uzależnione od wielu czynników czysto kulturowo-cywilizacyjnych, społecznych, czy

⁵ Zob. R. A. Tokarczyk, *Podstawy prawoznawstwa, teorii i filozofii prawa. Reinterpretacja krytyczna*. Sosnowiec 2017, s. 30–32.

⁶ S. Kaźmierczyk, *O roli związków prawa z moralnością w refleksji nad prawem*, (w:) Czarny, Ryszard M., Sprzyszak, Kamil (red.) *Państwo i prawo wobec współczesnych wyzwań. Teoria i filozofia państwa i prawa oraz aksjologia demokracji i ochrony praw człowieka. Księga jubileuszowa Profesora Jerzego Jaskierni*, Toruń 2012, s. 88.

wręcz charakterologicznych). Od obywatela (jego charakteru, wychowania, postawy prawnej) zależy, czy będzie on przestrzegał prawa, czy nie. Od prokuratora (jego charakteru, postawy społecznej, koneksji) zależy, czy umorzy on postępowanie czy przekaże do sądu. Od sędziego (jego charakteru, wykształcenia, kompetencji, zaangażowania ideologicznego etc.) zależy, czy dopuści on ten czy inny dowód, wysłucha tego czy innego świadka, uzna czyjeś słowa za przekonujące, czy nie, a w rezultacie – skazuje kogoś czy uniewinni. Zbyt ogólny charakter informacji prawnych, jak i formalizm logiki stosowanej w prawie stwarza szerokie pole do popisów czysto emocjonalnych, ideologicznych, światopoglądowych, co mocno zbliża prawo do polityki, religii i życia kulturowego w ogóle. Zatem, od strony teleologicznej prawo zajmuje pozycję pośrednią między doświadczeniem ekonomicznym a społeczno-politycznym. Całkowicie zgadzam się z R. Tokarczykiem, że „do niekwestionowanych wartości prawa należy przede wszystkim sprawiedliwość i słusność oraz ściśle związane z nimi takie inne wartości jak racjonalność, miłosierdzie, dobro, ład i porządek społeczny”⁷. Chyba nie muszę udowadniać, że wszystkie (poza racjonalnością) wymienione wartości przysługujące prawu mają charakter stricte emocjonalny i intuicyjny (w bardziej „łagodnej” interpretacji – konwencjonalny), gdyż trudno doszukać się czysto racjonalnych (logicznych) i jednolitych przesłanek do ustalenia co jest sprawiedliwe, słuszne, dobre, miłosierne, a co takowym nie jest, co zmierza do ładu społecznego, a co ów ład burzy. Wszystko to są kwestie światopoglądu, ideologii, gustu etycznego lub efekty różnego rodzaju umów społecznych powstających często na „pogorzelisku” burzliwych starć emocjonalnych.

Wreszcie ostatnie kryterium typologiczne, które właściwie stanowi przedmiot naszego zainteresowania w danej pracy – to kauzalne przesłanki kreowania i egzekwowania prawa oraz motywacja do jego przestrzegania czy łamania przez jednostkę. Pod tym względem prawo może być rozpatrywane jednocześnie jako mechanizm indywidualnej i społecznej (a precyzyjniej – kulturowo-cywilizacyjnej) determinacji zachowania człowieka w stosunku do innych ludzi, a także do świata przyrody, artefaktów i informacji. W tym aspekcie prawo jest postrzegane nie jako narzędzie osiągnięcia celu, lecz jako okoliczność warunkująca działalność. Kauzalna skala typologiczna, o której tutaj mowa, zakłada możliwość występowania trzech kluczowych czynników uwarunkowania ludzkiego

⁷ R.A. Tokarczyk, *op. cit.*, s. 30.

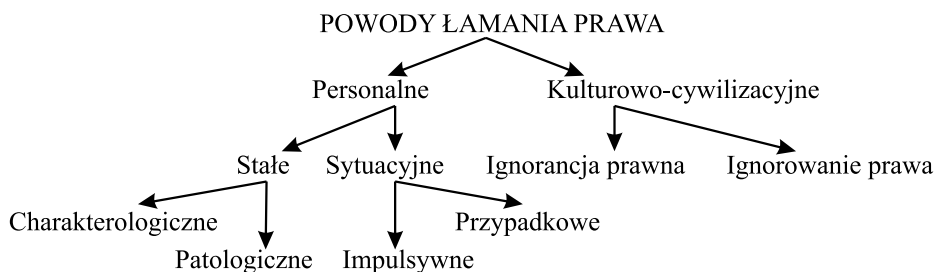
zachowania – osobistych motywów, legislacji oraz kulturowo-cywilizacyjnej tradycji, przy czym legislacja jest w tej triadzie czynnikiem pośrednim i zupełnie formalnym.

Zatem kwestia przestrzegania bądź łamania prawa powinna być rozpatrywana z uwzględnieniem trzech możliwości: ktoś przestrzega / łamie prawo dlatego, że:

- a) osobiście uważa to za słuszne (dopuszczalne, możliwe, konieczne, potrzebne),
- b) jest to wymagane przez prawo (decyzje prawne władz) albo
- c) wynika to z tradycji kulturowo-cywilizacyjnej, w której został wychowany i ukształtowany jako osobowość.

Teoretycznie można zakładać, że czynnik legislacyjny jako motyw zachowania nie powinien prowadzić do łamania prawa i odgórnie zakłada funkcje praworządności i legalizmu. Ale tylko teoretycznie. Wszystko zależy od tego, do jakiego stopnia jednolity i spójny jest system prawa. W przypadku braku takiej spójności przestrzeganie jednych regulacji prawnych może prowadzić do łamania innych. To właśnie do takich sytuacji odnosi się przysłowie *Nadgorliwość jest gorsza od faszyzmu*.

W dwóch pozostałych przypadkach można zaproponować następujące rozwiązania typologiczne:

Jak widzimy, w przypadku personalnej (indywidualnej) motywacji prawo może być łamane nagminnie (łamanie prawa staje się inwariantną cechą zachowania osoby) bądź też sporadycznie, w jakichś wyjątkowych sytuacjach. Przyczyn stałego łamania prawa z przyczyn osobistych warto doszukiwać się albo w charakterologii osobowości, albo w osobistych patologich psychicznych bądź somatycznych. W drugim zaś przypadku dopuszczenie się złamania prawa może mieć albo charakter psychologiczny (chwilowe zaburzenie stanu psychicznego, stres, afekt, brak koncentracji, nieuwaga), albo być zwykłym przypadkiem wynikającym ze zbiegu okoliczności. Personalne powody łamania prawa mogą i powinny się stać obiektem odrębnych rozważań. Mnie

zaś bardziej interesują przypadki, gdy za łamaniem prawa (zwłaszcza inwariantnym) stoją przyczyny kulturowo-cywilizacyjne, czyli układ norm kulturowo-cywilizacyjnych przyjętych w środowisku, w którym wychował się lub na stałe żyje człowiek, który owe prawo łamie.

Wg mojego przekonania mogą być dwie takie przyczyny – cybernetyczna i synergetyczna. Mają one charakter napędowy i dotyczą stosunku człowieka do treści i pragmatycznego sensu prawa. Albo osoba zdaje sobie sprawę z tego, że prawo czegoś zakazuje lub coś nakazuje, a wbrew temu łamie ów zakaz czy nakaz (taką cybernetyczną sytuację określiłem mianem *ignorowania prawa*), albo po prostu nie przejmuje się przepisami prawa (lub wręcz nie wie o ich istnieniu), gdyż jest pochłonięta innymi, bardziej istotnymi z punktu widzenia jej kulturowo-cywilizacyjnego obrazu świata sprawami (ta opcja ma wyraźnie synergetyczny charakter i została nazwana *ignorancją prawną*).

Żeby rozpatrzeć kulturowo-cywilizacyjne aspekty łamania prawa, musimy omówić po krótku kwestię typów kulturowo-cywilizacyjnych systemów organizacji społeczeństwa. Tym problemom poświęciłem trzy swoje ostatnie monografie – jedną teoretyczną⁸ oraz dwie materiałowe⁹. Spróbuję zatem w dużym skrócie przedstawić rozpatrzoną w tych pracach typologię systemów kulturowo-cywilizacyjnych, które dotyczą polskiego obszaru etnospołecznego.

W pierwszej kolejności chciałbym uprzedzić, że w odróżnieniu od innych teoretyków cywilizacji i kultury (A. Toynbe'ego, F. Konecznego, S. Huntingtona czy P. Sorokina) czynnik kulturowo-cywilizacyjny pojmuję nie metafizycznie (jako byt historyczny istniejący obiektywnie sam w sobie), a wyłącznie antropocentrycznie – jako funkcję doświadczenia etnospołecznego lokalizowaną w świadomości i realizowaną w zachowaniu społecznym konkretnej osobowości. Jest to przeważnie synergetyczna, kauzalna część doświadczenia i świadomości, która raczej warunkuje zachowania, niż jest świadomie wykorzystywana jako narzędzie działalności.

Analiza badań nad kulturą i cywilizacją, jak również analiza polskiego (a także rosyjskiego i ukraińskiego) dyskursu społecznego pozwoliła mi na

⁸ O. Leszczak, *Krytyka doświadczenia etnicznego. Metodologiczne i kulturowo-cywilizacyjne wprowadzenie do badania etnicznych obrazów świata Rosjan, Polaków i Ukraińców*, Katowice 2014.

⁹ O. Leszczak, *Rosyjski etniczny obraz świata w aspekcie kulturowo-cywilizacyjnymi lingwosemiotycznym*, Toruń 2014 i tegoż *Etniczny obraz świata Polaków. Kulturowo-cywilizacyjna i lingwosemiotyczna analiza polskiego dyskursu publicznego*, Tarnopol 2017.

wytypowanie sześciu takich podstawowych systemów organizacji życia społecznego w badanym obszarze etnospołecznym – dwóch chtonicznych, substratowych (pogańsko-trybalistycznego i turańskiego), dwóch adstratowych (bizantyńskiego i teokratycznego, a konkretnie – tzw. żydowskiego) oraz dwóch nowych, będących in statu nascendi (łacińsko-europejskiego i konsumpcjonistycznego).

Nazewnictwo tych systemów jest do pewnej miary umowne. Równie dobrze można byłoby używać terminów opisowych, na wzór *rolniczo-statyczny*, *militarno-dynamiczny*, *sekularno-hierarchiczny*, *sakralno-hierarchiczny*, *liberalno-demokratyczny* czy *liberalno-komercyjny*. Zaproponowana wyżej terminologia nawiązuje do przykładów poszczególnych typów społeczeństw, miejsc, państw, narodów, które mogą w większym lub mniejszym stopniu unaoczniać schematy teoretyczne. Każdy z wymienionych typów cechuje zestaw kluczowych wartości i zasad. Być może, ich wymienienie nieco przybliży sedno ich zróżnicowania:

Poganizm / trybalizm (model naturalistyczny): statyczność, witalizm, kolektywizm (lokalna wspólnota naturalna), tradycjonalizm, immanentyzm religijny, utylitaryzm, partykularyzm, intuicjonizm;

Turanizm (model militarny): dynamiczność, wspólnota maskulinistyczna, siła fizyczna / przemoc, kult wodza, pasjonaryzm zbiorowy, etos bohatera, posłuszeństwo (karność oparta na strachu lub oddaniu), wojskowa organizacja wspólnoty. utylitaryzm, irracjonalizm impulsywny, nihilizm prawny, woluntaryzm;

Bizantynizm (model hierarchiczny świecki): statyczność, władza transcendentna, hierarchia, porządek metafizyczny i przymusowy, pokorność, elitaryzm / etatyzm, wzniosłość, formalizm, historyzm, wiara, patos, estetyzm, nacjonalizm;

Teokracja (model hierarchiczny religijny): statyczność, transcendentyzm totalny, władza transcendentna, elitaryzm religijny, religijność zbiorowa, prawo religijne, karność ofiarna, ezoteryzm, symbolizm, eschatologizm, irracjonalizm fideistyczny; żydowski typ (dodatkowo): nacjonalizm genetyczny (więzi krwi), wybraństwo zbiorowe (misja), mesjanizm ofiarny, religijność narodowa, praca, przedsiębiorczość i dobrobyt, (auto)refleksja;

Latynizm / Europeizm (system liberalno-demokratyczny): dynamiczność, godność jednostki ludzkiej, postawa obywatelska, pasjonaryzm indywidualny, opinia publiczna, liberalizm obyczajowy, tolerancja światopoglądowa, racjonalizm, egalitaryzm, solidarność, demokratyzm, panetyzm, legalizm;

Konsumpcjonizm / Komercjalizm (model utylitarystyczny): dynamizm, indywidualizm depersonalistyczny, liberalizm ekonomiczny, utylitaryzm / merkantyizm, kult sukcesu, komercjalizacja aksjologii, infantyizm społeczny, standaryzacja, mozaikowość obrazu świata, atomizacja społeczeństwa, globalizm, multikulturalizm.

Nietrudno zrozumieć, że nawet we współczesnym społeczeństwie polskim można znaleźć przedstawicieli każdego z tych sześciu typów kulturowo-cywilizacyjnej organizacji życia społecznego. Co więcej, można odnaleźć całe grupy społeczne, dla których ten lub inny z wymienionych typów jest dominujący. Ale jedno jest jasne – trudno znaleźć „czystych” nosicieli każdego z tych typów. W większości przypadków nie tylko grupa czy warstwa społeczna, ale także pojedynczy człowiek łączy w sobie cechy kilku z tych typów. Dlatego, oceniając tę lub inną grupę, tę lub inną osobowość, używam ewaluacyjnych kwalifikatorów – dominanta, subdominanta, subordynanta lub margines. W wielkim skrócie można powiedzieć, że w odróżnieniu od swoich wschodnich sąsiadów Polacy jako naród cechują się dominowaniem bizantynizmu typu elitarnego (korporacjonizm), mając za subdominantę albo łaciński europeizm (demokrację liberalną), albo tura-nizm elitarny (w postaci sarmatyzmu), albo naturalizm quasi-trybalistyczny (poganizm), a za subordynantę albo „żydowski” teokratyzm (mesjanizm narodowy), albo konsumpcjonizm (zwłaszcza w dużych aglomeracjach oraz w środowisku młodzieżowym).

Jak się zatem ma prawo do systemu kulturowo-cywilizacyjnego? Może z niego wynikać (w całości lub po części) albo występować w opozycji do niego. Nie mogę się zgodzić z optymistycznym stwierdzeniem Waldemara Wołpiuka, że „od początku swojego istnienia prawo przekształcało stosunki zwyczajowe na stosunki regulowane normatywnie (po to by na podstawie norm prawnych kształtować stabilne stosunki społeczne)”¹⁰, chyba że dodamy do tego stwierdzenia takie kwantyfikatory, jak *niektóre* i *próbowało*. Bo nadal ogrom regulatorów życia społecznego leży po stronie moralności, ideologii, religii, a najwięcej – po stronie systemu kulturowo-cywilizacyjnego (którego formą jest najczęściej etniczny obraz świata). Poza tym nie zapominajmy, że bardzo często elity i państwowa

¹⁰ W.J. Wołpiuk, *O niektórych problemach badawczych w nauce prawa*, (w:) Czarny, Ryszard M., Sprzyszak, Kamil (red.) *Państwo i prawo wobec współczesnych wyzwań. Teoria i filozofia państwa i prawa oraz aksjologia demokracji i ochrony praw człowieka. Księga jubileuszowa Profesora Jerzego Jaskierni*, Toruń 2012, s. 102.

administracja poprzez prawo próbuje cybernetycznie zmienić panujące w danym systemie kulturowo-cywilizacyjnym „stosunki zwyczajowe”, a nie utrwalić je w normach prawa. Wystarczy porównać polskie prawo dotyczące kary śmierci, sekularyzacji, rodziny czy praw mniejszości z panującymi w polskim społeczeństwie poglądami (na co mogą wskazywać liczne sondaże), aby zrozumieć, że prawo może wyrażać pozycję mniejszości kulturowo-cywilizacyjnych i nie tyle „przekształca stosunki zwyczajowe na stosunki regulowane normatywnie”, co próbuje implementować „stosunki regulowane normatywnie” do praktyki społecznej w celu ich przekształcenia w „stosunki zwyczajowe”. Spostrzeżenia nad sytuacją w niektórych krajach, gdzie panował lub nadal panuje szariat, mogą wykazać odwrotny stosunek: dzięki globalizacji i internetowi dochodzi do przemian w „stosunkach zwyczajowych”, jednak to nie przekłada się na „stosunki regulowane normatywnie” przez prawo szariatu.

Wróćmy jednak do głównego zagadnienia. Każdy z wymienionych typów kulturowo-cywilizacyjnych posiada swoje racje przestrzegania lub nieprzestrzegania przepisów prawa stanowionego przez państwo (zarówno autorytarne czy monarchiczne, jak i demokratyczne). Jeśli chodzi o typy chłoniczne, to jako systemy naturalne stoją one w sprzeczności z samą ideą formalnej regulacji i instytucjonalizacji życia społecznego. Jednak wśród trybalistów znajdziemy o wiele więcej prawnych „ignorantów” niż prawnych „nihilistów”. Tych będzie więcej wśród turanistów z ich sarmacką tradycją świadomego ignorowania prawa.

Najwięcej lojalistów można by się spodziewać w środowiskach przedstawicieli bizantynizmu i latynizmu, jednakże nie jest to oczywiste. Bizantynista przynależący do elit może łamać prawo całkiem świadomie, uważając że jego miejsce w hierarchii społecznej zwalnia go od obowiązków wobec prawa, które jest stworzone właśnie dla nizin społecznych. Natomiast przedstawiciel tegoż bizantynizmu, ale przynależący do owych nizin, z powodu braku wykształcenia i wiedzy często okazuje się wśród osób łamiących prawo z niewiedzy i braku świadomości prawnej. Pamiętajmy również o tym, że bizantynizm może mieć dwie odsłony – elitarną i etatystyczną. W tej pierwszej łamanie prawa może być motywowane brakiem utożsamienia przedstawicieli elit z państwem (traktowanie państwa jako narzędzia swojej wszechwładzy), a w tej drugiej – często powodowane jest właśnie wszechwładzą samego państwa (biurokracji i służb) i sprzeciwem społeczeństwa wobec tej wszechwładzy.

Z kolei „latyniści” mogą czasem stosować sprzeciw społeczny wobec państwa i prawa, zwłaszcza jeśli są obywatelami kraju z niełacińskim systemem prawa albo z dominacją niełacińskiego systemu organizacji społeczeństwa. W każdym razie łamanie prawa z powodów kulturowo-cywilizacyjnych w przypadku europejskiego „latynisty” zawsze ma charakter świadomego ignorowania. Tak samo, zresztą, jak teokraty, dla którego prawo świeckie jest niższe niż prawo religijne (czy prawo Boskie).

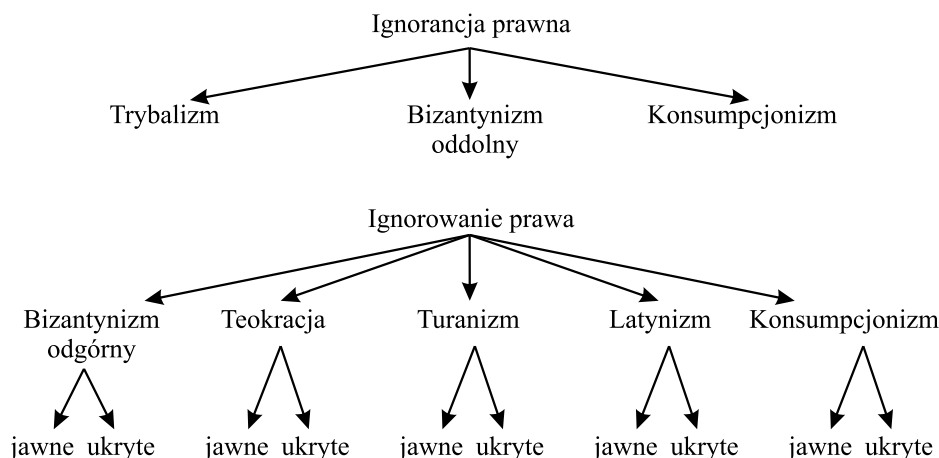
Odrębnie warto rozpatrzeć postawy konsumpcjonistyczne. Z jednej strony, konsumpcjonizm powstaje tylko w społeczeństwach technologicznie (cywilizacyjnie) rozwiniętych, zatem w jego obrębie można by oczekiwać świadomego podejścia osoby do swego zachowania. Tak się dzieje w przypadku, gdy obywatel-konsument wie, że coś mu się należy. Dążenie do zaspokojenia potrzeby konsumenckiej może popchnąć go do łamania prawa nawet w przypadku, gdy on bardzo dobrze zna jego przepisy. Jednakże jedną z charakterystycznych cech tego typu kulturowo-cywilizacyjnego (w odróżnieniu od latynizmu) jest synergetyzacja zachowań informacyjnych i wywołane przez nią upotocznienie potrzeb (potrzeby witalne znów wychodzą na plan pierwszy, tak jak w trybalizmie). Nieprzypadkowo świat informacyjno-konsumpcyjnego społeczeństwa jest nazywany *globalną wioską* (a nie globalnym miastem). Zatem rola świadomości prawnej w społeczeństwie konsumpcyjnym bardzo słabnie. Stąd częsta dla tego typu osób ignorancja prawna.

Mówiąc o tym, że przedstawiciele różnych systemów organizacji społeczeństwa mogą łamać prawo z różnych powodów od nich niezależnych (gdyż obraz świata i system wartości mają większy wpływ na zachowanie niż racjonalna wiedza prawna), powinniśmy zwrócić uwagę na te wartości kulturowo-cywilizacyjne, które mogą wchodzić w opozycje odnośnie przepisów prawa w każdym z omówionych typów:

- Trybalizm: „prawo państwowe vs. tradycja przodków / zwyczaj / potrzeby witalne / więzi krwi czy ziomkostwo”,
- Turanizm: „prawo państwowe vs. rozkaz lub przyzwolenie wodza / etos wojskowy / woluntaryzm lub pasjonaryzm”,
- Teokracja: „prawo świeckie / państwowe vs. powody sakralne (wiara, wizja, misja) / rozkaz duchowego przywódcy”,
- Bizantynizm oddolny: „prawo vs. potrzeby witalne / brak świadomości prawnej / manipulacja ideologiczna”,
- Bizantynizm odgórny: „prawo vs. władza polityczna lub ekonomiczna / snobizm / interesy korporacji”,

- Latynizm: „prawo vs. moralność / sprzeciw obywatelski / solidarność społeczna”,
- Konsumpcjonizm: „prawo vs. potrzeby konsumpcyjne / egocentryzm”.

Podsumowując powyższe rozważania, przedstawię na dwóch schematach typy kulturowo-cywilizacyjnych motywów łamania prawa w przypadku braku świadomości prawnej oraz w przypadku jego świadomego ignorowania:

Jak widzimy, w przypadku ignorowania prawa ważnym czynnikiem cybernetycznym staje się ukrywanie bądź nieukrywanie faktu łamania prawa. W pierwszym przypadku dominuje pragmatyka podstawowa (merytoryczna). W drugim zaś łamanie prawa staje się funkcją mocno zideologizowaną, gdyż ma na celu nie tylko dokonanie czynu podstawowego (na przeszkodzie którego stał przepis prawa), ale również zademonstrowanie swej postawy kulturowo-cywilizacyjnej.

W praktyce egzekwowania prawa jest dobrze znany proceder uwzględnienia motywów personalnych. Od tego często uzależnia się traktowanie wykroczenia czy przestępstwa jako umyślnego czy nieumyślnego, dokonanego w afekcie lub przez niedopatrzenie. Rzadziej mówi się o samych prawnych powodach łamania prawa (w przypadku wewnętrznej sprzeczności systemu prawa). Natomiast branie pod uwagę motywów kulturowo-cywilizacyjnych jest jeszcze rzadsze. Nie wykluczam, że również przez to, że ta gałąź antropologii ogólnej jest słabo rozwinięta. Być może, czynnikiem negatywnym stały się tutaj poglądy jednego z twórców polskiej teorii cywilizacji Feliksa Konecznego. Wydaje się jednak dziwne, że poglądy jednego badacza skłaniają wszystkich do „wylania dziecka razem z kąpielą”. Teoria cywilizacji jako subdyscyplina w ramach antropologii filozoficznej może

i powinna być rozwijana również na odmiennych niż u Konecznego podstawach metodologicznych. Na oddzielne zaś badanie zasługują kwestie diagnozowania (w tym dyskursywne i lingwosemiotyczne) dominujących postaw kulturowo-cywilizacyjnych osób, które złamały prawo. Mogłoby to pomóc nie tylko rozeznaniu i poprawnej ocenie wydarzenia, w którym doszło do złamania prawa, lecz także wesprzeć kolejne kroki wymiaru sprawiedliwości i działania systemu penitencjarnego.

BIBLIOGRAFIA

1. Habermas J., *Teoria działania komunikacyjnego*, t. II, Warszawa 2002.
2. Kalina-Prasznic U. (red.), *Encyklopedia prawa*, Warszawa 1999.
3. Kaźmierczyk S., *O roli związków prawa z moralnością w refleksji nad prawem*, (w:) Czarny R.M., Sprzyszak K. (red.), *Państwo i prawo wobec współczesnych wyzwań. Teoria i filozofia państwa i prawa oraz aksjologia demokracji i ochrony praw człowieka. Księga jubileuszowa Profesora Jerzego Jaskierni*, Toruń 2012, s. 87–98.
4. Kość A., *Podstawy filozofii prawa*, Lublin 2001.
5. Leszczak O., *Etniczny obraz świata Polaków. Kulturowo-cywilizacyjna i lingwosemiotyczna analiza polskiego dyskursu publicznego*, Tarnopol 2017.
6. Leszczak O., *Krytyka doświadczenia etnicznego. Metodologiczne i kulturowo-cywilizacyjne wprowadzenie do badania etnicznych obrazów świata Rosjan, Polaków i Ukraińców*, Katowice 2014.
7. Leszczak O., *Rosyjski etniczny obraz świata w aspekcie kulturowo-cywilizacyjnym i lingwosemiotycznym*, Toruń 2014.
8. Pikula Ł., *Sfera ludzkiej psyche jako warstwa niosąca i konieczna podstawa bytowa fenomenu prawa pozytywnego*, (w:) Czarny R.M., Sprzyszak K. (red.), *Państwo i prawo wobec współczesnych wyzwań. Teoria i filozofia państwa i prawa oraz aksjologia demokracji i ochrony praw człowieka. Księga jubileuszowa Profesora Jerzego Jaskierni*, Toruń 2012, s. 202–212.
9. Tokarczyk R.A., *Podstawy prawoznawstwa, teorii i filozofii prawa. Reinterpretacja krytyczna*. Sosnowiec 2017.
10. Wąsiewski G.J., *Znaczenie sfery publicznej w procesie tworzenia prawa z perspektywy teorii działania komunikacyjnego*, (w:) Czarny R.M., Sprzyszak K. (red.) *Państwo i prawo wobec współczesnych wyzwań. Teoria i filozofia państwa i prawa oraz aksjologia demokracji i ochrony praw człowieka. Księga jubileuszowa Profesora Jerzego Jaskierni*, Toruń 2012, s. 213–229.
11. Wołpiuk W.J. *O niektórych problemach badawczych w nauce prawa*, (w:) Czarny R.M., Sprzyszak K., *Państwo i prawo wobec współczesnych wyzwań. Teoria i filozofia państwa i prawa oraz aksjologia demokracji i ochrony praw człowieka. Księga jubileuszowa Profesora Jerzego Jaskierni*, Toruń 2012, s. 99–117.

STRESZCZENIE

Oleg LESZCZAK

KULTUROWO-CYWILIZACYJNY WYMIAR ŁAMANIA PRAWA

Słowa kluczowe: prawo, tekst, teoria cywilizacji, kulturowo-cywilizacyjny system organizacji społeczeństwa, łamanie prawa.

W artykule rozpatruje się pojęcie prawa w ujęciu antropocentrycznym jako funkcji informacyjno-semiotycznej pod względem esencjalnym, teleologicznym i kauzalnym. Autor przedstawia typologię motywów łamania prawa, zarówno personalnych, jak kulturowo-cywilizacyjnych. Szczegółowo został przedstawiony wachlarz motywów kulturowo-cywilizacyjnych (naturalistycznych, turanistycznych, bizantynistycznych, teokratycznych, europeistycznych oraz konsumpcjonistycznych), które powodują łamanie prawa w trybie synergii kauzalnej (ignorancja prawna), a także w trybie cybernetycznym (ignorowanie prawa).

SUMMARY

Oleg LESZCZAK

CULTURAL-CIVILISATIONAL ASPECT OF BREAKING THE LAW

Key words: *law, text, theory of civilization, cultural-civilizational system of society organization, breaking the law.*

The paper focuses on the notion of law in anthropocentric depiction as an information-semiotic function from essential, teleological, and causal viewpoints. The author presents a typology of both personal and cultural-civilisational motives for breaking the law. A range of cultural-civilisational motives (naturalistic, turanic, byzantinic, theocratic, europeistic, and consumerist) was presented in detail; these motives cause breaking the law in a causal synergy mode (ignorance of the law) and in a cybernetic mode (disregard for the law).

NOTA O AUTORZE

Oleg Leszczak – doktor habilitowany, profesor UJK, kierownik Zakładu
Językoznawstwa w Instytucie Filologii Obcych UJK

ABOUT THE AUTHOR

Oleg Leszczak – PhD, Assoc. Prof., Head Department of Linguistics at the Institute of Foreign Philology of the UJK.

Paweł ŁUSZCZ

(ORCID: brak)

Wojskowa Akademia Techniczna w Warszawie Wydział Cybernetyki

PRAWA CZŁOWIEKA A KONCEPCJA BEZPIECZEŃSTWA DEMOKRATYCZNEGO NA PRZYKŁADZIE JEDNOSTKI PENITENCJARNEJ

Rodzimy się, mieszkamy i funkcjonujemy w Polsce. Kraju który zgodnie z uchwaloną konstytucją „jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej”¹. Żyjemy wolni, a Państwo stoi na straży naszych praw i wolności, już przecież w konstytucji znalazł się zapis „Wolność człowieka podlega ochronie prawnej”². Obywatele zatem mogą czuć się bezpiecznie, jednym z organów, które stoją na straży prawa i przepisów obowiązujących, jest Policja, której kluczowym działaniem jest „ochrona życia i zdrowia ludzi oraz mienia przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra”³. Wszyscy obywatele państwa polskiego mają równe prawa, które gwarantuje im państwo. W Konstytucji jest zapis mówiący o zdrowiu obywateli i jego ochronie: „Obywatelom, niezależnie od ich sytuacji materialnej, władze publiczne zapewniają równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej”⁴, ale nie tylko zdrowie jest prawnie chronione, gdyż każdy ma zagwarantowane przez państwo bezpieczeństwo. Należy jednak zaznaczyć, iż w każdym spo-

¹ Art. 2 Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.

² Art. 30 konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.

³ Art. 1 pkt 2 ppkt. 1 Ustawy o Policji z dnia 6 kwietnia 1990 r.

⁴ Art. 62 pkt 2 Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.

łączeństwie są jednostki, które nie stosują się do obowiązujących norm prawnych i przepisów. Państwo demokratyczne dysponuje szeregiem środków, aby takich osobników dyscyplinować. Najbardziej restrykcyjnym środkiem stosowanym w demokratycznym państwie jest skazanie jednostki na karę pozbawienia wolności – czyli odizolowanie od społeczeństwa osobnika niedostosowanego, co wcale nie oznacza, że taka osoba jest pozbawiona swoich praw, wynikających czy to z konstytucji czy ustaw prawnie obowiązujących.

Niezawisłe sądy dyscyplinują obywateli, którzy nie przestrzegają prawa, poprzez wymierzenie im kar, które zależą od stopnia przewinienia. Karami są:

- 1) grzywna;
- 2) ograniczenie wolności;
- 3) pozbawienie wolności;
- 4) 25 lat pozbawienia wolności;
- 5) dożywotnie pozbawienie wolności⁵.

Podstawowym aktem prawnym, na podstawie którego sądy powszechne skazują obywatela na karę pozbawienia wolności, jest Kodeks karny. Jest tam określone, za jakie poczynania sąd może skazać na karę bezwzględnego pozbawienia wolności i na jaki okres. „Odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia”⁶.

Największą karą jest pozbawienie wolności, bo to wolność obywatela jest największym dobrem. Państwo, by zapewnić swoim obywatelom bezpieczeństwo i prawidłowe funkcjonowanie, w majestacie prawa pozbawia osoby nierespektujące reguł prawnych wolności i umieszcza je w jednostkach penitencjarnych – w swoistych wyizolowanych wyspach, które są ogrodzone szczelnym murem. Jednak samo pozbawienie wolności wcale nie oznacza że państwo pozostawia takiego obywatela samemu sobie. To, że jest on pozbawiony wolności, wcale nie oznacza, że jest pozbawiony praw obywatela. Są one przestrzegane, jednak mogą być, a nawet są ograniczone. Już przecież sam Jan Paweł II powiedział przebywając w czasie swojej wizyty w 1991 r. do osadzonych w Płockiej jednostce: „Jesteście skazani, ale nie potępieni”⁷. Co oznacza

⁵ Art. 32 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny.

⁶ Art. 42 Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.

⁷ <http://plock.wyborcza.pl/plock/1,35681,2640283.html> (dostęp – 26.09.2017).

jednoznacznie, że państwo pozbawiając wolności nie pozostawia takiej osoby samej sobie. Patrząc przez pryzmat bezpieczeństwa „Administracja zakładu karnego ma obowiązek podejmowania odpowiednich działań celem zapewnienia skazanym bezpieczeństwa osobistego w czasie odbywania kary”⁸.

Osoba trafiająca do jednostki penitencjarnej ma określone normy, standardy i wytyczne – nie tylko dotyczące zachowania, ale np. żywienia, powierzchni celi mieszkalnej czy też dostępu do mediów. Wszystkie zasady obowiązujące w zakładach karnych – normy, zakazy, nakazy, są określone w ustawie Kodeks karny wykonawczy z dnia 6 czerwca 1997 r. oraz w Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności, a szczególnie precyzuje je porządek wewnętrzny każdej jednostki penitencjarnej.

Jednak samo umieszczenie osoby na określony czas (w związku z wyrokiem skazującym) w jednostce penitencjarnej, powiązane ściśle jest z kadrą, która pracuje, pełni służbę w zakładach karnych. Do podstawowych zadań służby więziennej należy nie tylko szeroko pojęta resocjalizacja, ale również „zapewnienie osobom skazanym na karę pozbawienia wolności lub tymczasowo aresztowanym, a także osobom, wobec których są wykonywane kary pozbawienia wolności i środki przymusu skutkujące pozbawieniem wolności, przestrzegania ich praw, a zwłaszcza humanitarnych warunków bytowych, poszanowania godności, opieki zdrowotnej i religijnej”⁹ oraz „humanitarne traktowanie osób pozbawionych wolności”¹⁰. Jak możemy dostrzec, państwo pozbawiając obywatela jego wolności narzuca na organy penitencjarne obowiązek zapewnienia bezpieczeństwa takiemu osobnikowi w trakcie jego pobytu w jednostce penitencjarnej: „Administracja zakładu karnego ma obowiązek podejmowania odpowiednich działań celem zapewnienia skazanym bezpieczeństwa osobistego w czasie odbywania kary”¹¹.

W Kodeksie karnym wykonawczym ustawodawca określił prawa osadzonych:

⁸ Art. 108 §1 Ustawa z dnia z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy.

⁹ Art. 2 pkt. 1 ppkt 3 Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej.

¹⁰ Art. 2 pkt. 1 ppkt 4 Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej.

¹¹ Art. 108 Ustawy Kodeks karny wykonawczy z dnia 6 czerwca 1997 r.

„Skazany ma prawo w szczególności do:

- 1) odpowiedniego ze względu na zachowanie zdrowia wyżywienia, odzieży, warunków bytowych, pomieszczeń oraz świadczeń zdrowotnych i odpowiednich warunków higieny;
- 2) utrzymywania więzi z rodziną i innymi osobami bliskimi;
- 3) korzystania z wolności religijnej;
- 4) otrzymywania związanego z zatrudnieniem wynagrodzenia oraz do ubezpieczenia społecznego w zakresie przewidzianym w odrębnych przepisach, a także pomocy w uzyskiwaniu świadczeń inwalidzkich;
- 5) kształcenia i samokształcenia oraz wykonywania twórczości własnej, a za zgodą dyrektora zakładu karnego do wytwarzania i zbywania wykonanych przedmiotów;
- 6) korzystania z urządzeń i zajęć kulturalno-oświatowych i sportowych, radia, telewizji, książek i prasy;
- 7) komunikowania się z obrońcą, pełnomocnikiem, właściwym kuratorem sądowym oraz wybranym przez siebie przedstawicielem, o którym mowa w art. 42;
- 8) komunikowania się z podmiotami, o których mowa w art. 38 § 1;
- 9) zapoznawania się z opiniami, sporządzonymi przez administrację zakładu karnego, stanowiącymi podstawę podejmowanych wobec niego decyzji;
- 10) składania wniosków, skarg i prośb organowi właściwemu do ich rozpatrzenia oraz przedstawiania ich, w nieobecności innych osób, administracji zakładu karnego, kierownikom jednostek organizacyjnych Służby Więziennej, sędziemu penitencjarnemu, prokuratorowi i Rzecznikowi Praw Obywatelskich;
- 11) prowadzenia korespondencji z organami ścigania, wymiaru sprawiedliwości i innymi organami państwowymi, organami samorządu terytorialnego, Rzecznikiem Praw Obywatelskich, Rzecznikiem Praw Dziecka oraz organami powołanymi na podstawie ratyfikowanych przez Rzeczpospolitą Polską umów międzynarodowych dotyczących ochrony praw człowieka”¹². Istotnym elementem praw człowieka jest nakaz, iż taka osoba – przebywająca w jednostce penitencjarnej musi mieć umożliwiony kontakt ze światem zewnętrznym w szczególności z rodziną. „Skazanemu należy umożliwiać utrzymywanie więzi przede wszystkim z rodziną, innymi osobami bliskimi przez

¹² Art. 102 Ustawy Kodeks karny wykonawczy z dnia 6 czerwca 1997 r.

widzenia, korespondencję, rozmowy telefoniczne, paczki i przekazy pieniężne”¹³ ważnym też elementem jest, iż osadzony posiada prawa do posiadania w celi mieszkalnej swoich rzeczy tj. „skazany może posiadać w celi mieszkalnej:

- a) do 9 litrów napojów, oprócz artykułów żywnościowych o ciężarze nieprzekraczającym 6 kg,
- b) do 10 sztuk przedmiotów kultu religijnego o wymiarach nie większych niż 250 × 150 mm,
- c) do 5 sztuk książek, oprócz wypożyczonych w zakładzie karnym z biblioteki,
- d) prasę o łącznej wadze do 0,5 kg”¹⁴.

Uregulowana została też kwestia utrzymania higieny oraz używek w postaci wyrobów tytoniowych: „Czas trwania kąpieli jednego skazanego wynosi przynajmniej 10 minut, przy czym czas wypływu wody z armatury natryskowej nie może być krótszy niż 6 minut; palenie wyrobów tytoniowych jest dozwolone w celach mieszkalnych wyznaczonych dla skazanych używających wyrobów tytoniowych oraz w miejscach do tego wyznaczonych”¹⁵; w dziedzinie warunków bytowych: „Skazanego osadza się w celi mieszkalnej wieloosobowej lub jednoosobowej”¹⁶ oraz „Powierzchnia w celi mieszkalnej, przypadająca na skazanego, wynosi nie mniej niż 3 m². Cele wyposaża się w odpowiedni sprzęt kwaterunkowy zapewniający skazanemu osobne miejsce do spania, odpowiednie warunki higieny, dostateczny dopływ powietrza i odpowiednią do pory roku temperaturę, według norm określonych dla pomieszczeń mieszkalnych, a także oświetlenie odpowiednie do czytania i wykonywania pracy”¹⁷.

Jak łatwo zauważyć, osadzeni mają określone prawa i są one uregulowane w aktach prawnych, jednak nie oznacza to że korzystają z nich w pełniej przestrzeni i mają pełne prawo ich wyboru w poszczególnych dziedzinach tak jak osoby przebywające na wolności.

¹³ Art. 105 Ustawy Kodeks karny wykonawczy z dnia 6 czerwca 1997 r.

¹⁴ § 13 pkt 6 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności.

¹⁵ § 13 pkt 4–5 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności.

¹⁶ Art. 110 § 1 Ustawy Kodeks karny wykonawczy z dnia 6 czerwca 1997 r.

¹⁷ Art. 110 § 2 Ustawy Kodeks karny wykonawczy z dnia 6 czerwca 1997 r.

Mianowicie jeśli osadzonemu jednostka penitencjarna jest zobowiązana zapewnić np. odpowiednie wyżywienie, nie oznacza to, że osoba ta będzie decydować co będzie jadła w określony dzień czy w jakim czasie. Takie elementy ustala administracja zakładu i to jest znacząca uciążliwość dla przebywających w zakładach karnych. Osoby takie mają swoje prawa, jednak są one zgodnie z prawem ograniczone bez możliwości własnej ingerencji.

Osadzeni mają zakaz posiadania telefonów komórkowych, jednak mają dostęp do telefonów samoinkasujących i mogą korzystać z nich na własny koszt lub koszt rozmówcy w określonych w porządku wewnętrznym miejscu i czasie. Jak cytowałem wcześniej, osadzonego umieszcza się w celi mieszkalnej, jednak nie ma on wyboru co do składu osobowego celi mieszkalnej, gdyż to, kto będzie przebywał z nim, reguluje przepis. Nie ma dowolności w tym zakresie. Ponieważ „Klasyfikacji skazanych dokonuje się mając na względzie w szczególności:

- 1) płeć;
- 2) wiek;
- 3) uprzednie odbywanie kary pozbawienia wolności;
- 4) umyślność lub nieumyślność czynu;
- 5) czas pozostałej do odbycia kary pozbawienia wolności;
- 6) stan zdrowia fizycznego i psychicznego, w tym stopień uzależnienia od alkoholu, środków odurzających lub psychotropowych;
- 7) stopień demoralizacji i zagrożenia społecznego;
- 8) rodzaj popełnionego przestępstwa”¹⁸.

Cela mieszkalna jest wyposażona w odpowiedni sprzęt kwaterunkowy, miejsce do spania, zapewnia się odpowiednie warunki higieny, dopływ powietrza i odpowiednią temperaturę zależną od pory roku, co wcale nie oznacza, że osadzony może dysponować swoją pościelą czy też szafką ubraniową. Te m.in. elementy zapewnia administracja bez prawa wyboru przez osadzonego.

Jednostki penitencjarne nie pozostają bierne w prawach człowieka, cały czas ewoluują i działają w tej dziedzinie, tak aby prawa osadzonych były zachowane i mógł on w warunkach godziwych odbywać karę pozbawienia wolności. Szereg takich pozytywnych działań można dostrzec w mediach ogólnodostępnych, bo właściwym jest aby jednostki pokazywały i zarazem chwaliły się kierunkami zmian, które są właściwe i godne

¹⁸ Art. 82 § 2 Ustawy Kodeks karny wykonawczy z dnia 6 czerwca 1997 r.

naśladowania. W kwestii żywienia osadzonych kierownictwo Zakładu Karnego w Wadowicach odnowiło zaplecze kuchenne „<http://www.sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-w-wadowicach-remonty-w-zakladzie-karnym-w-wadowicach>”¹⁹, w kwestii zdrowia osadzonych – nowa przychodnia – ambulatorium w Zakładzie Karnym w Łowiczu „<http://www.sw.gov.pl/aktualnosc/Ambulatorium-ZK-w-Lowiczu-na-wysoki-polysk>”²⁰. Bardzo ważnym elementem w prawach człowieka, a zarazem resocjalizacji, jest praca osadzonych. Tutaj dobrym przykładem są praktyki stosowane w Zakładzie Karnym w Pińczowie, gdzie organizuje się szereg kursów z ramienia programu POWER w którym osadzeni mogą nauczyć się zawodu takiego jak technolog robót wykończeniowych, brukarz, monter stolarki okiennej, a po odbyciu kary mieć możliwość znalezienia pracy. „<http://sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-w-pinczowie-kursy-z-po-wer-w-zakladzie-karnym-w-pinczowie>”²¹ oraz pracy, którą gwarantują podmioty zewnętrzne, m.in. nawet przy recyklingu odpadów „<http://sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-w-pinczowie-kolejna-umowa-podpisana>”²². Praca jest obowiązkiem osadzonych, ale też dobrodziejstwem i prawem człowieka do zachowania umiejętności oderwania się od tzw. nudy więziennej i możliwością zarobienia pieniędzy, które może osadzony przeznaczyć na pokrycie zobowiązań sądowych czy też alimentacyjnych.

Tak jak widzimy na kilku przykładach, prawa osadzonych w jednostkach penitencjarnych są egzekwowane i przestrzegane, jednak z wieloma restrykcjami i obostrzeniami związanymi z przebywaniem w zakładach karnych w związku ze skazaniem na karę pozbawienia wolności w imieniu prawa przez niezawisły sąd w demokratycznym państwie.

BIBLIOGRAFIA

1. Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.
2. Ustawa o Policji z dnia 6 kwietnia 1990 r.
3. Ustawa Kodeks karny wykonawczy z dnia 6 czerwca 1997 r.

¹⁹ <http://www.sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-w-wadowicach-remonty-w-zakladzie-karnym-w-wadowicach> (dostęp – 30.09.2017).

²⁰ <http://www.sw.gov.pl/aktualnosc/Ambulatorium-ZK-w-Lowiczu-na-wysoki-polysk> (dostęp – 30.09.2017).

²¹ <http://sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-w-pinczowie-kursy-z-po-wer-w-zakladzie-karnym-w-pinczowie> (dostęp – 30.09.2017).

²² <http://sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-w-pinczowie-kolejna-umowa-podpisana> (dostęp – 30.09.2017).

4. Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej.
5. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny.
6. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności.

INTERNET

7. <http://www.sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-w-wadowicach-remonty-w-zakladzie-karnym-w-wadowicach> <http://www.sw.gov.pl/aktualnosc/Ambulatorium-ZK-w-Lowiczu-na-wysoki-polysk>.
8. <http://sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-w-pinczowie-kursy-z-po-wer-w-zakladzie-karnym-w-pinczowie>.
9. <http://sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-w-pinczowie-kolejna-umowa-podpisana>.
10. <http://plock.wyborcza.pl/plock/1,35681,2640283.html> (dostęp – 26.09.2017).

STRESZCZENIE

Paweł ŁUSZCZ

PRAWA CZŁOWIEKA A KONCEPCJA BEZPIECZEŃSTWA DEMOKRATYCZNEGO NA PRZYKŁADZIE JEDNOSTKI PENITENCJARNEJ

Słowa kluczowe: zakład karny, prawa człowieka, jednostka penitencjar-
na, osadzony, prawa osadzonych, bezpieczeństwo osadzonych.

Rodzimy się, mieszkamy i funkcjonujemy w Polsce. Wszyscy obywatele państwa polskiego mają równe prawa które gwarantuje im państwo, w Konstytucji jest zapis mówiący o ochronie człowieka, zatem obywatele mogą czuć się bezpiecznie. Jednym z organów, które stoją na straży prawa i przepisów obowiązujących jest Policja. Należy jednak zaznaczyć, iż w każdym społeczeństwie są jednostki które nie stosują się do obowiązujących norm prawnych i przepisów. Państwo demokratyczne dysponuje szeregiem środków aby takich osobników dyscyplinować. Najbardziej restrykcyjnym środkiem stosowanym w demokratycznym państwie jest skazanie jednostki na karę pozbawienia wolności – czyli odizolowanie od społeczeństwa osobnika niedostosowanego. Państwo pozbawiając wolności nie pozostawia takiej osoby samej sobie. Patrząc przez pryzmat bezpieczeństwa „Administracja zakładu karnego ma obowiązek podejmowania odpowiednich działań celem zapewnienia skazanym bezpie-

czeństwa osobistego w czasie odbywania kary”²³. W Kodeksie karnym wykonawczym ustawodawca określił prawa osadzonych: „Skazany ma prawo w szczególności do:

- 1) odpowiedniego ze względu na zachowanie zdrowia wyżywienia, odzieży, warunków bytowych, pomieszczeń oraz świadczeń zdrowotnych i odpowiednich warunków higieny;
- 2) utrzymywania więzi z rodziną i innymi osobami bliskimi;
- 3) korzystania z wolności religijnej;
- 4) otrzymywania związanego z zatrudnieniem wynagrodzenia oraz do ubezpieczenia społecznego w zakresie przewidzianym w odrębnych przepisach, a także pomocy w uzyskiwaniu świadczeń inwalidzkich;
- 5) kształcenia i samokształcenia oraz wykonywania twórczości własnej, a za zgodą dyrektora zakładu karnego do wytwarzania i zbywania wykonanych przedmiotów;
- 6) korzystania z urządzeń i zajęć kulturalno-oświatowych i sportowych, radia, telewizji, książek i prasy;
- 7) komunikowania się z obrońcą, pełnomocnikiem, właściwym kuratorem sądowym oraz wybranym przez siebie przedstawicielem, o którym mowa w art. 42;
- 8) komunikowania się z podmiotami, o których mowa w art. 38 § 1;
- 9) zapoznawania się z opiniami, sporządzonymi przez administrację zakładu karnego, stanowiącymi podstawę podejmowanych wobec niego decyzji;
- 10) składania wniosków, skarg i prośb organowi właściwemu do ich rozpatrzenia oraz przedstawiania ich, w nieobecności innych osób, administracji zakładu karnego, kierownikom jednostek organizacyjnych Służby Więziennej, sędziemu penitencjarnemu, prokuratorowi i Rzecznikowi Praw Obywatelskich;
- 11) prowadzenia korespondencji z organami ścigania, wymiaru sprawiedliwości i innymi organami państwowymi, organami samorządu terytorialnego, Rzecznikiem Praw Obywatelskich, Rzecznikiem Praw Dziecka oraz organami powołanymi na podstawie ratyfikowanych przez Rzeczpospolitą Polską umów międzynarodowych dotyczących ochrony praw człowieka”²⁴. Osadzeni mają określone prawa i są one uregulowane w aktach prawnych, jednak nie oznacza to że korzystają

²³ Art. 108 § 1 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy.

²⁴ Art. 102 Ustawy Kodeks karny wykonawczy z dnia 6 czerwca 1997 r.

z nich w pełniej przestrzeni i mają pełne prawo ich wyboru w poszczególnych dziedzinach tak jak osoby przebywające na wolności. Mianowicie jeśli osadzonemu jednostka penitencyjna jest zobowiązana zapewnić np. odpowiednie wyżywienie, nie oznacza to że osoba ta będzie decydować co będzie jadła w określony dzień czy w jakim czasie – takie elementy ustala administracja zakładu.

Tak jak widzimy na kilku przykładach, prawa osadzonych w jednostkach penitencyjnych są egzekwowane i przestrzegane, jednak z wieloma restrykcjami i obostrzeniami związanymi z przebywaniem w zakładach karnych.

SUMMARY

Paweł ŁUSZCZ
Military University of Technology in Warsaw

HUMAN RIGHTS AND THE CONCEPT OF DEMOCRATIC SECURITY ON EXAMPLE OF A PENITENTIARY UNIT

Key words: Penitentiary, human rights, imprisoned, settlement rights, security imprisoned.

We are born, live and function in Poland. All citizens of the Polish State have the same rights as the State guarantees them, the Constitution provides a record of human protection, so citizens can feel safe, one of the bodies that is guarding the law and regulations is the police. It should be noted, however, that in every society there are individuals who do not comply with applicable laws and regulations. The democratic state has a number of means to discipline such individuals. The most restrictive measure applied in a democratic State is to convict a person for imprisonment – that is, to isolate an unregulated individual from the society. The state depriving the liberty does not leave such a person to himself. Looking through the prism of security, „penal administration is required to take appropriate action to ensure that a person’s security is sanctioned while serving a sentence.” In the Executive Penal Code, the legislator defined the rights of prisoners „The convicted person has the right in particular to:

- 1) appropriate for the health of the food, clothing, living conditions, premises and health services and appropriate hygiene conditions;

- 2) maintaining relationships with family and other relatives;
- 3) exercise religious freedom;
- 4) receiving employment-related pay and social insurance coverage as provided for by separate legislation, as well as assistance in obtaining disability benefits;
- 5) education and self-education and the exercise of own creativity, and with the consent of the director of the penitentiary to manufacture and dispose of objects;
- 6) use of facilities and cultural-world and sports facilities, radio, television, books and the press;
- 7) communicate with the defender, the attorney, the appropriate court curator and the representative of his choice referred to in Article 42;
- 8) communicate with the entities referred to in Article 38 § 1;
- 9) acquaint themselves with the opinions made by the administration of the penal institution, which are the basis of decisions taken against him;
- 10) submit applications, complaints and requests to the competent authority for their consideration and present them, in the absence of others, the prison administration, the heads of the prison service organization, the penitentiary judge, the prosecutor and the Ombudsman;
- 11) conduct correspondence with law enforcement agencies, the judiciary and other state organs, local government bodies, the Ombudsman, the Ombudsman for Children and the bodies established on the basis of international human rights treaties ratified by the Republic of Poland

The prisoners have specific rights and they are regulated by law, but that does not mean that they use them in full space and have the right to choose them in specific areas, such as those in the wild. Namely, if a detained penitentiary unit is obliged to provide, for example, adequate food, it does not mean that the person will decide what will be eaten on a certain day or at what time, such elements will be determined by the administration of the establishment

As we can see in some examples, the law of prisoners in penitentiary units is enforced and obeyed, however, with many restrictions and restrictions related to staying in penitentiaries.

NOTA O AUTORZE

Paweł Łuszcz – kapitan Służby Więziennej, Kierownik Działu Ochrony w Zakładzie Karnym w Pińczowie, doktorant Wojskowej Akademii Technicznej w Warszawie – wydział cybernetyki.

ABOUT THE AUTHOR

Paweł Łuszcz – captain of the Prison Service, Head of the Security Department in Pińczów, a PhD student at the Military University of Technology in Warsaw - cybernetics department.

Małgorzata MARCINIAK
(ORCID: 0000-0003-4929-0910)
adiunkt Uniwersytet Opolski
sędzia Sąd Rejonowy w Opolu

KARA POZBAWIENIA WOLNOŚCI ZA PRZESTĘPSTWO Z ART. 258 K.K. W ŚWIETLE STATYSTYK SĄDOWYCH

W obowiązującym kodeksie karnym przewidziano następujące rodzaje kar: karę grzywny, ograniczenia wolności, pozbawienia wolności oraz dwie kary szczególne, a mianowicie karę 25 lat pozbawienia wolności i karę dożywotniego pozbawienia wolności. Kolejność kar w katalogu z art. 32 k.k. nie jest przypadkowa. Ustawodawca umieszczając kary nieizolacyjne, przed karą pozbawienia wolności wskazuje na priorytety karania. Zgodzić się należy z J. Majewskim, iż po kilku latach obowiązywania kodeksu karnego z 1997 r. wyznaczonego celu nie udało się jednak zrealizować¹. Sądy bowiem w odniesieniu do średniej i drobnej przestępczości orzekały w znacznej ilości spraw kary pozbawienia wolności, głównie z warunkowym zawieszeniem ich wykonania. Kary te były częstokroć zarządzane do wykonania, a sprawcy trafiali do zakładów karnych. Zrodziło to konieczność nowelizacji kodeksu karnego, która weszła w życie z dniem 1 lipca 2015 r.² Zgodnie z założeniami ustawodawcy zmiany wprowadzone w wyniku tej nowelizacji mają doprowadzić do zmiany polityki karnej. Jednym z efektów ma być częstsze niż dotychczas sto-

¹ J. Majewski, *Kodeks karny. Komentarz do zmian 2015*, Warszawa 2015, s. 49.

² Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 396).

sowanie kar wolnościowych³. Głównym środkiem reakcji karnej w odniesieniu do drobnej i średniej przestępczości ma być kara grzywny oraz kara ograniczenia wolności. Ta ostatnia została początkowo wprowadzona w rozbudowanej formie. W krótkim czasie ustawodawca doszedł jednak do wniosku, iż winna ona polegać, jak dotychczas, jedynie na dwóch możliwych wariantach, a mianowicie nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne oraz na potrącaniu wynagrodzenia. Osiągnięcie celu jakim ma być częstsze niż dotychczas orzekanie kar wolnościowych ustawodawca stara się osiągnąć poprzez:

- istotne ograniczenie orzekania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania,
- wprowadzenie kar nieizolacyjnych do wszystkich przestępstw zagrożonych karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 8 lat,
- zastąpienie zasady *ultima ratio* bezwzględnego pozbawienia wolności, zasadą *ultima ratio* kary pozbawienia wolności w ogóle, a ponadto rozszerzeniem jej na wszystkie przestępstwa zagrożone karą pozbawienia wolności, której górna granica nie przekracza 5 lat,
- rezygnację z art. 58 § 2 k.k., przewidującego zakaz orzekania kary grzywny w sytuacji, gdy dochody sprawcy, jego stosunki osobiste, majątkowe, możliwości zarobkowe uzasadniały przekonanie, że sprawca grzywny nie uiszczy i nie będzie jej można ściągnąć w drodze egzekucji.

Obserwując praktykę wymiaru sprawiedliwości generalnie można powiedzieć, iż nowelizacja kodeksu karnego, z dnia 20 lutego 2015 r., osiągnęła swoje cele w zakresie zmniejszenia liczby kar pozbawienia wolności orzekanych z warunkowym zawieszeniem ich wykonania. Przed 1 lipca 2015 r. możliwe było orzekanie kary ograniczenia wolności i grzywny samoistnej z warunkowym zawieszeniem ich wykonania. Aktualnie takiej możliwości nie ma. Ponadto możliwe było warunkowe zawieszenie wykonania kary pozbawienia wolności orzeczonej na okres nie dłuższy niż 2 lata. Obecnie można warunkowo zawiesić karę pozbawienia wolności orzeczoną w wymiarze nie przekraczającym roku, jeżeli sprawca w czasie popełnienia przestępstwa nie był skazany na karę pozbawienia wolności i jest to wystarczające dla osiągnięcia wobec niego celów kary, jeżeli oczywiście są spełnione również pozostałe przesłanki z art. 69 § 2 k.k. W okresie przejściowym pamiętać należy, iż jeżeli w czasie orzekania obowiązuje ustawa inna niż w czasie popeł-

³ Por. W. Wróbel, *Nowelizacja prawa karnego 2015*, Kraków 2015, s. 27.

nienia przestępstwa, stosuje się ustawę nową, jednakże należy stosować ustawę obowiązującą poprzednio, jeżeli jest względniejsza dla sprawcy (art. 4 § 1 k.k.). Do czynów popełnionych przed dniem 1 lipca 2015 r., za które orzeczono karę pozbawienia wolności w wymiarze dłuższym niż 1 rok, a nie przekraczającym 2 lat, można rozważać orzeczenie kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, stosując art. 4 § 1 k.k.

Wśród wielu znowelizowanych przepisów istotny jest m.in. art. 37a k.k. Przepis ten pozwala na orzeczenie kary grzywny albo kary ograniczenia wolności w wariantcie polegającym na obowiązku wykonywania nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne albo potrąceniu od 10% do 25% wynagrodzenia za pracę w stosunku miesięcznym na cel społeczny wskazany przez sąd, jeżeli przestępstwo zagrożone jest karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 8 lat. Dotychczas można było orzec karę grzywny lub ograniczenia wolności jedynie w przypadku przestępstwa zagrożonego karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 5 lat. Powyższa nowelizacja przyczynia się nie tylko do zwiększenia ilości orzekanych kar grzywny i kar ograniczenia wolności, ale także do przyśpieszenia postępowań karnych. W większej ilości spraw sądy mogą bowiem wydawać wyroki nakazowe. Przypomnieć należy, iż w takim wyroku może zostać orzeczona jedynie kara grzywny w wymiarze do 200 stawek dziennych oraz kara ograniczenia wolności. Wyrokiem nakazowym nie można natomiast orzec kary pozbawienia wolności.

Na priorytet orzekania kar nieizolacyjnych wskazuje także przepis art. 58 § 1 k.k. stanowiący, iż jeżeli ustawa przewiduje możliwość wyboru rodzaju kary a przestępstwo jest zagrożone karą nieprzekraczającą 5 lat, sąd orzeka karę pozbawienia wolności tylko wtedy, gdy inna kara lub środek karny nie może spełnić celów kary.

Przechodząc do omówienia kar orzekanych za przestępstwo z art. 258 k.k. w latach 2010–2015, wskazać należy, iż dominowały kary pozbawienia wolności. W przepisie art. 258 § 1 k.k. ustawodawca spenalizował występki polegający na braniu udziału w zorganizowanej grupie albo związku mających na celu popełnienie przestępstwa lub przestępstwa skarbowego, zagrożony karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat. Okolicznościami kwalifikującymi tego przestępstwa, opisanymi w art. 258 § 2 k.k., jest charakter zbrojny grupy lub związku określonych w § 1 albo jeżeli ugrupowania te mają na celu popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym. Występek ten zagrożony jest karą karą pozbawienia wolności

od 6 miesięcy do 8 lat. W przepisie art. 258 § 3 k.k. ustawodawca spenalizował zakładanie albo kierowanie grupą albo związkiem określonymi w § 1, w tym mającymi charakter zbrojny, co zagrożone zostało karą pozbawienia wolności od roku do 10 lat. W przepisie art. 258 § 4 k.k. ustawodawca przewidział zbrodnię polegającą na zakładaniu lub kierowaniu zorganizowaną grupą przestępczą albo związkiem mających na celu popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym. Zbrodnia ta zagrożona jest karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż 3 lata. Ostatni z wymienionych wyżej przepisów od niedawna funkcjonuje w kodeksie karnym i brak statystyk dotyczących skazań za tę zbrodnię.

Tabela 1.

Lata	Ogółem kary	Kary za przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu	Ogółem kary za przestępstwo z art. 258 k.k.	Ogółem pozbawienie wolności za przestępstwo z art. 258 k.k.	Bezwzględne pozbawienie wolności za przestępstwo z art. 258 k.k.	Pozbawienie wolności z zawieszeniem za przestępstwo z art. 258 k.k.
2010	432 891	3 327	334	326	113	201
2011	423 464	2 643	369	357	76	281
2012	408 107	3 119	360	252	110	242
2013	352 208	3 245	359	354	119	226
2014	295 353	2 866	275	271	85	186
2015	260 034	2 705	330	322	82	240

Powyższa tabela przedstawia liczbę orzeczonych kar pozbawienia wolności (bezwzględnych i z warunkowym zawieszeniem ich wykonania) za przestępstwo z art. 258 k.k., na tle ogółu wymierzonych kar oraz ogółu kar orzeczonych za przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu, w latach 2010–2015⁴. Zaznaczyć należy, iż przestępstwami przeciwko porządkowi publicznemu są: wzięcie zakładnika (art. 252 k.k.), czynny udział w zbiegowisku (art. 254 k.k.), zamach na urządzenia infrastruktury (art. 254 a k.k.), publiczne nawoływanie do popełnienia przestępstwa (art. 255 k.k.), rozpowszechnianie treści mogących ułatwić popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym (art. 255 a k.k.), propagowanie faszyzmu lub innego ustroju totalitarnego (art. 256 k.k.), rasizm (art. 257 k.k.), udział w zorganizowanej grupie albo związku przestępczym (art. 258 k.k.), przekraczanie granicy w celu popełnienia przestępstwa o charak-

⁴ Statystyczne dane Ministerstwa Sprawiedliwości (opracowanie własne).

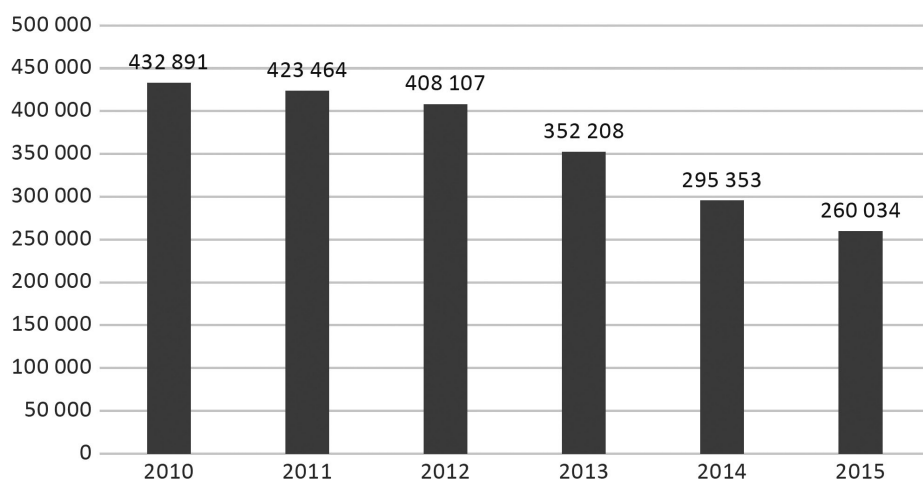
terrze terrorystycznym lub przestępstwa z art. 255 a k.k. lub art. 258 § 2 lub 4 k.k. (art. 259 a k.k.), zakłócenie przebiegu zgromadzenia (art. 260 k.k.), znieważenia pomnika (art. 261 k.k.), zbezczeszczenie zwłok (art. 262 k.k.), wyrób i handel bronią bez zezwolenia (art. 263 k.k.), nielegalne przekroczenie granicy (art. 264 k.k.), umożliwienie nielegalnego pobytu na terytorium RP (art. 264 a k.k.).

Jeżeli chodzi o ogólną liczbę skazań w latach 2010–2015 to należy wskazać, iż liczba ta sukcesywnie spada. W 2010 r. wynosiła ona 432 891, natomiast w 2015 r. – 260 034. Jeżeli chodzi o ogółem skazania za przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu, to najwięcej skazań odnotowano w 2010 r. – 3 327, natomiast najmniej w 2014 r. – 275. Spory odsetek skazań to skazania za przestępstwa z art. 258 k.k., przy czym należy pamiętać, iż za te przestępstwa orzekano głównie kary pozbawienia wolności, jako bezwzględne albo z warunkowym zawieszeniem ich wykonania. Wiąże się to z ustawowym zagrożeniem, że znaczną społeczną szkodliwością tego rodzaju czynów oraz z regulacją zawartą w przepisach części ogólnej kodeksu karnego, a dotyczącą możliwości modyfikacji kary wskazanej w części szczególnej kodeksu karnego. Ze względu na treść obowiązującego do dnia 1 lipca 2015 r., przepisu art. 58 § 3 k.k., należy zwrócić uwagę, iż za typ podstawowy tego przestępstwa sądy mogły orzekać także karę ograniczenia wolności lub karę grzywny. Czyniły to jednak niezwykle rzadko. Takiej możliwości już nie posiadały w odniesieniu do pozostałych typów przestępstw z art. 258 k.k., za które mogły być orzekane wyłącznie kary pozbawienia wolności. Po wejściu w życie nowelizacji z dnia 20 lutego 2015 r., biorąc pod uwagę treść przepisu art. 37a k.k., kary nieizolacyjne mogą zostać orzekane za przestępstwo z art. 258 § 1 i 2 k.k.

W latach 2010–2015 za przestępstwo z art. 258 k.k. orzekane były zasadniczo kary pozbawienia wolności. Najwięcej tych kar, bo aż 357, orzeczono w 2011 r., natomiast najmniej w 2012 r., bo 252. Zdecydowanie więcej orzekano kar pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem ich wykonania, niż kar bezwzględnych. Przykładowo w roku 2015 orzeczono 82 kary bezwzględne pozbawienia wolności oraz aż 240 kar z warunkowym zawieszeniem ich wykonania. Po 1 lipca 2015 r. ta prawidłowość zapewne ulegnie zmianie, chociażby ze względu na zmianę treści art. 69 § 1 k.k. Jak była mowa wyżej, w wyniku nowelizacji tego przepisu znacząco ograniczono możliwość orzekania kar z warunkowym zawieszeniem ich wykonania. Aktualnie sąd może warunkowo

zawiesić wykonanie kary pozbawienia wolności orzeczonej w wymiarze nieprzekraczającym roku, jeżeli sprawca w czasie popełnienia przestępstwa nie był skazany na karę pozbawienia wolności i jest to wystarczające do osiągnięcia wobec niego celów kary, a w szczególności zapobieżenia powrotowi do przestępstwa. Przed podjęciem decyzji w tej kwestii sąd bierze pod uwagę przede wszystkim postawę sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste, dotychczasowy sposób życia oraz zachowanie po popełnieniu przestępstwa. Pozytywna prognoza kryminologiczna jest konieczna do podjęcia pozytywnej decyzji co do zastosowania tego środka związanego z poddaniem sprawcy próbie (art. 69 § 1 i 2 k.k.). W kodeksie karnym zawarte zostały także inne szczególne podstawy do zastosowania dobrodziejstwa warunkowego zawieszenia wykonania kary. Chodzi tu o przepisy dotyczące tzw. małego świadka koronnego (art. 60 § 3–5 k.k.)⁵, a także przepisy dotyczące czynnego żalu (art. 259 k.k.)⁶.

Wykres 2. Kary ogółem.

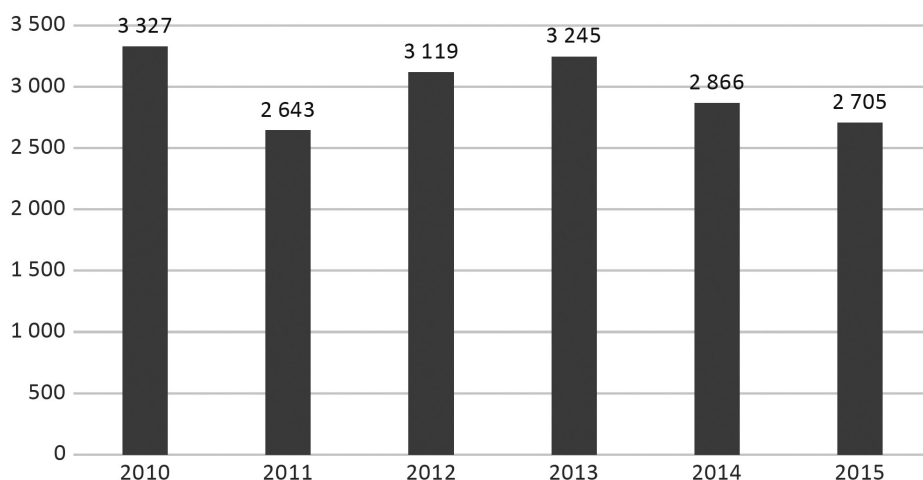

⁵ Por. J. Raglewski, *Model nadzwyczajnego złagodzenia kary w polskim systemie prawa karnego (analiza dogmatyczna w ujęciu prawnomaterialnym)*, Kraków 2008; M. Marciniak, *Sprawstwo kierownicze i inne szczególne postacie sprawstwa w polskim prawie karnym*, wyd. 2, Opole 2016; Z. Barwina, „Ujawnienie informacji” jako przesłanka stosowania instytucji małego świadka koronnego z art. 60 § 3 i 4 k.k. (uwagi na marginesie uchwały Sądu Najwyższego), „Przegląd Sądowy” 2006, nr 7–8.

⁶ Por. V. Konarska-Wrzesek (w): V. Konarska-Wrzesek (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2016.

Wykres 2 przedstawia dynamikę orzekanych kar ogółem za wszystkie przestępstwa w latach 2010–2015⁷. Znaczący wzrost przestępczości, a co za tym idzie orzeczonych kar zanotowano w 2004 i 2005 r. Później już występowała generalnie tendencja spadkowa. Od 2010 r., liczba orzeczonych kar zaczęła się zmniejszać, począwszy od 432 891 w 2010 r. do 260 034 w 2015 r. W pracach kryminalistycznych szeroko opisano co było powodem takiego stanu⁸.

Wykres 3. Kary za przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu.

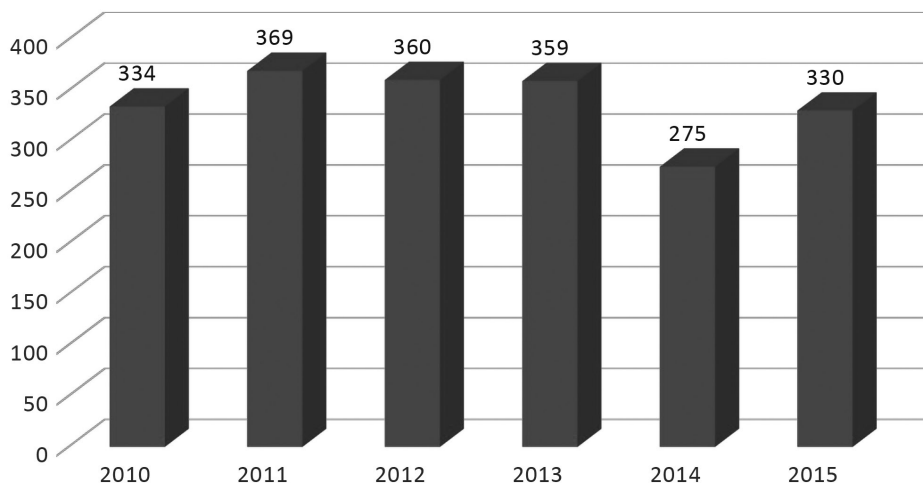
Wykres 3 przedstawia liczbę orzeczonych kar za przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu w latach 2010–2015⁹. Dynamika tych skazań wykazuje pewne niewielkie wahania, przy czym w ostatnich dwóch latach można zaobserwować tendencję spadkową.

⁷ Statystyczne dane Ministerstwa Sprawiedliwości (opracowanie własne).

⁸ Zob. O. Krajniak, *Zorganizowane grupy przestępcze. Studium kryminalistyczne*, Warszawa 2011 r.

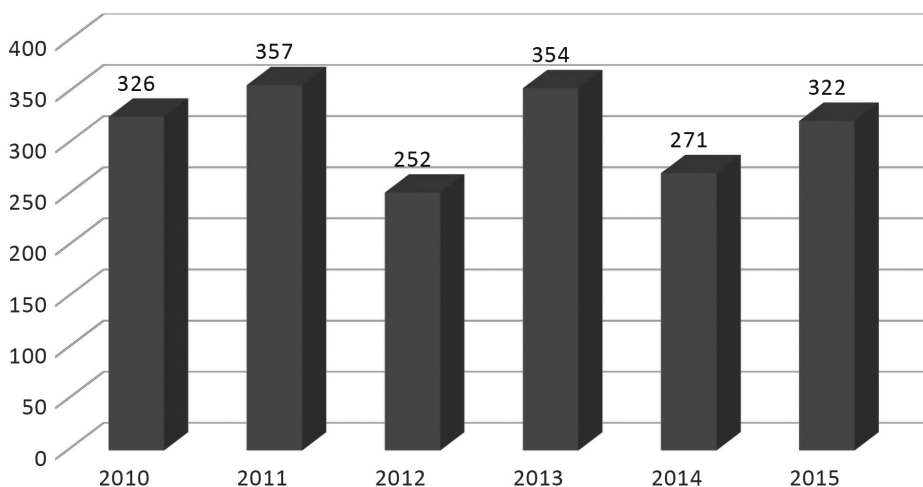
⁹ Statystyczne dane Ministerstwa Sprawiedliwości (opracowanie własne).

Wykres 4. Ogółem kary za przestępstwo z art. 258 k.k.

Wykres 4 przedstawia dynamikę skazań ogółem za przestępstwo z art. 258 k.k. w latach 2010–2015¹⁰. Dotyczy on wszystkich kar: pozbawienia wolności, ograniczenia wolności, grzywny. W porównaniu z rokiem poprzednim niewielki spadek do 275 skazań zaznaczył się jedynie w 2014 r. W 2015 r. zaobserwować można tendencję wzrostową (330 skazań).

Wykres 5. Ogółem pozbawienie wolności za przestępstwo z art. 258 k.k.

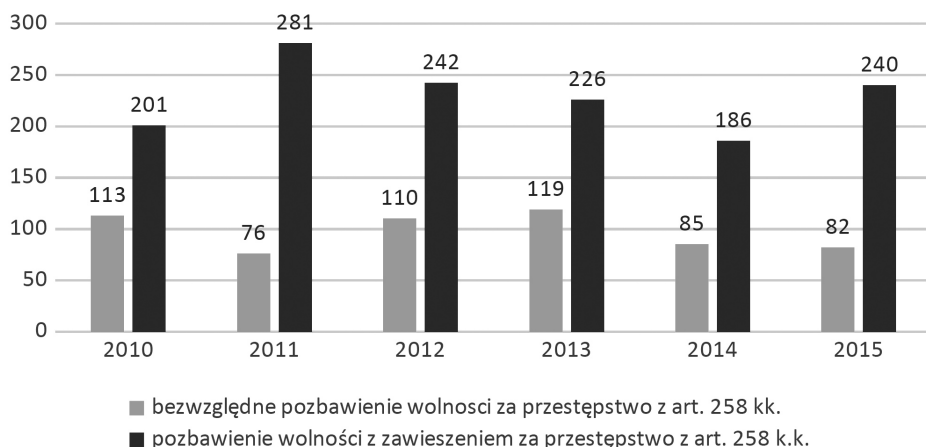
¹⁰ Dane statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości (opracowanie własne).

Wykres 5 przedstawia liczbę skazań na karę pozbawienia wolności za przestępstwo z art. 258 k.k. w latach 2010–2015¹¹. Zestawiając go z wykresem 4 obrazującym ogółem kary za przestępstwo z art. 258 k.k. zauważyć należy, iż odsetek orzeczonych kar nieizolacyjnych, tj. ograniczenia wolności i grzywny był stosunkowo niewielki. Kar wolnościowych orzeczono:

- w 2010 r. – 8, (334 kary ogółem, 326 kar pozbawienia wolności),
- w 2011 r. – 12, (396 kary ogółem, 357 kar pozbawienia wolności),
- w 2012 r. – 108, (360 kar ogółem, 252 kary pozbawienia wolności),
- w 2013 r. – 5, (359 kar ogółem, 354 kary pozbawienia wolności),
- w 2014 r. – 4, (275 kar ogółem, 271 kar pozbawienia wolności),
- w 2015 r. – 8, (330 kar ogółem, 322 kar pozbawienia wolności).

Przechodząc do zagadnień związanych z liczbą orzekanych w latach 2010–2015, za przestępstwo z art. 258 k.k., kar bezwzględnych pozbawienia wolności oraz kar pozbawienia wolności orzekanych z warunkowym zawieszeniem ich wykonania, można zobrazować występującą tendencję na przykładzie wykresu 6.

Wykres 6. Kary pozbawienia wolności za przestępstwo z art. 258 k.k. bezwzględne oraz z warunkowym zawieszeniem ich wykonania.

Wykres 6 przedstawia liczbę orzeczonych kar pozbawienia wolności za przestępstwo z art. 258 k.k. z uwzględnieniem bezwzględnych kar pozbawienia wolności oraz kar orzeczonych z warunkowym zawieszeniem

¹¹ Ibidem.

ich wykonania¹². W latach 2010–2015 dominowały kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem ich wykonania.

W 2010 r. sądy orzekły za przestępstwo z art. 258 k.k. 113 bezwzględnych kar pozbawienia wolności oraz 201 kar pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem ich wykonania.

W 2011 r. sądy orzekły 76 bezwzględnych kar pozbawienia wolności oraz 281 kar z warunkowym zawieszeniem ich wykonania.

W 2012 r. sądy orzekły 110 bezwzględnych kar pozbawienia wolności oraz 242 kary z warunkowym zawieszeniem ich wykonania.

W 2013 r. sądy orzekły 119 bezwzględnych kar pozbawienia wolności oraz 226 kar z warunkowym zawieszeniem ich wykonania.

W 2014 r. sądy orzekły 85 bezwzględnych kar pozbawienia wolności oraz 186 kar z warunkowym zawieszeniem ich wykonania.

W 2015 r. sądy orzekły 82 bezwzględne kary pozbawienia wolności oraz 240 kar z warunkowym zawieszeniem ich wykonania.

W wyniku nowelizacji kodeksu karnego z dnia 20 lutego 2015 r., po dniu 1 lipca 2015 r. trend ten może ulec zmianie. Do przestępstw z art. 258 k.k. w pewnym zakresie może również znaleźć zastosowanie przepis art. 37b k.k. Przepis ten stwarza możliwość jednoczesnego orzeczenia za każdy występki, niezależnie od dolnej granicy ustawowego zagrożenia dwóch kar: krótkoterminowej kary pozbawienia wolności oraz kary ograniczenia wolności. Stosownie do art. 37b k.k. w sprawie o występki zagrożony karą pozbawienia wolności, niezależnie od dolnej granicy ustawowego zagrożenia przewidzianego w ustawie za dany czyn, sąd może orzec jednocześnie karę pozbawienia wolności w wymiarze nieprzekraczającym 3 miesięcy, a jeżeli górna granica ustawowego zagrożenia wynosi przynajmniej 10 lat – 6 miesięcy, oraz karę ograniczenia wolności do lat 2. Przepisów art. 69–75 nie stosuje się. W pierwszej kolejności wykonuje się wówczas karę pozbawienia wolności, chyba że ustawa stanowi inaczej. W uzasadnieniu rządowego projektu podkreśla się, iż jest to formuła „szczególnie atrakcyjna w przypadku poważniejszych występków”, a ponadto używa się określenia „kara mieszana”¹³. Z pierwszym stwierdzeniem należy się zgodzić, natomiast co do nazewnictwa, trzeba przyznać rację J. Majewskiemu, iż zaproponowana nazwa sugeruje, iż

¹² Dane statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości (opracowanie własne).

¹³ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Sejm RP VII kadencji, druk 2393.

chodzi o jedną karę, o cechach mieszanych, odpowiadających częściowo karze pozbawienia wolności i częściowo karze ograniczenia wolności, podczas gdy *de facto* chodzi tu o wymierzenie dwóch kar, które zachowują swój odrębny byt¹⁴. W doktrynie prawa karnego postuluje się inne nazwy, jak np. kara łączona¹⁵, kumulatywna kara ograniczenia wolności¹⁶, czy kara sekwencyjna¹⁷, kara kombinowana¹⁸. Przed zmianą art. 37b k.k., co nastąpiło ustawą z dnia 11 marca 2016 r., o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, powstał problem, czy karę pozbawienia wolności orzeczoną łącznie z karą ograniczenia wolności można orzec z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Za taką możliwością opowiedziała się część przedstawicieli doktryny prawa karnego argumentując, iż ustawodawca nie wprowadził w tym względzie żadnego ograniczenia. Podnoszono również, że zapis dotyczący pierwszeństwa wykonywania kar dotyczy kar podlegających wykonaniu. Warunek ten nie jest spełniony w przypadku orzeczenia kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. W takiej sytuacji jako pierwsza winna zostać wykonywana kara ograniczenia wolności. Uzupełnieniem regulacji zawartej w art. 37b k.k. jest art. 17a k.k.w., stanowiący, że w razie orzeczenia wobec skazanego kary pozbawienia wolności oraz kary ograniczenia wolności na podstawie art. 37b k.k. lub art. 87 § 2 k.k., karę ograniczenia wolności kieruje się do wykonania w pierwszej kolejności tylko wówczas, gdy zachodzą przeszkody prawne do niezwłocznego wykonania kary pozbawienia wolności. W wypadku ustania owych przeszkód, sąd niezależnie od tego, czy kara ograniczenia wolności została już w całości wykonana – zawiesza postępowanie wykonawcze dotyczące kary ograniczenia wolności i niezwłocznie kieruje do wykonania karę pozbawienia wolności¹⁹. Zaprezentowana interpretacja była

¹⁴ J. Majewski, op. cit., s. 95.

¹⁵ Por. V. Konarska-Wrzošek: *Komentarz do art. 37 (b) Kodeksu karnego*, System informacji prawnej Lex, teza 3, http://lex.online.wolterskluwer.pl/WKPLOnline/content.rep?reqId=1495713584404_...

¹⁶ B. J. Stefańska: *Komentarz do art. 37 (b) Kodeksu karnego*, System informacji prawnej Lex, teza 1, http://lex.online.wolterskluwer.pl/WKPLOnline/content.rep?reqId=1495713634072_...

¹⁷ M. Małcki, *Sekwencja krótkoterminowej kary pozbawienia wolności i ograniczenia wolności (art. 37b k.k.) – zagadnienia podstawowe*, Palestra 2015, nr 7–8, s. 43; W. Wróbel, op. cit., s. 294.

¹⁸ Por. A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2005, s. 326.

¹⁹ Ibidem, s. 96–97; por. B. J. Stefańska, op. cit., teza 11.

zgodna z uzasadnieniem do projektu nowelizacji z dnia 20 lutego 2015 r., w którym czytamy: „dodanie nowego przepisu w postaci art. 37b k.k., w którym – niezależnie od minimalnego zagrożenia ustawowego za konkretny typ – będzie możliwe orzeczenie krótkoterminowej kary pozbawienia wolności (z warunkowym zawieszeniem jej wykonania lub jako kary bezwzględnej), połączonej z karą ograniczenia wolności do lat 2”²⁰. Po stosunkowo krótkim okresie obowiązywania art. 37b k.k., w kształcie pozwalającym na zaprezentowaną wyżej interpretację okazało się, iż wykładnia nie odpowiada realizacji celów kary. Ustawą z dnia 11 marca 2016 r., o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, dodano do przepisu art. 37b k.k. zdanie: „Przepisów art. 69–75 nie stosuje się”. Rozwiązało to ostatecznie wszelkie istniejące dotychczas wątpliwości interpretacyjne. Aktualnie na podstawie art. 37b k.k. można orzec tylko bezwzględną karę pozbawienia wolności łącznie z karą ograniczenia wolności.

Na tle przepisu art. 37b k.k. powstaje zasadnicze pytanie wymagające rozważenia, a mianowicie, czy orzeczenie kary mieszanej (łączonej) doznaje pewnych ograniczeń. V. Konarska-Wrzonek uważa, że nie można stosować zamiennej kary mieszanej, gdy ustawa obliuguje sąd do orzeczenia kary przewidzianej w sankcji. Dotyczy to kary za:

- występki o charakterze chuligańskim (art. 57a § 1 k.k.),
- kary orzekanej wobec recydywisty (art. 64 k.k.),
- kary orzekanej wobec sprawcy, który z popełnienia przestępstwa uczynił sobie stałe źródło dochodu lub popełnił przestępstwo działając w zorganizowanej grupie albo związku mających na celu popełnienie przestępstwa oraz wobec sprawcy przestępstwa o charakterze terrorystycznym (art. 65 k.k.),
- kary orzekanej wobec sprawcy niektórych przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, który w czasie popełnienia przestępstwa był w stanie nietrzeźwości, pod wpływem środka odurzającego lub zbiegł z miejsca zdarzenia (art. 178 § 1 k.k.)²¹.

W pierwszym z wymienionych przypadków dolna granica ustawowego zagrożenia musi zostać zwiększona o połowę. W odniesieniu do recydywy (zarówno podstawowej jak i wielokrotnej) fakultatywnie istnieje

²⁰ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Sejm RP VII kadencji, druk 2393.

²¹ V. Konarska-Wrzonek, op. cit., System informacji prawniczej Lex, teza 3.

możliwość wymierzenia kary do górnej granicy ustawowego zagrożenia zwiększonego o połowę. Obligatoryjne jest natomiast wymierzenie kary pozbawienia wolności za przypisane przestępstwo w wysokości powyżej dolnej granicy ustawowego zagrożenia, wobec multirecydywisty (art. 64 § 2 k.k.). Stosownie do art. 65 § 2 k.k. do sprawcy przestępstwa z art. 258 k.k. mają odpowiednie zastosowanie przepisy dotyczące sprawcy określonego w art. 64 § 2 k.k., z wyjątkiem przewidzianego w tym przepisie zaostrożenia kary. Na podstawie art. 178 § 1 k.k. sąd orzeka karę pozbawienia wolności przewidzianą za przypisane sprawcy przestępstwo w wysokości od dolnej granicy ustawowego zagrożenia zwiększonego o połowę do górnej granicy tego zagrożenia zwiększonego o połowę.

Powstaje pytanie, czy w odniesieniu do ww. przypadków, obligujących do nadzwyczajnego obostrzenia kary, możliwe jest w niektórych wypadkach orzeczenie kary mieszanej. Biorąc pod uwagę tematykę niniejszego artykułu skupię się na przepisie art. 65 § 2 k.k., zgodnie z którym – jak była mowa wyżej – do sprawcy przestępstwa z art. 258 k.k. mają odpowiednie zastosowanie przepisy dotyczące sprawcy określonego w art. 64 § 2 k.k., z wyjątkiem przewidzianego w tym przepisie zaostrożenia kary. Wyłączenie obostrzenia kary wynika z faktu, że art. 258 k.k. zawiera własne, surowe sankcje, a sama okoliczność udziału w zorganizowanej grupie albo związku przestępnym nie powinna być dwukrotnie uwzględniana podczas ustalania zasad odpowiedzialności karnej. Nadzwyczajne obostrzenie kary nie będzie więc miało miejsca, gdy sprawca biernie, (tzn. nie popełniając jeszcze przestępstwa będącego celem ugrupowania przestępnego), bierze udział w organizacji przestępnej opisanej w art. 258 § 1 k.k.²² Jeżeli jednak członkowie zorganizowanej grupy albo związku przestępnego nie poprzestaną na samym biernym udziale w tej strukturze (poprzez uczestniczenie w spotkaniach jej członków, uzgadnianiu planów działania, przygotowaniu narzędzi służących do popełnienia przestępstwa), a przejdą do realizacji zasadniczego celu i popełnią przestępstwo, wówczas za to przestępstwo można będzie zastosować nadzwyczajne ob-

²² Por. B. Gadecki, *Branie udziału w zorganizowanej grupie przestępczej (art. 258 k.k.)*, Prokuratura i Prawo 2008, nr 3, s. 69–74; J. Badziak, *Przestępstwo z art. 258 kodeksu karnego z 1997 r. (Studium dogmatyczne)*, Łódź 2014, s. 78–79; M. Marciniak (zd. Bryła), *Porozumienie, zorganizowana grupa, związek przestępny jako formy organizacyjne przestępczości zorganizowanej*, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 3, s. 34–35; Z. Cwiągalski (w): red. A. Zoll, *Kodeks karny. Komentarz*, Kraków 2013, s. 1394–1395.

ostrzenie kary. Zaostrzenie z art. 65 § 1 k.k. będzie więc miało zastosowanie dopiero wtedy, gdy sprawca określony w art. 258 k.k. nie tylko będzie brał udział w zorganizowanej grupie albo związku mających na celu popełnienie przestępstwa lub przestępstwa skarbowego, ale także popełni co najmniej jedno przestępstwo będące celem działania tej organizacji²³. Zwrócił na to uwagę Sąd Apelacyjny w Katowicach w wyroku z dnia 16 grudnia 2014 r., pisząc: „Ustalenie o dokonaniu przez oskarżonych poszczególnych przestępstw w warunkach działania w zorganizowanej grupie, mającej na celu ich popełnianie, a w konsekwencji włączenie art. 65 § 1 k.k. do podstawy prawnej skazania, ma autonomiczny charakter i nie dzieli przestępstwa z art. 258 § 1 k.k., zarzucanego również tym oskarżonym. (...)”²⁴. „Orzeczenie wynikające z przepisu art. 65 § 1 k.k. ma zastosowanie dopiero wówczas, gdy sprawca bierze udział w zorganizowanej grupie przestępczej lub w związku przestępczym i popełnia w ramach tych struktur chociaż jedno przestępstwo, a więc dopuszcza się co najmniej dwóch przestępstw pozostających w zbiegu realnym, tj. czynu z art. 258 k.k. (w którejkolwiek z form sprawczych) i określonego przestępstwa jednostkowego”²⁵.

Wskazać należy, iż nadzwyczajne obostrzenie kary na podstawie art. 64 § 2 k.k. polega na wymierzeniu kary powyżej dolnej granicy ustawowego zagrożenia do górnej granicy ustawowego zagrożenia zwiększonego o połowę. Przykładowo jeżeli celem zorganizowanej grupy było popełnienie przestępstwa wymuszenia rozbójniczego z art. 282 k.k. i cel ten został osiągnięty, wówczas (biorąc pod uwagę, że przestępstwo to zagrożone jest karą od roku do lat 10) sąd będzie mógł orzec karę od roku i 1 miesiąca pozbawienia wolności do 15 lat pozbawienia wolności. Przy podstawie wymiaru kary za przestępstwo z art. 282 k.k. należy powołać art. 65 § 1 k.k., natomiast „W kwalifikacjach prawnych przestępstw stypizowanych w art. 258 k.k. nie należy powoływać art. 65 § 1 k.k.”²⁶. W przypadku skazania za występki określony w art. 258 k.k. należy dopuścić możliwość orzeczenia kary mieszanej. W odniesieniu do przestępstwa z art. 282 k.k. popełnionego przez zorganizowaną grupę lub zwią-

²³ A. Herzog (w): R.A. Stefański (red), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 1613. Zob. też E. Zatyka (w): *Przestępczość zorganizowana*, red. E.W. Pływaczewski, Warszawa 2011, s. 240; J. Badziak, op. cit., s. 236–239.

²⁴ Wyrok SA w Katowicach z dnia 16.12.2014 r., II AKa 349/14, Lex nr 1649225.

²⁵ Wyrok SA w Gdańsku z dnia 28.05.2013 r., II AKa 89/13, Lex nr 1327507.

²⁶ Wyrok SN z dnia 11.12.2013 r., IV KO 94/13, Lex nr 1403905.

zek przestępny orzeczenie kary mieszanej nie będzie możliwe. Najniższą możliwą karą jaką sąd będzie musiał orzec jest kara 1 roku i 1 miesiąca pozbawienia wolności.

Rozważając jaki zachodzi stosunek przestępstwa z art. 258 k.k. do innych przestępstw popełnionych przez organizację przestępczą, o której mowa w tym przepisie, należy wziąć pod uwagę: zbieg przestępstw oraz zbieg przepisów ustawy. Zdaniem J. Badziak, konsekwencją wykładni zawężającej znamienia „bierze udział”, o którym mowa w art. 258 § 1 k.k., a polegającej na wyłączeniu z zakresu jego desygnatów tych aktywnych zachowań, które polegają na popełnieniu przez organizację przestępną innego przestępstwa, stanowiącego jej cel, w każdym przypadku pomiędzy czynem zabronionym polegającym na „braniu udziału” w przestępczej organizacji, a konkretnym typem rodzajowym zawsze zachodzić będzie realny zbieg przestępstw, nie zaś kumulatywny zbieg przepisów, który ewentualnie wchodziłby w grę tylko w przypadku wykładni znamienia czasownikowego „bierze udział”, obejmującej również popełnianie przestępstw w ramach danej struktury przestępczej²⁷. Udzielenie jednoznacznej odpowiedzi na to pytanie nie jest możliwe, gdyż wszystko zależy od okoliczności konkretnego przypadku, a każdą sprawę należy oceniać indywidualnie. Stąd też różne podejścia do tej kwestii zaprezentowały sądy w swoich orzeczeniach. Na realny zbieg przestępstw wskazał Sąd Apelacyjny w Łodzi pisząc: „Zakwalifikowanie zachowania sprawcy z art. 258 § 1 k.k. nie powoduje pochłonięcia przestępstw – popełnionych w ramach grupy – jako przejawu realizacji celu. Przeciwnie, przestępstwa popełnione w ramach grupy powinny być kwalifikowane według przepisów, których znamiona wyczerpuje zachowanie sprawcy i mimo, że podjęte w ramach grupy jako przejaw realizacji jej celu, bez kwalifikacji kumulatywnej z art. 258 § 1 k.k. To ostatnie przewinienie jest bowiem występkiem bezskutkowym, a popełnienie przestępstwa będącego formą realizacji celu grupy, nie jest jego skutkiem. Tak wytworzony stan bezprawny utrzymuje się tak długo, jak długo trwa przynależność do grupy i nie wymaga dokonywania innych działań przestępczych. Jest to więc przestępstwo, które pozostaje w realnym zbiegu z innymi przestępstwami popełnionymi w czasie przynależności do grupy, w tym również przestępstwami popełnionymi

²⁷ J. Badziak, op. cit., s. 80.

w ramach realizacji celu grupy”²⁸. W innym natomiast orzeczeniu sąd – uwzględniając realia konkretnej sprawy – podał, kiedy można przyjąć kumulatywny zbieg przepisów ustawy pisząc: „Kumulatywny zbieg przepisów ustawy należy przyjąć wyłącznie w wypadku, kiedy w przypisanym oskarżonemu czynie zawierają się znamiona czynności wykonawczych opisanych w przepisach określających różne typy czynów zabronionych. Przepis art. 258 § 3 k.k. jest jedynie kwalifikowaną odmianą typu określonego w art. 258 § 1 k.k. stanowiąc, poprzez odwołanie się wprost do § 1, uzupełnienie znamion tam wskazanych”²⁹. Jeżeli sprawca jedynie bierze udział w zorganizowanej grupie albo związku mających na celu popełnienie przestępstwa lub przestępstwa skarbowego, a ta organizacja przestępna nie popełniła jeszcze żadnego innego przestępstwa, nie może być mowy o nadzwyczajnym obostrzeniu kary. Jeżeli natomiast zorganizowana grupa przestępcza popełniła przestępstwo, dla popełnienia którego została stworzona – to sprawcy tego kolejnego przestępstwa należy nadzwyczajnie obostrzyć karę, na podstawie art. 65 § 1 k.k., podając ten przepis w podstawie wymiaru kary. Pomiedzy przestępstwem z art. 258 § 1 k.k. a przestępstwem stanowiącym cel organizacji przestępnej najczęściej będzie zachodził realny zbieg przestępstw. W kwalifikacjach prawnych przestępstwa z art. 258 § 1 k.k. nie należy powoływać w podstawie prawnej wymiaru kary art. 65 § 1 k.k., a tym bardziej art. 65 § 1 i 2 k.k. oraz art. 64 § 2 k.k.³⁰ W podstawie prawnej wymiaru kary za przestępstwo stanowiące cel zorganizowanej grupy albo związku przestępczego należy podać art. 65 § 1 k.k., stosując wymienione w tym przepisie obligatoryjne nadzwyczajne obostrzenie kary³¹. Jak była mowa wyżej nie ma przeszkód do orzeczenia kary mieszanej za występki z art. 258 k.k. Kara mieszana może zostać orzeczona za każdy występki zagrożony wyłącznie karą pozbawienia wolności, czy też zagrożony alternatywnie karą grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności. Może być ona orzeczona także za najcięższe przestępstwa, w przypadku których górna granica ustawowego zagrożenia przekracza 10 lat, a więc za które grozi kara pozbawienia wolności do 12 lat. Kara mieszana ma bowiem poszerzyć

²⁸ Wyrok SA w Łodzi z dnia 26.03.2013 r., II AKa 258/12, Lex nr 1321966; zob. też wyrok SA w Łodzi z dnia 22.11.2012 r., II AKa 226/12, Lex nr 1237097; zob. też wyrok SA w Łodzi z dnia 29.10.2012 r. II AKa 212/12, Lex nr 1294812.

²⁹ Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 11.07.2012 r., II AKa 158/12, Lex nr 1216433.

³⁰ Wyrok SA w Poznaniu z dnia 18.09.2014 r., II AKa 74/14, Lex nr 1527139.

³¹ Wyrok SA w Katowicach z dnia 12.04.2012 r., II AKa 79/12, KZS 2012/10/75.

ramy wymiaru kary oraz inkorporować kary wolnościowe do typów czynów zabronionych zagrożonych karą pozbawienia wolności od roku do 10 lat i od 2 lat do 12 lat. Wprowadzenie tej kary jest formą złagodzenia odpowiedzialności karnej za najpoważniejsze występki. Należy się zgodzić z A. Grześkowiak, iż kara ta z jednej strony zasługuje na pozytywną ocenę, a z drugiej budzi wątpliwości co do zasadności jej stosowania za najpoważniejsze występki³².

Na koniec można powiedzieć, iż biorąc pod uwagę liczbę skazań za przestępstwo z art. 258 k.k. w latach 2010–2015 r. w poszczególnych województwach, to stanowczo najmniej skazań było w województwach opolskim i świętokrzyskim, a najwięcej w województwach mazowieckim, śląskim, podkarpackim, lubelskim³³. Reasumując należy stwierdzić, iż problem przestępczości zorganizowanej najbardziej dotyka województw podkarpackiego, śląskiego, mazowieckiego, lubelskiego, najmniej natomiast województw opolskiego i świętokrzyskiego. Biorąc pod uwagę znaczną społeczną szkodliwość tych przestępstw, dominują kary pozbawienia wolności. Ze względu na aktualny trend w polityce karnej *de lege*

³² A. Grześkowiak, *Kara mieszana w polskim prawie karnym*, „Studia Prawnicze KUL”, 2015, nr 3 (63), s. 15, 19, 20.

³³ Przykładowo w 2010 r. za przestępstwo z art. 258 k.k.: w województwie opolskim skazanych zostało 3 mężczyzn i 0 kobiet, w województwie świętokrzyskim skazanych zostało 3 mężczyzn i 0 kobiet, w województwie podkarpackim skazanych zostało 69 mężczyzn i 6 kobiet, w województwie lubelskim skazanych zostało 52 mężczyzn i 1 kobieta. W 2011 r.: w województwie świętokrzyskim skazanych zostało 2 mężczyzn i 0 kobiet, w województwie opolskim skazanych zostało 6 mężczyzn i 0 kobiet, w województwie podkarpackim skazanych zostało 62 mężczyzn i 9 kobiet, w województwie lubelskim skazanych zostało 39 mężczyzn i 9 kobiet. W 2012 r.: w województwie świętokrzyskim skazanych zostało 2 mężczyzn i 0 kobiet, w województwie opolskim skazanych zostało 2 mężczyzn i 0 kobiet, w województwie mazowieckim skazanych zostało 45 mężczyzn i 2 kobiety, w województwie lubelskim skazanych zostało 35 mężczyzn i 2 kobiety. W 2013 r.: w województwie świętokrzyskim skazanych zostało 2 mężczyzn i 0 kobiet, w województwie opolskim skazanych zostało 3 mężczyzn i 0 kobiet, w województwie śląskim skazanych zostało 39 mężczyzn i 0 kobiet, w województwie mazowieckim skazanych zostało 33 mężczyzn i 4 kobiety. W 2014 r.: w województwie świętokrzyskim skazanych zostało 2 mężczyzn i 0 kobiet, w województwie opolskim skazanych zostało 2 mężczyzn i 0 kobiet, w województwie mazowieckim skazanych zostało 32 mężczyzn i 6 kobiet, w województwie śląskim skazanych zostało 31 mężczyzn i 3 kobiety. W 2015 r.: w województwie świętokrzyskim skazanych zostało 7 mężczyzn i 0 kobiet, w województwie opolskim skazanych zostało 0 mężczyzn i 0 kobiet, w województwie lubelskim skazanych zostało 63 mężczyzn i 8 kobiet, w województwie mazowieckim skazanych zostało 55 mężczyzn i 3 kobiety.

ferenda można się spodziewać, iż za występki z art. 258 k.k. będą również w pewnym zakresie orzekane tzw. kary mieszane.

BIBLIOGRAFIA

1. Badziak J., *Przestępstwo z art. 258 kodeksu karnego z 1997 R. (Studium dogmatyczne)*, Łódź 2014.
2. Barwina Z., „Ujawnienie informacji” jako przesłanka stosowania instytucji małego świadka koronnego z art. 60 § 3 i 4 k.k. (uwagi na marginesie uchwały Sądu Najwyższego), „Przegląd Sądowy” 2006, nr 7–8.
3. Gadecki B., *Branie udziału w zorganizowanej grupie przestępczej (art. 258 k.k.)*, „Prokuratura i Prawo” 2008, nr 3.
4. Grześkowiak A., *Kara mieszana w polskim prawie karnym*, „Studia Prawnicze KUL”, 2015, nr 3 (63).
5. Grześkowiak A., Wiak K. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2005.
6. V. Konarska-Wrzošek (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2016.
7. Stefański R.A. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2015.
8. Zoll A. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Kraków 2013.
9. O. Krajniak, *Zorganizowane grupy przestępcze. Studium kryminalistyczne*, Warszawa 2011.
10. Konarska-Wrzošek V., *Komentarz do art. 37 (b) Kodeksu karnego*, System informacji prawniczej Lex, teza 3, http://lex.online.wolterskluwer.pl/WKPLOnline/content.rep?reqId=1495713584404_...
11. Majewski J., *Kodeks karny. Komentarz do zmian 2015*, Warszawa 2015, s. 49.
12. Małcki M., *Sekwencja krótkoterminowej kary pozbawienia wolności i ograniczenia wolności (art. 37b k.k.) – zagadnienia podstawowe*, „Palestra” 2015, nr 7–8.
13. Marciniak (zd. Bryła) M., *Porozumienie, zorganizowana grupa, związek przestępny jako formy organizacyjne przestępczości zorganizowanej*, „Prokuratura i Prawo” 2000.
14. Marciniak M., *Sprawstwo kierownicze i inne szczególne postacie sprawstwa w polskim prawie karnym*, wyd. 2, Opole 2016.
15. Statystyczne dane Ministerstwa Sprawiedliwości (opracowanie własne).
16. Stefańska B.J., *Komentarz do art. 37 (b) Kodeksu karnego*, System informacji prawniczej Lex, teza 1, http://lex.online.wolterskluwer.pl/WKPLOnline/content.rep?reqId=1495713634072_...
17. Raglewski J., *Model nadzwyczajnego złagodzenia kary w polskim systemie prawa karnego (analiza dogmatyczna w ujęciu prawnomaterialnym)*, Kraków 2008.
18. Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Sejm RP VII kadencji, druk 2393.
19. Wróbel W., *Nowelizacja prawa karnego 2015*, Kraków 2015.
20. Zatyka E. (w:) *Przestępczość zorganizowana*, pod red. E. W. Pływaczewskiego, Warszawa 2011.

ORZECZNICTWO SĄDOWE:

1. Wyrok SA w Katowicach z dnia 12.04.2012 r., II AKa 79/12, KZS 2012/10/75.

2. Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 11.07.2012 r., II AKa 158/12, Lex nr 1216433.
3. Wyrok SA w Łodzi z dnia 29.10.2012 r. II AKa 212/12, Lex nr 1294812.
4. Wyrok SA w Łodzi z dnia 22.11.2012 r., II AKa 226/12, Lex nr 1237097.
5. Wyrok SA w Łodzi z dnia 26.03.2013 r., II AKa 258/12, Lex nr 1321966.
6. Wyrok SA w Gdańsku z dnia 28.05.2013 r., II AKa 89/13, Lex nr 1327507.
7. Wyrok SN z dnia 11.12.2013 r., IV KO 94/13, Lex nr 1403905.
8. Wyrok SA w Poznaniu z dnia 18.09.2014 r., II AKa 74/14, Lex nr 1527139.
9. Wyrok SA w Katowicach z dnia 16.12.2014 r., II AKa 349/14, Lex nr 1649225.

STRESZCZENIE

Małgorzata MARCINIAK

KARA POZBAWIENIA WOLNOŚCI ZA PRZESTĘPSTWO Z ART. 258 K.K. W ŚWIECIE STATYSTYK SĄDOWYCH

Słowa kluczowe: statystyki orzekanych kar pozbawienia wolności, art. 258 k.k.

W artykule poruszone są zagadnienia dotyczące kary pozbawienia wolności, w kontekście zmiany przepisów wprowadzonych ustawą z dnia 20 lutego 2015 r., o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw. Przedstawione zostały również statystyki dotyczące liczby orzekanych kar pozbawienia wolności (bezwzględnych i z warunkowym zawieszeniem ich wykonania) w latach 2010–2015, za przestępstwo z art. 258 k.k., na tle statystyk dotyczących ogółu kar oraz kar wymierzonych za przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu.

SUMMARY

Małgorzata MARCINIAK

PRISON SENTENCE FOR A CRIME UNDER 258 ARTIPE OF PENAL CODE IN THE LIGHT OF COURT STATISTICS

Key words: statistics of passed prison sentences, article 258 Penal Code

The article raises issues concerning prison sentence in the context of an amendment introduced by an Act of 20 February 2015 about an amendment to the Polish Penal Code and some other legal acts. Additionally, the article provides statistics about the number of passed prison sentences (absolute and suspended) in the years 2010–2015 for an offence under Article 258 Polish Penal Code against the background of the statistics concerning all punishments and penalties inflicted for offences against public order.

NOTA O AUTORZE

dr Małgorzata Marciniak – Katedra Prawa Karnego Materialnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Opolskiego, Sąd Rejonowy w Opolu.

ABOUT THE AUTHOR

Małgorzata Marciniak – PhD, Department of Substantive Criminal Law of the Faculty of Law and Administration of the University of Opole, District Court in Opole.

Dorota RONDALSKA
(ORCID: 0000-0003-4929-0910)
Zakład Penitencjarystyki
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

KRYZYS ŻYCIOWY ZWIĄZANY Z UMIESZCZENIEM W ZAKŁADZIE KARNYM I JEGO KONSEKWENCJE DLA SKAZANEGO

Choć na temat wykonywania kary pozbawienia wolności w jej postaci bezwzględnej napisano już bardzo wiele, to jednak problem osadzenia w zakładzie karnym, w kontekście kryzysu życiowego osoby osadzonej i jego konsekwencji dla pogorszenia się sytuacji społecznej skazanego oraz osób jemu najbliższych w piśmiennictwie jest słabo dostrzegany. Z tego powodu poświęcam mu ten artykuł.

Rozważania w tym zakresie poprzedzić trzeba kilkoma uwagami wprowadzającymi do zagadnienia. I tak, wydaje się, że duże znaczenie dla dynamiki zmian w sytuacji społecznej skazanego ma konstrukcja samego procesu karnego. W aspekcie dogmatycznym można go bowiem podzielić na kilka etapów (postępowanie przygotowawcze, przewód sądowy kończący się na ogół wyrokiem¹, postępowanie wykonawcze²). Na potrzeby moich rozważań, w tym miejscu proponuję jednak nieco inny podział, uwzględniający specyfikę oddziaływań podejmowanych wobec osób wchodzących w konflikt z prawem karnym. W takiej perspektywie

¹ Dokładnie określa te etapy kodeks postępowania karnego – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r.

² Por. kodeks karny wykonawczy – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r.

proces karny można by podzielić na dwie zasadnicze fazy, oddzielone od siebie wyrokiem wymierzającym karę, środek karny, a w wyjątkowych przypadkach środki wychowawcze i środek poprawczy³. Fazy te uzupełnia jeszcze faza trzecia, która stanowi etap wykonania kary.

Pierwszą z tych faz nazwać można fazą prejurydyczną, drugą jurydyczną, trzecią zaś postjurydyczną.

W analizie znaczenia tych faz dla sytuacji społecznej skazanego warto wykorzystać uwagi M. Cioska, który człowiekowi w obliczu izolacji więziennej poświęcił odrębną monografię⁴. Z uwagi na brak miejsca ograniczę się więc tylko do podania kilku jego ustaleń, mających największe znaczenie dla moich rozważań. I tak, przyjmuje się na ogół, że do środowiska więziennego przystosowani są lepiej przestępcy wielokrotni, co wydaje się podejściem zdroworozsądkowym. Przemawia za tym ich bogatsze doświadczenie oraz wyuczone już mechanizmy adaptacyjne. Zdaniem M. Cioska, większość więźniów skazanych jest jednak na tzw. ochronny lub represywny typ przystosowania, opisany przez K. Obuchowskiego⁵. Dodać jednak trzeba, że wiąże się to z kryzysem życiowym w jakim znalazł się osadzony wskutek podjęcia przeciwko niemu postępowania karnego.

M. Ciosek uważa, że uwięzienie jest długotrwałą sytuacją trudną. Ludzie odbywający karę pozbawienia wolności narażeni są bowiem stale na sytuacje trudne: deprywację, zagrożenie, frustrację, przeciążenie i konflikty w relacjach ze współskazanymi oraz służbą więzienną. Takie ujęcie dobrze więc pokazuje psychologiczny aspekt uwięzienia. W dalszym ciągu będzie mnie jednak interesować aspekt społeczno-pedagogiczny, analizowany na tle wskazanych wyżej regulacji prawnych.

Przyjmując zatem za M. Cioskiem, że uwięzienie jest jednym z rodzajów sytuacji trudnej⁶, postawić należy wniosek, że w takim oto kontekście można mówić o kryzysie życiowym skazanego. Interesującym, a nawet

³ Por. art. 10 § 3 kk: „w stosunku do sprawcy, który popełnił przestępstwo po ukończeniu lat 17, lecz przed ukończeniu lat 18, sąd zamiast kary stosuje środki wychowawcze, lecznicze albo poprawcze przewidziane dla nieletnich, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają”.

⁴ M. Ciosek, *Człowiek w obliczu izolacji więziennej*, Gdańsk 1996, s. 155 i nast.

⁵ K. Obuchowski, *Model i typ przystosowania psychicznego człowieka*, „Zeszyty Naukowe UAM”, 1961, nr 5.

⁶ Sytuacji trudnych jest znacznie więcej. Ustawową ich typologię zawiera Ustawa z dnia 13 kwietnia 2003 r. o pomocy społecznej, Dz.U. z 2017 r. poz. 1769.

koniecznym wręcz jest postawienie pytania, kiedy dokładnie kryzys ten się zaczyna? Czy rzeczywiście dopiero w chwili osadzenia w zakładzie karnym, czy może wcześniej? Jeśli tak, to z jaką chwilą? Popęśnienia przestępstwa, czy też jego wykrycia?

Postawiony problem, chociaż może sam w sobie stanowić ciekawą płaszczyznę badań, wstępnie może zostać rozstrzygnięty w tym miejscu. Doświadczenie życiowe oraz obserwacja praktyki wymiaru sprawiedliwości pouczają, że prawdziwy kryzys życiowy osoby, która weszła w konflikt z prawem, zwłaszcza karnym, zaczyna się z chwilą ujawnienia przestępstwa. Chwila ta formalizuje się z datą podjęcia postępowania karnego (przygotowawczego). Wracając zatem do analizy faz postępowania karnego, warto odnieść sytuację kryzysu życiowego przestępcy, a także osób jemu bliskich do powyższego kontekstu. Z tego punktu widzenia można by wskazać następujące stadia rozwoju tego kryzysu:

1. W fazie prejurydycznej – początki kryzysu po wstrząsie związanym z ujawnieniem przestępstwa. Jest on w tej fazie niezbyt jeszcze silny, opiera się bowiem na dość prostej racjonalizacji, że „jakoś to będzie”. W dużej mierze jest to uzasadnione. Podejrzany, a następnie oskarżony⁷, nie traci jeszcze pracy, mieszka w domu, środowisko sąsiedzkie często jeszcze nie wie o przestępstwie, itp.;
2. W fazie wyroku – zakładając, że wyrok ten jest skazujący, zwłaszcza na bezwarunkową karę pozbawienia wolności, następuje gwałtowne załamanie i kryzys przechodzi w stadium głębokie. W następstwie wyroku skazany dostaje wezwanie do stawienia się w oznaczonej na nim dacie w zakładzie karnym. Na ogół zresztą z oczywistych powodów nie stawia się sam, przywozi go policja⁸;
3. W fazie wykonania kary, w interesującym mnie zakresie kary pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania. Z tą chwilą faza jurydyczna przechodzi w stadium realnej dolegliwości dla skazanego i jego najbliższych. Kryzys życiowy pogłębia się jeszcze bardziej. Skazany traci pracę, którą często miał na wolności, możliwość przebywania w dotychczasowym miejscu zamieszkania, kontakt z osobami bliskimi, odwracają się od niego znajomi. Słowem jego tryb życia

⁷ Za oskarżonego uważa się osobę, przeciwko której wniesiono oskarżenie do sądu. Por. art. 71 & 2 kpk.

⁸ Według różnych szacunków Służby Więziennej około 80% skazanych do zakładów karnych musi doprowadzać policja.

zmienia się całkowicie. Co ważne, w konsekwencji osadzenia w zakładzie karnym (tymczasowego aresztowania), często też wyraźnemu pogorszeniu ulega sytuacja materialna jego rodziny oraz osób bliskich, pozostających bądź na jego utrzymaniu, bądź też we wspólnym z nim gospodarstwie domowym. O ewentualnych współnikach działalności zawodowej, gospodarczej pozostaje już tylko wspomnieć.

Pierwsze dni osadzenia w celi stanowią „dno” kryzysu życiowego⁹. Ich przebieg, czas trwania, rodzaj i zakres udzielonej w tym okresie pomocy i to nie tylko skazanemu, lecz także pozostawionym na wolności bliskim, decydować mogą o późniejszym powodzeniu bądź niepowodzeniu całego procesu oddziaływań w ramach resocjalizacji penitencjarnej.

Tak więc, można stwierdzić, że sytuacja społeczna osoby poddanej postępowaniu karnemu, wskutek tego postępowania pogarsza się. Celowym jest w tym miejscu przypomnieć, że kara za przestępstwo, a więc kara jakiej zostaje ona poddana (tzw. kara kryminalna) jest określoną przez prawo dolegliwością dla przestępcy. W niej to bowiem wyraża się dezaprobatą popełnionego czynu i jego sprawcy¹⁰. Z tego punktu widzenia najpilniejszym zadaniem dla służby więziennej – po osadzeniu skazanego w zakładzie karnym jest zminimalizować nie tyle skutki tej dolegliwości, jak pisze tradycyjnie większość penitencjarystów, ile skutki pogorszenia się jego sytuacji społecznej, obejmujące również osoby bliskie osadzonemu. Zadanie to, moim zdaniem urasta do rangi podstawowych zasad prawa karnego wykonawczego. Jak dotychczas nie ma ona niestety należnego jej miejsca w katalogu tych zasad, ujętym w kodeksie karnym wykonawczym. Pewnym jej substytutem jest zasada humanizmu, ujęta w art. 4 § 1 kkw¹¹. Jak słusznie zauważa S. Paweła, jest to jednak tylko dyrektywa ogólnoprawna odnoszącą się do wszystkich dziedzin prawa karnego¹². Dla prawa karnego wykonawczego najważniejszą jej implikacją

⁹ Najtragiczniejszym tego wyznacznikiem są próby samobójcze i samobójstwa osadzonych podejmowane w pierwszych dniach po osadzeniu. Por. szeroko na ten temat m.in.: H. Hołyst, *Na granicy życia i śmierci*, Warszawa 1999. Tego Autora: *Suicydologia*, Warszawa 2004.

¹⁰ Por. A. Marek, *Prawo karne w pytaniach i odpowiedziach*, Warszawa 2004, s. 131.

¹¹ Por. Art. 4 kodeksu karnego wykonawczego – kary, środki karne, zabezpieczające i zapobiegawcze wykonuje się w sposób humanitarny, z poszanowaniem godności ludzkiej skazanego. Zakazuje się stosowania tortur lub niehumanitarnego albo poniżającego traktowania i karania skazanego.

¹² S. Paweła, *Prawo karne wykonawcze. Zarys wykładu*, Zakamycze 2003.

jest to, że skazany staje się podmiotem określonych praw i obowiązków przewidzianych przez prawo karne.

W związku z tym warto w tym miejscu zaproponować uzupełnienie ustawowych zasad wykonywania kary pozbawienia wolności zasadami:

1. nie pogorszenia sytuacji życiowej i społecznej skazanego oraz
2. pomocowości.

Należy dodać, że zasady te wyznaczają kierunek pewnych zmian w dotychczasowym paradygmacie pracy penitencjarnej w kierunku tzw. resocjalizacji socjalnej¹³. Moim zdaniem są one w bliskiej perspektywie nie tylko konieczne, lecz wręcz nieuniknione. Z uwagi na skromne ramy tego fragmentu rozważań, w tym miejscu tylko sygnalizuję ten problem, odsyłając bardziej zainteresowanych do literatury¹⁴.

Podkreślić należy, że analiza sytuacji kryzysowej, poprzedzającej osadzenie w zakładzie karnym i związanej następnie z tym osadzeniem, prowadzi do wniosku, że proces nasilenia się stopnia kryzysu życiowego osoby pozbawionej wolności, zależy od różnych etapów postępowania karnego. Można spierać się, czy zależność ta ma charakter funkcji prostej, czy też nie, tym niemniej istotniejsze od tego sporu jest to, że kryzys ten wykazuje tendencję do nasilania się w miarę, jak toczy się postępowanie karne.

Wskazując raz jeszcze te fazy, dynamikę rozwoju kryzysu życiowego osoby pozbawionej wolności wskutek umieszczenia jej w warunkach izolacji penitencjarnej, można opisać nieco bardziej szczegółowo w następujący sposób.

Faza prejurydyczna, która rozpoczyna gwałtowne zmiany w sytuacji życiowej osoby, wobec której wszczęto postępowanie karne. Ich natężenie i przebieg zależą od tego, czy osobę taką tymczasowo aresztowano, czy też nie. Jeśli pozostaje na wolności, dolegliwość związana z toczącym się postępowaniem karnym polega głównie na obowiązku stawiania się na wezwania organów wymiaru sprawiedliwości, ewentualnie na zakazie opuszczania miejsca zamieszkania, zgłaszania się do policji wykonującej dozór, zabezpieczeniu mienia, itp. Można zatem powiedzieć, że dotych-

¹³ Szeroko opisuje koncepcję takiej resocjalizacji P. Stępiak. Por. tego autora: *Wymiar sprawiedliwości i praca socjalna w krajach Europy Zachodniej*, Poznań 1999.

¹⁴ Por. np. H. Machel, *Więzenie jako instytucja karna i resocjalizacyjna*, Gdańsk 2003; A. Szymanowska, *Więzenie i co dalej*, Warszawa 2003; P. Stępiak, *Kryzys resocjalizacji penitencjarnej a praca socjalna*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego”, nr 44–45/2004 i in.

czasowe środowisko życiowe takiej osoby nie ulega jakimś zasadniczym zmianom, pozostaje ona najczęściej ze swoimi bliskimi, kontynuuje zatrudnienie. Nie uwidacznia się też proces środowiskowej stygmatyzacji, bowiem najczęściej jest tak, że osoby z sąsiedztwa o toczącym się postępowaniu karnym nie wiedzą. Znacznie mniej korzystnie kształtuje się sytuacja życiowa podejrzanego o popełnienie przestępstwa, jeśli zostanie on tymczasowo aresztowany. Aresztowanie uprawdopodobnia fakt popełnienia przez niego przestępstwa, trudno je ukryć przed środowiskiem. Najczęściej skutkuje ono nagłym kryzysem życiowym samego podejrzanego, kryzysem jego rodziny, załamaniem się szans powodzenia, sprowadza efekt stygmatyzacji i marginalizacji społecznej. Ogólnie, oznacza pogorszenie się sytuacji życiowej skazanego, uderza jednak również w jego najbliższych. Często bowiem jest tak, że są to osoby od aresztowanego zależne. Chodzi np. o dzieci, których mógł być jedynym żywicielem. Perspektywa jutra staje się mglista, choć opisana sytuacja ma charakter przejściowy. Może to oznaczać, że jej rozwiązanie będzie dla aresztowanego i jego najbliższych korzystne, sąd bowiem może aresztowanie uchylić, a wykonanie wymierzonej kary pozbawienia wolności warunkowo zawiesić. Istnieje też pewien cień nadziei, że postępowanie karne nie da podstaw do uznania winy i wymierzenia kary, kończąc się uniewinnieniem.

Faza jurydyczna, jest to już etap postępowania sądowego, który kończy się wyrokiem wymierzającym określoną karę – w interesującym mnie zakresie karę pozbawienia wolności.

Można go podzielić na dwa przedziały czasowe. W pierwszym zawiera się proces wyrokowania, oznaczający podejmowanie decyzji. Celowo nie używam tu określenia chwila, bowiem trwa on niejednokrotnie bardzo długo. Jego definitywny koniec wyznacza przecież dopiero data uprawomocnienia się wyroku. Warto zwrócić uwagę, że jakkolwiek sytuacja skazanego nieprawomocnie w aspekcie procesowo-prawnym jest w tym przedziale czasowym dość korzystna, korzysta on bowiem z domniemania niewinności, to jednak jego sytuacja życiowa związana ze stosowaniem tymczasowego aresztowania jest bardzo trudna. Paradoksalnie, jej dolegliwość zwiększyć może domniemanie niewinności. Z rozmów z dyrektorami aresztów śledczych Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Poznaniu, które miałam okazję przeprowadzić podczas seminariów organizowanych przez Polskie Towarzystwo Penitencjarne w roku 2016 wynika, że skazani nieprawomocnie pozostają do chwili uprawomocnienia się wyroku orzekającego bezwzględną karę pozbawienia wolności

właśnie w aresztach śledczych. Problem w tym, że w okresie oczekiwania na decyzję ostateczną mają niejako podwójny status, tj. tymczasowo aresztowanych oraz skazanych.

Bezwzględna kara pozbawienia wolności może być bowiem wykonana dopiero, gdy wyrok skazujący uprawomocni się. Pytani o to dyrektorzy dość zgodnie wskazywali, że wyraźna większość osób umieszczonych w aresztach śledczych, mając do wyboru pomiędzy reżimem osadzenia przewidzianym dla skazanych, w okresie oczekiwania na prawomocność orzeczenia o karze pozbawienia wolności, a reżimem dla tymczasowo aresztowanych, wybiera ten ostatni. Może to zaskakiwać, bowiem tymczasowe aresztowanie jest znacznie bardziej dotkliwe dla osadzonych niż pobyt w więzieniu. Decyduje o tym jego wyraźnie izolacyjny charakter. Mówiąc inaczej, pomimo że warunki wykonania tego środka są wyraźnie ostrzejsze niż podczas wykonywania kary pozbawienia wolności, zdecydowana większość osadzonych decyduje się na utrzymywanie takiej, pozornie dla nich niekorzystnej, sytuacji życiowej. Powstaje zatem pytanie: dlaczego? Jak się wydaje, taką postawę skazanych nieprawomocnie determinują dwie przeciwstawne racje. Warto je pokrótce przedstawić. Ich analiza daje bowiem wyobrażenie o nasileniu kryzysu życiowego. Jego kontinua wyznaczają nadzieja i niepewność, a ściślej obawa przed tym, co najgorsze, a więc skazaniem definitywnym. Tak więc podstawowe różnice pomiędzy reżimem wykonania tymczasowego aresztowania a kary pozbawienia wolności, czyli w statusie prawnym osób, wobec których wykonuje się te środki penalne są następujące.

Pierwszą kwestią, na którą trzeba zwrócić uwagę jest korespondencja. Stanowi ona minimalny sposób kontaktu ze światem zewnętrznym, będąc jedną z niewielu swobód pozostawionych osadzonemu. Dla jego ogólnego stanu psychicznego, który jest jednym z wyznaczników i determinant jego sytuacji związanej z izolacją, ma ona jednak ogromne znaczenie. W konsekwencji więc, jakiegokolwiek restrykcje w tym zakresie osadzony odczuwa jako bardzo dotkliwe. Potęgują one ogólny kryzys życiowy związany z osadzeniem. W tym kontekście przypomnieć należy, że w myśl art. 217 kodeksu karnego wykonawczego korespondencja, a więc listy wysyłane i odbierane przez osobę tymczasowo aresztowaną są cenzurowane przez prokuratora lub sąd, do których dyspozycji pozostaje aresztowany. Oznacza to odejście od tajemnicy korespondencji i względną jawność treści zawartych w korespondencji. Aczkolwiek sytuacja taka jest uzasadniona względem na dobro toczącego się postępowania karne-

go, to jednak prowadzić może do ujawniania jego najbardziej intymnych myśli, uczuć, a także różnych dóbr osobistych osób trzecich. Konflikt wartości staje się tu zatem wyraźny. Tym niemniej, w jego rozstrzygnięciu decydujące znaczenie ma to, że aresztowany może w korespondencji przekazywać osobom trzecim istotne informacje dotyczące jego czynu, grozić świadkom, nakłaniać ich do fałszywych zeznań, zacierać dowody, itp. Tego lekceważyć nie wolno, dlatego też nikt rozsądny kontroli korespondencji kwestionować nie może. Z drugiej jednak strony, mając na uwadze jej znaczenie dla łagodzenia kryzysu życiowego osoby pozbawionej wolności, trudno akceptować, będące normą w praktyce, wielotygodniowe opóźnienia poczty. Pewien wyjątek od tego stanowi jedynie korespondencja pomiędzy aresztowanym a jego obrońcą. Nie podlega ona co do zasady cenzurze, gdyż ograniczałoby to jego prawo do obrony. Warto zatem przypomnieć, że w postępowaniu przygotowawczym, korespondencję tymczasowo aresztowanych z obrońcą lub pełnomocnikiem będącym adwokatem lub radcą prawnym przesyła się niezwłocznie do adresata bez jej cenzurowania, umieszczając na kopercie adnotację „bez cenzury” opatrzoną datą i podpisem (por. § 200 pkt 6 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 marca 2010 r. – Regulamin wewnętrzny urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych Prokuratury; Dz.U. 2010.49.296)¹⁵.

W odróżnieniu od tymczasowo aresztowanego, osoba wobec której jest wykonywana kara pozbawienia wolności, może być zwolniona spod kontroli korespondencji. Jest to możliwe przy jej umieszczeniu w zakładzie karnym typu półotwartego (por. art. 91 pkt 10 kkw). W zakładach typu otwartego brak cenzury jest zasadą (por. art. 92 pkt 13 kkw).

Inną swobodą odebraną tymczasowo aresztowanemu, jest prawo do rozmów telefonicznych i mailowych. Wynika z podobnych względów, jak wskazane wyżej. Ograniczenie swobody prowadzenia rozmów przez tymczasowo aresztowanego zostało zapisane w art. 217c kkw. Zgodnie jego treścią, tymczasowo aresztowany nie może korzystać z aparatu telefonicznego oraz innych środków łączności przewodowej i bezprzewodo-

¹⁵ Istnieje jednak wyjątek od tej zasady. Zachodzi on na etapie postępowania przygotowawczego. Prokurator bowiem może zarządzić kontrolę, a więc cenzurę korespondencji podejrzanego z jego obrońcą w okresie 14 dni od aresztowania podejrzanego, jeśli wymaga tego dobro śledztwa (por. art. 73 § 3 i 4 kpk). Cenzura korespondencji podejrzanego z jego obrońcą nie jest jednak dopuszczalna na etapie postępowania sądowego, po wniesieniu do sądu aktu oskarżenia.

wej. I w tym zakresie osoba, wobec której wykonywana jest kara pozbawienia wolności ma status znacznie korzystniejszy. Po pierwsze bowiem, niezależnie od typu zakładu karnego, w jakim jest osadzona, w każdym przypadku może prowadzić rozmowy telefoniczne¹⁶. Po wtóre, podlegają one cenzurze jedynie w zakładach karnych typu zamkniętego. W zakładzie typu półotwartego kontrola może być zniesiona, w zakładach typu otwartego nie ma jej wcale (por. odpowiednio art. 91 pkt 11 kkw oraz art. 92 pkt 14 kkw). Problem stanowi również prawo do widzeń. Tak więc, zgodnie z treścią art. 217 § 1 kodeksu karnego wykonawczego osoba tymczasowo aresztowana może uzyskać widzenie jedynie wyjątkowo. Jest ono możliwe, jeśli wyrazi na to zgodę prokurator lub sąd, do którego dyspozycji pozostaje. Nie jest to jednak pewne, przeciwskazaniem może być np. dobro toczącego się postępowania karnego. W odróżnieniu od tego odwiedziny osób skazanych, odbywających karę pozbawienia wolności nie podlegają takiej restrykcji, odbywają się bez konieczności uzyskania zgody sądu. Szczegółowo kwestię tę określają odpowiednie przepisy kodeksu karnego wykonawczego. Najkorzystniejszą w tym zakresie sytuację mają skazani umieszczeni w zakładach karnych typu otwartego¹⁷, najmniej korzystną w zakładach karnych zamkniętych¹⁸. Przy porównaniu tych zapisów wyraźnie więc widać, że sytuacja osób tymczasowo aresztowanych jest zdecydowanie mniej korzystna. Reglamentacja widzeń stanowi więc silny czynnik kryzysogeny. Wpływa nie tylko na obniżenie nastroju, lecz także na pogorszenie się ogólnego stanu psychicznego.

Najważniejsza jednak różnica pomiędzy statusem tymczasowo aresztowanego a statusem osoby wobec której wykonywana jest kara pozbawienia wolności, uwidacznia się w zakresie możliwości swobodnego

¹⁶ Kwestię tę szczegółowo reguluje § 24 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz.U. z 29 grudnia 2016, poz. 2231. Por.: „skazany może skorzystać z samoinkasującego aparatu telefonicznego jeden raz w ciągu dnia. W uzasadnionych przypadkach dyrektor może zezwolić skazanemu na przeprowadzenie dodatkowej rozmowy. W porządku wewnętrznym zakładu karnego typu półotwartego lub otwartego można określić większą częstotliwość korzystania przez skazanego z samoinkasującego aparatu telefonicznego”.

¹⁷ Por. art. 92 pkt 10 kkw skazany może korzystać z nieograniczonej liczby widzeń; 11) widzenia skazanych mogą podlegać nadzorowi administracji zakładu karnego.

¹⁸ Por. art. 90 pkt 6 i 7 kkw: 6) skazani mogą korzystać z dwóch widzeń w miesiącu, a za zgodą dyrektora zakładu karnego, wykorzystać je jednorazowo; 7) widzenia skazanych podlegają nadzorowi administracji zakładu karnego; rozmowy skazanych w trakcie widzeń podlegają kontroli administracji zakładu karnego.

poruszania się po terenie jednostki penitencjarnej, bądź na zewnątrz jej, a także przepustek.

Osoba tymczasowo aresztowana możliwość tę ma drastycznie ograniczoną, zredukowaną do absolutnego minimum. Zgodnie bowiem z normą art. 217 d kkw oraz art. 141 a § 1 i 3 kkw osoba ta może uzyskać zezwolenie dyrektora aresztu śledczego na opuszczenie go jedynie pod konwojem funkcjonariusza Służby Więziennej, a także po uzyskaniu wcześniejszej zgody prokuratora lub sądu, do którego dyspozycji pozostaje. Powodem, dla którego zgoda taka może być udzielona jest tylko wyjątkowa sytuacja rodzinna, np. odwiedziny poważnie chorego członka rodziny lub uczestnictwo w jego pogrzebie oraz w innych, szczególnie ważnych dla niego przypadkach. Maksymalny okres czasu, na jaki może nastąpić opuszczenie aresztu wynosi 5 dni. Jak zatem widać, udzielenie zgody w tym zakresie jest fakultatywne. Można wyobrazić sobie stan psychiczny aresztowanego, który jej nie otrzymał. Odmowa jest więc bardzo poważnym czynnikiem kryzysogennym, który skutkować może poważnymi konsekwencjami dla ogólnej sytuacji życiowej osoby tymczasowo aresztowanej.

Podobnie restrykcyjne są uregulowania w zakresie pracy zarobkowej poza aresztem śledczym oraz swobody poruszania się po terenie aresztu. Zgodnie z art. 218 § 1 kodeksu karnego wykonawczego, osoba tymczasowo aresztowana może uzyskać zgodę dyrektora aresztu śledczego na wykonywanie pracy zarobkowej poza obrębem aresztu tylko po uprzedniej zgodzie prokuratora lub sądu, do którego dyspozycji pozostaje. W praktyce jednak jest to przepis martwy. Odmienne od tego osoba, wobec której wykonywana jest kara pozbawienia wolności może pracować poza terenem zakładu karnego, jeśli jest to zakład typu półotwartego i otwartego, i to w systemie zmniejszonego konwojowania lub bez konwojenta, w tym również na pojedynczych stanowiskach pracy (por. art. 91 § 2 kkw oraz art. 92 § 2 kkw).

Także poruszanie się osoby tymczasowo aresztowanej po terenie aresztu śledczego, korzystanie ze spacerów, kąpeli, zajęć kulturalno-oświatowych, jest ograniczone w porównaniu do skazanego, odbywającego karę pozbawienia wolności (por. art. 221a kkw). W praktyce tymczasowo aresztowany spędza cały czas w celi, wychodzi z niej 1–2 razy dziennie na spacer lub kąpiel, nie ma szansy na zatrudnienie, a nawet niedpłatną pracę w obrębie aresztu śledczego. Można więc ocenić, że jakkolwiek wskazane wyżej ograniczenia swobody osoby tymczasowo aresztowanej wynikają z konieczności zapewnienia prawidłowego toku postępowania karnego,

to jednak z drugiej strony stanowią bardziej drastyczną formę ingerencji w sferę swobód osobistych, niż sama kara pozbawienia wolności. Mając na uwadze powyższe, należy uznać, że w opisaney tu jurydycznej fazie postępowania karnego kryzys życiowy jednostki, umieszczonej w opisanych wyżej warunkach izolacji, osiąga swoje apogeum. Jej status prawny, mierzony zakresem pozostawionych swobód jest najbardziej niekorzystny na przestrzeni całego postępowania, zaś sam zakres najmniejszy.

Wypada zatem powrócić do postawionego wcześniej pytania: dlaczego osoby skazane nieprawomocnie, mając możliwość wyboru pomiędzy warunkami izolacji urządzonymi według reżimu dla tymczasowo aresztowanych i skazanych, decydują się na pozostawanie w tych pierwszych?

Istotną okolicznością, która ma na to wpływ, jest domniemanie niewinności. Rozciąga się ono na okres aż do uprawomocnienia się wyroku orzekającego karę pozbawienia wolności. Skazany nieprawomocnie ciągle ma nadzieję, że wyrok jest niesłuszny, niesprawiedliwy i liczy na możliwość ostatecznego uniewinnienia. Pozwala mu to na kompensowanie poczucia winy, a także wstydu, na pozostawanie na pozycji człowieka skrzydzonego przez nieprawiedliwy sąd. Jak wskazywał już Z. Freud, poczucie winy jest efektem socjalizacji, kształtuje się w procesie internalizowania przez jednostkę norm społecznych i moralnych¹⁹. Jest stanem wewnętrznego konfliktu, nieprzyjemnego napięcia, które pojawia się jako reakcja na działanie niezgodne z wewnętrznymi standardami moralnymi. Poczucie winy wiąże się z negatywną oceną własnego zachowania. Jak pokazują różne badania, jest to doświadczenie bardzo przykre²⁰. Pozostając na pozycji osoby niewinnej, można je zatem w jakiś sposób łagodzić. Jeszcze bardziej przykrym jest poczucie wstydu. W przeciwieństwie do poczucia winy wynika ono z całościowej, negatywnej oceny własnego „ego”. Wyraża się w chęci „zapadnięcia się w ziemię”, ukrycia własnej osoby, ucieczki²¹. Wstyd jest doświadczeniem bardziej bolesnym niż poczucie winy, ponieważ ocenie podlega cała osoba, nie zaś tylko jej zacho-

¹⁹ Z. Freud, *Moje życie i psychoanaliza*, Warszawa 1990, s. 112.

²⁰ Por. np. J.J. Fontaine, P. Luyten, P. Deboeck, J. Corveley, *The Test of Self-Conscious Affect: Internal Structure, Differential Scales and Relationships with Long-Term Affects*, „European Journal of Personality”, 15/2001; I. De Hooge, M. Zeelenberg, S. Breugelmans, *Moral sentiments and cooperation: Differential influences of shame and guilt*, „Cognition and Emotion”, Volume 21, 2007 – Issue 5.

²¹ J. Stuewig, J. Tangney, C. Heigel, L. Harty, L. McCloskey, *Shaming, Blaming, and Maiming: Functional Links Among the Moral Emotions, Externalization of Blame, and Aggression*, J Res Pers. 2010 Feb 1, 44(1), ss. 91–102; Artykuł w wersji in-

wanie. Wiąże się z poczuciem bezwartościowości i bezsilności. Zrozumiałym zatem staje się, że skazany nieprawomocnie wytwarza w sobie postawę obronną, polegającą na kontestowaniu skazania, które wstyd taki może powodować. Pozostawanie w reżimie przewidzianym dla tymczasowo aresztowanych pozwala więc łagodzić kryzys życiowy, wywołany wystąpieniem wskazanych wyżej czynników psychicznych. Trudniejsze, bardziej restrykcyjne warunki izolacji penitencjarnej, w której pozostaje tymczasowo aresztowany, są więc ceną za próbę obrony wartości własnego „Ja”. Bez znaczenia pozostaje przy tym, czy jest ona w sensie obiektywnym racjonalna, czy też nie. Wzmacniają także poczucie krzywdy, które jest specyficzną formą leku na więzienny stres i łagodzi kryzys związany z osadzeniem. Według W. Poznaniaka²² sytuacyjne poczucie krzywdy, związane z umieszczeniem w warunkach izolacji penitencjarnej, może przybierać tak rozległą formę, że wypiera ono poczucie winy i wstydu. Stwierdza on, że im większej ilości osób z kręgu skazanego dotyczy poczucie krzywdy, tym mniejsza staje się moc regulacyjna jego poczucia winy. Skazani doświadczają najczęściej poczucia winy tylko w stosunku do swoich najbliższych, czują się jednak skrzywdzeni przez wymiar sprawiedliwości i społeczeństwo w imieniu którego on działa. Pobyt w areszcie nie poprawia sytuacji, a nawet ją pogarsza. W miarę pobytu, poczucie krzywdy może więc narastać. Warto przypomnieć wyniki badań M. Gordon, która ustaliła, że o ile poczucie winy ujawniała mała liczba przebadanych przez nią więźniów od 1,4% do 19% całej grupy, o tyle poczucie krzywdy miało już od 26% do 55% skazanych. Można zatem przyjąć, że pozostawanie przy statusie tymczasowego aresztowanego aż do uprawomocnienia się wyroku skazującego na karę pozbawienia wolności, pozwala unikać odczuwania winy, wzmacnia jednocześnie poczucie krzywdy. Mechanizm ten łagodzi więc kryzys psychiczny związany z osadzeniem.

Ostatnia faza postępowania karnego w analizowanej tu perspektywie, to etap wykonania kary pozbawienia wolności. Można by go nazwać postjurydycznym. Rozpoczyna go uprawomocnienie się wyroku wymierzającego tę karę. Kryzys życiowy osoby osadzonej przechodzi ze stanu

ternetowej, adres strony: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2848360/>; (dostęp – 10.12.2017).

²² W. Poznaniak, *Zaburzenia w społeczeństwie u przestępców: analiza niektórych mechanizmów psychologicznych*, Poznań 1982, s. 76.

tymczasowości w stan trwały, chroniczny. Nasilają się niekorzystne, czy wręcz negatywne efekty wykonania kary, opisywane szeroko w literaturze²³. Sytuacja życiowa i społeczna skazanego (na tym etapie mającego już status więźnia), stabilizuje się. Z reguły jednak w sposób dla niego niekorzystny. Zerwaniu ulegają dotychczasowe więzi społeczne, często także i rodzinne. Skazany traci ważny „przyczep społeczny”, jakim była praca. Pogarsza się wreszcie sytuacja materialna osób mu bliskich, z których niektóre, np. dzieci, mogły pozostawać uprzednio na jego utrzymaniu. Narasta poczucie osamotnienia, braku perspektyw, niepewności jutra. Towarzyszy temu apatia i brak chęci do działania, potęgowane przymusową bezradnością. W zakładzie karnym typu zamkniętego nasila ją totalne uzależnienie od personelu więziennego i współosadzonych. Kryzys życiowy potęguje bezczynność, związana najczęściej z brakiem zatrudnienia w zakładzie karnym i w ogóle jakiegoś sensownego zajęcia. Perspektywa przyszłości staje się zamazana.

Powyższą charakterystykę faz kryzysu życiowego należy jeszcze koniecznie uzupełnić o wskazanie najważniejszych cech fazy czwartej. Pozostaje ona już poza ramami procesu karnego. Tym niemniej, jest bardzo ważna, może nawet kluczowa. Można ją określić jako faza readaptacji do życia poza zakładem karnym. Z chwilą wykonania kary następuje zwolnienie z zakładu karnego, tak więc sytuacja życiowa, a także społeczna więźnia zmienia się w sposób równie zasadniczy, jak wcześniej, w chwili jego umieszczenia w jednostce penitencjarnej. Faza po wykonaniu kary stanowi zatem drugie ekstremum na kontinuum kryzysu życiowego. Można ocenić, że sytuacja zwalniania z zakładu karnego może być jeszcze trudniejsza niż sytuacja osadzania w zakładzie. Chcąc zminimalizować jej skutki, podejmuje się najczęściej na krótko przed zwolnieniem z zakładu karnego, wycinkowe działania pomocowe (symboliczne wsparcie materialne, załatwienie prowizorycznego lokum, kredytowy bilet do miejsca zamieszkania, dość abstrakcyjna rozmowa o przyszłości wraz z poradami co robić, aby nie powrócić do więzienia, skontaktowanie z rodziną, ewentualnie wskazanie miejsca pracy, chociaż to ostatnie jest dość trudne i występuje stosunkowo najrzadziej, itd.). Działania te stanowią spóźnioną próbę odbudowy zerwanych na początku kary więzi społecznych skazanego. W efekcie zwalniany wychodzi najczęściej w społeczno-ekono-

²³ Por. np. H. Machel, *Więzienie jako instytucja karna i resocjalizacyjna*, Gdańsk 2003; M. Kosewski, *Ludzie w sytuacjach pokusy i upokorzenia*, Warszawa 1987.

miczną próżnię, ma niejasną perspektywę odbudowy więzi rodzinnych i ekonomicznych albo wręcz jej brak. Brakuje mu materialno-bytowo-ekonomicznych podstaw umocowania społecznego. Często jest bezdomny. Następuje repryza i pogłębienie kryzysu życiowego z początków odbywania kary. Powoduje to anomię post-prizonizacyjną, przy pozornym powrocie do utraconych środków umocowania społeczno-ekonomicznego w tzw. środowisku otwartym (tj. na zewnątrz więzienia). Obraz ten dopełnia wyuczona, postpenitencjarna bezradność i roszczeniowo-asystacyjna postawa wobec rzeczywistości, ponadto upokarzająca konieczność korzystania z pomocy społecznej. Czynniki te inicjują nieuchronny proces staczania się po pochyłej równi marginalizacji społecznej i stopniowe zamykanie w getcie ludzi z utraconymi szansami żywymi. Rzadko kiedy kompensują ten proces rozpaczliwe próby sięgania po akceptowane społecznie środki ratunku, np. pracę dorywczą, zapomogi, zakwaterowanie w noclegowniach dla bezdomnych, itp.

Reasumując, opisane wyżej wyznaczniki kryzysu życiowego związanego z osadzeniem w zakładzie karnym (areszcie śledczym), skutkującego drastycznym pogorszeniem się sytuacji życiowej i społecznej osoby skazanej na karę pozbawienia wolności, są swoistego rodzaju perwersyjnym efektem procesu karania za przestępstwo. Jeśli przyjąć, że kara, w szczególności zaś kara pozbawienia wolności, jest konsekwencją wymiaru sprawiedliwości, to wymiar ten pociąga za sobą opisane w tym artykule dodatkowo „zło”. W obecnych warunkach cywilizacyjnych i społecznych nie możemy go niestety uniknąć. W tej sytuacji pozostaje więc w odpowiedzialny sposób rozważyć, w jaki sposób kara ta powinna być wykonywana, aby ograniczyć kryzys życiowy skazanego, a zwłaszcza przeciwdziałać temu, aby nabrał on cech chroniczności. Wydaje się, że tradycyjny model oddziaływań resocjalizacyjnych jest do tego niewystarczający. Koniecznym więc byłoby zatem wzmocnić go poprzez nasilenie innych działań, zwłaszcza o charakterze terapeutycznym i pomocowym. Ich celem byłoby lepsze przygotowanie byłego więźnia na możliwe miękkie przejście drugiej fazy kryzysu życiowego, związanego z pobytem w zakładzie karnym. Wiązałoby się to jednak z pewną przebudową myślenia o celach wykonania kary pozbawienia wolności w kierunku skoncentrowania ich na przygotowaniu więźnia do wyjścia z zakładu karnego, szerzej powrotu do społeczeństwa.

BIBLIOGRAFIA

1. Ciosek M., *Człowiek w obliczu izolacji więziennej*, Gdańsk 1996.
2. De Hooge I., Zeelenberg M., Breugelmans S., *Moral sentiments and cooperation: Differential influences of shame and guilt*, „Cognition and Emotion”, Volume 21, 2007.
3. *Differential Scales and Relationships with Long-Term Affects*, European Journal of Personality, 15/200.
4. Fontaine J.J., Luyten P., Deboeck P., Corveley J., *The Test of Self-Conscious Affect: Internal Structure, Differential Scales and Relationships with Long-Term Affects*, „European Journal of Personality”, 15/2001.
5. Freud Z., *Moje życie i psychoanaliza*, Warszawa 1990.
6. Hołyst B., *Na granicy życia i śmierci*, Warszawa 1999.
7. Hołyst B., *Suicydologia*, Warszawa 2004.
8. Kosewski M., *Ludzie w sytuacjach pokusy i upokorzenia*, Warszawa 1987.
9. Machel H., *Więzenie jako instytucja karna i resocjalizacyjna*, Gdańsk 2003.
10. Marek A., *Prawo karne w pytaniach i odpowiedziach*, Warszawa 2004.
11. Obuchowski K., *Model i typ przystosowania psychicznego człowieka*, „Zeszyty Naukowe UAM”, 1961, nr 5.
12. Paweł S., *Prawo karne wykonawcze. Zarys wykładu*, Zakamycze 2003.
13. Poznaniak W., *Zaburzenia w uspołecznieniu u przestępców: analiza niektórych mechanizmów psychologicznych*, Poznań 1982.
14. Stępiak P., *Kryzys resocjalizacji penitencjarnej a praca socjalna*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego”, nr 44-45/2004.
15. Stępiak P., *Wymiar sprawiedliwości i praca socjalna w krajach Europy Zachodniej*, Poznań 1999.
16. Szymanowska A., *Więzenie i co dalej*, Warszawa 2003.

POWOŁANE W ARTYKULE AKTY PRAWNE

1. Kodeks karny wykonawczy – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r.
2. Kodeks postępowania karnego – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r.
3. Ustawa z dnia 13 kwietnia 2003 r. o pomocy społecznej, Dz.U. z 2017 r. poz. 1769.
4. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz.U. z 29 grudnia 2016, poz. 2231).

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

1. Stuewig J., J. Tangney, C. Heigel, L. Hart, L. McCloskey, *Shaming, Blaming, and Maiming: Functional Links Among the Moral Emotions, Externalization of Blame, and Aggression*, J Res Pers. 2010 Feb 1; 44(1), adres strony: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2848360/> (dostęp – 10.12. 2017).

STRESZCZENIE

Dorota RONDALSKA

KRYZYS ŻYCIOWY ZWIĄZANY Z UMIESZCZENIEM W ZAKŁADZIE KARNYM I JEGO KONSEKWENCJE DLA SKAZANEGO

Słowa kluczowe: postępowanie karne, kryzys życiowy, więzień, powrót do społeczeństwa

Artykuł poświęcony jest kryzysowi życiowemu, jaki przechodzi człowiek wskutek ukarania go pozbawieniem wolności. Autorka analizuje ten kryzys na tle 3 faz postępowania karnego, tj. prejuridycznej, jurydycznej oraz postjurydycznej, a także następującym po nich etapie powrotu do społeczeństwa. Pokazuje jego dynamikę i rozwój, a także związane z nim negatywne zmiany w sytuacji życiowej i społecznej skazanego. Zdaniem Autorki, mechanizm obronny obserwowany u więźniów polega na ekspozowaniu przez nich poczucia krzywdy, przy jednoczesnym słabym odczuwaniu winy. Z tego względu decydują się oni często na pozostawanie w reżimie tymczasowo aresztowanego, w okresie oczekiwania na uprawomocnienie się wyroku. Domniemanie niewinności wzmacnia bowiem poczucie krzywdy wyrażanej przez wymiar sprawiedliwości i pozwala kompensować surowe warunki tego reżimu. Łagodzi kryzys psychiczny związany z osadzeniem. W zakończeniu Autorka wskazuje na potrzebę ukierunkowania sposobu wykonania kary pozbawienia wolności na przełamanie kryzysu życiowego związanego o osadzeniem w zakładzie karnym.

SUMMARY

Dorota RONDALSKA

THE CRISIS OF LIFE ASSOCIATED WITH THE PLACEMENT IN THE PRISON AND ITS CONSEQUENCES FOR THE CONVICT

Key words: criminal proceedings, life crisis, prisoner, return to society

The article is devoted to the life crisis that a person undergoes as a result of punishing him with deprivation of liberty. The author analyzes this crisis against the background of 3 phases of criminal proceedings, i.e. prejuridic, juridical and post-Juridic proceedings, as well as the subsequent stage of returning to society.

It shows its dynamics and development, as well as related negative changes in the convict's life and social situation. According to the author, the defense mechanism observed prisoners consists in exposing their sense of harm, while feeling poor guilt. For this reason, they often decide to remain in the regime of a detainee while waiting for the sentence to become final. The presumption of innocence strengthens the feeling of harm through the justice system and allows compensation for the harsh conditions of this regime. Soothes the psychological crisis associated with deposition. In conclusion, the author points out the need to direct the manner of execution of the penalty of deprivation of liberty to overcome the life crisis associated with detention in a prison.

NOTA O AUTORZE

Dr Dorota Rondalska – prawnik, pedagog, adiunkt w Zakładzie Penitencjarystyki w Wydziale Studiów Edukacyjnych na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Specjalista z zakresu nauk penitencjarnych, prawa karnego, mediacji, terapii. Wydała wiele publikacji poruszających trudne i kontrowersyjne problemy z zakresu prawa i penitencjarystyki. Prowadzi zajęcia dydaktyczne według własnych programów autorskich. Posiada duże doświadczenie jako praktyk dyrektor domu dziecka, pedagog, terapeuta w zakładzie poprawczym. Odbyła wiele staży zagranicznych m.in. w Ecole Nationale de la Protection Judiciaire de la Jeunesse (Vaucluse, Francja).

ABOUT THE AUTHOR

Dr Dorota Rondalska – lawyer, educator, adjunct professor at the Department of Penitentiary Studies at the Faculty of Educational Studies at the University of Adam Mickiewicz in Poznan. Specialist in the field of penitentiary sciences, criminal law, mediation, therapy. She published many publications discussing difficult and controversial problems in the field of law and penitentiary. He conducts didactic classes according to own author's programs. He has extensive experience as a director of a child's home, educator and therapist at a correctional facility. She did many internships abroad, including at the Ecole Nationale de la Protection Judiciaire de la Jeunesse (Vaucresson, France).

Bystrík ŠRAMEL
(ORCID: 0000-0001-9061-6201)
Faculty of Social Sciences, University of Ss. Cyril and Methodius
in Trnava, Slovak Republic

EXECUTION OF IMPRISONMENT SENTENCES IN PRIVATE PRISONS: HISTORICAL BACKGROUND OF THE PHENOMENON

INTRODUCTION

The idea of operation of prisons by private entities is not entirely new. Although current scientific literature predominantly mentions the United States as the place of origin of the idea of prison privatization, the reality is a little bit different. Already many European medieval prisons were operated on the principle of private management. Even in antiquity, the inmates were used in the private sector for the exercise of various complex and demanding activities, often resulting in their deaths. A common feature of all historical periods was the fact that privatized prison system in its established form had never survived. Their gradual disappearance had occurred either as a result of extremely large-scale corruption or because of low income and the subsequent unprofitability of private prisons.

Today, the privatization of prisons is a growing phenomenon. Private prisons can be found in a huge number of world countries. The methods of their functioning are not always identical. They are subject of many scientific papers. In this paper, we pay attention to historical circumstances

of private prisons establishment. This issue is a relevant issue. It can give us an answer to many questions of functioning of today's private prisons.

1. THE NATURE OF PRISON SYSTEM PRIVATIZATION

The concept of privatization is a concept that is well known and with whom most of us have ever met. In the most common sense, the privatization represents a process of transformation of state property to private property. In a narrow sense, however, the concept of privatization is being used in multiple contexts, not only in relation to state property. In this regard a legal doctrine defines the concept of privatization in two ways. Firstly, privatization means the transfer of a going enterprise or enterprise assets from a public sector owner to a private sector owner. Secondly, privatization represents the transformation of a state-owned organization or a bureaucracy providing a public service into an autonomous organization whose performance is assessed by means of market-based criteria¹. Thus, we can say that the privatization is a transfer of ownership, control, public services falling under the public sector to the private sector, which is controlled by the rules of free market competition.

Privatization performed in any country can touch many areas of public space. It does not need to be only a transformation of state-owned companies to privately-held companies. In fact, privatisation affects also the fields in which the state and its institutions traditionally exercise exclusive jurisdiction, in which they traditionally provide public services or act on behalf of all citizens (in the public or general interests of society). This may include e.g. the privatization of health services, education etc. In many countries the judiciary is also the object of privatization. Increasingly, there is a systematic transfer of State responsibility for resolving the dispute (whether arising from infringement of public law or private law rules) to various private subjects or to the parties themselves.

In the field of criminal justice, given phenomenon is being observed with increasing frequency. Particularly controversial is the privatization of the prison system. The prison system is traditionally considered to

¹ Adams, F. G. – Vernon, H.: *The Many Faces of Privatization: Can We Generalize about Privatization?* In: *Management International*; Fall 1999; Vol. 4, No. 1, s. 2.

be the field in which the State has an exclusive or a dominant position. Many people see this field inherently linked to the exclusive jurisdiction of State and therefore the idea of managing or administration of prisons by private entities, or the idea of sending convicts to serve their sentences in private prisons sound more like science fiction. Nevertheless, it should be noted that, like other public services or tasks performed by the State and its authorities in the general interests of society, these matters are also the object of privatization efforts. The privatization of the prison system, however, is a phenomenon that occurs still only gradually, slowly. In fact, the prison system is in the public eye very sensitive area, which should be approached with the utmost caution and circumspection.

Privatization as an expanding trend in the prison systems of the world countries is a response to a number of negative factors accompanying the provision of public services by the State in this field. One of the most important factors is the ever-increasing number of the sentenced to imprisonment. Notwithstanding the various international documents recommending using alternative methods of punishment, the imprisonment is still the most widespread punishment, the punishment playing the most important role in the criminal justice system of countries of the West. This is the reason why the capacity of correctional facilities (prisons) is not sufficient and the prisons are overcrowded. With this goes hand in hand another negative factor and that is the rising cost of financing the penitentiary system. This factor stands out particularly in the times of economic crisis, when many countries suffer from financial difficulties and have problems to ensure the proper functioning of other branches of public sector (e.g. health service or education). A significant factor affecting the expanding of privatization of the prison systems in the world are also the problems of countries with the actual functioning of the criminal justice system. States have persistent (major) problems with ensuring the proper protection of public order, imposing a fair and deterrent punishment and the correction of sentenced offenders without spending considerable financial resources.

The legal doctrine defines privatization of prison system itself as „the transfer of prisoners to privately operated facilities to their contracts with correctional authorities”². The subject of this contract is the execution

² Jing, Y.: *Prison privatization: a perspective on core governmental functions*. In: *Crime Law Soc change* (2010) 54, s. 265.

of punishment ordered by the judicial authority which is to take place in a prison run by a private company. In this respect, private companies can be regarded as some kind of tool of the State allowing executing imprisonment sentences imposed by the State. However, it should be emphasized that the State delegates to private company (under contract) only a duty to ensure the execution of imprisonment sentences in prisons, legal liability still remains in the hands of the State.

The essence of privatization of the prison system thus consists in the fact that the State enters into a contract with a private company under which the private company is obliged to ensure and provide private detention home for the purpose of executing imprisonment sentences. So, what leads the State to the decision to entrust the field of prison system to the hands of private companies? The legal doctrine mentions several factors that lead the State to privatization of prison system, i. e. that are responsible for the privatization. In general, the doctrine defines basically two most important factors that are classified as instrumental factors and political factors. The instrumental perspective argues that governments privatize for higher management efficiency and effectiveness; that is, for doing better with less, for needed capital and expertise, and for more customer input. Alternatively, the political perspective refers to ideological commitments of politicians and officials, such as the desire to foster a smaller government, the preference for a market-based government, and the antipathy to unionization³.

It can be concluded that the urge to privatize the prison system is based on the prevailing argument that private companies are likely to manage or operate prisons more efficiently and more consistently than the State itself. This argument is based primarily on the assumption that the management of the State on the one hand and the management of a private company on the other hand differs significantly. The difference lies in the belief that, while the management exercised by the State is inefficient, rigid and expensive, private company always performs all its tasks efficiently without wasting money. Private companies are in no way constrained by various rules and limitations of exercise of its competences, their tasks are not exhaustively defined, their basic objectives are not limited. Moreover, private companies are not affected

³ See Jing, Y.: *Prison privatization: a perspective on core governmental functions*. In: *Crime Law Soc change* (2010) 54, s. 264.

by the high turnover of staff and managers as a result of changes in the political situation in the country. Therefore they may carry out their activities in the long term and uninterruptedly. Each private company seeks the most efficient ways of its running. These are the reasons why the State wants to copy some of the private companies attributes and insert them into the prison system. Subsequently, the State (government) expects the improvement of the status quo. Such uncritical admiration for private management and private sector generally may not have always and in all areas positive consequences. Particularly in the field such as the field of the prison service in which there is a direct interference with the personal liberty or generally, the dealing with fundamental human rights and freedoms.

2. HISTORICAL BACKGROUND OF THE BIRTH AND EXPANSION OF THE PRIVATE PRISON

The idea of operation of prisons by private entities is not entirely new. Although current scientific literature predominantly mentions the United States as the place of origin of the idea of prison privatization, the reality is a little bit different. Already many European medieval prisons were operated on the principle of private management. Even in antiquity, the inmates were used in the private sector for the exercise of various complex and demanding activities, often resulting in their deaths. A common feature of all historical periods was the fact that privatized prison system in its established form had never survived. Their gradual disappearance had occurred either as a result of extremely large-scale corruption or because of low income and the subsequent unprofitability of private prisons.

In modern times or in modern history of the Western world there has been a revival of the idea of private prisons. The revival took place in the United States in the 19th century. Private prisons had begun to be seen as a means of removing many problems (especially financial) in the prison system. Many politicians, experts and contemporary thinkers considered the involvement of private sector in the prison system to be a real benefit, to be a means of magical solution of all the problems in prisons. Nevertheless, it should be added that already at that time not all political or legal philosophers were clearly identified with the idea of private prisons. For example, as early as 1833 prominent thinkers, Alexis

de Tocqueville and Gustave de Beaumont expressed some reservations about the role of private subjects in the operation of prisons. They chronicled the horrors of the contracting system in France, and noted that even in the United States, a country whose general penal practices they greatly admired, „the presence of the contractor or his agents in the prisons has been found to be not without its inconvenience”⁴.

Scientific literature mentions two historical periods (era) of privatized prisons in modern US history. The first era of the existence of private prisons in modern US history is usually dated to the years 1840–1960. In this period of history US States delegated the operation of state prisons to private contractors. Among the first US states to implement the project of private prison was the State of Texas. Texas leased its penitentiary to private contractors. For a few dollars a month per convict, the contractors were allowed to sublease their charges to farmers, tanners, and other businessmen. It was not long before the inmates began to appear in poor clothing and without shoes. Worked mercilessly, most convicts died within seven years of their incarceration. Escapes and escape attempts were frequent. Conditions were so horrid that some inmates were driven to suicide, while others maimed themselves to get out of work or as a pathetic form of protest⁵.

The Civil War decimated several penal systems in the South. Louisiana, Arkansas, Virginia, and Georgia were among the states that responded by leasing out their entire convict populations to private contractors, or by granting contracts for work to be performed behind the walls. By the Reconstruction era, the state’s prisoners were living under the most corrupt and brutal regimes in penal history. Well into the 1940s, the penal system of US States was a business administered by leaseholders out to make profits from the labour of unskilled and semiskilled convicts. Public officials used the system as a patronage mill, awarding contracts to friends, relatives, and political loyalists⁶.

It should be also noted that the whole first era of the private prison system in the US, especially the period of the second half of the 19th century was characterized by the massive use of prison labour. Prisons

⁴ Di Iulio, J. J.: *What’s Wrong With Private Prisons*. In Public Interest; Summer 1988; 92, s. 72.

⁵ Ibid.

⁶ Ibid.

served as private factories that produced various kinds of products of everyday use, for example license plates, road signs, furniture or soaps. Compared with today, when such activities in prisons perform only about 8.3% of prisoners, in 1888 75% of all prisoners were actively involved in prison „factory” works⁷. We may conclude that prison work was especially in the first era of private prisons very important aspect of convict's life. The State had created highly sophisticated system of leasing the prisoners serving their sentences in private prisons. What is important, the actual leasing of prisoners had after the abolition of slavery considerable relevance in the whole economic life of society. Especially in the second half of the 19th century the system of prisoners leasing was used mostly in southern states in order to ensure the performance of manual labour in areas which suffered from manpower shortage (a result of the abolition of slavery). We can mention particularly the various works on plantations or physically demanding works. This way of using prisoners was favourable for both private companies and the state. Private companies took responsibility for the care, housing and security of prisoners, for which the States paid them some financial reward. At the same time the States cut the costs of operation of the prisons. It should be stressed that working conditions for prisoners were not at all ideal, on the contrary, they resembled to the working conditions of prisoners in labour camps. In addition, the system of imposing prison sentences and their enforcement were explicitly discriminatory – African Americans received more severe punishments as White Americans (who committed the same offence). That was the reason why the vast majority of the prison population consisted of African Americans.

At this point, it should be noted that compared with the US, European countries were nothing special. A similar situation was in fact even here. Here, too, the system of private prisons was present. However, it was not closely monitored by the State. Private prisons in France did not meet basic standards of life; on the contrary, the conditions in which the prisoners lived and worked were regrettable. In Germany, a similar system was established. Many German private prisons provided their inmates only the minimum amount of food (the least expensive and lowest quality). As can be seen, therefore, the first era of private prisons

⁷ Pilcher, D.: *State Correctional Industries: Choosing Goals, Accepting Tradeoffs*. Denver, CO: National Conference of State Legislatures, June 1989, s. 12.

in the modern history of the countries of Western civilization was marked by the efforts of private companies to achieve the highest profits without trying to respect any rules or take into account the living conditions of prisoners. The corruption and abuse of prisoners were widespread. It was in direct conflict with the basic principles of democracy and the concept of fundamental human rights and freedoms.

The era of for-profit corrections, stretching roughly from 1840 to 1960, came to an end in most places largely as a result of three factors. First, there were public scandals and journalistic exposés that revealed the contract system's weaknesses. Second, there was a decline in the demand for the kinds of products that unskilled, uneducated convicts could produce, and a concomitant increase in the mobilization of political (mainly labour-union) pressures against the production and sale of prison-made goods. Third, there were politicians and prison officials who – often at great risk to their careers – spoke out against the system and argued in favour of the public administration of prisons and jails⁸.

The onset of the second era of private prisons in the United States dates back to the mid-eighties of the 20th century. It was in 1984 when the US prison company (CCA – Corrections Corporation of America) began operation of the first privately held prison after a very long time. Next decades were marked by a significant increase in the number of private prisons. It should be noted that, as the first era of the private prisons, also the second (current) era is marked by many negative accompanying effects. We can mention, for example, the fact that even if private companies are obliged to comply with certain contractual rules, often they do not respect or ignore them. The quality of services that these companies provide to prisoners is also not stable; on the contrary, it is still declining. As in the past, also today the private companies try to influence politics and social values in order to survive in the market. Significant feature of the second era of private prisons, however, is the fact that States fully recognize their final responsibility for isolating and correcting the prisoners. This fact is in a number of cases confirmed by the constitution or statutes.

In connection with the historical background of the emergence and expansion of the private prison system Ogle says that the history of

⁸ Di Iulio, J. J.: *What's Wrong With Private Prisons*. In *Public Interest*; Summer 1988; 92, s. 73.

private prisons in the United States, reflects a misconception that the competitive market would create compliance and competitiveness without disturbing the institutional environment. This approach led to corruption, abuse, political and contractual manipulation, and ultimately failure because these organizations were not passive entities. Rather, they were aggressive actors trying to adapt to the conflicts created by operating in both the competitive market and institutional environments⁹. We can only add that if the private operators do not try to adapt to the specific conditions of the prison system and strive for the greatest profits and growth in the market, history will always repeat.

3. THE PRIVATIZATION OF THE PRISON SYSTEM TODAY, ITS FORMS AND PROBLEMS

Privatized prisons can today be found in several countries. Some of them have privately held prisons for quite a long time, other countries established private prisons only recently. The largest number of countries in which the prisons are entrusted to private companies can be found in the US. At least 30 US states does recognize some form of private prisons. Professional literature indicates that about 125,975 inmates in the US are positioned to imprisonment in facilities that are in the hands of private companies¹⁰. The largest concentration of private prisons is located on the south and west of the USA. The most important role in the current so-called prison industry plays in the USA already mentioned Corrections Corporation of America (CCA), which operates more than half of the private prisons located in the United States. In addition, an important position has also Geo Group Company.

It should be noted that although the privatization of the prison system is most dominant in the US, this process has expanded to countries outside the American continent. Private prisons are well-known in areas such as Australia and South Africa. In addition, the countries of the European Union were marked by the phenomenon of the privatization of the prison system too – private prisons can be found for example in France, Belgium, Estonia, New Zealand and the UK. It must be noted

⁹ Ogle, R. S.: *Prison privatization: An Environmental Catch-22*. In: Justice Quarterly, Vol. 16, No. 3 (1999), s. 590.

¹⁰ Clear, T. R. – Cole, G. F. – Reisig, M. D.: *American Corrections*. 9th Edition. Belmont: Cengage Learning, 2010, s. 272.

that each country has different attitude to privatization of prison system. Conditions for the operation of private prisons by private companies are characterized by certain differences (some countries have less strict conditions; other countries have more strict conditions).

In general, there is a rule, that the method of functioning of each private prison is based on a contract between a private company and the State. The contract contains a variety of conditions such as specification of internal regime, security, method of treatment of prisoners (including their employment or retraining and diverse training courses). The actual management of private prisons is based on quantifying the cost of one bed / one day. The advantage for the company is the certainty that the state orders a fixed number of beds for a certain period (e.g. 3–4 years), which allows a private company to define their business plans with sufficient accuracy and to adapt their businesses to the requirements of law. The State usually pays for beds that finally will not be occupied by any prisoner, which is certainly lucrative for the company¹¹.

As we have indicated, privatized prison systems have in each country their own peculiarities, which can be interpreted as a reflection of the current socio-political situation and the view of the extent to which the private sector can be involved in providing public services. Participation of the private sector in the state prison system is therefore limited, partially limited or entirely free.

In this connection, Chi identifies five basic models of privatized prison system – Private Services Model, Private Construction Model, Private Management Model, Private Takeover Model and Private Ownership and Operation Model¹². These are the models that are based on the rate and extent to which the private sector participates in the prison system. In principle, countries with privatized prison system apply one of the aforementioned models or their combination.

Prison systems that are based on the Private Services Model consist in the fact that the state makes a contract with a private for the purpose of provision of selected services in the individual correctional facilities (prisons). Such services include for example provision of work for prisoners, provision of meals for prisoners, provision of health care

¹¹ Karabec, Z.: *Poznámky k trestní politice*. In: *Kriminalistika* č. 1/2012, s. 20.

¹² Chi, K. S.: *Prison Overcrowding and Privatization: Models and Opportunities*. In: *The journal of State Government*; Mar/Apr 1989; 62, 2, s. 70.

for prisoners, provision of education for prisoners, waste collection in prisons or transporting inmates. It is the oldest and also the most widespread model of private prisons. It is based on the assumption that the realization of selected services by private companies is more efficient as the realization of these services by the State. This model is one of the most widespread models of privatized prison system and also the least controversial form of privatization¹³. Most authors consider this model of privatized prisons to be absolutely beneficial for the State. It is because this model uses the sector of common services in which the competition of more companies is an element permitting the State to achieve significant saving of costs. Waste collection or transportation of prisoners at the lowest possible price, in principle, can damage neither the State nor the convicts. Furthermore, in case the company fails to fulfil received government contract according to the assignment, it can be easily replaced by any other company.

Under the Private Construction Model, private firms build correctional facilities, using short-term financing, lease-purchase or pooled financing. Private firms normally handle every aspect of prison construction, ranging from design to construction, free of government control. The model saves costs, speeds construction and avoids lengthy delays associated with general obligation bond issues¹⁴. This model is one of the less controversial prison privatization models. This stems mainly from the fact that the private sector can be much more innovative than the public sector. Namely the necessity of innovation is based on the principles of market mechanism of free competition and the need to get ahead, while the state monopoly does not force the subject to change its long-standing ways. Moreover, the private companies are not tied by various rules relating to public procurement, which makes the construction of prisons faster and even cheaper.

Under the Private Management Model, state prisons and local jails built and owned by government would be run by private firms. Typically, a private company would provide corrections managers to operate a facility for a fee, which might be tied to performance. The

¹³ Zager, M. A. – Mc Gaha, J. – Garcia, L.: *Prison Privatization and Public Budgeting: A Meta-analysis of the Literature*. In: *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*; Summer 2001; 13, 2, s. 226.

¹⁴ Chi, K. S.: *Prison Overcrowding and Privatization: Models and Opportunities*. In: *The Journal of State Government*; Mar/Apr 1989; 62, 2, s. 71.

managers might keep government corrections employees or replace them with private corrections workers. Variations of the private management model include allowing a company to manage one or more units within a correctional compound, to operate an entire facility for two to three years to relieve overcrowding or to provide specialized services for special needs inmates or inmates under protective custody¹⁵.

In many countries, there are prison systems based on the Private Takeover Model. As the name implies, in this case private companies, under a lease and management contract, take over an entire state prison or county jail system. Private companies relieve a correctional department of most of its functions, including construction and management of correctional facilities. The corrections department, under this model, is responsible for planning, monitoring and evaluating the programs carried out by private firms¹⁶.

The last model, Private Ownership and Operation Model is based on the fact that a private company owns, manages and operates a prison or jail. The model can speed efforts to open a facility to handle prison overcrowding. Other perceived advantages of this model include private capital, management quality control and construction and operational cost savings. The model also provides tax advantages and financial incentives for the private contractor and relieves government of construction and management of correctional facilities. This model appears to be more popular than others¹⁷.

CONCLUSION

The privatization of the prison system is an important phenomenon, which currently touches many countries. Nevertheless, this process is not fully accepted without reservation. Many objections against privatization of prison system are rooted in history. Modern history recognizes two historical periods of private prisons. The first era of the existence of private prisons in modern US history is usually dated to the years 1840–1960. This era came to an end in most places largely as a result of three factors. First, there were public scandals and journalistic exposés that revealed the contract system's weaknesses. Second, there

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid., p. 72.

¹⁷ Ibid., p. 72.

was a decline in the demand for the kinds of products that unskilled, uneducated convicts could produce, and a concomitant increase in the mobilization of political (mainly labour-union) pressures against the production and sale of prison-made goods. Third, there were politicians and prison officials who – often at great risk to their careers – spoke out against the system and argued in favour of the public administration of prisons and jails.

The onset of the second era of private prisons in the United States dates back to the mid-eighties of the 20th century. This is era of today's modern private prisons. Despite many improvements, we can say that today's private prisons are not far from the first era.

BIBLIOGRAPHY

1. Adams, F. G. – Vernon, H.: *The Many Faces of Privatization: Can We Generalize about Privatization?* In: Management International; Fall 1999; Vol. 4, No. 1, s. 1–10.
2. Antonuccio, R. C. B.: *Prisons for Profit: Do the Social and Political Problems Have a Legal Solution?* In: The Journal of Corporation Law; Vol. 33; 2, s. 577–593.
3. Blakely, C. R.: *America's Prisons: The Movement Toward Profit and Privatization*. Boca Raton, Florida: Universal-Publishers, 2005. 124 s. ISBN 1-58112-435-X.
4. Cavise, L. L.: *Prisons for Profit*. In: The UNESCO Courier; Jun 1998; 51, 6; s. 20–22.
5. Clear, T. R. – Cole, G. F. – Reisig, M. D.: *American Corrections*. 9th Edition. Belmont: Cengage Learning, 2010. 634 s. ISBN 978-0-495-80748-3.
6. Di Iulio, J. J.: *What's Wrong With Private Prisons*. In Public Interest; Summer 1988; 92, s. 66–83.
7. Gaes, G. G.: *Prison Privatization In Florida: Promise, Premise, and Performance*. In: Criminology & Public Policy; Feb 2005; 4; 1, s. 83.88.
8. Chi, K. S.: *Prison Overcrowding and Privatization: Models and Opportunities*. In: The journal of State Government; Mar/Apr 1989; 62, 2, s. 70–76.
9. Jing, Y.: *Prison privatization: a perspective on core governmental functions*. In: Crime Law Soc change (2010) 54, s. 263–278.
10. Karabec, Z.: *Poznámky k trestní politice*. In: Kriminalistika č. 1/2012, s. 3–22.
11. Kermit, L. H. a kol.: *The Oxford Companion to American Law*. New York: Oxford University Press, 2002. 944 s. ISBN 0-19-508878-6.
12. Lippke, R. L.: *Thinking about Private Prisons*. In: Criminal Justice Ethics; Winter/Spring 1997; 16, 1, s. 26–38.
13. Ogle, R. S.: *Prison privatization: An Environmental Catch-22*. In: Justice Quarterly, Vol. 16, No. 3 (1999), s. 579–600.
14. Pilcher, D.: *State Correctional Industries: Choosing Goals, Accepting Tradeoffs*. Denver, CO: National Conference of State Legislatures, June 1989. 13 s. ISBN 1-55516-957-0.

15. Price, B. E. – Morris, J. C.: *Prison Privatization: The Many Facets of a Controversial Industry*. Santa Barbara, California: ABC-CLIO, 2012. 824 s. ISBN 978-0-313-39571-0.
16. Schichor, D.: *Privatizing Correctional Services*. In: Canadian Journal of Criminology; Jul 1999; 41,3, s. 408–414.
17. Schlosser, E.: *The Prison – Industrial Complex*. In: The Atlantic Monthly; Dec 1998; 282, 6, s. 51–77.
18. Zager, M. A. – Mc Gaha, J. – Garcia, L.: *Prison Privatization and Public Budgeting: A Meta-analysis of the Literature*. In: Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management; Summer 2001; 13, 2, s. 222–244.

STRESZCZENIE

Bystrík ŠRAMEL

Uniwersytet Świętych Cyryla i Metodego w Trnawie

WYKONYWANIE WYROKÓW POZBAWIENIA WOLNOŚCI W PRYWATNYCH WIĘZIENIACH: HISTORYCZNE TŁO ZJAWISKA

Słowa kluczowe: prywatyzacja, polityka karna, postępowanie karne, prawo prywatne

Niniejszy artykuł dotyczy prywatyzacji systemu więziennego. Prywatyzacja systemu więziennego to nowe zjawisko, które w ostatnich dziesięcioleciach kształtuje się w polityce karnej zarówno krajów anglo-amerykańskich, jak i krajów kontynentalnego systemu prawnego. Choć zjawisko to ma wielu zwolenników, którzy wskazują w szczególności na pragmatyczne aspekty, nie można w pełni zaakceptować go w sposób bezkrytyczny. W tym artykule autor zwraca uwagę na historyczne okoliczności prywatyzacji więzień, a także obecny kształt.

SUMMARY

Bystřík ŠRAMEL

Faculty of Social Sciences, University of Ss. Cyril and Methodius
in Trnava, Slovak Republic

EXECUTION OF IMPRISONMENT SENTENCES IN PRIVATE PRISONS: HISTORICAL BACKGROUND OF THE PHENOMENON

Keywords: privatization, criminal policy, criminal proceedings, private law

The author of this article deals with the privatization of the prison system. The privatization of the prison system is a new phenomenon that has been establishing itself in recent decades in the criminal policy of both Anglo-American countries but also countries of the continental legal system. Although this phenomenon has many supporters pointing out in particular to the pragmatic aspects, it cannot be fully accepted uncritically. In this article the author pays attention to historical circumstances of the privatization of prisons, as well as its current form.

NOTA O AUTORZE

Bystrík Šramel – JUDr. Dr, specjalizacja: prawo karne, konstytucja prawo. Wydział Nauk Społecznych, Katedra Administracji Publicznej, Uniwersytet Cyryla i Metodego w Trnawie na Słowacji.

ABOUT THE AUTHOR

JUDr. Bystrík Šramel, PhD., specialisation: criminal law, constitutional law; Faculty of Social Sciences, Department of Public Administration, University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava, Slovak Republic.

Jewgienij ZUBKOW
(ORCID: 0000-0002-3300-6009)
Instytut Filologii Obcych
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

HIERARCHIA WARTOŚCI W ROSYJSKIM DYSKURSIE PRZESTĘPCZYM

I. WSTĘP

Istnienie przestępczości zawodowej i powstawanie kolejnych prac badawczych poświęconych różnym aspektom tego zjawiska, świadczy zarówno o aktualności takich badań jak i o ich wartości praktycznej. Problemy przestępczości zawodowej zostały opisane w pracach badawczych z różnych dziedzin nauki – psychologii, prawa, historii, lingwistyki itd. Badane zjawisko jest analizowane przy pomocy odrębnych metodologii i w wybranych aspektach, co sprawia problemy przy integracji otrzymanych wyników i ich praktycznego zastosowania. Przedmiotem naszych badań jest rosyjski dyskurs przestępczy (proces komunikacji w środowisku zawodowych przestępców) oraz hierarchia wartości w owym dyskursie (paradygmat działalności jako czteropoziomowa struktura mechanizmów ustalania sposobów osiągnięcia celów przez zawodowych złodziei).

II. ZASTOSOWANY MODEL ANALIZY ORAZ OTRZYMANE WYNIKI

Przestępczość ciągle się zmienia w związku z rozwojem relacji społeczno-prawnych oraz postępem naukowym. Sposoby dokonania przestępstw oraz ukrycia przekazywanej informacji ulegają ciągłym modyfikacjom. Wiele modeli dokonania przestępstw we współczesności jest modyfi-

kacją czynów, dokonywanych stulecia temu i opisanych w różnych źródłach, w tym literackich. Na przykład, wyłudzenie „na wnuczka” jest jedną z klasycznych metod, opisanych w popularnym rosyjskojęzycznym utworze literackim „Złote cielę” I. Ilfa i E. Petrova¹ prawie sto lat temu. Nie zważając na szeroką popularność utworu w krajach rosyjskojęzycznych, owa metoda jest z powodzeniem stosowana do dziś. Badanie genezy algorytmu wyłudzenia „na wnuczka” lub „na policjanta” (z uwzględnieniem zmiany nazwy czynu oraz technik) doprowadzi nas do czasów antycznych. W dyskurs przestępczy zostają wpłątane utwory literackie jako źródło inspiracji w działalności przestępczej oraz wiedzy o tradycjach półświatka. Z tego powodu istnieje konieczność uwzględnienia takich źródeł przy analizie czynników systemowych w dyskursie przestępczym. Takie źródła rozpatrywane są nie jako fakt, lecz jako informacje o zdarzeniach, które są poddawane weryfikacji przy pomocy opracowanego i sprawdzonego modelu analizy dyskursywnej. Inne źródła w dyskursie przestępczym (grypsy, materiały zeznań, nagrania, informacja w badaniach kontaktowych itd.) traktowane są w ten sam sposób – jako informacje o zdarzeniu (nie fakcie), które potrzebują weryfikacji przy pomocy modelu analizy dyskursywnej².

Ów model został wypracowany na podstawie syntezy koncepcji L.N. Gumilowa, U. Eco oraz O. Leszczaka. Źródła różnego rodzaju weryfikowane są na podstawie zastosowania technik konsekwentnego badania następujących problematyk informacji precedensowej: geograficznej (specyfika lokalizacji dyskursu przestępczego na poziomach makro i mikro), kulturologicznej (kulturowo-cywilizacyjna specyfika dyskursu przestępczego), etnologicznej (etniczna specyfika dyskursu przestępczego), polityko-historycznej (zmiany historyczne i ustrojowe w dyskursie przestępczym tzn. zmiany w ustroju państwowym, ustawodawstwie, zasadach wymiaru kary, podejściu do podziału na pionów śledczy i informacyjny itd.), etnograficznej (informacja o materialnych źródłach dyskursu przestępczego), biograficznej (konkretne okoliczności życia subiektów dyskursu przestępczego) oraz filologicznej (specyfika językowa dyskur-

¹ Ильф И., Петров Е., *Двенадцать стульев. Золотой теленок*. Москва: Издательство «Э», 2015, 359–384.

² Termin analiza dyskursywna jest stosowany zgodnie z funkcjonalno-pragmatycznym modelem doświadczenia lingwosemiotycznego. Patrz: O. Leszczak, *Lingwosemiotyka kultury. Funkcjonalno-pragmatyczna teoria dyskursu*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2010.

su przestępczego). Model analizy jest kompatybilny ze współczesnymi systemami komputerowymi³, które zostały przystosowane do użytku jako wielozadaniowe systemy analityczno-obszaryjne w dziedzinie ochrony prawa⁴.

Przy analizie źródeł różnego rodzaju zauważyliśmy ich sprzeczność, która wywodzi się ze specyfiki dyskursu przestępczego – materialne źródła mogą służyć jako dowody, więc są niszczone, przekazywana informacja jest kodowana albo szyfrowana na różne sposoby⁵. Często poprzez użycie aluzji (w tym znakowej) utajniany jest nawet sam fakt przekazywania informacji. Ponadto, często informacja jest specjalnie manipulowana albo dostęp do niej (np. informacja o okolicznościach przestępstwa) jest blokowany. Na podstawie badań kontaktowych i weryfikacji naszym modelem analizy dyskursywnej, w rosyjskim dyskursie przestępczym został wyszczególniony paradygmat działalności jako czteropoziomowa struktura mechanizmów ustalania sposobów osiągnięcia celów przez zawodowych złodziei⁶:

I. Na pierwszym miejscu (poziomie) znajduje się tzw. *Heфeш* (*Nefesz*) jako prawo zachowania życia, w pierwszej kolejności własnego. Używanie tego słowa przez zawodowych złodziei zostało odnotowane w literaturze fachowej, lecz nie wytłumaczono dokładnie jego sensów oraz kontekstów użytku. Na przykład: „1. rozsądek. 2. dusza. 3. życie. 4. twarz”⁷. Ustaliliśmy, iż słowo *Nefesz* jako termin zostało zapożyczone z Tory w rosyjski dyskurs przestępczy wraz z zasadami zastosowania: dla ratowania własnego życia zawodowy złodziej może zabić innego zawodo-

³ Зубков Е.А., „Некоторые способы сокрытия информации в уголовном дискурсе и применение АСК-анализа”. Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета (Научный журнал КубГАУ), № 110/ 2015, IDA 1101506002 (on-line) <http://ej.kubagro.ru/> (Dostęp 22.09. 2017).

⁴ Лаптев В.Н., Меретуков Г. М., Луценко Е.В., Третьяк В.Г., Наприев И.Л., *Автоматизированный системно-когнитивный анализ и система «Эйдос» в право-хранительной сфере*. Краснодар: КубГАУ, 2017.

⁵ Owe sposoby często posiadają tę samą nazwę w dyskursach, różniących się językowo, na przykład rosyjskim i polskim – „tukować” („туковать”), „telegraf” („телеграф”) itd. z powodu wspólnego modelu utajniania przekazywanej informacji.

⁶ Зубков Е.А., „Влияние системы ценностей в преступной деятельности на поведение индивида”. Вестник Новгородского государственного университета: серия Гуманитарные науки, № 83 2014, 68–73.

⁷ Балдаев Д.С., *Словарь блатного воровского жаргона. От А до П*. Москва: Кампана, 1997, 278.

wego złodzieja bez ryzyka poniesienia odpowiedzialności przed „Dintojrą”, współpracować z organami ścigania, może brać jechanie od „cwela”, może zabierać niegrypsującemu „pajdkę” itd. W zależności od specyfiki lokalizacji dyskursu przestępczego na poziomach makro i mikro mogą być zaobserwowane dowolne modele zachowania, z patologiami łącznie. Na przykład, w literaturze fachowej zostały odnotowane słowa *коровка* (*krówka*), *багаж* (*bagaż*), *баран* (*baran*) w stosunku do współwięźniów, niebędących zawodowymi złodziejami, których namawia się do wspólnej ucieczki. W przypadku braku pożywienia (np. w tajdze albo górach) taka *krówka* może zostać zabita i zjedzona⁸. Warto zauważyć, iż ten model zachowania nie jest popierany przez większość zawodowych złodziei. Najczęściej poprzez *Nefesz* uzasadniane są modele zdrady (np. przy współpracy z organami ścigania w czasach stalinowskich). Przy zastosowaniu modeli zdrady pracownicy organów ścigania zauważyli, iż zawodowi złodzieje od początku wiedzą, „kogo sprzedać, a kogo nie”⁹. Przeważnie jest brany pod uwagę drugi poziom struktury mechanizmów ustalania sposobów osiągnięcia celów, tzw. (*Воровской*) *Закон* (*Zakon*).

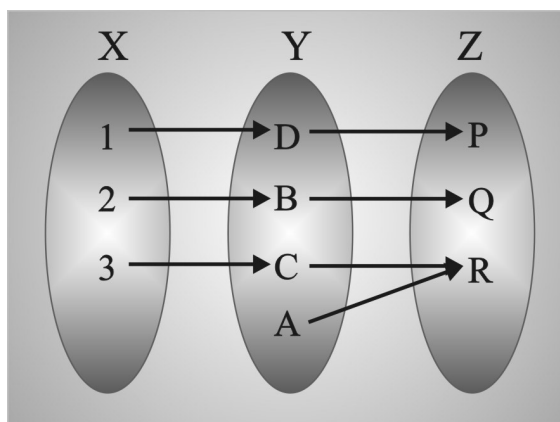
II. Drugi poziom stanowi system mentalnych modeli zachowania strategicznego w działalności przestępczej, który jest obecnie najczęściej nazywany (*Воровской*) *Закон* (*Zakonem*). Jest to syntezą wyobrażeń o Starym Prawie Rzymskim przed kodyfikacją Justyniana (*Lex duodecim tabularum*, Instytucje Gajusza, *Lex Salica*), Ustnej Torze (z elementami Gemary i Kabały), wschodniej gałęzi mitraizmu (*Manusmryti* oraz czarny bon zmodyfikowany przez Tantrajanę), Kodeksie Hammurabiego oraz poglądach żydo-chrześcian (esseńczyków, mandejczyków, tybetańskich wariantów szyizmu)¹⁰. W sensie praktycznym działa na zasadzie tzw. Worowskiej Idei: integralne części są legalne i dostępne, trzeba tylko wiedzieć, jakie książki czytać i jakich wskazówek szukać. W sensie religijnym, podstawą jest kabalistyczne „poszukiwanie wewnętrznego sensu” (*‘batin’*, *chaka’ik*) w oparciu o literaturę apokryficzną, nie tylko chrześcijańską czy żydowską, wraz z metempsychozą. Z punktu widzenia

⁸ Росси Ж., *Справочник по ГУЛАГу*. В 2-х частях. Изд. 2-е, дополненное. Москва: Просвет 1991. Том 1, s. 168.

⁹ Мацкевич И.М., *Мифы преступного мира*. Москва: Проспект, 2014, 22.

¹⁰ Зубков Е.А., *Иносказание в русском уголовном дискурсе. „Масти”, „Понятия”, „Воровской Закон”*. Кельце: Изд. Университета им. Яна Кохановского, 2014, 69–124.

nauk ścisłych, możemy mówić o surjektywnym odbiciu przestrzeni topologicznych które wygląda graficznie w następujący sposób¹¹:

Płaszczyzna X oznacza legalne systemy religijno-prawne w różnych językach (w tym martwych), odnośnie których wciąż trwa dyskusja naukowa. Płaszczyzna Y oznacza różne teksty o systemach religijno-prawnych, stanowiących „Zakon”, z dodawaniem A (szerokorozumiana Kabała). Usunięcie sprzecznych części z legalnych systemów religijno-prawnych odbywa się na zasadach wzajemnej sprzeczności oraz funkcjonalnej nadinterpretacji. W płaszczyźnie Z otrzymujemy przestrzeń referencyjną *Zakonu*.

W zależności od podejścia metodologicznego, można mówić o wirusie socjalnym, denominacji, konfesji, luźnym kodeksie religijno-prawnym (z dużą możliwością nadinterpretacji), kontr-systemie itd. Zgodnie z poglądami L.N. Gumilewa, mamy do czynienia z dyskretnym anty-sytemem, zgodnie z poglądami U. Eco – z asymetryczną pra-strukturą, według poglądów O. Leszczaka – z epifenomenem, działającym na zasadzie postprawdy. *Zakon* jako dyskretny anty-system jest zestawem modeli mentalnych (algorytmów i stereotypów zachowania), uznawanym za najlepszy w działalności przestępczej. Powstawanie tego dyskretnego anty-systemu w Europie datujemy na koniec XVI stulecia z zastrzeżeniem, że szereg modeli był obserwowany znacznie wcześniej (podobny do *Zakonu* zlepek modeli mentalnych powstał właśnie w Iranie końcu V stulecia)”¹². Do Ro-

¹¹ Зубков Е.А., „Проблемы анализа источников при исследовании Воровского Закона”. Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета (Научный журнал КубГАУ) № 126 (02). IDA 1261702011(on-line) <http://ej.kubagro.ru/> (Dostęp 22.09. 2017).

¹² Tamże: 108.

sji dyskretny anty-system został zapożyczony na początku XIX stulecia, a obecnego kształtu nabrał nie wcześniej, niż pod koniec owego stulecia wraz z przyjęciem nazwy *Zakon*.

Dla badań nad psychologią przestępców interesującymi będą następujące idee *Zakonu*:

- 1) zasada „talionu”, czyli stroną jest tylko zawodowy przestępca „w zakonie”. Reszta, nawet zawodowi przestępcy nie „w zakonie”, są dziczyzną do polowania;
- 2) luźna interpretacja Dziesięciu Przekazań zgodnie z Torą: Nie kradnij! znaczy Nie kradnij ludzi! Nie wolno kraść od swoich zgodnie z treścią Dziesiątego Przekazania „Nie pragnij sobie...”. Ponadto, Przekazań było dwanaście, tylko dwa Mojżesz stłukł;
- 3) aktywny homoseksualizm nie jest homoseksualizmem, bywa tylko pasywny;
- 4) za kradzież należy się kompensacja, nie więzienie;
- 5) za milczenie o przestępstwie należy się wynagrodzenie (tzw. отрицательное соучастие);
- 6) obrzezanie oraz zakaz na jedzenie wieprzowiny (teraz nieobowiązkowe);
- 7) Jezus też był gitem, za co go „psy” wykończyły itd.

III. Na trzecim poziomie znajdują się tzw. *Понятия*” (dosłownie *Pojęcia*, odpowiednik *Zasad* w polskim dyskursie przestępczym), które mają formę słów i określają ogólne pojęcia: *ambicji, higieny, solidarności, braterstwa, „blata”* itd. W zależności od źródeł, ich liczba tradycyjnie waha się od 5 do 10. Prototypem takiego sposobu percepcji relacji w dyskursie przestępczym (przed powstaniem *Zakonu* w obecnym kształcie w końcu XIX stulecia) były sefiroty Kabały, odniesienie do uniwersaliów średniowiecznych i asymetryczna gwiazda pięcioramienna¹³. Ten poziom nie został ostatecznie skodyfikowany z powodu braku funkcjonalności: *Понятия* stosowane przez zawodowych przestępców w interakcji z innymi subiektami dyskursu przestępczego, nie będącymi „w Zakonie”. Najczęściej werbalizowane są imperatywami czwartego poziomu, bardzo rzadko obserwuje się odniesienie do drugiego poziomu struktury mechanizmów

¹³ Зубков Е.А., „Исследование т.н. воровских Понятий на основе функционально-прагматической типологии лингвосемиотического опыта”. Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета (Научный журнал КубГАУ) № 127 (03), IDA 11271703002(on-line) <http://ej.kubagro.ru/> (Dostęp – 22.09.2017).

osiągnięcia celów (*Zakonu*). Przez większość badaczy ten poziom jest mieszany z poziomem czwartym i odbierany jako *Zakon* (poziom drugi). Spośród badań rosyjskojęzycznych najbardziej znanymi są poglądy A.I. Gurowa¹⁴, który w połowie lat 90. ubiegłego stulecia został dyrektorem Departamentu do Walki z Przestępczością Zorganizowaną. Brak dalszych badań był spowodowany następującymi przyczynami:

- 1) w czasach radzieckich wspólny „czerwony” rodowód *Zakonu* i ideologii komunistycznej (Iran końca V stulecia);
- 2) mała szkodliwość *Zakonu* (w różnych okresach czasowych nawet przydatność) dla ustroju państwowego w porównaniu z przestępczością białokołnierzykową. Owa mała szkodliwość została zauważona jeszcze przez carską tajną policję pod koniec XIX stulecia¹⁵.

IV. Na czwartym poziomie znajdują się dwa kompleksy imperatywów: tzw. *Рамки* (*Рамсы*) (odpowiednik „Ramów”, „Norm”, „Reguł” w polskim dyskursie przestępczym) oraz *Воровские Наказы* (dosłownie *Nakazy Worów*). W reprezentacji werbalnej mają one formę zdań.

Ramy obowiązują resztę współwięźniów i mogą być naginane przez zawodowych złodziei „w Zakonie” poprzez wykorzystanie modeli mentalnych pierwszego i drugiego poziomów paradygmatu działalności przestępczej. W formie materialnej, zazwyczaj kartki albo grypsu, mamy do czynienia z zestawem z parędziesięciu zdań. W zależności od więzienia czy lagru, treść *Ramów* może się różnić. Przez badaczy, *Ramy* (wraz z *Nakazami Worów*) są błędnie odbierane jako *Zakon*¹⁶ na podstawie istniejącej szczątkowej materialnej bazy dowodowej. Warto zauważyć, iż *Ramy* w rosyjskim i polskim dyskursie przestępczym są prawie identyczne.

Воровские Наказы (dosłownie *Nakazy Worów*) są zaleceniami, do których zawodowi złodzieje „w Zakonie” mogą się dostosowywać na wolności w zależności od okoliczności i okresu czasowego. W polskim dyskur-

¹⁴ Гуров А.И., *Профессиональная преступность: прошлое и современность*. Москва: Юридическая литература, 1990.

¹⁵ *Зимогоры и другие элементы, могущие сделаться опасными. Записка генерал-майора Е.В. Богдановича в Верховную Распорядительную Комиссию 1880 г.* // Степанов В.Л., *Вступительная статья. Российский архив: История отечества в свидетельствах и документах XVIII – XX вв. Альманах*. Москва: Студия ТРИТЭ: Рос. Архив 2005 [Т. 14], s. 425–450 (on-line) <http://www.runivers.ru/today4.php?ID=63225> (Dostęp – 8.07.2014).

¹⁶ Скобликов П.А., *Имущественные споры и криминал в современной России*. Москва: Дело, 2001, 115–130.

sie przestępczym podobnego zjawiska nie zaobserwowaliśmy (choć na podstawie badań kontaktowych możemy stwierdzać, że ich treść jest znana polskim złodziejom). Ustaliliśmy na podstawie zastosowanego modelu analizy dyskursywnej, że *Воровские Наказы* zostały przyjęte w drugiej połowie lat dwudziestych XX stulecia wraz z nazwą *wory* zamiast *Золотая Рота* (*Złota Rota*, *Złota Kampania*) jako „zawieszka” ideologiczna. Celem było nie trafić w kategorie „wrogów narodu” i pokazać nieszkodliwość *Zakonu* dla władzy radzieckiej. Na przykład: przyznanie się do bycia „worem w zakonie” od razu, zakaz zajmowania się działalnością polityczną, zakaz czytania gazet, nieposiadanie oficjalnej rodziny, nieposiadanie własności (w sposób oficjalny), zakaz noszenia broni itd. Brak rozróżnienia poziomów w strukturze mechanizmów osiągnięcia celów w rosyjskim dyskursie przestępczym doprowadza do niezrozumienia, dlaczego od lat 70. ubiegłego stulecia nawet szanowani w swoim środowisku „wory w zakonie” nie przestrzegają tych imperatywów¹⁷.

III. WNIOSKI

Nie zważając na to, iż zawodowa przestępczość zorganizowana może być mniej szkodliwa dla ustroju państwowego oraz układu relacji społecznych niż przestępczość białokołnierzykowa, niezbędne są dalsze badania nad ideologią *Zakonu* w celu zrozumienia psychologii i mechanizmów ustalania celów przez zawodowych złodziei. Brak bazy dowodowej w formie źródeł materialnych powinien być uzupełniany poprzez stosowanie szerszych metodologii i integracji danych z innych dziedzin nauki, niż prawo i psychologia. Ponadto niezbędne są w tym kontekście wspólne działania różnych służb, które bardzo niechętnie wymieniają pomiędzy sobą informacje nawet w ramach wspólnych grup śledczych.

BIBLIOGRAFIA

1. Балдаев Д.С., *Словарь блатного воровского жаргона. От А до П*. Москва: Кампана, 1997.
2. Гуров А.И., *Профессиональная преступность: прошлое и современность*. Москва: Юридическая литература, 1990.
3. *Зимогоры и другие элементы, могущие сделаться опасными. Записка генерал-майора Е.В. Богдановича в Верховную Распорядительную Комиссию 1880 г.* // Степанов В.Л., *Вступительная статья. Российский архив: История отече-*

¹⁷ Карышев В., *Русская мафия 1988–2005. Криминальная хроника новой России*. Москва: Эксмо, 2005, 223–235.

- ства в свидетельствах и документах XVIII – XX вв. Альманах. Москва: Студия ТРИТЭ: Рос. Архив 2005 [Т. 14], s. 425–450 (on-line) <http://www.runivers.ru/today4.php?ID=63225> (Dostęp – 8.07.2014).
4. Зубков Е.А., *«Влияние системы ценностей в преступной деятельности на поведение индивида»*. Вестник Новгородского государственного университета: серия Гуманитарные науки, № 83 2014, 68–73.
 5. Зубков Е.А., *Иносказание в русском уголовном дискурсе. «Маски», «Понятия», «Воровской Закон»*. Кельце: Изд. Университета им. Яна Кохановского, 2014.
 6. Зубков Е.А., *Исследование т.н. воровских Понятий на основе функционально-прагматической типологии лингвосемиотического опыта*. Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета (Научный журнал КубГАУ) № 127 (03), IDA 11271703002 (on-line) <http://ej.kubagro.ru/> (Dostęp – 22.09.2017).
 7. Зубков Е.А., *«Некоторые способы сокрытия информации в уголовном дискурсе и применение АСК-анализа»*. Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета (Научный журнал КубГАУ), № 110/ 2015, IDA 1101506002 (on-line) <http://ej.kubagro.ru/> (Dostęp – 22.09.2017).
 8. Зубков Е.А., *«Проблемы анализа источников при исследовании Воровского Закона»*. Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета (Научный журнал КубГАУ) № 126 (02). IDA 1261702011 (on-line) <http://ej.kubagro.ru/> (Dostęp – 22.09.2017).
 9. Ильф И., Петров Е., *Двенадцать стульев. Золотой теленок*. Москва: Издательство «Э», 2015.
 10. Карышев В., *Русская мафия 1988–2005. Криминальная хроника новой России*. Москва: Эксмо, 2005.
 11. Лаптев В.Н., Меретуков Г. М., Луценко Е.В., Третьяк В.Г., Наприев И.Л., *Автоматизированный системно-когнитивный анализ и система «Эйдос» в правоохранительной сфере*. Краснодар: КубГАУ, 2017.
 12. Leszczak O., *Lingwosemiotyka kultury. Funkcjonalno-pragmatyczna teoria dyskursu*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2010.
 13. Мацкевич И.М., *Мифы преступного мира*. Москва: Проспект, 2014.
 14. Росси Ж., *Справочник по ГУЛАГу*. В 2-х частях. Изд. 2-е, дополненное. Москва: Просвет 1991.
 15. Скобликов П.А., *Имущественные споры и криминал в современной России*. Москва: Дело, 2001.

STRESZCZENIE

Jewgienij ZUBKOW

HIERARCHIA WARTOŚCI W ROSYJSKIM DYSKURSIE PRZESTĘPCZYM

Słowa kluczowe: „(wory) w zakonie”, wartości, poziomy struktury, komunikacja.

W przedstawionym artykule autor skupia się na hierarchii wartości w rosyjskim dyskursie przestępczym, która jest rozpatrywana jako czteropoziomowa struktura mechanizmów osiągnięcia celów przez zawodowych złodziei, nazywanych „(wory) w zakonie”. Owa struktura została przedstawiona wraz z modelem analizy dyskursywnej, która pozwoliła zweryfikować i udowodnić wyniki badań kontaktowych.

SUMMARY

Jewgienij ZUBKOW

HIERARCHY OF VALUES IN RUSSIAN CRIMINAL DISCOURSE

Key words: Thieves' Law, values, levels of structure, communication

In the paper, the author focuses on the hierarchy of values in Russian criminal discourse as a four-level structure of mechanism of aim achievement by Russian felons called "Thieves in Law" ("Masterfelons"). The four-level structure under study is presented along with a model of discursive analysis that made it possible to verify and prove the results obtained in contact investigation.

NOTA O AUTORZE

Dr Jewgienij Zubkow, Instytut Filologii Obcych UJK. Zainteresowania naukowe: sposoby przekazywania informacji w komunikacji przestępczej oraz ideologia zawodowych złodziei.

ABOUT THE AUTHOR

Evgeni Zubkov – PhD, Institute of Foreign Philology of the UJK. Interests scientific: ways of transmitting information in criminal communication and the ideology of professional thieves.

PUBLIKACJE STUDENCKIE

STUDENT'S PUBLICATIONS

Paweł BISKUPSKI
(ORCID: brak)
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

INSTYTUCJA ŚWIADKA KORONNEGO ORAZ JEJ WYKORZYSTANIE W WALCE Z PRZESTĘPCZOŚCIĄ ZORGANIZOWANĄ

GENEZA PRZESTĘPCZOŚCI ZORGANIZOWANEJ

Przestępczość jako zjawisko związane z brakiem akceptacji dla pewnych norm społecznych występuje w każdej społeczności. Głównymi przyczynami powstania i utrzymania takiego stanu rzeczy są przede wszystkim bezrobocie, ubóstwo, demoralizacja, występujące nierówności społeczne¹. Przestępczość zorganizowana jest jednym z najniebezpieczniejszych zjawisk społecznych, wymagających podejmowania niezbędnych kroków zarówno natury prawnej jak i społecznej czy gospodarczej. Przestępczość tego rodzaju rozwija się nie tylko na terenie naszego kraju, lecz jest bardzo popularna w takich krajach jak USA, Włochy oraz byłe republiki Związku Sowieckiego². Problematyka przestępczości zorganizowanej nadal budzi wiele emocji. Jest ona ściśle związana z instytucją świadka koronnego, będącą jedną z głównych metod jej zwalczania³.

¹ *Narkotyki, organizacja przestępczości i systemy przeciwdziałania*, pod redakcją Konrada Raczkowskiego, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009, s. 17.

² G. Ociecek, *Świadek koronny. Ocena wiarygodności*, Wyd. Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Janusza Korczaka, Warszawa 2016, s. 13.

³ *Ibidem*, s. 9.

Dokonanie diagnozy zjawiska przestępczości zorganizowanej tj. jej stanu, dynamiki i struktury, łączy się z prawidłowym wypracowaniem definicji tego procesu. Nie jest to zadanie łatwe, ponieważ wszelkie próby pojęciowego oraz empirycznego ujęcia zjawiska przestępczości zorganizowanej natrafiają na problemy⁴. Dynamiczny charakter tej formy przestępczości powoduje, iż zmienia się zarówno wybór jak i hierarchia najistotniejszych cech branych pod uwagę podczas definiowania przestępczości zorganizowanej⁵. Pojęcie przestępczości zorganizowanej nie występuje w czystej postaci. Problem tkwi w określeniu „organizacja”. Przestępczość zorganizowana jest pewnym kontinuum; istnieją grupy przestępcze słabo, średnio i wysoko zorganizowane. W różnych regionach świata, krajach ma ona odmienne przejawy⁶.

Specyfika poszczególnych form tego zjawiska zmienia się w czasie, lecz pewne elementy wskazujące na zorganizowany charakter działalności przestępczej wydają się niezmiennione. Odnosi się do także do kształtowania się zorganizowanych struktur przestępczych w różnych regionach świata. Analizując kształtowanie się zorganizowanych struktur przestępczych w Europie należałoby rozpocząć od historii mafii, która stała się pierwowzorem przestępczości zorganizowanej. Mafia jako zjawisko wywodzące się z południowych Włoch, dokładnie z Sycylii, przyjęła swoją nazwę od słowa – maaafir, pochodzącego od nazwiska dynastii arabskiej panującej w Palermo⁷. Pierwotnie było to tajne stowarzyszenie dla ochrony ludności przed nadużyciami obcych wojsk i napadami zbójckimi. Wśród czynników, które przesądziły o zmianie charakteru tej organizacji należy wymienić:

- 1) słabość państwowego aparatu władzy,
- 2) wrogie nastawienie ludności do wszystkich organów państwowych,
- 3) niewydolność systemu biurokratycznego i przewlekłość drogi urzędowej,
- 4) nieefektywność działań policji i sądów, które nie były w stanie wydać bądź egzekwować odpowiednich rozstrzygnięć⁸.

⁴ *Przestępczość zorganizowana*, pod redakcją naukową Emila W. Pływaczewskiego, Wydawnictwo Beck, Warszawa 2011, s. 23,

⁵ W. Mądrzejowski, *Przestępczość zorganizowana – system zwalczania*, Wydawnictwo Akademickie i Literackie, Warszawa 2015 s. 11.

⁶ B. Hołyst, *Kryminologia*, Wydawnictwo Lexis Nexis, Warszawa 2011, s. 313.

⁷ W. Mądrzejowski, *Przestępczość zorganizowana*, s. 11.

⁸ *Przestępczość zorganizowana*, pod redakcją Emila W. Pływaczewskiego, s. 42.

Geneza zorganizowanej przestępczości w USA pozostaje w ścisłym związku z działalnością mafii, która została importowana z Sycylii. Burzliwy rozwój organizacji przestępczych nastąpił po I wojnie światowej, gdy tysiące żołnierzy wróciło do domu adaptując się do życia w cywilu. Wydarzeniem, które przyczyniło się do rozwoju przestępczości zorganizowanej w USA stało się wprowadzenie powszechnej prohibicji⁹. Po zniesieniu prohibicji gangsterzy skupili się na eksploatacji prostytucji, przemycie wysokoprocentowych dóbr konsumpcyjnych i towarów konsumpcyjnych. Metropolią gangsterów stało się Chicago, w którym działał najbardziej znany reprezentant mafii Al. Capone. Wraz ze swoją organizacją kontrolował nie tylko duże obszary nielegalnego rynku alkoholowego, lecz także kasyna gry oraz prostytucję¹⁰.

Odmianą omawianego zjawiska występującą na obszarze azjatyckim jest japońska yakuza. Określenie to jest jednocześnie nazwą japońskiego gangstera, zaś jego etymologia pozostaje w ścisłym związku z japońską grą w karty zwaną „hanafuda”, w której wygrywa układ dziewiątki, ósemki i trójki, czyli po japońsku ya, ku, za¹¹. Początki yakuzy sięgają XVII wieku, kiedy po okresie długotrwałej wojny domowej władzę przejął cesarz Tokugawa. Kilkaset tysięcy walczących po wszystkich stronach konfliktu zawodowych wojowników, samurajów utraciło swoje źródło utrzymania. Odtąd rozboje i wymuszenia były źródłem ich dochodów. Od lat 70. XX wieku yakuza zaczęła odchodzić od tradycyjnych metod czerpania zysków (prostytucja, hazard). Nowymi kierunkami działalności przestępczej stały się spekulacje gruntami i kredytami bankowymi.

W Rosji poradzieckiej za podstawę rozwoju zorganizowanej przestępczości przyjmuje się sojusz trzech grup:

- 1) byłych przedstawicieli aparatu władzy i służb specjalnych,
- 2) beneficjentów przemian politycznych i społeczno-ekonomicznych nazywanymi oligarchami,
- 3) środowiska zawodowych przestępców¹².

W literaturze przedmiotu można natomiast spotkać bardzo wiele cech charakterystycznych dla przestępczości zorganizowanej:

⁹ W. Mądrzejowski, *Przestępczość zorganizowana...*, s. 28.

¹⁰ Ibidem, s. 46.

¹¹ Ibidem, s. 48.

¹² Ibidem, s. 40.

Według profesora Brunona Hołysta przestępczość zorganizowaną charakteryzują następujące kryteria:

- 1) zaspokaja ona zapotrzebowanie części społeczeństwa na nielegalne usługi, zabronione przez ustawy,
- 2) przestępczość ta bierze pod uwagę najmniejsze ryzyko wykrycia i ukarania, najmniejszy nakład pracy i kosztów oraz najwyższy, szybko i łatwo osiągalny zysk,
- 3) przestępczość zorganizowana stanowi rdzeń przestępczości, wokół którego powstają inne jej rodzaje,
- 4) grupa kryminalna powstaje w celach świadczenia nielegalnych usług, produkcji, transportu i dystrybucji nielegalnych towarów,
- 5) w odrębie każdej grupy kryminalnej istnieje strategiczne i taktyczne planowanie, racjonalne działanie i podział ról,
- 6) grupy kryminalne przestrzegają norm subkultury, swoistego rodzaju „niepisanego kodeksu”,
- 7) przemoc jest ostatecznym środkiem zapewnienia przestrzegania norm grupy kryminalnej,
- 8) doradcy i protektorzy w policji, wymiarze sprawiedliwości, polityce i gospodarce tworzą bufor ochronny wokół grup kryminalnych,
- 9) przestępczość zorganizowana ma charakter międzynarodowy, wykazuje dużą ruchliwość ponadregionalną¹³.

Definicja świadka koronnego: według artykułu 2 ustawy o świadku koronnym¹⁴ – świadkiem koronnym jest podejrzany, który został dopuszczony do składania zeznań w charakterze świadka na zasadach i w trybie określonym niniejszą ustawą. Należy zwrócić uwagę, że przepis art. 2 ustawy o świadku koronnym nie uległ żadnej modyfikacji od najwcześniejszej wersji ustawy z dnia 25 czerwca 1997 roku. Artykuł 2 ustawy zawiera w sobie ustawową definicję koronnego opartą na konwersji roli procesowej sprawcy przestępstwa tzn. przeobrażeniu podejrzanego w świadka koronnego i występowaniu w tej roli w czasie procesu, ale na warunkach określonych w omawianej ustawie¹⁵. Konwersja jest dopuszczalna przez polską procedurę karną z mocy prawa z powodu ukształtowania procesu karnego jako całości lub z mocy decyzji organu procesowego obdarzone-

¹³ B. Hołyst, *Kryminologia*, s. 315.

¹⁴ Ustawa o świadku koronnym, Dz.U. 1997, nr 114, poz. 738.

¹⁵ B. Kurzępa, *Świadek koronny*, Wydawnictwo Dom Organizatora, Toruń 2005, s. 109.

go kompetencją do dokonania takiego procesu (np. przejście świadka – źródła dowodowego w rolę strony podejrzanego lub odwrotnie przejście jednego z podejrzanych do roli świadka)¹⁶.

RYS HISTORYCZNY INSTYTUCJI ŚWIADKA KORONNEGO

Wywodząca się z Anglii, rozwinięta zwłaszcza w USA, przyjmowana w węższym zakresie w krajach europejskich (np. Włochy, Niemcy) instytucja świadka koronnego jest środkiem niezbędnym w walce z najcięższymi formami przestępczości m.in. z przestępczością zorganizowaną. Instytucja świadka koronnego w Stanach Zjednoczonych wywodzi się z praktyki angielskiej. Już w 1857 roku została wydana pierwsza ustawa, która regulowała kwestię szczególnej ochrony takiego świadka. Ustawa miała ograniczone znaczenie praktyczne, gdyż obejmowała swoją regulacją wyłącznie świadków składających zeznanie przed Kongresem i jego komisjami. Za to ich ochrona miała charakter kompleksowy¹⁷. Nigdy nie mogli być skazani za przestępstwo, o którym zeznawali lub chociażby wspomnieli w swoim przesłuchaniu. Przyznanie świadkowi koronnemu takiego immunitetu spotkało z ogromną krytyką, która doprowadziła do ograniczenia ochrony. W nowo uchwalonej ustawie z 1862 roku przyjęto, że w razie oskarżenia takiej osoby, nie można było wykorzystać tylko złożonych przez nią zeznań, natomiast współpraca z organami państwowymi nie wykluczała postawienia świadka koronnego w stan oskarżenia. Rozwiązanie wprowadzone w ustawie z roku 1862 zostało zakwestionowane przez Sąd Najwyższy w USA jako niezgodne z Konstytucją. Sąd Najwyższy uznał, że dla właściwego funkcjonowania instytucji immunitetu, świadek koronny musi mieć zagwarantowaną „absolutną” ochronę przed oskarżeniem za przestępstwo, w sprawie którego złożył zeznanie¹⁸. Bardzo ważną cechą wyróżniającą instytucję świadka koronnego w USA jest możliwość posiadania immunitetu nieformalnego (transactional immunity) opiera się on na porozumieniu prokuratora z podejrzanym. Porozumienie może uwolnić podejrzanego od odpowiedzialności karnej, w zamian

¹⁶ M. Gabriel-Węglowski *Ustawa o świadku koronnym*, Wydawnictwo Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa 2011, s. 66.

¹⁷ B. Kurzępa, *Świadek koronny*, s. 15.

¹⁸ Ibidem.

za współpracę i złożenie zeznań przeciwko innym sprawcom¹⁹. Instytucja świadka koronnego pomimo różnych zarzutów kierowanych pod jego adresem jest akceptowalną praktyką przez amerykańską doktrynę prawa karnego i judykaturę. Krytyka odnosiła się nie tyle do samej istoty świadka koronnego, ale obowiązujących zobowiązań legislacyjnych (np. zakres immunitetu czy zakres procedury jego przyjmowania). We Włoszech świadek koronny nosi nazwę *collaborate di giustizia*²⁰. Pierwowzorem dzisiejszej instytucji były przywileje niekaralności lub istotnego złagodzenia kary jakie zostały zawarte w ustawie z 1979 roku. We Włoszech świadek koronny charakteryzuje się następującymi cechami:

- całkowita niemożność uwolnienia świadka koronnego od odpowiedzialności karnej,
- brak jednolitego uregulowania instytucji (instytucja świadka koronnego zawarta jest w kilku aktach prawnych),
- decyzję o nadaniu statusu świadka koronnego wydaje sąd,
- świadek koronny występuje przeciwko innym sprawcom również jako oskarżony,
- brak bezwzględnego obowiązku stawienia się świadka koronnego przed sądem,
- możliwość odwołania złożonych zeznań,
- odmowa odpowiedzi na pytania przez świadka koronnego.

Pierwsza próba wprowadzenia do systemu karnego w Polsce instytucji świadka koronnego nastąpiła na początku lat 90. XX wieku. Owa próba spowodowana została gwałtownym wzrostem przestępczości w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem przestępczości zorganizowanej. Ten stan spowodowany był z jednej strony zmianami społeczno-politycznymi, jakie miały miejsce w Polsce w latach 90. XX wieku, z drugiej strony ogólnym osłabieniem sprawności organów ścigania. Wprowadzenie instytucji świadka koronnego w Polsce wywołało ogólny spór pomiędzy przedstawicielami doktryny prawa a praktykami prawa karnego (sędziowie, prokuratorzy, adwokaci) czy częścią opinii publicznej (dziennikarze, publicyści, politycy). Przeciwnicy wprowadzenia instytucji świadka koronnego wysuwali następujące argumenty²¹:

¹⁹ M. Gabriel-Węglowski, *Ustawa...*, s. 264.

²⁰ Ibidem, s. 266.

²¹ G. Ociecek, *Świadek koronny...*, s. 84.

- zmiany sprawcy w świadka oraz zagwarantowanie mu bezkarności w zamian za zeznania, obciążające pozostałych sprawców, które to zeznania nie dają gwarancji że są w pełni wiarygodne,
- stosunkowo duża liczba spraw, w których możliwy byłby dowód z zeznań świadka koronnego mogłaby podważyć zasadę legalizmu,
- sprzeczność pomiędzy instytucją świadka koronnego a prawem do obrony,
- brak odpowiedniej proporcji pomiędzy czynem świadka koronnego a czynem osób, których przestępstwa ma ujawnić,
- organy ścigania mogłyby uzyskać zbyt duże uprawnienia w procesie karnym, które zagrażałyby wolnościom i prawom obywatelskim,
- brak skutecznych narzędzi, które chroniłyby świadka koronnego przed zemstą pozostałych członków grupy przestępczej,
- poważne skutki finansowe dla budżetu państwa, związane z programem świadków koronnych,
- jest to instytucja obca w polskiej tradycji prawnej,
- niemoralne jest premiowanie przestępcy bezkarnością w zamian za korzystanie z jego relacji obciążającej innych oskarżonych,
- instytucja świadka koronnego, jeżeli nawet nie narusza, to co najmniej grozi złamaniem zasad uczciwego procesu, co zagrażałyby wolnościom i prawom obywatelskim.

Zwolennicy instytucji świadka koronnego przeciwstawiali kontrargumenty, które ograniczały się do następujących tez. Po pierwsze wprowadzenie do polskiego postępowania karnego obcej instytucji nie jest do końca do zaakceptowania. Zasadniczym miernikiem racjonalności rozwiązań są następujące kryteria m.in. efektywność czy skuteczność. W pewien sposób zrozumiałe jest sprzeciwianie wobec nagradzania przestępcy bezkarnością za współpracę w skazaniu swoich byłych kolegów. Mamy bowiem następującą sytuację, w której sprawca zbrodni lub innych poważnych przestępstw nie tylko unika kary lecz uzyskuje od państwa pomoc w postaci ochrony²². Problem ten staje się bardziej złożony. Zwalczając takie formy patologii życia społecznego jak przestępczość zorganizowana wnikając w poszczególne struktury mafii należy odrzucić postrzeganie norm prawnych i sankcjonowania ich łamania. Płaszczyna przestępczości zorganizowanej stanowi zagrożenie dla państwa, a w konsekwencji dla społeczeństwa i każdego obywatela. Zwolennicy instytucji świadka

²² M.G. Węglowski, *Ustawa...*, s. 20.

koronnego odrzucają pogląd, że jest to narzędzie „nieetyczne”²³. Osobę, która zgodziła się na współpracę z organami ścigania bardzo często postrzega się jako „donosiciela” „zdrajcę”. Świadek koronny jest osobą, która zrozumiała swoją winę i negatywne skutki swojego postępowania, co staje się dla niej szansą na zmianę dotychczasowego trybu życia. Z kolei nazywanie danej osoby konfidentem lub zdrajcą nawiązuje do negatywnych skojarzeń. Inna jest sytuacja takiej osoby przy rozpoczęciu współpracy z Policją, gdy nadal jest ona członkiem organizacji przestępczej, wówczas jej motywacja do współpracy z organami ścigania również staje się bardziej zróżnicowana np. kierowanie się zemstą, prowadzeniem własnej intrygi), a także nie przyjmuje na siebie bagażu uczciwego postępowania względem organów ścigania.

PODSTAWY PRAWNE ŚWIADKA KORONNEGO

Instytucja świadka koronnego uregulowana jest w ustawie z dnia 25 czerwca 1997 roku o świadku koronnym²⁴.

Zgodnie z treścią art. 1 przepisy ustawy o świadku koronnym mają zastosowanie do następujących kategorii przestępstw.

- wskazane w ust.1 przestępstwa popełnione w zorganizowanej grupie przestępczej albo w związku mającym na celu popełnianie takich przestępstw,
- przestępstwo brania udziału w zorganizowanej grupie albo w związku mającym na celu popełnianie przestępstw w tym o charakterze zbrojnym tj. o czym wskazany w art. 258 k.k.(ust. z in fine), bez względu na to jakie przestępstwa są celem tej grupy oraz związku,
- przestępstwa enumeratywnie wyliczone w ust. 2 bez konieczności popełnienia ich w grupie oraz związku²⁵.

Wśród nich należy wymienić następujące przestępstwa:

- łapownictwo bierne (sprzedajność),
- łapownictwo czynne (przekupstwo),
- płatna protekcja,
- płatna protekcja czynna,
- nadużycia funkcji publicznej,

²³ Ibidem, s. 22.

²⁴ Dz.U. 1997, nr 114, poz. 738.

²⁵ T. Grzegorzczuk, *Kodeks postępowania karnego wraz z komentarzem do ustawy o świadku koronnym*, Wyd. Zakamycze, Kraków 2003, s. 1614.

- łapownictwo wyborcze bierne i czynne,
- udział w zorganizowanej grupie lub związku przestępczym,
- korupcja gospodarcza bierna i czynna,
- korupcja sportowa bierna i czynna,
- wykorzystanie w zakładach wzajemnych informacji o korupcji sportowej,
- płatna protekcja bierna w sporcie,
- płatna protekcja czynna w sporcie²⁶.

Ustawa o świadku koronnym przyjęła konstrukcję opierającą się na założeniu, że dana osoba może uzyskać ten przywilej tylko jeden raz. Decydujący się o ubieganie o status świadka koronnego powinien przekazać w swych wyjaśnieniach wszystkie informacje jakie posiada na temat działalności zorganizowanej²⁷. Ustawa z mocy ust. 1 ma zastosowanie tylko w przypadku popełnienia co najmniej jednego przestępstwa w zorganizowanej grupie lub związku przestępczym, w dowolnej formie stadialnej, w tym także w formie przygotowania, jeżeli ustawa przewiduje jej karalność. Do stosowania ustawy nie ma też znaczenia forma zjawiskowa przestępstwa popełnionego w zorganizowanej grupie lub związku przestępczym.

ZASADY ORAZ WARUNKI PRYZNAWANIA STATUSU ŚWIADKA KORONNEGO

Aby dana osoba mogła stać się świadkiem koronnym najpierw musi stać się podejrzanym. Zgodnie z art. 71 § 1 k.p.k. za podejrzanego uważa się osobę, której postawiono zarzut w związku z przystąpieniem do przesłuchania w charakterze podejrzanego²⁸. Postawiony danej osobie zarzut musi obejmować przestępstwo określone w art. 1, przy czym możliwe jest aby przedstawiono takiej osobie inny zarzut, a następnie w wyniku złożonych zeznań ustalono, że uczestniczyła ona w zorganizowanej grupie. Świadkiem koronnym może stać się osoba, która ujawniła informacje pozwalające określić sprawców oraz charakter dokonywanych przez nich przestępstw. Przedstawienie zarzutu jest tylko i wyłącznie wymogiem formalnym, który musi zostać spełniony. Ważniejsze jest to, aby z wyjaśnienia podejrzanego wynikało, że jego udział w danym przestępstwie

²⁶ M. Gabriel-Węglowski, *Ustawa...*, s. 62.

²⁷ Ibidem, s. 59.

²⁸ T. Grzegorzcyk, *Kodeks postępowania karnego...*, s. 258.

nie będzie w żaden sposób zakwestionowany. Powyższe zdanie oznacza złożenie przez podejrzanego zeznań o określonej treści, zawierające²⁹:

- przyznanie się do winy,
- opis innych przestępstw,
- złożenie wyjaśnień obciążające inne osoby.

W praktyce może się zdarzyć, że w początkowej fazie postępowania osoba wyrażająca chęć korzystania z instytucji świadka koronnego nie ma przedstawionego zarzutu z popełnionego jednego z przestępstw wymienionych w art. 1 ustawy. Jeżeli jednak okoliczności i wyjaśnienia określone w dalszym toku czynności organów procesowych dowiodą o tym, że dana osoba dopuściła się czynu zabronionego ze wspomnianego katalogu działając w grupie o której mowa jest w art. 258 k.k., wtedy zostaną spełnione wszystkie przesłanki pozwalające takiej osobie ubiegać się o status świadka koronnego³⁰.

Warunki pozwalające uzyskać status świadka koronnego zostały określone w art. 3 ust. 1 ustawy o świadku koronnym. Wśród nich wymienienia się:³¹

- do chwili wniesienia aktu oskarżenia do sądu musi on w swoich wyjaśnieniach przekazać organowi prowadzącemu postępowanie przygotowawcze informacje, które mogą przyczynić się do ujawnienia okoliczności przestępstwa, wykrycia pozostałych sprawców, ujawnienia dalszych przestępstw lub zapobieżenia im,
- zobowiąże się do złożenia przed sądem wyczerpujących zeznań dotyczących osób uczestniczących w przestępstwie oraz pozostałych okoliczności popełnienia przestępstwa wymienionego w art. 1 ustawy.

Oba warunki mają charakter obligatoryjny i muszą być spełnione łącznie. W tym miejscu należy wspomnieć, że podejrzany który uzyskał status świadka koronnego w danym postępowaniu nie może występować w tym charakterze w postępowaniu karnym prowadzonym przeciwko innym osobom niezwiązanych z daną grupą lub związkiem przestępczym w ramach innego postępowania, gdy nie została spełniona przesłanka z art. 1 ust. 1 ustawy o świadku koronnym. Oznacza to, że w takim postępowaniu powinna wystąpić w charakterze zwykłego świadka, jeśli popełnił przestępstwo

²⁹ K.J. Pawelec, *Wyjaśnienia podejrzanego, świadka i instytucja świadka koronnego*, wyd. Beck, Warszawa 2003, s. 109.

³⁰ B. Kurzępa, *Świadek koronny*, s. 109.

³¹ Dz.U. 1997, nr 114, poz. 738.

z innymi oskarżonymi i może wystąpić w charakterze współoskarżonego z możliwością nadzwyczajnego złagodzenia kary lub odstąpienia od jej wymierzenia³². Zastosowanie takiej wykładni jest konieczne ze względu na fakt, że instrument świadka koronnego mógłby być rozciągnięty na przestępstwa niewymienione w ustawie. Warto wspomnieć, że o status świadka koronnego mogą ubiegać się osoby nieletnie, jeżeli popełnionym przez nie przestępstwem o jakim mowa w art. 1 jest przestępstwo, za które może ona na podstawie art. 10 § 2 k.k. odpowiadać jak osoba, która ukończyła lat 17³³ oraz cudzoziemiec w zakresie, w jakim odpowiednią karę dla takiej osoby przewiduje polski kodeks karny.

POZYTYWNE PRZESŁANKI NADANIA STATUSU ŚWIADKA KORONNEGO

Art. 3 ustawy o świadku koronnym określa dwa warunki, które spełnione łącznie dają możliwość dopuszczenia zeznań świadka koronnego³⁴:

- do chwili wniesienia aktu oskarżenia do sądu, jako podejrzanego w swoich wyjaśnieniach, przekazał organowi prowadzącemu postępowanie informacje, które mogą przyczynić się do ujawnienia okoliczności przestępstwa, wykrycia pozostałych sprawców, ujawnienia dalszych przestępstw lub zapobieżenia im,
- ujawnił majątek swój oraz znany mu majątek pozostałych sprawców przestępstwa lub przestępstwa skarbowego o którym mowa art. 1,
- podejrzany zobowiązał się do złożenia przed sądem wyczerpujących zeznań dotyczących osób uczestniczących w przestępstwie lub przestępstwie skarbowym oraz pozostałych okoliczności o których mowa w pkt. 1 lit. A, popełnienia przestępstwa lub przestępstwa skarbowego określonego w art. 1.

Przepis art. 3 ustawy o świadku koronnym określił merytoryczne warunki określenia przez podejrzanego statusu świadka koronnego. Bardzo ważnym jest aby wszystkie przesłanki zostały spełnione łącznie. Brak choćby jednej z nich dyskwalifikuje złożenie stosownego wniosku. Instytucja ta ma charakter fakultatywny, na co wskazuje słowo „można”³⁵. Przekazanie informacji przez podejrzanego o którym mowa jest w art. 3

³² K.J. Pawelec, *Wyjaśnienia podejrzanego...*, s. 110.

³³ M.Gabriel-Węglowski, *Ustawa...*, s. 70.

³⁴ T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego...*, s. 1621.

³⁵ K.J. Pawelec, *Wyjaśnienia podejrzanego...*, s. 111.

ust. 1 pkt 1 ustawy, może nastąpić najpóźniej do momentu wniesienia aktu oskarżenia do sądu³⁶. Sam akt sporządzenia przez prokuratora oskarżenia nie powoduje bariery do wystąpienia z wnioskiem o dopuszczenie zeznań świadka koronnego. W takich przypadkach po podzieleniu stanowiska przez sąd, prokurator występuje o sporządzenie odpisów materiałów dotyczących świadka koronnego, włączając je do odrębnego postępowania, a następnie postępowanie zawiesza. Skutkiem tych czynności jest opracowanie osobnego aktu oskarżenia bez umieszczenia w nim osoby oskarżonego, który uzyskuje status świadka koronnego. Informacje przekazane przez podejrzanego mają na celu³⁷:

- ujawnienie okoliczności przestępstwa, o które już zostało wszczęte postępowanie przygotowawcze,
- wykrycie pozostałych sprawców tego przestępstwa,
- ujawnienie dalszych przestępstw,
- zapobieżenie dalszym przestępstwom.

Kolejnym warunkiem o nadanie statusu świadka koronnego jest zobowiązanie się przez kandydata na świadka do złożenia przed sądem wyczerpujących zeznań dotyczących osób uczestniczących w przestępstwie skarbowym oraz pozostałych okoliczności o których mowa w pkt. 1 lit. A. Użycie w art. 3 ust. 1 pkt 2 ustawy określenia „wyczerpujących zeznań” można rozumieć na dwa sposoby³⁸:

- podmiotowym (świadek koronny jest zobowiązany do przekazania całej wiedzy dotyczącej osób uczestniczących w danym przestępstwie lub przestępstwie skarbowym oraz okoliczności tego przestępstwa),
- przedmiotowym (przekazanie informacji na temat związku innych osób z danym czynem oraz okoliczności samego czynu),

Oba warianty niosą za sobą pewne zagrożenia, dlatego ustalenie czy świadek koronny wywiązał się ze swojego przyrzeczenia i złożył wyczerpującą relację wymaga stwierdzenia dwóch elementów,

- czy przekazane przez świadka koronnego informacje rzeczywiście przyczyniły się do ujawnienia okoliczności przestępstwa lub wykrycia innych sprawców oraz ewentualnie zapobieżenia im,

³⁶ B. Kurzepa, *Świadek koronny*, s. 112.

³⁷ Ibidem, s. 113.

³⁸ M. Gabriel-Węglowski, *Ustawa...*, s. 80.

- świadek koronny w sposób umyślny nie zeznał nieprawdy lub nie zataił prawdy co do istotnych okoliczności dla karnoprawnej oceny zaistniałego czynu przestępnego lub zachowania się jego sprawców.

Z wnioskiem o dopuszczenie z zeznań świadka koronnego może wystąpić tylko prokurator prowadzący lub nadzorujący postępowanie przygotowawcze

NEGATYWNE PRZESŁANKI STATUSU ŚWIADKA KORONNEGO

Przepisów ustawy nie stosuje się do podejrzanego, który w związku z udziałem w przestępstwie lub przestępstwie skarbowym określonym w art. 1

- 1) usiłował popełnić albo popełnił zbrodnię zabójstwa lub współdziałał w popełnieniu takiej zbrodni,
- 2) nakłaniał inną osobę do popełnienia czynu zabronionego, określonego w art. 1, w celu skierowania przeciwko niej postępowania karnego,
- 3) kierował zorganizowaną grupą lub związkiem mającym na celu popełnienie przestępstwa lub przestępstwa skarbowego.

Art. 4 ustawy o świadku koronnym wskazuje sytuacje wykluczające możliwość występowania w stosunku do danego podejrzanego o dopuszczenie dowodu z jego zeznań w charakterze świadka koronnego. Instytucja ta jest wyłączona w stosunku do następujących kategorii przestępstw³⁹.

- zabójstwa (art. 148 k.k.),
- usiłowanie zabójstwa (art. 13 k.k. zw. z art. 148 k.k.),
- osób współdziałających w popełnieniu zbrodni zabójstwa,
- prowokatora o którym mowa w art. 24 k.k. pod warunkiem, że nakłanianie innej osoby dotyczyło przestępstwa katalogowego,
- osoby kierującej zorganizowaną grupą przestępczą lub związkiem przestępczym (art. 258 k.k.).

W punkcie 1 wskazuje się na sprawstwo dokonania bądź usiłowania popełnienia zbrodni określonej w art. 148 § 1–3 k.k. Obojętny przy tym jest zamiar sprawcy, który może być zarówno bezpośredni jak też ewentualny⁴⁰. Wątpliwości interpretacyjnych nie budzi art. 4 pkt 2 usta-

³⁹ Ibidem, s. 92.

⁴⁰ K.J. Pawelec, *Wyjaśnienia podejrzanego...*, s. 120.

wy, który wymienia okoliczność usiłowania zabójstwa jako przyczynę utraty możliwości skorzystania ze statusu świadka koronnego. Trzecie wyłączenie dotyczące statusu świadka koronnego obejmuje sprawcę kierowania zorganizowaną grupą albo związkiem mającymi na celu popełnienie przestępstwa lub przestępstwa skarbowego. Użycie w art. 4 pkt 3 pojęcia zakładanie oznacza organizowanie czyli wyszukiwanie kandydatów, składanie propozycji uczestnictwa, obmyślenie struktury czy sposobów działania. Natomiast pojęcie kierowania oznacza sprawowanie kontroli nad działalnością związku lub grupy, możliwości wydawania poleceń czy podejmowania istotnych decyzji. Art. 4 ustawy o świadku koronnym stanowi normę materialną, której naruszenie może nastąpić jedynie w wyniku poczynienia określonych ustaleń faktycznych, a więc reguł ustalonych przez k.p.k.

UCHYLENIE STATUSU ŚWIADKA KORONNEGO

Ustawa sformułowała cztery podstawy obligatoryjnego podjęcia postępowania przeciwko osobie dopuszczonej do składania zeznań w charakterze świadka koronnego oraz dwie przesłanki zależne od decyzji prokuratora⁴¹. Warunki te należy traktować rozłącznie i każdy z nich samodzielnie może zdecydować o utracie statusu świadka koronnego.

Do obligatoryjnych przesłanek ustawa w art. 10 zalicza takie powody, gdy świadek koronny⁴²:

- zeznał nieprawdę,
- zataił prawdę co do istotnych okoliczności sprawy,
- odmówił zeznań przed sądem,
- popełnił nowe przestępstwo lub przestępstwo skarbowe, działając w zorganizowanej grupie albo związku, mających na celu popełnienie przestępstwa lub przestępstwa skarbowego,
- zataił majątek, o którym mowa w art. 3 ust. 1 pkt 1 lit. b,
- ustalono, iż świadkowi koronnemu został nadany status, pomimo wyłączenia stosowania przepisów o świadku koronnym, zgodnie z art. 4 ustawy o świadku koronnym.

W ust. 1 pkt 1 wskazano pierwszą przesłankę uchylenia bezkarności świadka koronnego. O ile odmowa zeznań ma charakter oczywisty ze względu na fakt, że musi zostać wyrażona albo przez oświadczenie

⁴¹ M. Gabriel-Węglowski, *Ustawa...*, s. 155.

⁴² G. Ociecek, *Świadek koronny...*, s. 106.

świadka lub przez milczenie, a tym samym łatwo poddaje się weryfikacji, o tyle kwesta stwierdzenia fałszywości zeznań jest bardziej złożona. Wymaga się aby fałszywość dotknęła „istotnych okoliczności sprawy”⁴³. W doktrynie wypracowano pogląd mówiący o wymienieniu okoliczności pozwalających organom ścigania na likwidację danej grupy lub związku. Wśród nich wymienia się przede wszystkim informacje:

- o składzie grupy lub związku,
- o członkach i strukturze organizacyjnej,
- o siedzibie oraz wyposażeniu.

Popęlnienie przez świadka koronnego nowego przestępstwa może stać się podstawą do odebrania przyznanego mu wcześniej statusu gdy zostało ono popełnione w zorganizowanej grupie przestępczej. Oparcie się na wykładni gramatycznej powyższego przepisu wskazuje, że wystarczającym warunkiem będzie uprawdopodobnienie przez organy ścigania faktu popełnienia nowego przestępstwa⁴⁴. Natomiast użycie w ustawie zwrotu „nowe przestępstwo” oznacza, iż chodzi o każdy czyn przestępczy określony w kodeksie karnym lub innej ustawie, a nie tylko wymieniony w art. 1 ustawy. Trzecia przesłanka mówi o zatajeniu swojego majątku lub znanego mu majątków innych sprawców. Zatajenie to nic innego jak nieujawnienie prawdy lub przekazanie nieprawdy na temat wskazanych spraw majątkowych. Ustawa stwierdza, że chodzi o zatajenie majątku. Znamieć to należy rozumieć w ścisłym związku z treścią art. 3 ust. 1 pkt lit. B ustawy o świadku koronnym. Jeżeli ustawa jako przesłankę nadania statusu świadka koronnego wymaga ujawnienia całego majątku, to w komentowanym przepisie zasadniczo nie chodzi o zatajenie całości lecz informacji o konkretnych jego składnikach. Ostatnią przesłanką uchylenia przywileju bezkarności jest ujawnienie okoliczności wymienionych w art. 4 ustawy o świadku koronnym. Okoliczności te stanowią negatywne przesłanki dopuszczenia dowodu z zeznań świadka koronnego, ponieważ nie zawsze mogą dojść do informacji organów ścigania i sądu, procedujących w trybie art. 3 i 5 ustawy o świadku koronnym. Dlatego należało unormować sytuację ujawnienia takich okoliczności po nadaniu statusu⁴⁵.

⁴³ M. Gabriel-Węglowski, *Ustawa...*, s. 158.

⁴⁴ B. Kurzępa, *Świadek koronny*, s. 112.

⁴⁵ M. Gabriel-Węglowski, *Ustawa...*, s. 163.

Do fakultatywnych przesłanek, które opisane zostały w art. 10 ust. 4 ustawy o świadku koronnym zaliczamy:

- popełnienie przez świadka koronnego nowego umyślnego przestępstwa lub umyślnego przestępstwa skarbowego,
- niewykonanie przez świadka koronnego zobowiązania o którym mowa w art. 3 ust. 2, polegającego na zwrocie korzyści majątkowej odniesionej z przestępstwa lub przestępstwa skarbowego oraz naprawieniu szkody nimi wyrządzonej.

Poza tym art. 11 ustawy o świadku koronnym przewiduje możliwość wznowienia prawomocnie umorzonego postępowania karnego w stosunku do świadka koronnego, w ciągu 5 lat od uprawomocnienia się postanowienia⁴⁶. Podobnie jak w cytowanym artykule, przesłanki te podzielone zostały na te o charakterze obligatoryjnym oraz fakultatywnym.

Do przesłanek obligatoryjnego wznowienia zaliczamy:

- popełnienie nowego przestępstwa lub przestępstwa skarbowego, działając w zorganizowanej grupie albo związku, mających na celu popełnienie przestępstwa lub przestępstwa skarbowego,
- ujawnienie okoliczności świadczących o tym, że świadek koronny świadomie nie wykonał obowiązku, o którym mowa w art. 3 ust. 1 pkt 1 lit.b lub ust. 2 ustawy o świadku koronnym,
- ujawnienie okoliczności, o których mowa w art. 4 ustawy o świadku koronnym.

Natomiast fakultatywne kwestie wznowienia postępowania obejmują następujące sytuacje:

- popełnienie przez świadka koronnego nowego przestępstwa umyślnego lub umyślnego przestępstwa skarbowego,
- niewywiązanie się z zobowiązania do zwrotu korzyści majątkowych odniesionych z przestępstwa oraz naprawienia szkody nim wyrządzonej.

ROLA I ZNACZENIE ZEZNAŃ ŚWIADKA KORONNEGO

Tryb dopuszczenia dowodu z przesłuchania świadka koronnego został uregulowany w art. 5 ustawy o świadku koronnym. Zgodnie z nim postanowienie o przedmiocie dopuszczenia dowodu z zeznań świadka

⁴⁶ G. Ociecek, *Świadek koronny...*, s. 106.

koronnego wydaje sąd okręgowy właściwy dla miejsca prowadzenia postępowania przygotowawczego⁴⁷. Wniosek prokuratora jest pismem procesowym, zawierającym oznaczenie sądu będącego jego adresatem oraz prokuratora, który go kieruje. Prokurator musi przede wszystkim wykazać spełnienie następujących przesłanek, które zostały wymienione w art. 1 i 3 ustawy⁴⁸.

- ujawnić dowody przemawiające za przyjęciem udziału podejrzanego w popełnieniu chociażby jednego z przestępstw wymienionych w art. 1 ustawy, popełnionym w zorganizowanej grupie lub związku przestępczym,
- przekazać protokół przesłuchania podejrzanego złożony w trybie art. 3 ust. 1 pkt 1 ustawy w którym podejrzany podał informacje mogące przyczynić się do ujawnienia dalszych przestępstw lub zapobieżenia im,
- przekazać protokół zawierający zobowiązanie podejrzanego do złożenia przed sądem wyczerpujących zeznań dotyczących osób uczestniczących w przestępstwie oraz pozostałych okoliczności przestępstwa,
- przekazać protokół z zobowiązania się podejrzanego do zwrotu korzyści majątkowych odniesionych z przestępstwa oraz naprawienia szkody nim wyrządzonej.

Kontrola sądowa wniosku złożonego przez prokuratora składa się z dwóch etapów. W pierwszym etapie sąd zapoznaje się z treścią wniosku i nadesłanym materiałem dowodowym badając czy zachodzą przesłanki formalne i materialne do uwzględnienia wniosku prokuratora. W ramach pierwszego etapu sąd powinien mieć na uwadze⁴⁹:

- czy wniosek został skierowany przez uprawniony podmiot,
- czy występuje zgoda Prokuratora Generalnego na wystąpienie z wnioskiem,
- czy przedmiotem postępowania w zakresie jakim został złożony wniosek jest przestępstwo o którym mowa w art. 1 u.ś.k,
- czy podejrzany, którego dotyczył wniosek, w znajdujących się w przedłożonych aktach wyjaśnieniach przekazał informacje o których mowa w art. 3 ust. 1 pkt 1 u.ś.k,

⁴⁷ Ibidem, s. 100.

⁴⁸ B. Kurzępa, *Świadek koronny...*, s. 132.

⁴⁹ M. Gabriel-Węglowski, *Ustawa...*, s. 111.

- czy w aktach znajduje się sporządzony wymagany przez ustawę protokół zobowiązania się podejrzanego do złożenia zeznań w charakterze świadka koronnego, o którym mowa w art. 3 ust. 1 pkt 2 u.ś.k.

W drugim etapie postępowania sąd przesłuchuje podejrzanego wyłącznie odnośnie do okoliczności określonych w art. 3 ust. 1 i 2 ustawy, którego udział w postępowaniu jest obowiązkowy. Treścią jego zeznań powinny być informacje wcześniej przekazane organowi prowadzącemu postępowanie przygotowawcze. W następstwie czynności wykonanych w trybie art. 5 ust. 2 i 3 ustawy sąd wydaje postanowienie o dopuszczeniu zeznań świadka koronnego lub o odmowie dopuszczenia dowodu z zeznań świadka koronnego⁵⁰. Po wydaniu przez właściwy sąd okręgowy postanowienia w przedmiocie postanowienia w przedmiocie dopuszczenia dowodu z zeznań świadka koronnego, prokurator na podstawie art. 7 u.ś.k. sporządza odpisy materiałów dotyczących osoby wskazanej w postanowieniu sądu i włącza je do odrębnego postępowania, które następnie zawiesza. Bardzo ważne jest omówienie przypadku, w którym właściwy sąd nie przychylił się do przedmiotowego wniosku i wydał postanowienie odmawiające nadania statusu podejrzanemu. Na postanowienie takie, zgodnie z treścią art. 5 ust. 6 zażalenie przysługuje wyłącznie prokuratorowi⁵¹.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA I OCHRONA ŚWIADKA KORONNEGO

Jedną z konsekwencji przyznania podejrzanemu statusu świadka koronnego jest konieczność zapewnienia jemu oraz jego najbliższym ochrony ze strony państwa. Programy ochrony świadków koronnych różnią się w zależności od stosujących je państw. Różnice dotyczą przede wszystkim kwestii usytuowania ochrony w przepisach prawa jak również w zakresie ochrony świadka koronnego. Wspólne elementy dotyczą:

- finansowania z państwowych budżetów ochrony świadków koronnych,
- zagwarantowanie bezpieczeństwa świadków oraz członków ich rodzin w przypadku najpoważniejszych przestępstw związanych najczęściej z tzw. przestępczością zorganizowaną.

⁵⁰ B. Kurzępa, *Świadek koronny...*, s. 135.

⁵¹ G. Ociecek, *Świadek koronny...*, s. 103.

Podstawą do zastosowania ochrony jest wystąpienie zagrożenia zdrowia i życia świadka koronnego lub osoby mu najbliższej. Zagrożenie musi być realne i wynikać z różnorodnych czynników m.in. przygotowanie zamachu na życie, gróźb wypowiedzianych pod ich adresem⁵². Ustawa w art. 14 u.ś.k. przewiduje następujące formy ochrony świadka koronnego⁵³

- ochrona osobista,
- zmiana miejsca pobytu,
- zmiana miejsca zatrudnienia,
- wydanie, celem posługiwania się nimi, dokumentów zawierających dane osobowe inne niż własne,
- przeprowadzenie zabiegu chirurgicznego lub operacji plastycznej prowadzącej do usunięcia lub zmiany charakterystycznych cech wyglądu,
- ograniczenie uprawnień osoby osadzonej w jednostce penitencjarnej,
- pomoc finansowa na pokrycie kosztów uzyskania opieki zdrowotnej,
- pomoc finansowa na pokrycie kosztów utrzymania.

OCENA STOSOWANIA INSTYTUCJI ŚWIADKA KORONNEGO

Organy ścigania w obecnym systemie prawnym, dysponują dużą ilością wskazanych narzędzi, które umożliwiają im prawidłową weryfikację składanych zeznań i tylko od nich będzie zależało czy wykażą się pełnym profesjonalizmem i rzetelną weryfikacją zeznań. Dowód z zeznań świadka koronnego jest dowodem specyficznym i trudnym do weryfikacji ze względu na jego specyficzny charakter. Organy ścigania winny dołożyć wszelkiej staranności aby uniknąć sytuacji postawienia osoby niewinnej w stan oskarżenia. Weryfikacja zeznań świadków składa się z dwóch etapów:

- pierwszy etap postępowania przygotowawczego związany jest z kwestią ubiegania się przez podejrzanego o uzyskanie statusu świadka koronnego,

⁵² B. Kurzępa, *Świadek koronny...*, s. 168.

⁵³ M. Gabriel-Węglowski, *Ustawa...*, s. 185.

– drugi etap dotyczy okresu, w którym podejrzany uzyskał status świadka koronnego i występuje w takim charakterze w toku procesu. W trakcie weryfikacji przeprowadza się czynności operacyjno-rozpoznawcze, a także procesowe do których należą:

- przesłuchanie
- konfrontacja
- opinie biegłych np. psychologów.

Proces weryfikacji zeznań składanych przez świadka koronnego należy do sądu, który kształtuje swój pogląd na zasadzie swobodnej oceny dowodów.

Na koniec kilka słów podsumowania. Świadek koronny decydując się na podjęcie współpracy z organami ścigania i wymiarem sprawiedliwości, zrywa wszelkie kontakty ze środowiskiem z którym był związany. Zrywa niepisaną, aczkolwiek, obowiązującą we wszystkich zorganizowanych grupach przestępczych zasadę milczenia. Przechodząc na drugą stronę, nie tylko staje się zdrajcą w oczach byłych kolegów, lecz przede wszystkim przyjmuje niezwykle niebezpieczną rolę denuncjatora. Za korzyści jakie oferuje mu status świadka koronnego musi wydać swoich najbliższych kolegów, z którymi narażał życie w nielegalnych przedsięwzięciach. Środowisko przestępcze nigdy nie ukrywało nienawiści dla świadków koronnych, o czym świadczy zachowanie oskarżonych podczas rozpraw z ich udziałem. Podkreślić należy wysokie koszty materialne ponoszone przez państwo w ramach ochrony świadka koronnego, którego funkcjonowanie spowodowało ograniczenie zagrożeń ze strony zorganizowanej grupy przestępczej.

BIBLIOGRAFIA

LITERATURA

1. Hołyst B., *Kryminologia*, wyd. Lexis Nexis, Warszawa 2011.
2. Grzegorzczuk T., *Kodeks postępowania karnego wraz z komentarzem do ustawy o świadku koronnym*, wyd. Zakamycze, Kraków 2003.
3. Kurzępa B., *Świadek koronny*, wyd. Dom organizatora, Toruń 2005.
4. Mądrzejowski W., *Przestępczość zorganizowana – system zwalczania*, wyd. Akademickie i Literackie, Warszawa 2015.
5. Ociecek G., *Świadek koronny. Ocena wiarygodności*, wyd. Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Janusza Korczaka, Warszawa 2016.
6. Pawelec K., *Wyjaśnienia podejrzanego, zeznania świadka koronnego i instytucja świadka koronnego*, wyd. Beck, Warszawa 2003.
7. Pływaczewski E., *Przestępczość zorganizowana*, wyd. Beck, Warszawa 2011.

8. Raczkowski K., *Narkotyki organizacja przestępczości i systemy przeciwdziałania*, wyd. Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009.
9. Gabriel-Węglowski M., *Ustawa o świadku koronnym – zarys instytucji w Europie*, wyd. Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa 2011.

AKTY PRAWNE:

1. Ustawa z dnia 25 czerwca 1997 roku o świadku koronnym (Dz.U. 1997 nr 114, poz. 738).

STRESZCZENIE

Paweł BISKUPSKI

INSTYTUCJA ŚWIADKA KORONNEGO ORAZ JEJ WYKORZYSTANIE W WALCE Z PRZESTĘPCZOŚCIĄ ZORGANIZOWANĄ

Słowa kluczowe: Kodeks karny, ustawa o świadku koronnym, przestępczość zorganizowana, rozwój przestępczości

Tekst pt. „Instytucja świadka koronnego oraz jej wykorzystanie w walce z przestępczością zorganizowaną” obejmuje próby zdiagnozowania zjawiska przestępczości zorganizowanej, bowiem dynamiczny charakter tej formy przestępczości powoduje, iż zmienia się zarówno wybór jak i hierarchia najistotniejszych cech branych pod uwagę podczas definiowania przestępczości zorganizowanej, a tym samym wykorzystywania do walki z nią instytucji świadka koronnego. Autor dokonał genezy przestępczości zorganizowanej, odwołując się do zagranicznych przykładów, przedstawił rys historyczny instytucji świadka koronnego, jej podstawy prawne, zasady i warunki przyznawania oraz uchylania, a także rolę i znaczenie.

SUMMARY

Paweł BISKUPSKI

THE INSTITUTION OF THE CROWN WITNESS AND ITS USE IN THE FIGHT AGAINST ORGANIZED CRIME

Keywords: Penal Code, Act on the Crown Witness, organized crime, crime development

The text The institution of the crown witness and its use in the fight against organized crime includes attempts to diagnose the phenomenon of organized crime, because the dynamic nature of this form of crime means that both the selection and the hierarchy of the most important features taken into account when defining organized crime and thus using it for fighting with her the institution of a crown witness. The author made the genesis of organized crime, referring to foreign examples, presented the historical outline of the institution of the crown witness, its legal bases, principles and conditions for granting and repealing, as well as the role and meaning.

NOTA O AUTORZE

Paweł Biskupski – student Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Kana Kochanowskiego W Kielcach,

NOTE ABOUT THE AUTHOR

Paweł Biskupski - student at the Faculty of Law and Social Sciences of the Kana Kochanowski University in Kielce,

Wojciech CHRZAŚCIK
(ORCID: brak)
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
Wydział Prawa i Administracji UJ w Krakowie

***INSTYTUCJA PRAWNA OBRONY
KONIECZNEJ W ŚWIETLE PRZEPISÓW
K.K. Z 1997 R., ORZECZNICTWA
I PRAKTYKI – PRÓBA OCENY***

Brak realnej możliwości pociągnięcia do odpowiedzialności prawnokarnej sprawcy czynu zabronionego może nastąpić z różnorodnych, relewantnych prawnie powodów. Inaczej ujmując omawiane zagadnienie, są to sytuacje, w których pomimo wystąpienia czynu naruszającego chronioną normę prawną, odpowiedzialność represyjna nie następuje. Tym samym naruszenie normy sankcjonowanej (zagrożenie lub zniszczenie dobra prawnego przez naruszenie reguły postępowania z tym dobrem) czynem ustawowo określonym może okazać się prawnie usprawiedliwione, jeżeli wydarzy się okoliczność wyłączająca byt przestępstwa, a konkretnie bezprawność tego czynu, nazywana powszechnie przez środowisko doktryny prawniczej kontratypem. Owe okoliczności możemy interpretować jako takie określone ustawowo stany, gdy czyn posiadający strukturę przestępstwa, spełniający przesłanki jego popełnienia i wypełniający określone w ustawie karnej znamiona zabronionego czynu nie jest jednak na mocy ustawowych przepisów prawnych, a tym samym usprawiedliwionej kolizji dóbr prawnych, realnie przestępstwem. Wspomniany jednak dysonans pomiędzy chronionymi dobrami prawnymi, stanowiący jednocześnie podstawę każdego kontratypu i część tzw. założenia kontratypizacji, musi

posiadać w swej charakterystyce cechy nierozwiązywalności i konieczności poświęcenia jednego z nich dla zachowania drugiego. Rozwiązanie kolizji prawno-relevantnych wartości poprzez poświęcenie określonego dobra prawnego powinno także zawierać istotną właściwość tzw. opłacalności społecznej rozumianej jako szczególny bilans zysków i strat.

Oparcie się jednak na wspomnianej uprzednio cesze opłacalności nie oznacza, że poprzez kontratypy zawsze dochodzi do redukcji stopnia społecznej szkodliwości (materialnej cechy przestępstwa, art. 1 § 2 i 115 § 2 Kodeksu karnego) czynu i tym samym jednoczesnego powstania materialnoprawnego uzasadnienia tych wyłączających okoliczności. Zasadniczo należałoby uznać, iż niewątpliwie pomimo istnienia ogólnej społecznej korzystności czynów istniejących w warunkach okoliczności wyłączających bezprawność, nie wszystkie indywidualnie rozważane, kontratypowe zachowania będą pozbawione szkodliwości społecznej.

O skuteczności prawnego usprawiedliwienia poprzez okoliczności wyłączające bezprawność zachowania rozstrzyga także strona podmiotowa czynu (czynnik subiektywny). „Nie można tracić z pola widzenia konieczności pozytywnego nastawienia sprawcy (tzn. na ratowanie zagrożonego dobra) w sytuacji kontratypowej”¹. Każdy kontratyp musi więc obligatoryjnie posiadać cechę stanowiącą znamię podmiotowe, wyrażające postępowanie motywowane ochroną dobra prawnego (świadomością zagrożenia).

Z konceptem kontratypu łączy się pojęcie bezprawności karnej. „W literaturze prawa karnego bezprawność dość powszechnie definiowana jest jako sprzeczność z prawem lub normą prawną”². Może być ona również rozumiana jako zachowanie naruszające normę sankcjonującą przy jednoczesnym braku wystąpienia okoliczności wyłączających bezprawność. Pojęcie to można także rozważać w kategoriach istniejącej sprzeczności z całym porządkiem prawnym. Bezprawności karnej nie należy oczywiście mylić z cywilną czy administracyjną.

Kontratypy i brak przestępstwa należy rozważać zasadniczo w kontekście odniesienia się do art. 1 § 1 (przesłanki odpowiedzialności karnej) i 115 § 1 k.k. (wyrażenia ustawowe). Trzeba również zaznaczyć, że

¹ M. Mozgawa, (w:) M. Mozgawa (red.), *Prawo karne materialne – Część ogólna*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 255.

² J. Giezek, (w:) M. Bojarski (red.) *Prawo karne materialne – Część ogólna i szczególna*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017), s. 161.

„funkcją kontratypów jest wtórna legalizacja czynu człowieka. Oznacza to, że czyn realizujący znamiona typu czynu zabronionego nabiera cechy czynu legalnego (niebezwprawnego)”³. Z tego względu o wtórnej legalności można mówić w przypadku, gdy ustawowo zabroniony czyn, uderzający z naruszeniem reguł postępowania w dobro prawne, dozna ze względu na zabezpieczenie innego dobra, usprawiedliwienia i w efekcie wyłączenia bezprawności. W przypadku bowiem pierwotnie rozumianej legalności zachowania, jeśli rozpatrywany czyn nie atakował lub nie narażał chronionego dobra prawnego (przedmiotu przestępstwa), ani nie naruszał reguł postępowania z nim, to należy go uznać za aktywność wolną od zakazu, bądź nakazu normy prawnej, a więc takie postępowanie, które nie wymaga żadnego, szczególnego usprawiedliwienia. „Podobny charakter ma zgoda dzierżyciela dobra na dysponowanie tym dobrem przez osobę trzecią”⁴. Należy więc uznać, iż zniszczenie bądź zagrożenie, za zgodą dzierżyciela, przez dysponenta, dobra prawnego o względnej wartości społecznej (np. w postaci własności), posiada również cechy czynu pierwotnie legalnego. „W wypadkach dóbr o względnej wartości społecznej zgoda dzierżyciela dobrem nie jest okolicznością wyłączającą bezprawność, tylko jest okolicznością powodującą w ogóle brak ataku na dobro prawne, a tym samym brak naruszenia normy sankcjonowanej”⁵.

Wszystkie okoliczności wyłączające bezprawność czynu, a więc również obrona konieczna, zostały umieszczone przez ustawodawcę w rozdziale III kodeksu karnego zatytułowanym „Wyłączenie odpowiedzialności karnej”. Pomimo, iż zdecydowana większość doktryny prawniczej (np. M. Mozgawa⁶, J. Giezek⁷) i orzecznictwa sądowego opowiada się za istnieniem tzw. kontratypów pozaustawowych, to należy uznać, iż katalog okoliczności wyłączających bezprawność ma niewątpliwie charakter zamknięty (enumeratywnie wyliczony) i wyłącznie ustawowy. Pogląd ten popierają m.in. A. Zoll i Włodzimierz Wróbel⁸, czy O. Sitarz⁹. Dylemat kontratypów pozaustawowych jest nierozłącznie związany z problemem

³ O. Sitarz, (w:) T. Dukiet-Nagórska (red.) *Prawo karne – część ogólna, szczególna, wojskowa*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 176.

⁴ Ibidem, s. 177.

⁵ W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne – część ogólna*, Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, Kraków 2014, s. 173.

⁶ Mozgawa, (w:) Mozgawa, *Prawo*, s. 256–258.

⁷ Giezek, (w:) Bojarski, *Prawo*, s. 164.

⁸ Wróbel, Zoll, *Polskie*, s. 344–347.

⁹ Sitarz, (w:) Dukiet-Nagórska, *Prawo*, s. 178.

określoności kontratypów ogółem. „Tak jak są opisane typy czynów zabronionych pod groźbą kary, tak mają także swój opis typy okoliczności wyłączających bezprawność czynu”¹⁰. Należy dodać, iż kontratypy zawsze będą posiadać złożone opisy wyznaczające kolizję dóbr i ukazujące poświęcane dobro prawne (a przez to odnoszące się do sprecyzowanego typu czynu zabronionego), jak również kwalifikacje prawne o odpowiednim stopniu skomplikowania. Oznacza to np., że nie występuje w materialnym prawie karnym abstrakcyjnie pojmowana, zdystansowana instytucja obrony koniecznej, oderwana od konkretnego typu czynu zabronionego i istniejąca w sposób wyalienowany. Tym samym „nie ma samej obrony koniecznej jako takiej. Jest zabójstwo, spowodowanie uszczerbku na zdrowiu, zniszczenie mienia dokonane w obronie koniecznej i dlatego usprawiedliwione”¹¹. Za uznaniem bytu jedynie kontratypów ustawowych opowiadają się także konstytucyjne zasady legalizmu (art. 7 Konstytucji RP) i podziału władzy (art. 10 Konstytucji RP), gdyż to właśnie nie sądy, a ustawodawca ma kompetencje do ustawowego, normatywnego konstruowania takich okoliczności. „Brak ustawowych granic okoliczności wyłączających odpowiedzialność karną oznacza, że brak jest ustawowych granic bezprawia”¹², a to niewątpliwie naruszałoby funkcję gwarancyjną polskiego prawa karnego. Ewentualnym poszerzaniem elementów zamkniętego, ustawowego katalogu kontratypów powinien zająć się ustawodawca, a nie doktryna, czy judykatura.

Tytułowa instytucja obrony koniecznej z racji posiadania statusu ustawowej okoliczności wyłączającej bezprawność znajduje się w enumeratywnie wyliczonym katalogu kontratypów w rozdziale III ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553), a konkretnie w jej art. 25. Ogólnym umotywowaniem legalności zachowań w ramach obrony koniecznej jest stwierdzenie, iż ma ona na celu nie tylko ochronę jakiegokolwiek dobra prawnego, bezprawnie zaatakowanego, ale także kształtowanie zasady, iż prawo nie powinno ustępować przed bezprawiem (prymat prawa nad bezprawiem). Znajduje to potwierdzenie w orzecznictwie Sądu Najwyższego (IV KR 153/73). Nietrafiony wydaje się więc pomysł zarówno tzw. teorii wyręczenia wg której „odpierający zamach zastępuje organy państwowe w ich funkcji obrony obywateli

¹⁰ Wróbel, Zoll, *Polskie*, s. 344.

¹¹ Ibidem.

¹² Sitarz, (w:) Dukiet-Nagórska, *Prawo*, s. 178.

przed bezprawnymi zamachami na ich dobra czy też dobra społeczne”¹³, jak i socjalistycznego pojmowania obrony koniecznej jako obywatelskiego obowiązku zwalczania bezprawia i przestępczości. W pewnym sensie „wydaje się, że prawo do obrony koniecznej, należy traktować w kategoriach nie obowiązków, czy też „zastępstwa” organów państwa, lecz jednego z podmiotowych praw człowieka”¹⁴. Ponownie potwierdza to orzecznictwo SN (IV KK 409/14). Z racji bycia prawem, a nie prawnym obowiązkiem nic nie stoi na przeszkodzie wg części autorów, aby zaatakowana osoba „nie odpierała bezpośredniego i bezprawnego zamachu na dobro chronione prawem, lecz zachowała się w inny sposób (np. uciekła przed zamachem, lub zdecydowała się poświęcić własne dobra prawne)”¹⁵. Właściwą egzegezą obrony koniecznej wydaje się jednak interpretacja pośrednia pomiędzy kierunkiem liberalno-indywidualistycznym (całkowity brak obowiązku powzięcia zachowań obronnych, zależnych od woli zaatakowanego), a komunitarystycznym (społeczno-prawny obowiązek likwidowania zagrożeń). W tym ujęciu kontratyp ten „nie jest nigdy obowiązkiem zaatakowanego, lecz jedynie usprawiedliwieniem dokonania przez niego czynu zabronionego na szkodę napastnika”¹⁶. Taka wykładnia instytucji pozwala z jednej strony racjonalnie określić kryteria bilansu opłacalności społecznej, a z drugiej „osłabić radykalne ujęcie zasady, że prawo nigdy nie ma cofać się przed bezprawiem”¹⁷. Funkcją omawianego kontratypu jest wobec tego skuteczna i społecznie korzystna (oraz dobrowolna) obrona dóbr prawnych (i jednocześnie prawa) przed bezprawnym i bezpośrednim zamachem innej osoby, lecz „nie może ona też służyć bezpośredniemu i natychmiastowemu karaniu sprawcy czynu bezprawnego (...). Obowiązek działania w obronie zaatakowanego czynem bezprawnym dobra może wynikać z innych źródeł, np. być obowiązkiem służbowym lub obowiązkiem gwaranta”¹⁸.

Zgodnie z art. 25 § 1 k.k. przedmiotem ochrony obrony koniecznej może być jakiegokolwiek dobro chronione prawem (np. życie, mienie). Prawnie

¹³ A. Marek, V. Konarska-Wrzosek, *Prawo karne*, C.H. BECK, Warszawa 2016, s. 169.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ P. Daniluk, (w:) R. Stefański (red.), *Kodeks karny – Komentarz*, C.H. BECK, Warszawa 2017, s. 242.

¹⁶ Wróbel, Zoll, *Polskie*, s. 348–349

¹⁷ Ibidem, s. 349.

¹⁸ Ibidem.

doniosłą zmianą, jaką zastosował k.k. z 1997 r. w strukturze omawianego kontratypu była właśnie unifikacja określenia dobra prawnego. Tym samym doszło do zniesienia w drodze derogacji, socjalistycznie pojmowanego i dychotomicznego podziału wg k.k. z 1969 r. prawnie relewantnych wartości na dobra jednostki i uprzywilejowane dobra społeczne. Oznacza to, że kontratyp ten znajduje zastosowania zarówno w przypadku zamachu na indywidualne jak i zbiorowe dobro prawne. Analogicznie należy to rozważać w przypadku własnych i cudzych dóbr prawnie chronionych (pomoc konieczna). Jednakże trzeba pamiętać, iż „w wypadku pomocy koniecznej nie jest wymagana zgoda osoby, której dobro (np. życie – aut.) zostało zaatakowane, chyba, że chodzi o dobro o względnej wartości społecznej, którym dzierżyciel dobra ma prawo swobodnie dysponować”¹⁹. Należy więc uznać, że kontratypu obrony koniecznej nie stosuje się w przypadku zauważalnej, negatywnej reakcji sprzeciwu dysponenta względnego dobra prawnego, chyba, że jego oświadczenie jest dotknięte wadą (pogląd ten jest popierany np. przez J. Lachowskiego²⁰). W sytuacji braku klarownego komunikatu dysponenta dobra, istnienie zgody na obronę należy domniemywać. Przepisu art. 25 § 1 k.k. w kwestii charakteru dóbr, nie można jednak interpretować w kategoriach absolutnych, jak to robi duża ilość autorów (np. P. Daniluk²¹, A. Grześkowiak²², W. Zontek²³), bowiem np. w przypadku obrony ogólnie rozumianego i szerokiego w swej naturze dobra konstytucyjnego ustroju państwa „wydaje się, że państwo dysponuje odpowiednimi środkami co do ochrony swojego porządku konstytucyjnego i obywatele nie powinni wyręczać w sprawowaniu tej funkcji państwa”²⁴. Można dodatkowo uznać, iż podstawą prawnej ochrony dobra mogą być zarówno przepisy prawa karnego, cywilnego, jak i innej gałęzi prawa. Większość przedstawicieli doktryny prawniczej reprezentowanych np. przez A. Grześkowiak w przypadku okoliczności obrony koniecznej podnoszą jeszcze, iż jest to niewątpliwie kontratyp bezwzględny, który „wyłącza nie tylko bezprawność kryminalną, ale też

¹⁹ Ibidem, s. 355.

²⁰ J. Lachowski, (w:) V. Konarska-Wrzošek (red.), *Kodeks karny – Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 168–169.

²¹ Daniluk, (w:) Stefański, *Kodeks*, 243.

²² A. Grześkowiak, (w:) A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny – Komentarz*, C.H. BECK, Warszawa 2018, s. 223.

²³ W. Zontek, (w:) M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny Część ogólna – Komentarz, art. 1–116*, C.H. BECK, Warszawa 2017, s. 508–509.

²⁴ Wróbel, Zoll, *Polskie*, s. 355.

każdy rodzaj bezprawności, gdyż uchyla w ogóle sprzeczność takiego zachowania z jakąkolwiek normą prawną”²⁵. Na pewno za błędny należy uznać pogląd co poniektórych prawników wg którego obrona konieczna uchyla nie bezprawność, a w istocie bezpośrednio karalność czynu.

W przypadku obrony koniecznej bez wątpienia ważna jest ponadto materia zakresu jej zastosowania w perspektywie charakteru chronionego dobra. Granice podejmowanego zachowania w ramach omawianego kontratypu czy też jego zastosowania mogą się kształtować odmiennie zależnie od sposobu obrony i rodzaju ochranianego dobra (np. w przypadku dóbr osobistych w stosunku do dóbr majątkowych). Tym samym np. W. Zontek²⁶ opowiada się za różną oceną odpowiedzi na zamach z punktu widzenia aksjologii tematu.

Niekiedy instytucja prawna kontratypu obrony koniecznej uznawana jest przez doktrynę prawniczą za prawo człowieka. Pogląd ten zdaje się popierać orzecznictwo SN (III K 153/12) i przepisy Europejskiej Konwencji Praw Człowieka – umowy międzynarodowej z zakresu ochrony praw człowieka zawartej przez państwa członkowskie Rady Europy. Stąd podnosi się, że „przyjmując, że obrona konieczna jest prawem człowieka, uznaje się, że przysługuje ono, gdy występuje bezprawny, rzeczywisty i bezpośredni zamach na dobro prawne, a nie należna jest warunkowo w zależności od możliwości uchylenia niebezpieczeństwa zamachu w inny sposób, niż obrona konieczna”²⁷.

Duże znaczenie z punktu widzenia pojawienia się wspomnianego kontratypu ma klauzula „w obronie koniecznej” z art. 25 k.k. Wystąpienie okoliczności wyłączającej bezprawność czynu i byt przestępstwa, jaką jest obrona konieczna wymaga podjęcia zachowania właśnie „w obronie koniecznej”. Oprócz realizacji celu „zarysowania tolerowanych społecznie granic obrony”²⁸, ową konstrukcję możemy uznać za „zespół warunków aksjologicznych, by odpieranie zamachu przestało nosić ewentualne znamię przestępczego działania”²⁹.

Przechodząc do kwestii przesłanek oraz cech struktury kontratypu obrony koniecznej, znamiona wspomnianej prawnej konstrukcji możemy

²⁵ Grześkowiak, (w:) Grześkowiak, Wiak, *Kodeks*, s. 217.

²⁶ Zontek, (w:) Królikowski, Zawłocki, *Kodeks*, s. 509.

²⁷ Grześkowiak, (w:) Grześkowiak, Wiak, *Kodeks*, s. 217.

²⁸ Zontek, (w:) Królikowski, Zawłocki, *Kodeks*, s. 509.

²⁹ Ibidem.

podzielić wg A. Zolla i W. Wróbla³⁰ na dwie grupy: znamiona określające warunki dopuszczalności podjęcia działań obronnych i znamiona określające same działania obronne. „Do pierwszej grupy można zaliczyć: zamach, bezpośredniość zamachu, bezprawność zamachu, skierowanie zamachu na jakiekolwiek dobro chronione prawem. Drugą grupę tworzą następujące znamiona: odpieranie zamachu, działanie motywowane odparciem zamachu, konieczność obrony”³¹.

W literaturze prawa karnego występują podobne definicje pojęcia zamachu. Wg M. Filara i M. Beventa³² zamachem jest po prostu każdy czyn człowieka skierowany ku temu, by istniejący stan zmienić przez naruszenie dobra prawnego lub stworzenie sytuacji realnie grożącej niebezpieczeństwem takiego naruszenia. Z kolei J. Giezek³³ uważa, że zamach jako element chronologicznie wcześniejszy w stosunku do obrony, można postrzegać w kategoriach podjętego przez człowieka ataku na dobro prawem chronione, sprowadzające niebezpieczeństwo jego naruszenia. L. Gardocki³⁴ charakteryzuje natomiast termin zamach prosto jako działanie lub zaniechanie zagrażające naruszeniem dobra prawnego. Tożsamo definiuje materię Olga Sitarz³⁵. Na koniec można także ująć kompleksową definicję A. Zolla i W. Wróbla³⁶ wg których zamach jest zachowaniem się człowieka godzącym w prawem chronione dobro, stwarzającym zagrożenie jego zniszczenia lub umniejszenia jego wartości w obrocie społecznym. Tak więc wszystkie definicje trzeba uznać za uzupełniające się i poprawne. Oczywiście ciężar i stopień niebezpieczeństwa zamachu będzie zależał od wielu różnych czynników takich jak np. środki użyte podczas zamachu, sposób działania atakującego, nieustępliwość ataku, właściwości osobiste zamachowca, czas i miejsce zamachu, wartość zaatakowanego dobra.

Zamach może przybrać różnorodną formę działania i zaniechania. W przypadku działania może to być zarówno stosowanie przymusu fizycznego (siły fizycznej, działań kinetycznych), jak i słownej, a nawet niewerbalnej agresji (np. wulgaryzmów, obscenicznych gestów, obelży-

³⁰ Wróbel, Zoll, *Polskie*, s. 349.

³¹ Wróbel, Zoll, *Polskie*, s. 350.

³² M. Bevent, M. Filar, (w:) M. Filar (red.), *Kodeks karny – Komentarz*, Warszawa 2016, s. 114.

³³ Giezek, (w:) Bojarski, *Prawo*, s. 166.

³⁴ L. Gardocki, *Prawo karne*, C.H. BECK, Warszawa 2017, s. 118.

³⁵ Sitarz, (w:) Dukiet-Nagórska, *Prawo*, s. 179.

³⁶ Wróbel, Zoll, *Polskie*, s. 350.

wych wyrażen). Z kolei przy zaniechaniu spotykamy się z zamachem, gdy „grozi ono spowodowaniem kryminalnie bezprawnego skutku lub oznacza utrzymanie bezprawnego stanu”³⁷. Orzecznictwo SN zdaje się popierać cały ten pogląd, podając dodatkowo przykład zaniechania w postaci biernego oporu przeciwko opuszczeniu zajmowanego bezprawnie pomieszczenia (IV KKN 48/96). Zamach w postaci zaniechania występuje wtedy, gdy obowiązek może wykonać tylko osoba dopuszczająca się zaniechania. Trzeba przyznać, że „zasadnie jednak podnosi się w doktrynie, że zamach w postaci zaniechania, przeciwko któremu może służyć obrona konieczna, musi polegać na zachowaniu bezprawnym kryminalnie (a zatem z wyłączeniem bezprawia cywilnego – np. w postaci niespłacenia długu)”³⁸. Należy również zaznaczyć, iż zamach musi być postrzegany jako czyn w rozumieniu prawa materialnokarnego. „Oznacza to, że ruchy wykonywane przez człowieka, które nie są ani uświadomione, ani sterowane wolą (np. w trakcie ataku padaczkowego), nie mogą być traktowane jako zamach”³⁹. Nie ma natomiast żadnego znaczenia dla zastosowania kontratypu czy zachowanie bezprawne (zamach) od strony podmiotowej sprawcy (stosunek psychiczny) było popełnione umyślne czy nieumyślne. Zamach nie musi być więc umyślny, czy zawiniony.

Bezprawny atak na dobro prawne może przybrać postać różnych rodzajów czynów przy ich jednoczesnej bytności jako przestępstwa. Taki zamach może być zarówno przestępstwem trwałym, ciągłym, wieloczynowym, jak i jednochwilowym. Przy przestępstwie trwałym zamach występuje od chwili powstania niebezpieczeństwa i istnieje aż do jego końca, więc przez cały ten okres stanu zagrożenia pojawia się możliwość skorzystania z obrony koniecznej. W sytuacji przestępstwa ciągłego oraz wieloczynowego zamach rozciąga się do momentu zakończenia ostatniego zachowania, ale kontratyp nie przysługuje w czasie przerw pomiędzy indywidualnymi zamachami częściowymi, lecz w momentach konkretnych ataków i zagrożeń. Z kolei w razie przestępstwa momentalnego obrona przysługuje, jeżeli „tylko zachodzi wysokie prawdopodobieństwo, że napastnik powtórzy swój czyn w najbliższej chwili”⁴⁰.

³⁷ Bevent, Filar, (w:) Filar, *Kodeks*, s. 114.

³⁸ Mozgawa, (w:) Mozgawa, *Prawo*, s. 261.

³⁹ J. Lachowski, A. Marek, *Prawo karne – Zarys problematyki*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 121.

⁴⁰ Grześkowiak, (w:) Grześkowiak, Wiak, *Kodeks*, s. 223.

Jako dodatkową i jednocześnie obligatoryjną właściwość związaną z istotą czynu godzącego w chronione dobro prawne powinno się wymienić cechę rzeczywistości (obiektywności) zamachu. Nie ulega wątpliwości, że aby mogła zostać użyta obrona, zamach trzeba scharakteryzować jako rzeczywisty. Oznacza to, że musi istnieć obiektywnie rozumiane zagrożenie dla chronionego prawem dobra, a nie zamach urojony. W wypadku braku zamachu, nie można zastosować obrony koniecznej, ponieważ nie ma się przed czym bronić. W sytuacji zamachu urojonego mylne działanie osoby, która jest przekonana, iż przysługuje jej obrona konieczna może być rozważane w kategorii aktualizacji normy usprawiedliwionego błędu wyłączającego winę (art. 29 k.k.). Co oczywiste, działanie w ramach kontratypu musi być intencjonalne. Potwierdza to orzecznictwo sądowe (SA w Krakowie, II AKa 140/06). „Warunkiem działania w obronie koniecznej są świadomość i wola sprawcy, że broni się przed atakiem; jego akcja musi wynikać ze świadomości, iż odpiera zamach, i podyktowana była wolą obrony”⁴¹.

Kolejną cechą struktury kontratypu jest bezpośredniość zamachu. Właściwość ta oznacza, że zachowania obronne mogą zostać podjęte zasadniczo tylko w okresie w którym zamach zagraża niebezpieczeństwem chronionemu dobru. Jednakże należy pamiętać, iż bezpośredni zamach istnieje już w momencie w którym zachowanie napastnika uzasadnia podejrzenie, że niezwłocznie przystąpi on do naruszania, a więc gdy istnieje wysokie prawdopodobieństwo ataku natychmiastowego, a poczynienie dalszych zwłok w odparciu może prowadzić do bezskuteczności obrony. Tym samym zaatakowany nie musi czekać z podjęciem obrony. Pogląd ten jest poparty orzecznictwem SN (II KR 266/78). Zgodnie z poglądami doktryny, „jeżeli możemy przyjąć usiłowanie naruszenia dobra chronionego prawem, to zamach ma na pewno charakter bezpośredni”⁴². Usiłowanie bowiem ma w swojej istocie znamię bezpośredniości. Cechy tej nie będzie miało natomiast przygotowanie do zamachu. Pomimo początkowego sporu w doktrynie uznano ostatecznie, że „nie jest działaniem w obronie koniecznej podjęcie środków przeciwko przyszłemu (potencjalnemu – aut.) zamachowi (np. podłączenie prądu do siatki drucianej ogradzającej dom, do którego ktoś w przyszłości może się włamać), gdyż w tym mo-

⁴¹ Sitarz, (w:) Dukiet-Nagórska, *Prawo*, s. 180.

⁴² Wróbel, Zoll, *Polskie*, s. 351.

mencie nie mamy jeszcze do czynienia z zamachem”⁴³. Tak samo należy traktować, z tego samego powodu sytuację tzw. „permanentnego zagrożenia”⁴⁴. Oczywiście działania te nie muszą posiadać koniecznie cechy nielegalności, ale nie mogą one naruszać pewnego społecznie akceptowanego zakresu. Jednoznacznego rozwiązania sporu w tym względzie nie jest nadal pewna przynajmniej pomniejsza część doktryny prawniczej (np. M. Mozgawa⁴⁵). Z bezpośrednią zamachem mamy również do czynienia wtedy, gdy napastnik swoim zachowaniem dąży do powtórzenia już raz podjętego ataku na dobro, a istnieje wysoki stopień prawdopodobieństwa, iż nastąpi to niezwłocznie, natychmiast lub już za niedługo tj. w najbliższej chwili. Ponownie potwierdza tę konstrukcję SN w swoim wyroku (IV KR 18/85). Należy także dodać, że „naruszenie dobra prawnego i utrzymanie bezprawnego stanu wciąż uzasadnia obronę konieczną np. w sytuacji ucieczki złodzieja ze skradzioną rzeczą, albo w sytuacji pozbawienia kogoś wolności”⁴⁶. Znamień bezpośredniości ma charakter obiektywny i to czy zostało spełnione w danym konkretnym przypadku powinno być ustalane w oparciu o opinię mającego pełną wiedzę, modelowego obserwatora sytuacji.

Zamach uprawniający do zastosowania w odpowiedzi przez broniącego się kontratypu obrony koniecznej musi także charakteryzować się bezprawnością. Do realizacji znamienia bezprawności wystarczy sprzeczność działania sprawcy z jakąkolwiek normą sankcjonowaną występującą w porządku prawnym (nie tylko normą prawa karnego) oraz równoczesny brak wystąpienia kontratypu. Tym samym należy uznać, iż rezultat bezprawności nie musi się wiązać z popełnieniem żadnego przestępstwa, ani nawet wynikać z naruszenia prawnokarnej normy. Obronę konieczną oprócz np. bezprawia kryminalnego uzasadnia także bezprawie cywilne. Bezprawnym atakiem uprawniającym do zastosowania obrony koniecznej będzie więc np. naruszenie posiadania. Kontratyp przysługiwać będzie również wobec działania czynienia ze swojego prawa użytku w sposób sprzeczny z zasadami współżycia społecznego (art. 5 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny). Takie działanie lub zaniechanie nie jest uważane za wykonywanie prawa i nie korzysta z ochrony. Pogląd

⁴³ Giezek, (w:) Bojarski, *Prawo*, s. 167.

⁴⁴ Marek, Konarska-Wrzošek, *Prawo*, s. 171.

⁴⁵ Mozgawa, (w:) Mozgawa, *Prawo*, s. 263–264.

⁴⁶ J. Warylewski, *Prawo karne – część ogólna*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, s. 326.

ten popiera m.in. P. Daniluk⁴⁷. „Bezprawność nie musi także oznaczać odpowiedzialności karnej napastnika, co ma miejsce wówczas, gdy nie można mu przypisać winy ze względu np. na niepoczytalność albo działanie w usprawiedliwionym błędzie”⁴⁸. Pewne natomiast jest, iż nie stanowi bezprawnego zamachu działanie realizowane w ramach kontratypu. Wynika z tego, że „napastnikowi nie przysługuje prawo do obrony koniecznej wobec działań skierowanych przeciwko jego dobru przez broniącego się. Jednak napastnik uzyskuje prawo do obrony koniecznej, gdy dojdzie do przekroczenia granic obrony przez poprzednio zaatakowanego”⁴⁹. Wyłącznie przestępności czynu z innych powodów, niż zaistnienie kontratypu nie usuwa bezprawności. Tak więc znikoma szkodliwość społeczna czynu, czy niemożność przypisania winy napastnikowi nie uchyla cechy bezprawnego zamachu. Dlatego też kontratyp przysługiwać będzie wobec bezprawnego działania ze strony niezdolnego do zawinienia nieletniego, niepoczytalnego, czy osoby działającej w okolicznościach wyłączających winę. Orzecznictwo SN popiera takie rozumienie tej kwestii (II K 422/33). „Zamachem bezprawnym będzie działanie w ramach urojonej obrony koniecznej. Rzekomemu sprawcy zamachu przysługuje prawo do działań obronnych”⁵⁰.

Duży problem stanowi kwestia realizacji obrony koniecznej wobec czynów funkcjonariuszy organów władzy publicznej. Jeżeli funkcjonariusze działają w granicach przyznanych im kompetencji służbowych i uprawnień, a także przestrzegają obligatoryjnych procedur, określonych przepisami prawa to wówczas ich działania nie posiadają cechy bezprawności i należy uznać je za legalne. W tym przypadku obrona konieczna oczywiście nie przysługuje. Natomiast działania podjęte z przekroczeniem kompetencji, bez podstawy prawnej czy z nadużyciem uprawnień, albo z pominięciem obowiązujących procedur trzeba uznać za bezprawne. W takiej sytuacji kontratyp oczywiście przysługuje broniącemu się przed bezprawnym zachowaniem funkcjonariusza. Potwierdza to orzecznictwo SN (Rw 1236/72). Obrona konieczna nie znajduje natomiast zastosowania wobec takiego działania funkcjonariuszy, podjętego w granicach prawnych kompetencji (spełniającego „obowiązek dopełnienia sforma-

⁴⁷ Daniluk, (w:) Stefański, *Kodeks*, s. 243.

⁴⁸ Giezek, (w:) Bojarski, *Prawo*, s. 168.

⁴⁹ Wróbel, Zoll, *Polskie*, s. 352.

⁵⁰ Ibidem, s. 353.

lizowanego standardu”⁵¹), które można by uznać z różnych względów za merytorycznie błędne lub nietrafne, nawet pomimo faktu, iż może stwarzać realne niebezpieczeństwo dla dobra prawnego. W takich przypadkach przekonaniu o swojej racji obywatelowi zamiast kontrraty przysługują przewidziane w prawie, szczególne procedury dochodzenia swoich praw, np. zażalenie, skarga. W przypadku, gdy dochodzi do działania funkcjonariusza formalnie poprawnego, lecz merytorycznie błędnego, które może spowodować nieodwracalne, negatywne skutki dla dóbr prawnych zastosowanie znajduje nie instytucja obrony koniecznej, lecz stanu wyższej konieczności (zwolennikiem tego poglądu jest szczególnie L. Gardocki⁵²). Jednakże nie można zapominać, że „nie będzie zachowaniem legalnym wykorzystanie swoich kompetencji i procedur przez funkcjonariusza dla załatwienia swoich prywatnych spraw”⁵³. Kwestie te znajdują poparcie w orzecznictwie SN (III KRN 144/94).

Kolejne problemy pojawiają się w powiązaniu z istnieniem możliwości powoływania się na obronę konieczną przez uczestników bójki. Charakter bójki polega na tym, że przynajmniej trzy osoby występują zarówno jako napastnicy, jak i broniący się oraz, że każdy z nich działa bezprawnie. Uczestnik bójki nie może korzystać z dobrodziejstwa obrony koniecznej i „dopiero wyraźna rezygnacja z działań agresywnych i przejście wyłącznie na zachowania obronne daje byłemu uczestnikowi bójki możliwość działania w obronie koniecznej”⁵⁴. „Osoba postronna, która nie angażując się po stronie któregośkolwiek z biorących udział w bójkę, a więc nie będąc jej uczestnikiem, stara się zapobiec w jakikolwiek sposób (np. przez rozdzielenie bijących się), działa w obronie koniecznej”⁵⁵. Taką osobę należy nazwać występującym dla ochrony spokoju i porządku publicznego likwidatorem bójki działającym kosztem dóbr uczestników. Z kolei wejście do bójki by pomóc jednemu z uczestników i tym samym powiększenie kręgu walczących nie podlega prawu do obrony koniecznej. Popiera to orzecznictwo SN (IV KR 119/71, IV KK 397/08). Z kolei pobicie zasadniczo różni się od bójki tym, że przynajmniej dwóch napastników atakuje jedną, bądź więcej osób, a napadnięci naturalnie mają prawo do obrony

⁵¹ Zontek, (w:) Królikowski, Zawłocki, *Kodeks*, s. 512.

⁵² Gardocki, *Prawo*, s. 119–120.

⁵³ Wróbel, Zoll, *Polskie*, s. 353.

⁵⁴ Ibidem, s. 354.

⁵⁵ M. Mozgawa, (w:) M. Mozgawa (red.), *Kodeks karny – Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, s. 95.

koniecznej jako osoby broniące się, chyba, że analogicznie do sytuacji bójki mamy do czynienia z jednoczesnym atakiem i obroną.

Skierowanie zamachu na jakiegokolwiek dobro chronione prawem jako cecha kontratypu została już omówiona wcześniej. Natomiast znamiona określające same działania obronne otwiera przymiot odpierania zamachu. Akt obrony powinien polegać właśnie na odpieraniu zamachu, a konkretnie na ataku na dobra napastnika w sposób realizujący znamiona typu czynu zabronionego. Odpieraniem nie będzie więc ani zaniechanie, ani ucieczka przed napastnikiem. Zaatakowanie musi być ponadto wymierzone w dobra napastnika, a nie osoby trzeciej, aby można było mówić o obronie koniecznej. Od strony podmiotowej świadomego sytuacji broniącego się, jego działanie atakujące dobro napastnika musi być umotywowane właśnie odpieraniem (cecha działania motywowanego odparciem zamachu). Nie istnieje więc nieświadoma obrona konieczna w wypadku, gdy nie wiadomo czy dokonywany jest zamach. Trzeba również dodać, że „działania obronne mają być umyślnym zaatakowaniem dobra napastnika, motywowanym odparciem zamachu nie wyklucza, że skutki działań obronnych nie muszą być objęte zamiarem”⁵⁶. Dlatego też nieumyślne spowodowanie skutku może być także objęte obroną konieczną. I tym samym „należy zatem wyraźnie odróżniać nieumyślną obronę konieczną (która zarówno pojęciowo, jak i na gruncie obowiązującego prawa jest wykluczona) od świadomie podjętej obrony koniecznej, która prowadzi do nieumyślnej realizacji znamion czynu zabronionego”⁵⁷. Orzecznictwo SN dodatkowo akcentuje wymóg, aby działania osoby, broniącej się ze świadomością wystąpienia zamachu, podejmowane w ramach obrony koniecznej, były motywowane wolą odparcia zamachu, a nie chęcią zemsty, samosądu, czy chuligaństwa (Rw 1312/72).

Specyficznym problemem kontratypu jest odpieranie zamachu sprovokowanego przez osobę broniącą się. Powszechnie uznano, że „nie jest działaniem w obronie koniecznej wyrządzenie krzywdy napastnikowi w ramach tzw. celowej prowokacji”⁵⁸. Prowokowanie napastnika, by następnie móc pod pozorem obrony zaatakować jego dobra prawne neguje istotę obrony. Tak rozumianą kwestię popiera orzecznictwo sądowe uznając działanie prowokatora za zakamuflowany zamiar zamachu i brak woli

⁵⁶ Wróbel, Zoll, *Polskie*, s. 356.

⁵⁷ Giezek, (w:) Bojarski, *Prawo*, s. 169.

⁵⁸ Gardocki, *Prawo*, s. 121–122.

obrony (II AKa 111/96). Natomiast zwykle, nierozumne spowodowanie ataku nie wyłącza zastosowania kontratywu obrony koniecznej.

Ostatnią cechą struktury kontratywu obrony jest właściwość, którą można sformułować jako konieczność obrony. Wg L. Gardockiego⁵⁹ obrona musi być konieczna w sensie technicznym, tzn. broniący się może używać tylko sposobów i środków koniecznych do odparcia zamachu. Z kolei wg J. Lachowskiego⁶⁰ ma być ona niezbędnym środkiem do odparcia zamachu i tylko w takiej sytuacji dopuszczalne jest naruszenie dóbr napastnika. „Ingerencja w dobro napastnika musi być jedynym środkiem, aby skutecznie odeprzeć zamach”⁶¹. Jednak wg A. Zolla, W. Wróbla⁶² interpretacja pojęcia konieczności obrony wymaga rozstrzygnięcia o posiadanej przez instytucję cesze samoistności, bądź subsydiarności. „Samoistny charakter oznaczałby uznanie, że usprawiedliwienie działań obronnych leży już w samym podjęciu przez napastnika zamachu bezpośredniego i bezprawnego na jakiegokolwiek dobro chronione prawem”⁶³. Samoistna obrona wyrażająca się na ogół w poświęceniu dobra napastnika jest usprawiedliwiona także wtedy, gdy istniała możliwość uniknięcia zamachu np. ucieczka. Zaatakowany ma prawo odeprzeć zamach, pomimo istnienia alternatywnych rozwiązań. Natomiast cecha subsydiarności wyjaśniałaby „konieczność obrony jako brak realnej możliwości ochrony zaatakowanego bezpośrednim i bezprawnym zamachem dobra prawnego, jak tylko przez poświęcenie dobra napastnika”⁶⁴. Stanowisko subsydiarne akcentuje poświęcenie dobra atakującego jako ostateczne wyjście z sytuacji, przedkładając ewentualnie najpierw sposoby uniknięcia zamachu. Orzecznictwo sądowe (V KKN 266/00) i doktryna prawnicza (np. Olga Sitarz⁶⁵) opowiadają się w przeważającej większości za samoistnym charakterem obrony koniecznej.

Jednakże zgodnie z ratyfikowaną przez Polskę Europejską Konwencją o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (art. 2 ust. 2 EKPC) samoistność obrony koniecznej doznaje ograniczenia tj. bezwzględnie koniecznego użycia siły w obronie. W przypadku, gdy działanie obronne

⁵⁹ Ibidem, s. 120.

⁶⁰ Lachowski, (w:) Konarska-Wrzesek, *Kodeks*, s. 169.

⁶¹ Ibidem.

⁶² Wróbel, Zoll, *Polskie*, s. 356.

⁶³ Ibidem.

⁶⁴ Ibidem.

⁶⁵ Sitarz, (w:) Dukiet-Nagórska, *Prawo*, s. 181.

polega na umyślnym pozbawieniu życia człowieka pozostaje ono objęte ramami tego kontratypu, a przez to zachowuje swoją legalność tylko wtedy, gdy było bezwzględnie konieczne tj. „kiedy nie była racjonalnie możliwa obrona przed bezprawną przemocą w innym sposób”⁶⁶. Tym samym wydaje się, że poprawnym poglądem na temat charakteru obrony koniecznej jest określeniem jej pośrednim mianem względnie samoistnej (względnie subsydiarnej). Względna subsydiarność wskazuje na to, iż zaatakowany ma prawo bronić swojej wolności od przymusu, jeżeli rażąco nie narusza proporcji między dobrem bronionym, a poświęconym. Oczywiście względna subsydiarność nie oznacza, że należy zawsze skorzystać z alternatywnych rozwiązań np. w postaci ucieczki jeśli są one tylko możliwe. Każda możliwość uniknięcia zamachu powinna być oceniana z punktu widzenia współmierności kolidujących dóbr prawnych i wymogu umiarkowanej obrony. Podjęcie działania powinno z jednej strony zapewnić odparcie zamachu, a z drugiej strony wyrządzić jak najmniejsze uszkodzenia dobra atakującego. Wymóg ten nie może jednak utrudniać skutecznej realizacji obrony koniecznej i uzyskania przewagi w odparciu ataku. W ocenie sposobu obrony należy brać pod uwagę: „proporcję sił napastnika i stosującego obronę, narzędzia użyte w zamachu i działaniach obronnych, oraz jakimi narzędziami broniący mógł realnie dysponować, a także upór napastnika”⁶⁷. Względna subsydiarność niestety niejako rozmywa idee granic obrony koniecznej (pogląd ten prezentuje m. in. J. Giezek⁶⁸). „Wymaganie, by sposób obrony był współmierny do niebezpieczeństwa zamachu nie oznacza, że między dobrem zaatakowanym przez napastnika, a dobrem naruszonym w wyniku stosowania obrony nie może zachodzić dysproporcja”⁶⁹. Po prostu należy uznać, iż warunkiem kontratypu jest brak rażącej dysproporcji między wartością dobra zaatakowanego, a dobra napastnika (II AKa 3/10). Jednakże wydaje się, że i tak pojęcie niewspółmierności obrony należy interpretować możliwie wąsko, by nie doszło do zbytowego ograniczenia stosowania kontratypu.

Przekroczenie granic obrony koniecznej sprawia, że działanie obronne staje się bezprawne, a realizując znamiona czynu zabronionego także karalne. Owo przekroczenie powinno być też zawinione, a sprawca po-

⁶⁶ Ibidem.

⁶⁷ Wróbel, Zoll, *Polskie*, s. 358.

⁶⁸ Giezek, (w:) Bojarski, *Prawo*, s. 171.

⁶⁹ Gardocki, *Prawo*, s. 120.

winien mieć świadomość i wolę, że stosuje obronę niewspółmierną do niebezpieczeństwa zamachu (IV KKN 635/97). „Wina osoby przekraczającej granice obrony koniecznej jest jednak mniejsza od winy osoby, która analogiczny czyn popełnia bez związku z obroną”⁷⁰. Do przekroczenia granic kontratypu konieczne jest wystąpienie sytuacji uzasadniających obronę konieczną. Działania przedwczesne, które znacznie wyprzedzają domniemany, niepewny atak, który nie został nawet wstępnie zainicjowany, nie mogą zostać uznane jako obrona konieczna, czy przekroczenie jej granic. Obrona może zostać również zastosowana przez przeszłego napastnika w razie działania przekraczającego granicę tej okoliczności. „Znamieniem koniecznym dla przyjęcia przekroczenia granic obrony koniecznej jest motywacja działania nakierowana na odparcie zamachu. Nie ma nieświadomej obrony koniecznej i nie może być przekroczenia jej granic bez znamienia podmiotowego”⁷¹. Przekroczenie granic obrony koniecznej może przybrać formę: ekscesu intensywnego albo ekscesu ekstensywnego. Pierwszy można scharakteryzować jako naruszenie wymogu konieczności obrony i zastosowanie sposobu obrony niekoniecznego dla odparcia zamachu, lub wystąpienie rażącej dysproporcji dóbr. Inaczej mówiąc w owym ekscesie sposób działań obronnych jest nieodpowiedni do stopnia niebezpieczeństwa ataku, ze względu na sposób działania realizatora zamachu albo ze względu na małą wartość zagrożonego dobra w porównaniu ze znaczną wartością dobra atakującego. Eksces ekstensywny jako spóźnione działanie obronne to natomiast naruszenie związku czasowego pomiędzy zamachem, a jego odpieraniem, co przejawia się w przedłużeniu ataku na dobro napastnika, gdy on sam zrezygnował z zamachu, lub zamach już ustał.

Stopień szkodliwości społecznej przekroczenia granic obrony musi być ustalany z pozycji bilansu opłacalności społecznej przy uwzględnieniu ewentualnych anormalnych sytuacji motywacyjnych. Ustawodawca przewidział nawet w przypadku przekroczenia granic możliwość nadzwyczajnego złagodzenia kary przez sąd, a nawet odstąpienia od jej wymierzania (art. 25 § 2 k.k.). Natomiast art. 25 § 3 k.k. przewiduje odstąpienie obligatoryjne od wymierzenia kary w przypadku wystąpienia okoliczności wyłączającej winę, w postaci wzburzenia usprawiedliwionego okolicznościami zamachu albo strachu.

⁷⁰ Ibidem, s. 123.

⁷¹ Wróbel, Zoll, *Polskie*, s. 359.

Dodanie paragrafu 2a do art. 25 k.k. w kontekście obrony koniecznej wydaje się niepotrzebne. Wprowadzenie nowej regulacji może skutkować rozmyciem się zasad obrony koniecznej i powstawaniu wątpliwości interpretacyjnych. Dodanie zapisu, iż „nie podlega karze, kto przekracza granice obrony koniecznej, odpierając zamach polegający na wdarciu się do mieszkania, lokalu, domu albo na przylegający do nich ogrodzony teren lub odpierając zamach poprzedzony wdarciem się do tych miejsc, chyba, że przekroczenie granic obrony koniecznej było rażące”, wpływa wyłącznie na zmianę granic karalności, a nie bezprawności. W tym sensie pojmowanie omawianej regulacji jako rozszerzenia granic obrony koniecznej jest błędne. Wymogi w nowym przepisie np. co do proporcjonalności środków obrony się nie zmieniają. Tym samym przekroczenie granic obrony koniecznej jest i nadal będzie bezprawne, a przepis stanowi jedynie wskazówkę dla sądu, kiedy może on ograniczyć karalność. Ustawodawcy niewątpliwie chodziło o wzmocnienie ochrony miru domowego, mimo, że efekt przepisu jest wymierny. Niektórzy przedstawiciele doktryny prawniczej (np. Mikołaj Małecki⁷²) wskazują na niesprawiedliwie premiowanie sytuacji odpierania zamachu w obronie miru domowego, podczas gdy w świecie zewnętrznym występują kwestie, które wymagałyby względniejszego traktowania, a przepisy na to nie zezwalają.

Obrona konieczna jest niewątpliwie potrzebną społecznie instytucją prawną, której sprzyja aktualne orzecznictwo sądowe i praktyka organów procesowych. Wydaje się, iż *de lege lata* kształt obrony koniecznej jest zadowalający. Jest ona racjonalnie oparta na względnej subsydiarności, nie wybierając żadnej radykalnej postawy krańcowej. Oczywiście w rozumieniu tej instytucji pojawią się czasowo wątpliwości interpretacyjne związane z wykładnią przepisów, ale są one sprawnie rozwiązywane przez sądy i doktrynę. Obrona konieczna jest niewątpliwie prawem podmiotowym człowieka i jej prawidłowe funkcjonowanie w demokratycznym państwie prawa jest niezbędne. Obecne ukształtowanie obrony należy uznać za pozytywne z wyjątkiem wątpliwej regulacji paragrafu 2a. Postulaty *de lege ferenda* powinny się skoncentrować natomiast na ugruntowaniu obecnych regulacji i rozwiązaniu istniejących jeszcze sporów doktrynalnych. Politycy kierujący się populizmem w celu osiągnięcia korzyści politycznych

⁷² M. Małecki, *Obrona konieczna po nowemu. Przeczytaj, zanim strzelisz*, „Dziennik Gazeta Prawna”, 18.01.2018, <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/1098528,obrona-konieczna-po-nowemu.html> (dostęp – 10.12.2018).

doprowadzają niestety stopniowo do swoistej deregulacji polskich przepisów karnych. Ustawodawca zdaje się nie dbać o postulat stałości i pewności prawa. Przepisy są tym samym zmieniane zbyt często, a nietrafione regulacje opornie derogowane. Z niepokojem należy patrzeć na dalszy kształt instytucji prawnej obrony koniecznej w przyszłości.

BIBLIOGRAFIA

1. Bevent M., Filar M. (w:) Filar M. (red.), *Kodeks karny – Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
2. Bojarski T. (red.), *Kodeks karny – Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
3. Cieślak W., Romańczuk-Grącka M. (red.), *Między stabilnością, a zmiennością prawa karnego – dylematy ustawodawcy*, Pracownia Wydawnicza EISet, Olsztyn 2017.
4. Daniluk P., (w:) Stefański R. (red.), *Kodeks karny – Komentarz*, C.H. BECK, Warszawa 2017.
5. Filipkowski W., Guzik-Makaruk E., Laskowska K., Zatyka E., *Przewodnik po prawie karnym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
6. Gardocki L., *Prawo karne*, C.H. BECK, Warszawa 2017.
7. Giezek J., (w:) Bojarski M. (red.), *Prawo karne materialne – Część ogólna i szczególna*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
8. Grześkowiak A., (w:) Grześkowiak A., Wiak K. (red.), *Kodeks karny – Komentarz*, C.H. BECK, Warszawa 2018.
9. Kania A., *Instytucje części ogólnej prawa karnego materialnego w świetle poglądów orzecznictwa*, Uniwersytet Zielonogórski, Zielona Góra 2018.
10. Królikowski M., Zawłocki R., *Prawo karne*, C.H. BECK, Warszawa 2018.
11. Lachowski J., Marek A., *Prawo karne – Zarys problematyki*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018.
12. Lachowski J., (w:) Konarska-Wrzošek V. (red.), *Kodeks karny – Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018.
13. Małecki M., *Obrona konieczna po nowemu. Przeczytaj, zanim strzelisz*, „Dziennik Gazeta Prawna”, 18.01.2018, <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/1098528,obrona-konieczna-po-nowemu.html> (dostęp – 10.12.2018).
14. Marek A., Konarska-Wrzošek V., *Prawo karne*, C.H. BECK, Warszawa 2016.
15. Mozgawa M., (w:) Mozgawa M. (red.), *Kodeks karny – Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
16. Mozgawa M. (red.), *Prawo karne materialne – Część ogólna*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
17. Sitarz O., (w:) Dukiet-Nagórska T. (red.), *Prawo karne – część ogólna, szczególna, wojskowa*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018.
18. Warylewski J., *Prawo karne – część ogólna*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
19. Wróbel W., Zoll A., *Polskie prawo karne – część ogólna*, Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, Kraków 2014.
20. Zontek WW, (w:) Królikowski M., Zawłocki R. (red.), *Kodeks karny Część ogólna – Komentarz, art. 1–116*, C.H. BECK, Warszawa 2017.

STRESZCZENIE

Wojciech CHRZĄŚCIK

INSTYTUCJA PRAWNA OBRONY KONIECZNEJ W ŚWIETLE PRZEPISÓW K.K. Z 1997 R., ORZECZNICTWA I PRAKTYKI – PRÓBA OCENY

Według kodeksu karnego z 1997 r. naruszenie normy sankcjonowanej przez potencjalnego sprawcę może okazać się usprawiedliwione, jeśli wystąpi okoliczność wyłączająca bezprawność owego naruszenia, zwana kontratypem. Wśród takich okoliczności wyłączających odpowiedzialność karną możemy odnaleźć kontratyp obrony koniecznej.

Ogólnym umotywowaniem legalności obrony koniecznej jest stwierdzenie, iż ma ona na celu nie tylko ochronę dobra prawnego bezprawnie i bezpośrednio zaatakowanego, ale również kształtowanie zasady, że prawo nie powinno ustępować przed bezprawiem. Prawo do obrony przysługuje jednak tylko wobec zamachu rzeczywistego, bezpośredniego i bezprawnego. Obrona musi się również charakteryzować odpieraniem zamachu, motywacją odparcia zamachu (świadomością broniącego się, że odpiera on bezprawny zamach i zamiarem jego odparcia) i koniecznością obrony o cesze względnej samoistności. Przekroczenie granic obrony koniecznej stanowi oczywiście czyn bezprawny i karalny. Obrona konieczna jest niewątpliwie potrzebną społecznie i pozytywną instytucją prawną, której sprzyja aktualne orzecznictwo sądowe.

Wydaje się, iż *de lege lata* kształt obrony koniecznej jest zadowalający, pomimo faktu, że nowy przepis § 2a jest prawdopodobnie błędnie skonstruowany i rozmywający stosowanie owej instytucji. Postulaty *de lege ferenda* powinny się natomiast skoncentrować na ugruntowaniu obecnych regulacji.

SUMMARY

Wojciech CHRZAŚCIK

THE LEGAL INSTITUTION OF SELF- DEFENCE BASED ON THE REGULATIONS OF THE PENAL CODE OF 1977, COURT JURISDICTION AND LEGAL PRACTISE – ASSESSMENT

According to the Penal Code of 1977, violation of legal norm by a potential perpetrator might be justified if unlawfulness of the illegal act can be cancelled by a circumstance called countertype. Among these special circumstances we can find the legal institution of self-defence.

The essential motivation of legality of self-defence is not only the protection of the legal goods unlawfully and directly attacked, but also the development of the principle that the law should be always respected in every situation. Obviously the right to using the self-defence is only available against the attack which is real, direct and unlawful. Self-defence is connected with the repelling of the attack, the defender's awareness of this repelling and the relatively independent necessity of the defence too. The exceeding of the borders of self-defence is naturally unlawfull and punishable excess. Undoubtedly the legal institution of self-defence is socially profitable and supported by contemporary court jurisdiction.

It seems that the present shape of self-defence is satisfactory despite the fact that probably the new regulation of paragraph 2a is wrongly

constructed and it will be confused in using this institution. However polish criminal law should be focused on establishing current regulations connected with legal self-defence.

NOTA O AUTORZE

Wojciech Chrzęścik jest studentem kierunku prawniczego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, specjalizującym się w polskim prawie karnym, prawie wojskowym oraz konfliktów zbrojnych, członek Koła Naukowego Prawa Karnego TBSP UJ.

ABOUT THE AUTHOR

Wojciech Chrzęścik – student of law at the Faculty of Law and Administration of the Jagiellonian University in Krakow, specializing Polish criminal law, military law and conflicts armed. Member of the Criminal Law Scientific Society of TBSP UJ.

Alicja DELESTOWICZ
(ORCID: brak)
Uniwersytet Łódzki

INSTYTUCJA KARY ŁĄCZNEJ – OGÓLNE ZAŁOŻENIA I PRAKTYCZNE ASPEKTY REGULACJI

ISTOTA I PRZESŁANKI ORZEKANIA KARY ŁĄCZNEJ

Kara łączna w praktyce prawa karnego jest jedną z ważniejszych instytucji regulujących odbywanie wymierzonych kar przez skazanego. Wprowadzona do polskiego kodeksu karnego już w 1932 r., ma na celu uregulowanie tzw. realnego zbiegu przestępstw, to jest zbiegu co najmniej dwóch przestępstw, za które orzeczono kary będące karami tego samego rodzaju albo innymi podlegającymi łączeniu i za które to kary wymierzana jest jedna kara łączna, zastępująca kary uprzednio orzeczone¹. Do momentu nowelizacji z 20 lutego 2015 r. realny zbieg przestępstw oznaczał popełnienie przez sprawcę co najmniej dwóch przestępstw aż do momentu wydania pierwszego wyroku co do któregośkolwiek z nich, choćby był to wyrok nieprawomocny. Z tego wymogu, to jest kierowania się dyrektywą pierwszego wyroku, ustawodawca zrezygnował w obecnym brzmieniu przepisu, co w uzasadnieniu projektu nowelizacji motywowane było uproszczeniem przesłanek materialnoprawnych przy wymierzaniu wyro-

¹ S. Żółtek, *Komentarz do art. 85 KK*, (w:) M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny, Część ogólna. Tom II. Komentarz Art. 32–116*, Warszawa, 2015, s. 487.

ku². Spowodowało to objęcie przepisem kary łącznej również tych przestępstw popełnionych przez tego samego sprawcę, wobec których zapadły już wyroki skazujące. Choć zrezygnowano z granicy czasowej wyznaczonej przez zapadnięcie pierwszego wyroku wobec któregośkolwiek z przestępstw, zostały jednak wprowadzone kolejne, inne kryteria wymierzania kary łącznej, zawarte w art. 85 § 2–4 Kodeksu Karnego³ (dalej: k.k.).

Orzeczenie kary łącznej jest obligatoryjne, co bezpośrednio wynika ze sformułowania „sąd orzeka karę łączną”. Jediną sytuacją, w której nie dochodzi do zastosowania kary łącznej, jest wystąpienie przesłanek negatywnych określonych w art. 85 § 3 i 4 k.k. Sąd ponadto nie może swobodnie wybierać kar podlegających łączeniu ani pomijać części z nich⁴. Obowiązek ten doprecyzował Sąd Najwyższy w wyroku z 26 listopada 2008 r., IV KK 209/08, stwierdzając że: „sąd wydając wyrok łączny ma obowiązek zbadania pod kątem warunków do orzeczenia kary łącznej, nie tylko prawomocnych wyroków zgłoszonych we wniosku, ale wszystkich wyroków w odniesieniu do osoby prawomocnie skazanej i w przypadku, gdy zachodzą warunki do orzeczenia kary łącznej, sąd jest zobowiązany do jej orzeczenia, bez względu na wniosek stron. Wydanie wyroku łącznego, w razie istnienia do tego warunków, jest obowiązkiem sądu.”

Jeżeli chodzi o przesłanki pozytywne, tutaj nastąpiło ograniczenie zakresu kar mogących stanowić podstawę wymierzenia kary łącznej, poprzez określenie ich jako kar „wymierzonych i podlegających wykonaniu”. W doktrynie pojawił się pogląd, że w obecnym stanie prawnym nie jest możliwe objęcie węzłem kary łącznej kary wykonanej w całości bądź niepodlegającej wykonaniu z innych powodów, przykładowo z powodu zastosowania aktu łaski czy też przedawnienia wykonania kary⁵. Tak ogólna charakteryzacja została potwierdzona przez Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 4 lipca 2018 r., sygn. akt K 16/16, który orzekł, że przez „kary podlegające wykonaniu” należy rozumieć takie kary, których wykonanie przestało być możliwe na skutek np. darowania kary czy przedawnienia jej wykonania. W związku z takim ukształ-

² Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Druk Nr 2393, s. 18.

³ Dz.U. z 2018 r. poz. 1600.

⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z 6 kwietnia 2006 r., IV KK 5/06.

⁵ Por. P. Kardas, *Kara łączna i ciąg przestępstw*, (w:) W. Wróbel (red.) *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, Kraków, 2015 r., s. 456.

towaniem podstaw wymiaru kary łącznej, zasadne było uchylenie art. 92 k.k., *a contrario* pozwalającego łączenie węzłem kary łącznej kary wykonanej wcześniej w całości albo w części.

W przytaczanym wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 4 lipca 2018 r., Trybunał opowiedział się również za uznaniem również kary z warunkowym zawieszeniem jej wykonania jako „kary podlegającej wykonaniu”. W uzasadnieniu wyroku czytamy, że za taką „należy rozumieć, że żadna z tych kar nie została w całości wykonana ani też ich wykonanie nie stało się niemożliwe na skutek takich okoliczności, jak darowanie kary, uznanie kary za wykonaną czy przedawnienie wykonania kary; w świetle art. 89 i art. 89a k.k. karą „podlegającą wykonaniu” jest także kara z warunkowym zawieszeniem jej wykonania (nie chodzi tu więc o „wykonalność wyroku” w rozumieniu art. 9 § 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, Dz.U. z 2018 r. poz. 652, ze zm.)”. Warto wspomnieć, że dotychczas w orzecznictwie Sądu Najwyższego opowiadano się zarówno za przyznaniem karze z warunkowym zawieszeniem jej wykonania statusu kary podlegającej wykonaniu⁶, jak i nieprzyznawanie jej takiego statusu, z zastrzeżeniem, że kara z warunkowym zawieszeniem jej wykonania może jednak wchodzić w skład kary łącznej, o ile tylko nie wystąpią przesłanki negatywne do jej włączenia, np. przedawnienie jej wykonania, akt łaski czy amnestia⁷.

Powyższe rozważania wskazują, że karę łączną zastosuje się tak w przypadku, gdy karami podlegającymi łączeniu będą wyłącznie kary bez warunkowego zawieszenia ich wykonania, wyłącznie kary z warunkowym zawieszeniem ich wykonania oraz gdy równocześnie wystąpią oba rodzaje kar⁸. Warto dodać, że chwilą, w której kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania przestaje być zaliczana w ramy kary łącznej będzie dopiero okres próby oraz dalszych 6 miesięcy od zakończenia tego okresu, o czym mówi art. 75 § 4 k.k.

Przechodząc do przesłanek negatywnych, zgodnie z art. 85 § 3 k.k., podstawą orzeczenia kary łącznej nie może być kara wymierzona za przestępstwo popełnione po rozpoczęciu a przed zakończeniem wykonywania kary lub kary łącznej podlegającej łączeniu z karą wykonywaną w chwili

⁶ Postanowienie SN z 16 lutego 2017 r., II KK 347/16.

⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z 21 marca 2017 r., sygn. III KK 72/1.

⁸ Ł. Pohl, *Komentarz do artykułu. 85 k.k.*, (w:) R. A. Stefański (red.), *Kodeks Karny. Komentarz*, Warszawa, 2017, s. 589, Nb 14.

popelnienia tego przestępstwa. Celem wprowadzenia tego wyjątku było dążenie ustawodawcy do zapobiegania sytuacjom, gdy skazany na karę pozbawienia wolności w wymiarze bliskim jej ustawowego maksimum popelniałby przestępstwo nawet o znacznej szkodliwości społecznej czynu, a mimo to, ze względu na niemożność przekroczenia górnej granicy rodzajowej kary, kary za nowo popelnione przestępstwo wpływałyby wcale bądź w bardzo nikłej mierze na rozmiar pozostałej do odbycia kary. Zakreślenie przez ustawodawcę granic czasowych dla wyłączenia możliwości zastosowania kary łącznej, to jest od rozpoczęcia do zakończenia wykonywania kary, bez wprowadzania dalszych szczegółów wskazuje, że nie jest prawnie relewantne czy w czasie jej wykonywania fizycznie przerwano jej wykonywanie, przykładowo udzielając zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru, ale, ważne dla zastosowania kary łącznej jest to, by do ostatecznego zakończenia wykonywania danej kary *in concreto* jeszcze nie doszło⁹. Z kolei przepis art. 85 § 4 k.k. zakazuje obejmowania karą łączną kar orzeczonych wyrokami, o których mowa w art. 114a k.k. Będą to orzeczenia sądów państw, które nie są członkami Unii Europejskiej – omówienie tej kwestii zostanie poruszone w dalszej części artykułu.

TRYB ORZEKANIA ORAZ SZCZEGÓŁOWE DYREKTYWY WYMIARU KARY ŁĄCZNEJ

Dla porządku należy wspomnieć, że zgodnie z treścią art. 568a Kodeksu postępowania karnego¹⁰ (dalej: k.p.k.) kara łączna orzekana jest w procesie w dwóch trybach. Pierwszy z nich, to tryb wyroku skazującego, w którym następuje łączenie kar orzeczonych za przestępstwa wymierzone w jednym, konkretnym postępowaniu. Tutaj orzeczenie kary łącznej staje się częścią wyroku skazującego. W pozostałych przypadkach kara łączna orzekana jest wyrokiem łącznym. Łączeniu podlegają kara bądź kary łączne orzeczone w poprzednich prawomocnych wyrokach i kara (kara łączna) orzeczona w kolejnym procesie. Dla sytuacji skazanego irrelewantne jest w jakim trybie nastąpi zastosowanie kary łącznej, sąd bowiem w obu przypadkach zobligowany jest do kierowania się tymi samymi dyrektywami i zasadami jej wymierzania. Jedyną różnicą jest właściwość sądu do orzekania kary łącznej – w przypadku wyroku

⁹ S. Żółtek, *Komentarz...*, (w:) *Kodeks karny...*, s. 487.

¹⁰ Dz.U. 1997 nr 89 poz. 555.

skazującego, naturalnym biegiem rzeczy karę łączną stosuje sąd rozpoznający daną sprawę, zaś w przypadku wyroku łącznego do wymierzenia kary łącznej właściwy będzie sąd, który wydał ostatni wyrok skazujący lub łączny w pierwszej instancji, chyba że nastąpi w sytuacji w której w pierwszej instancji orzekały sądy różnego rzędu – wtedy właściwym będzie sąd rzędu wyższego bądź w sytuacji, gdy nastąpił zbieg sądów powszechnego i szczególnego – wtedy właściwym będzie sąd, który wymierzył karę surowszą¹¹.

Przechodząc do szczegółowych dyrektywy wymiaru kary łącznej, te zawarte są w art. 86 k.k. Zgodnie z tym artykułem dolna granica kary łącznej nie może być niższa niż najwyższa z wymierzonych kar jednostkowych, zaś górna granica kumulowanej kary łącznej nie może przekroczyć sumy kar orzeczonych za zbiegające się przestępstwa (tak na przykład w wyroku Sądu Najwyższego z 18 października 2000 r., IV KKN 231/00). Tym samym ustawodawca przewidział system mieszany, opierający się na dwóch zasadach: absorpcji oraz kumulacji redukcyjnej, przy czym ta pierwsza polega na pochłonięciu kary łagodniejszej przez karę surowszą, natomiast druga polega na zsumowaniu kar orzeczonych za poszczególne przestępstwa, przy nieprzekraczaniu ustawowo wyznaczonych granic. Sąd więc, w przypadku kary łącznej wymierzanej wyrokiem skazującym, działa dwuetapowo – w pierwszej kolejności wymierza kary jednostkowe za poszczególne przestępstwa, za które następnie, w granicach orzeczonych kar zgodnie z art. 86 k.k., orzeka karę łączną¹².

Sąd nie może więc, zgodnie z art. 86 § 1 k.k., przy orzekaniu kary łącznej przekroczyć granicy 810 stawek dziennych grzywny, 2 lat ograniczenia wolności oraz 20 lat pozbawienia wolności, przy czym § 1a tego przepisu w pewnych sytuacjach, o których wspomnę jeszcze w dalszej części wywodu, przewiduje wymierzenie kary 25 lat pozbawienia wolności. Jeżeli natomiast wymierzona zostaje kara łączna grzywny, zgodnie z artykułem 86 § 2–2b k.k., sąd określa ponownie wymiar stawki dziennej grzywny, przy czym nie może przekroczyć najwyższej ustalonej poprzednio stawki, a w przypadku, gdy chociaż jedna z kar grzywny określona jest kwotowo, karę łączną grzywny analogicznie określa się kwotowo. Ponadto w przypadku, gdy łączoną grzywnę orzeczono na podstawie przepisu przewidu-

¹¹ S. Żółtek, *Komentarz...*, str. 1111–1112, Nb 36–37.

¹² Ł. Pohl, *Komentarz...*, s. 592, Nb 3.

jącego zagrożenie wyższą karą grzywny niż ta przewidziana w przepisie art. 33 § 1 k.k., wówczas sąd orzeknie karę grzywny od najwyższej łączonej jednostkowej kary grzywny do 4500 stawek dziennych grzywny, chyba że najwyższa łączona kara grzywny przewyższa ten wymiar – wtedy do wymiaru tej grzywny.

Wreszcie art. 86 § 3 k.k. przewiduje, że w przypadku orzeczenia kary łącznej ograniczenia wolności, sąd określa na nowo obowiązki lub wymiar potrącenia wynagrodzenia za pracę (art. 34 § 1a k.k.), a przy tym może orzec inne obowiązki (na podst. art. 72 § 1 pkt 2–7a k.k.) oraz świadczenie pieniężne (na podst. art. 39 pkt. 7 k.k.).¹³

Należy podkreślić, że przy wymiarze kary łącznej nie powinno uwzględniać się tych okoliczności, które zostały wzięte pod uwagę przy wymiarze kar jednostkowych. Przy wymierzaniu kar jednostkowych bowiem należy choćby brać pod uwagę stopień społecznej szkodliwości czynu czy stopień zawinienia sprawcy, natomiast przy karze łącznej to prewencja indywidualna wysuwa się na pierwszy plan. Dlatego też, z racji tego, że wymierzanie kary łącznej następuje w dwóch etapach, sąd winien kierować się różnymi względami w trakcie każdego z nich¹⁴.

KARA ŁĄCZNA A ORZECZENIA SĄDÓW PAŃSTW NIENALEŻĄCYCH DO UNII EUROPEJSKIEJ

Jak już zostało wspomniane, ustawa z 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, zmieniła również brzmienie art. 114a k.k., do którego odsyła art. 85 § 4 k.k., wprowadzając definicję wyroku skazującego. Zgodnie z § 1 tego przepisu: „(w)yrokiem skazującym jest również prawomocne orzeczenie skazujące za popełnienie przestępstwa wydane przez sąd właściwy w sprawach karnych w państwie członkowskim Unii Europejskiej, chyba że według ustawy karnej polskiej czyn nie stanowi przestępstwa, sprawca nie podlega karze albo orzeczono karę nieznaną ustawie”. Zmiana art. 114a k.k. była spowodowana koniecznością transpozycji Decyzji Ramowej nr 2008/675/WSiSW¹⁵ (dalej: Decyzja Ramowa) do polskiego porządku prawnego, co zostało dokonane przez ustawodawcę poprzez uchwalenie

¹³ Ł. Pohl, *Komentarz...*, s. 592.

¹⁴ Por. M. Szewczyk, *Kara ograniczenia wolności*, (w:) M. Melezini (red.), *Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, t. 6, Warszawa 2010, s. 85–86.

¹⁵ Dz.U. UE.L.2008.220.32.

nie ustawy nowelizacyjnej z 20 stycznia 2011 r.¹⁶ Motywem stojącym za podjęciem Decyzji Ramowej było dążenie do realizacji zasady wzajemnego uznawania orzeczeń sądowych. Decyzja Ramowa zrównuje w skutkach prawnych wyroki skazujące państw członkowskich w „zakresie, w jakim zgodnie z prawem krajowym uwzględniane są uprzednie krajowe wyroki skazujące”, ze skutkami wywoływanymi przez krajowe wyroki skazujące (art. 3 ust. 1 Decyzji Ramowej). Wskazuje się, że niedopuszczalne jest objęcie karą łączną każdego prawomocnego orzeczenia skazującego za popełnienie przestępstwa, nie zaś tylko wyroków skazujących, co wydaje się korespondować z celami Decyzji Ramowej¹⁷. Zasada ta nie jest jednak w pełni realizowana i polega na obowiązku uwzględnienia faktu skazania w państwie członkowskim i nadania mu, co objęte jest pewnymi wyłączeniami, skutków równoważnych z wyrokiem, który zapadłby w państwie uwzględniającym to skazanie¹⁸. Wyrok orzeczony w innym państwie członkowskim zostanie więc wzięty pod uwagę przykładowo przy ustaleniu sposobu życia sprawcy przed popełnieniem przestępstwa (art. 53 § 2 k.k.), ustaleniu recydywy (art. 64 § 1 i 2 k.k.) czy warunkowym umorzeniu postępowania karnego (art. 66 k.k.). Nie można też nie zauważyć pewnej różnicy pomiędzy art. 85 § 4 k.k., który zastępuje uchylony art. 92 k.k. Ten ostatni bowiem odnosił się do orzeczeń skazujących innych państw członkowskich, podczas gdy obecny przepis odsyła wprost do wyroków określonych w art. 114a k.k., czyli wyroków skazujących. Oznacza to, że obecny zakres art. 85 § 4 k.k. jest nieco węższy niż na gruncie poprzedniego stanu prawnego, co może rodzić niespójności przy wykonywaniu kar, a w konsekwencji prowadzić do sprzeczności z Decyzją Ramową.

Co więcej, ustawodawca regulując kwestię wyroków określonych art. 114a k.k., równocześnie nie ustosunkowuje się do wyroków skazujących państw obcych, niebędących członkami Unii Europejskiej. W tej kwestii wypowiadał się w orzeczeniu z 9 października 2014 r. sygn. V KK 232/14 Sąd Najwyższy, który skonstatował, że: „skoro ustawodawca *expressis verbis* zakazał obejmowania krajowym wyrokiem łącznym orzeczeń ska-

¹⁶ Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Druk Nr 3597.

¹⁷ K. Wiak, *Komentarz do art. 114a KK*, (w:) A. Grześkowiak (red.), *Kodeks Karny. Komentarz*, 2019, Nb 10.

¹⁸ A. Sakowicz, M. Królikowski, *Komentarz do art. 114a*, (w:) M. Królikowski, R. Załocki (red.) *Kodeks karny...*, s. 732.

zujących wydanych tylko w innych państwach członkowskich Unii Europejskiej, to *a contrario* uznać należy, że dotyczy to tylko tego rodzaju orzeczeń i tym samym dopuścił sytuację, kiedy możliwe jest objęcie węzłem kary łącznej orzeczenia wydanego w Polsce i w kraju spoza Unii.”. Warunkiem wydania takiego wyroku jest oczywiście to, aby nie sprzeciwiały się temu inne przepisy. Co ciekawe, Sąd Najwyższy odniósł się również do art. 569 § 1 k.p.k., który według jednej ze stron postępowania miałby precyzować wyrażenie „wyroki różnych sądów”, użyte w art. 92a k.k. (obecnie tę problematykę reguluje art. 85 § 4 k.k.). Sąd Najwyższy podniósł, że pomiędzy normą art. 92a k.k., a przepisem art. 569 § 1 k.p.k., który reguluje przecież wyłącznie właściwość funkcjonalną sądu do wydania wyroku łącznego, trudno doszukiwać się jakichkolwiek konotacji czy zależności logicznych, gdyż materia regulowana wskazanymi przepisami dotyczy innych zagadnień. SN podkreślił również, że art. 92a k.k. nie stanowi doprecyzowania sformułowania wyroki różnych sądów, zawartego w art. 569 § 1 k.p.k.

Nie można jednak pominąć tutaj samego charakteru wyroku łącznego. Według doktryny uwzględnienie w wyroku łącznym kary orzeczonej wyrokiem innego państwa stanowi ingerencję w tenże wyrok. O ile w razie braku odpowiedniego uregulowania w umowach międzynarodowych tej kwestii sądy mają większe pole manewru, o tyle kwestia wykonywania kary przy regulacji, częstokroć zabraniającej zmiany wydanego już wyroku skazującego bez zgody państwa wydającego taki wyrok, może budzić uzasadnione rozbieżności w liniach orzeczniczych.

PRZEPISY INTERTEMPORALNE ORAZ PROBLEM ORZEKANIA KARY ŁĄCZNEJ PO RAZ KOLEJNY

Innym zagadnieniem kary łącznej jest problem przepisów intertemporalnych, a konkretnie art. 19 ustawy nowelizacyjnej z 20 lutego 2015 r. Zarówno w doktrynie jak i orzecznictwie wskazuje się na materialnoprawny charakter kary łącznej¹⁹. Wskazywałoby to na stosowanie do nich art. 4 k.k., a w szczególności jego § 1, zawierającego dyrektywę stosowania ustawy względniejszej dla sprawcy, gdy taką jest w czasie orzekania nowo obowiązująca ustawa, inna od tej z czasu popełnienia

¹⁹ Por. M. Gałązka, *Komentarz do art. 85 KK*, (w:) A. Grześkowiak (red.), *Kodeks Karny...*; S. Żółtek, *Komentarz...*, s. 495; postanowienie SN z 9 października 2014 r., sygn. V k.k. 232/14.

przestępstwa. Tutaj jednak głos zabrał Trybunał Karny w tegorocznym wyroku dotyczącym kwestii zgodności przepisów intertemporalnych wprowadzonych ustawą z 20 lutego 2015 r. z właśnie art. 4 k.k., rozwiewając część wątpliwości związanych ze stosowaniem przepisów przejściowych. W wyroku z 4 lipca 2018 r., sygn. K 16/16. stwierdził, że nowe zasady orzekania kary łącznej nie znajdują zastosowania do przypadków, w których wszystkie kary uprawomocniły się przed dniem wejścia w życie nowelizacji. W takim przypadku stosuje się przepisy kodeksu w brzmieniu sprzed nowelizacji. Trybunał Konstytucyjny przyznał, że sprawcy przestępstw popełnionych w tym samym czasie są podmiotami podobnymi z punktu widzenia zaskarżonego przepisu. Jednocześnie wskazał, że w analizowanym wypadku ustawodawca miał prawo przyznać pierwszeństwo racjom przemawiającym za ograniczeniem stosowania zasady *lex mitior*, a więc działania ustawy względniejszej, tylko do takich wypadków, w których ewidentnie występuje element intertemporalny, tzn. część łączonych kar uprawomocniła się przed, a część po wejściu w życie nowelizacji.

Na gruncie obecnie obowiązującej ustawy nastąpiła również różnica przy orzekaniu kary łącznej wobec tego samego sprawcy po raz drugi i kolejny. Ponadto dotychczas podstawą wymiaru kary łącznej były zawsze tzw. kary jednostkowe wymierzone za zbiegające się przestępstwa; po zmianach mogą to być zarówno te kary, jak i wcześniej orzeczone kara albo kary łączne dla przynajmniej części z nich. W przypadku, w którym żadna z kar jednostkowych nie wynosiła chociażby 10 lat pozbawienia wolności, nie było możliwe orzeczenie kary innej niż kary terminowego pozbawienia wolności (w tamtym stanie prawnym granicą było 15 lat pozbawienia wolności, jednak dziś byłoby to 20 lat pozbawienia wolności). Nie występowała podstawa orzeczenia kary 25 lat pozbawienia wolności. Obecnie, w związku z wprowadzeniem art. 86 § 4 k.k., kary łączne zrównywane są w charakterze z karami jednostkowymi. Oznacza to, że różni sprawcy, którzy popełnili przestępstwa nieprzekraczające wymierzonej kary 1 roku pozbawienia wolności, w sytuacji, w której jednemu z nich została w związku z tymi przestępstwami wymierzona kara łączna przekraczająca 10 lat pozbawienia wolności, drugiemu zaś nie, tylko pierwszemu w nowo orzekanej karze łącznej zostanie wymierzona kara 25 lat pozbawienia wolności. W tej kwestii wniesiony został do Trybunału Konstytucyjnego wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w którym Rzecznik wnosi o stwierdzenie niezgodności art. 86

§ 4 k.k. z zasadą równości przewidzianą w art. 32 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej²⁰ i obecnie sprawa oczekuje na rozpoznanie przez Trybunał²¹.

PODSUMOWANIE

W obecnej postaci kara łączna zostaje wymierzana za przestępstwa pozostające w realnym zbiegu, bez względu na to, czy wobec któregoś z nich zapadł chociażby nieprawomocny wyrok, z możliwością łączenia już połączonych uprzednio kar z kolejnymi karami jednostkowymi lub karami łącznymi. Nowelizacja instytucji kary łącznej wprowadziła jednak do systemu prawa karnego pewne praktyczne problemy. Sądy bowiem mogą znaleźć się w sytuacji, w której niejasne staną się zasady stosowania kary łącznej w sytuacji wykonywania orzeczeń sądów państw niebędących członkami Unii Europejskiej. Ponadto zasadne wątpliwości budzi uregulowanie kwestii wymierzania kary po raz pierwszy i kolejny, które sprawia, że dwoje sprawców, będących w podobnej sytuacji, nie dostanie podobnego wymiaru kary łącznej. Odpowiedź na pytanie, czy jest to zgodne z konstytucyjną zasadą równości, powinna nadejść w najbliższej przyszłości.

BIBLIOGRAFIA

1. Decyzja Ramowa nr 2008/675/WSiSW, Dz.U. UE.L.2008.220.32.
2. Gałązka M., *Komentarz do art. 85 KK*, (w:) Grześkowiak A. (red.), *Kodeks Karny. Komentarz*, 2019.
3. Kardas P., *Kara łączna i ciąg przestępstw*, (w:) Wróbel W. (red.) *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, Kraków, 2015.
4. Kodeks Karny, Dz.U. z 2018 r. poz. 1600.
5. Kodeks Postępowania Karnego, Dz.U. 1997 nr 89 poz. 555.
6. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 483).
7. Pohl Ł., *Komentarz do artykułu. 85 k.k.*, (w:) Stefański R.A. (red.), *Kodeks Karny. Komentarz*, Warszawa, 2017.
8. Postanowienie SN z 9 października 2014 r., sygn. V k.k. 232/14.
9. Postanowienie SN z 16 lutego 2017 r., II KK 347/16.
10. Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Druk Nr 2393.

²⁰ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 483).

²¹ Wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich z 6 listopada 2017 r., sygn. K 14/17.

11. Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Druk Nr 3597.
12. Sakowicz A., Królikowski M., *Komentarz do art. 114a*, (w:) Królikowski M., Zawłocki R. (red.) *Kodeks karny, Część ogólna. Tom II. Komentarz Art. 32–116*, Warszawa, 2015.
13. Szewczyk M., *Kara ograniczenia wolności*, (w:) Melezini M. (red.), *Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie, t. 6*, Warszawa 2010.
14. Wiak K., *Komentarz do art. 114a KK*, (w:) Grześkowiak A. (red.), *Kodeks Karny. Komentarz*, 2019.
15. Wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich z 6 listopada 2017 r., sygn. K 14/17.
16. Wyrok Sądu Najwyższego z 6 kwietnia 2006 r., IV KK 5/06.
17. Wyrok Sądu Najwyższego z 26 listopada 2008 r., IV KK 209/08.
18. Wyrok Sądu Najwyższego z 9 października 2014 r. sygn. V KK 232/14.
19. Wyrok Sądu Najwyższego z 21 marca 2017 r., sygn. III KK 72/1.
20. Wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 04 lipca 2018 r., sygn. K 16/16.
21. Żółtek S., *Komentarz do art. 85 KK*, (w:) Królikowski M., Zawłocki R. (red.), *Kodeks karny, Część ogólna. Tom II. Komentarz Art. 32–116*, Warszawa, 2015.

STRESZCZENIE

Alicja DELESTOWICZ

INSTYTUCJA KARY ŁĄCZNEJ – OGÓLNE ZAŁOŻENIA I PRAKTYCZNE ASPEKTY REGULACJI

Słowa kluczowe: kara łączna, kumulacja kar, kodeks karny, zbieg przestępstw, wykonywanie orzeczenia sądów zagranicznych

Jako jedna z najważniejszych instytucji praktyki prawa karnego, instytucja kary łącznej, mimo upływu kilku lat od wprowadzenia jej do systemu polskiego prawa karnego w obecnej formie, nadal budzi rozbieżności zarówno w orzecznictwie jak i doktrynie. Celem artykułu jest przedstawienie instytucji kary łącznej w jej postaci po nowelizacji z 20 lutego 2015 r., jej ogólnych założeń i zmian, jakie zostały dokonane tą nowelizacją, szczegółowych dyrektyw wymiaru kary łącznej, a także zasygnalizowanie pewnych praktycznych problemów, jakie jej stosowanie może rodzić dla osób skazanych, znajdujących się względem siebie w sytuacji podobnej. W szczególności zaprezentowany zostanie problem braku uregulowania *expressis verbis* w art. 85 § 4 Kodeksu Karnego stanowiska ustawodawcy względem osób objętych wyrokami skazującymi sądów państw niebędących członkami Unii Europejskiej. Zostanie również poruszona kwestia przepisów intertemporalnych oraz różnic pomiędzy wymierzaniem wobec sprawcy kary łącznej po raz pierwszy, a ponownym zastosowaniem tej instytucji wobec skazanego.

SUMMARY

Alicja DELESTOWICZ

COMBINED PUNISHMENT – KEY OBJECTIVES AND PRACTICAL ASPECTS OF THE REGULATION

Key words: combined punishment, punishment accumulation, crimes coincidence, criminal code, enforcement of foreign judgements

As one of the most important institutions in regard to criminal law practice, combined punishment, though after several years being present Polish Criminal Code in its current form, still triggers discrepancies among jurisprudence and doctrine of the law representatives. The article presents key objectives of the combined punishment institution and changes introduced in February 20th, 2015 novelization of Criminal Code, individual directives concerning administration of combined sentence, and further indicates some practical problems that, convicts, being in the very same situation, have to face. In particular, it will be shown that art. 85 § 4 of Criminal Code does not in fact involve in its scope regulation concerning convicts sentenced by the courts of States out of the European Union members circle. Furthermore, the paper will address the issue of intertemporal provisions and differences between use of combined punishment for the first time and once again.

NOTA O AUTORZE

Alicja Delestowicz, student, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego, ul. Doktora Stefana Kopcińskiego 8/12, 90-033 Łódź

ABOUT THE AUTHOR

Alicja Delestowicz, student, Faculty of Law at University of Lodz, ul.
Doktora Stefana Kopcińskiego 8/12, 90-033 Łódź

Adam KSEL
(ORCID: brak)
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

TEORIA GIER JAKO NARZĘDZIE APRIORYCZNEJ ANALIZY SKUTECZNOŚCI PRZEPISÓW PRAWA KARNEGO MATERIALNEGO

1.1. CZYM JEST TEORIA GIER I DLACZEGO MOŻE ONA ZNALEŹĆ ZASTOSOWANIE W ANALIZIE SKUTECZNOŚCI PRZEPISÓW PRAWA

Teoria gier jest dziedziną matematyki, której przedmiotem zainteresowania są: „problemy związane z decyzjami w układach z wieloma uczestnikami (agentami, graczami), z których każdy ma pewne swoje preferencje, określające jego sposób działania (w ramach ustalonych reguł), od których zależy jego „wyplata”. Zakłada się, że wszyscy uczestnicy zachowują się racjonalnie, co w języku teorii gier oznacza, że każdy z uczestników stara się zmaksymalizować swoją własną wypłatę, niezależnie [sic! – wręcz przeciwnie] od tego, co robią inni uczestnicy. Zatem każdy gracz podejmuje decyzje o ruchach, które są zgodne z zasadami gry i które maksymalizują jego wypłatę. Niektórzy teoretycy uważają, że teoria gier dostarcza podstaw wyjaśniających myślenie strategiczne, podczas gdy inni interpretują teorię gier jedynie jako narzędzie, które

może doradzać graczom co robić w grze, aby zmaksymalizować wypłatę wedle określonych preferencji”¹.

Jak widać centralnym pojęciem w teorii gier jest „wypłata”, czyli wynik podjęcia określonego działania (w tym i jego braku) w otoczeniu innych graczy i kontekście podejmowanych przez nich (równoległe bądź sekwencyjnie) działań. Ze względu na matematyczną naturę, owe wypłaty zazwyczaj reprezentowane są przez liczby określające ich wysokość – zwykle liczby dodatnie oznaczają osiągniętą korzyść, zaś liczby ujemne, poniesioną stratę. Jak widać powyżej, podstawowym założeniem teorii gier jest racjonalność graczy, to jest, chęć maksymalizacji prawdopodobieństwa osiągnięcia korzyści. Co sugeruje, że każdy z graczy powinien przeprowadzać pewną analizę w celu wybrania najkorzystniejszego w danej sytuacji zachowania. Oczywiście w rzeczywistości w podejmowaniu decyzji grają rolę częstokroć czynniki inne niż czysto logiczna analiza.

Elementem każdej gry są po pierwsze – co oczywiste – gracze. Zakłada się, że gracze owi postępują wedle wyznaczonych dla danej gry reguł, które z kolei definiują dostępne dla graczy strategie, czyli możliwe zachowania podejmowane w jej toku.

Takim obrazowym, życiowym przykładem prostej gry może być skrzyżowanie, na którym stoją dwaj kierowcy, chcący jechać w takich kierunkach, że przecinają sobie nawzajem tor jazdy. Obaj, co oczywiste, chcą przejechać to skrzyżowanie jak najszybciej. Jednak jeżeli przejadą przez skrzyżowanie jednocześnie, spowodują kolizję – co jest wynikiem niekorzystnym dla ich obu. Można to zobrazować w następujący sposób:

Kierowca 1	Kierowca 2	
	Jechać	Nie jechać
Jechać	-5, -5	1, 0
Nie jechać	0, 1	0, 0

W tabeli wypłat, po lewej stronie wpisane zostały wypłaty dla Kierowcy 1, zaś po prawej dla Kierowcy 2. Z tabeli wynika, że kombinacja strategii Jechać/Jechać jest najbardziej niekorzystna dla obu kierowców – wobec tego, zakładając ich racjonalność, żaden z nich nie wybierze strategii Jechać, jeżeli ma on dostatecznie dużo informacji, aby stwierdzić że drugi z nich właśnie ją wybrał. Ponadto kombinacja Nie jechać/Nie jechać jest

¹ R. Kostecki, *Wprowadzenie do teorii gier*, Wydział Fizyki Uniwersytetu Warszawskiego, maj 2007, www.fuw.edu.pl/~kostecki/teoria_gier.pdf (dostęp – 31.07. 2017).

równie nieprawdopodobna, ponieważ w takim przypadku żaden z nich nie osiągnie zamierzonego celu (przejazdu przez skrzyżowanie). Wobec tego, dwoma możliwymi wynikami takiej gry jest Jechać/Nie jechać oraz Nie jechać/Jechać.

Warto dodać, że zmieniając wartość wypłat, można zmienić racjonalnie najoptymalniejszy wynik gry. Załóżmy, że obaj kierowcy mają pewność, że nie przetną sobie nawzajem toru jazdy. Wtedy tabela wyników dla takiej gry wyglądałaby tak:

Kierowca 1	Kierowca 2	
	Jechać	Nie jechać
Jechać	1, 1	1, 0
Nie jechać	0, 1	0, 0

Wobec tego, że obaj mogą przejechać przez skrzyżowanie jednocześnie, najkorzystniejszą strategią dla obu kierowców w przypadku takiej gry jest kombinacja Jechać/Jechać – bowiem obaj przejeżdżają przez skrzyżowanie najszybciej jak to tylko możliwe. Dlatego, wybór pozostałych kombinacji, zakładając racjonalność graczy, jest w zasadzie niemożliwy.

Kolejnym przykładem prawdopodobnie najbardziej znanej gry jest gra o tytule „Dylemat więźnia”. Typowym kontekstem, w jakim gra ta jest osadzana, jest prokuratorskie przesłuchanie dwóch współsprawców przestępstwa. Prokurator nie ma wystarczających dowodów aby zarzucić im popełnienie tego przestępstwa, lecz ma wystarczająco wiele dowodów, by udowodnić popełnienie przez nich innego, lżejszego przestępstwa. To też, aby dociec prawdy, składa on przestępcom następującą propozycję: jeżeli obaj przyznają się do popełnienia cięższego przestępstwa, prokurator będzie wnosił o obniżenie kary. Jeżeli zrobi to jeden z nich, zaś drugi nie – ten, który się przyzna zostanie puszczony wolno, zaś milczący dostanie najwyższy możliwy wymiar kary. Jeżeli natomiast obaj będą milczeć, zostaną skazani za lżejsze przestępstwo, którego udowodnienie jest możliwe w świetle dostępnego materiału dowodowego. Przebywając w odosobnieniu od siebie nawzajem, przestępca nie może wiedzieć, co wybierze drugi – nie mogą mieć zatem pewności, czy dotrzymają danego sobie nawzajem słowa o zachowaniu milczenia. Dla takiej gry tabela wypłat będzie zatem wyglądać następująco:

Przestępca 1	Przestępca 2	
	Przyznać się	Milczeć
Przyznać się	-3, -3	0, -5
Milczeć	-5, 0	-1, -1

Jak widać, najlepszym wyjściem dla poszczególnego przestępcy jest przyznanie się, kiedy druga strona będzie milczeć. Jednak żaden z nich nie może mieć pewności, co zrobi druga strona. Jeżeli choć jeden z nich myśli racjonalnie, skorzysta z możliwości przyznania się – przez co uniknie najgorszego dla siebie wyniku kiedy on sam będzie milczał, zaś drugi się przyzna, oraz da sobie choć cień szansy uniknięcia kary, kiedy to on się przyzna, zaś drugi będzie milczał. Toteż najbardziej prawdopodobnym wynikiem takiej gry jest Przyznać się/Przyznać się – choć dla obu lepiej by było gdyby obaj zachowali milczenie. Jednak niewiedza o tym, co zrobi druga strona, sprawia że mimo to, rachując na chłodno lepiej wybrać strategię Przyznać się.

1.2. W JAKI SPOSÓB TEORIA GIER MOŻE ZNALEŹĆ ZASTOSOWANIE PRZY APRIORYCZNEJ ANALIZIE SKUTECZNOŚCI PRZEPISÓW PRAWA?

Zastosowanie teorii gier rozciąga się na coraz to więcej pól nauk, w tym nauk społecznych, jak ekonomia i socjologia. Nie dziwne więc, że i w naukach prawnych coraz przychylniejszym okiem spogląda się na tę dziedzinę nauki. Atrakcyjność dla nauk prawnych wynika z samego przedmiotu badania teorii gier, która koncentruje się na sytuacjach jeżeli nie wprost konfliktowych, to takich, które cechuje rozbieżność interesów graczy biorących udział w zbiorowych interakcjach. *De facto* ten sam przedmiot badań znajduje się w centrum zainteresowania każdego prawnika. Szczególnie zaś prawnika-karnisty, gdzie sytuacje rozbieżności interesów pomiędzy stanowiącym prawo ustawodawcą, a łamiącym je przestępcą są kwestiami kluczowymi.

Teoria owa pozwala nam zrozumieć wiele kwestii dotyczących prawa karnego oraz jego funkcjonowania w różnorodnych warunkach społecznych. Pierwszym przykładem może być funkcjonowanie prawa karnego w warunkach anomii. Tutaj jako przykład posłużyć nam może burzliwy okres powojenny u początków państwowości PRL-u. W okresie powojennym, funkcjonowanie instytucji państwa obcego Polakom w swej aksjologii państwa powodowało ograniczoną zdolność do wykrywania

przestępstw. Dlatego też, aby uzyskać efekt prewencji generalnej, którego nie mogła zapewnić ograniczona efektywność organów ścigania, wprowadzono Dekret z dnia 13 czerwca 1946 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa² – który nakładał niezwykle wysokie kary za działania mogące uderzyć w młodą i nieustabilizowaną jeszcze władzę. Szczególnym przypadkiem, podświadomego zapewne, zastosowania wniosków płynących z analizy podług założeń teorii gier jest między innymi art. 17 § 1 wspomnianego powyżej dekretu, zwanego potocznie małym kodeksem karnym, który mówi, że „nie podlega karze kto, wziąwszy udział w porozumieniu (art. 13 § 2) lub związku art. 14 doniesie o nim władzy powołanej do ścigania przestępstw, zanim władza dowiedziała się o jego istnieniu (...)”. Z punktu teorii gier, mamy tu do czynienia z swego rodzaju nagrodą (brakiem kary) dla osoby, której zachowanie jest pożądane przez władzę. Na niezwykle podobnych założeniach opierają się również niektóre współczesne instytucje prawnekarne, jak chociażby instytucja świadka koronnego.

Równie ciekawy przykład prezentuje nam John Buntin w swoim artykule prasowym na stronie governing.com³. Opisuje on przykład Bostonu lat dziewięćdziesiątych, gdzie różnymi kanałami, głównie za pośrednictwem tzw. street-workers (pracowników społecznych, którzy zajmują się resocjalizacją potencjalnych przestępców w terenie) sprowadzono najniebezpieczniejszych członków gangów przebywających na wolności do budynku sądu, gdzie przedstawiono im ultimatum – albo na ulicach zapanuje spokój (to znaczy, brak przemocy związanej z działalnością gangów) – albo każdy pracownik organów ścigania dołoży wszelkich starań, aby uprzykrzyć życie tym właśnie konkretnym osobnikom. Takie podejście szybko przyniosło spodziewany skutek. Wskaźnik przestępstw z użyciem przemocy powiązanych z działalnością gangów drastycznie spadł. Co więcej, ci sami dotychczas najbrutalniejsi członkowie gangów sami zgłaszali policji bezprawne zaczepki kierowane pod ich adresem. Przestępcom po prostu przestało się opłacać łamać prawo, wiedząc jakie konsekwencje ich czekają, oraz rozumiejąc jak nieuniknione one są.

² Dekret z dnia 13 czerwca 1946 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa (Dz.U. 1946 nr 30 poz. 192).

³ J. Buntin, *How Game Theory is Reinventing Crime Fighting*, governing.com, luty 2012, <http://www.governing.com/topics/public-justice-safety/gov-how-game-theory-is-reinventing-crime-fighting.html> (dostęp – 31.07.2017).

Istnieją również głosy krytyczne wobec tez postawionych w akapicie powyżej. Artykuł pt. „Broken Windows: New Evidence From New York City And A Five-City Social Experiment”⁴ dowodzi, że nie ma zasadniczej korelacji pomiędzy surowością kary i jej nieuchronnością, a spadkiem liczby przestępstw. W niniejszym artykule autorzy podejmują polemikę z poglądem, że tzw. „Broken Window Policy” (pol. Polityka rozbitych okien) – czyli teza, że surowsze karanie wykroczeń i co drobniejszych przestępstw prowadzi do spadku liczby przestępstw poważnych. Podstawowym założeniem tej tezy jest to, że brak reakcji na pomniejsze przypadki łamania prawa prowadzi do degeneracji społecznej, gdzie potencjalni przestępcy poczynają sobie coraz śmielej i w efekcie nakręcają spiralę przestępczości. Rozumowanie to jest jak najbardziej poprawne, lecz ma ono jedną zasadniczą słabość – nie bierze ono pod uwagę tego, że wykroczenia i drobne przestępstwa są często popełniane z innych pobudek niż, powiedzmy, zabójstwo z premedytacją czy napad rabunkowy. Takie drobne przypadki łamania prawa zazwyczaj nie są poprzedzone staranną analizą „za” i „przeciw” dokonywaną przez przyszłego sprawcę, a często dokonywane po prostu pod wpływem chwili, czy być może nawet częściej, substancji odurzających.

Tutaj również jawi się pierwsza słabość modelu który zostanie zaprezentowany poniżej – która wynika z założenia o racjonalności graczy występujących w modelach opartych o teorię gier. Z tego też względu, model ten nadaje się do analizy skuteczności przepisów prawa, dotyczących głównie czynów popełnianych z określonych, racjonalnych pobudek (jak na przykład kradzież, rozbój czy przestępstwa gospodarcze).

2. WPROWADZENIE MODELU ANALIZY SKUTECZNOŚCI PRZEPISÓW MATERIALNO-KARNYCH

Z góry napisać należy, że analiza skuteczności przepisów materialno-karnych to tylko jedno z wielu zastosowań opisywanego w niniejszym rozdziale modelu. Poza tym, w imię rzymskiego „*Is fecit cui prodest*” można go również odnieść do przypadków indywidualnych, by móc obiektywnie ocenić (choć jedynie w przybliżeniu) prawdopodobieństwo jego umyślnego popełnienia (bazując na porównaniu wysokości odniesionej korzyści

⁴ B.E. Harcourt, J. Ludwig, *Broken Windows: New Evidence From New York City And A Five-City Social Experiment*, „Public Law And Legal Theory Working Paper” No. 93 (2005): s. 34.

i prawdopodobieństwa oraz uciążliwości kary). Dodatkowo należy wskazać, że jest to jedynie model, wobec czego nie jest on w stanie oddać złożoności pobudek i zawsze obecnego elementu nieracjonalności w ludzkim zachowaniu.

Głównym wyzwaniem w zastosowaniu tego modelu jest ustalenie wielkości wypłat w grze w „policjanta i złodzieja”. Policjant (organy ścigania, wymiar sprawiedliwości) dąży do tego, aby przestępstwa w ogóle nie popełniono, zaś Złodziej do niewykrycia jego przestępstwa oraz maksymalizacji własnych korzyści z niego płynących. Wobec tego mamy dwóch graczy, których interesy pozostają w stałym konflikcie.

Funkcję określającą wypłatę dla gracza „złodziej” można opisać w następujący sposób, gdzie: P_w oznacza prawdopodobieństwo ukarania (oczywiście zakres wartości zmiennej to od 0 do 1), K subiektywną uciążliwość kary, natomiast KO – osiąganą z popełnienia przestępstwa korzyść:

- a) $P_k * K > P_{ko} * KO$ – wobec tego, iloczyn prawdopodobieństwa wykrycia oraz uciążliwości kary jest większy od wartości korzyści uzyskiwanej z przestępstwa pomnożonej przez prawdopodobieństwo jej osiągnięcia. Racjonalny gracz przestępstwa nie popełni (zbyt wielkie ryzyko straty przekraczającej korzyść płynącą z przestępstwa).
- b) $P_k * K < P_{ko} * KO$ – iloczyn prawdopodobieństwa wykrycia oraz uciążliwości kary jest mniejszy od wartości korzyści uzyskiwanej z przestępstwa pomnożonej przez prawdopodobieństwo jej osiągnięcia. Racjonalny gracz popełni przestępstwo (bo korzyść dominuje nad potencjalną karą).
- c) $P_k * K = P_{ko} * KO$ – iloczyn prawdopodobieństwa wykrycia oraz uciążliwości kary jest równy wartości korzyści uzyskiwanej z przestępstwa pomnożonej przez prawdopodobieństwo jej osiągnięcia. Dla przestępcy obojętnym jest czy popełnić przestępstwo, czy go zaniechać. Decyzję czy przestępstwo popełnić, Złodziej może podjąć choćby na podstawie rzutu monetą – i nie odejmie to nic racjonalności takiej decyzji.

Jak wyżej wspomniano, gracz „Policjant” dąży do tego, aby „Złodziej” wybrał strategię „Nie popełnić” – samemu dysponując trzema strategiami, mianowicie:

- a) może zwiększyć skuteczność wykrywania przestępstw,
- b) może zwiększyć uciążliwość kary (zaosttrzając sankcje, bądź dodając nowe),
- c) może zmniejszyć prawdopodobieństwo uzyskania korzyści (na przykład tworząc efektywne metody egzekucji mienia pochodzącego z przestęp-

stwa). Na samą wartość korzyści graczowi Policjant trudno wpłynąć, bowiem jest ona subiektywnie określana przez gracza Złodziej.

Należy zauważyć, że gracz Policjant może w jednej iteracji (pojedynczej rozgrywce) skorzystać ze wszystkich strategii jednocześnie podnosząc lub obniżając wartość danej zmiennej o określony procent – będąc limitowanym jedynie ilością dostępnych dla niego zasobów (co modeluje koszt, jakie organy państwowe muszą ponieść podwyższając skuteczność wykrywania przestępstw, bądź stanowiąc nowe prawo). Wobec tego, taka strategia mieszana będzie wpływała na zmienne z powyżej zaprezentowanego równania. Oczywiście, podjęcie różnych działań będzie ponosiło za sobą odmienne koszty na jednostkę uzyskanej poprawy danego współczynnika – trudno bowiem przyjąć, że zatrudnienie kilkuset czy nawet kilku tysięcy nowych funkcjonariuszy będzie tak samo kosztowne jak wydanie nowego aktu prawnego. Na potrzeby przykładu, przyjmiemy że Złodziej nie może skorzystać ze strategii mieszanych, lecz jedynie dwóch strategii czystych, to jest Popęlić/Nie popęlić.

Dalej wskazać również należy, że w grze takiej reguły gry nie są czymś zewnętrznym wobec graczy – jak to zazwyczaj jest prezentowane w typowych grach. Gracz Policjant jest tutaj w pewien sposób „metagraczem”, który w ramach swych ograniczonych zasobów jest w stanie zmienić reguły wypłaty dla gracza Złodziej, mając na uwadze to, aby odpowiednio wpłynąć na zachowanie tegoż (tak, aby tamten nie popełnił przestępstwa).

3. KILKA PRZYKŁADÓW ANALIZY OBOWIĄZUJĄCYCH PRZEPISÓW PRAWA KARNEGO MATERIALNEGO Z UŻYCIEM ZAPREZENTOWANEGO MODELU

Aby zademonstrować przydatność prezentowanego powyżej modelu, zostanie zaprezentowane jego użycie w stosunku do obowiązujących przepisów materialnokarnych. Na pierwszy ogień pójdzie instytucja świadka koronnego w brzmieniu na dzień 30 lipca 2017 roku. W artyku 60 § 4 Kodeksu karnego⁵ czytamy: „Na wniosek prokuratora sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet warunkowo zawiesić jej wykonanie w stosunku do sprawcy przestępstwa, który, niezależnie od wyjaśnień złożonych w swojej sprawie, ujawnił przed organem ścigania i przedstawił

⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553).

istotne okoliczności, nieznane dotychczas temu organowi, przestępstwa zagrożonego powyżej 5 lat pozbawienia wolności”.

Na początek rozważmy w jakim przypadku Złodziej poinformuje o innym przestępstwie:

$P_k * K < P_{ko} * KO$ – kluczową zmienną jest tutaj prawdopodobieństwo osiągnięcia korzyści, P_{ko} , bowiem wedle przepisu „sąd może”, oraz „na wniosek prokuratora” – mamy tu więc dwie płaszczyzny uznaniowości, która sprawia, że prawdopodobieństwo osiągnięcia korzyści zawsze jest mniejsze niż 1. Natomiast jeśli idzie o wyrażenie $P_k * K$, to zawiera się w nim ujęcie wszelkich możliwych negatywnych dla gracza konsekwencji zeznawania jako świadek koronny – od odwetu rozsierzonych przestępców aż po karę pozbawienia wolności.

Przechodząc jednak do analizy, zwrócić należy przede wszystkim uwagę na wspomniane już dwie płaszczyzny uznaniowości, które sprawiają, że potencjalnemu świadkowi podjęcie decyzji o ubieganiu się o status świadka koronnego musi jawić się jako ruch ryzykowny i niepewny, zwłaszcza jeżeli może mu grozić odwet ze strony członków jego dotychczasowego środowiska. Wobec tego, prawdopodobnym stwierdzeniem wydaje się być, że z grona potencjalnych świadków koronnych, zeznawać decyduje się jedynie pewien odsetek, dla którego w obliczu możliwości spędzenia długiego czasu w zakładzie karnym, bycie świadkiem koronnym jawi się jako jedyna skuteczna metoda ratowania własnej skóry.

Kontynuując prezentację przykładów, warto zatrzymać się na instytucja wyłączenia karalności przestępstwa łapownictwa czynnego z artykułów, odpowiednio 229 § 6 oraz 230a § 3 kodeksu karnego⁶. Tutaj mamy do czynienia z dosyć podobną sytuacją jak w przykładzie poprzednim, lecz wynikającą z nieco odmiennych przyczyn. Zatem, pierwszy z tych przepisów stanowi „Nie podlega karze sprawca przestępstwa określonego w § 1–5, jeżeli korzyść majątkowa lub osobista albo ich obietnica zostały przyjęte przez osobę pełniącą funkcję publiczną, a sprawca zawiadomił o tym fakcie organ powołany do ścigania przestępstw i ujawnił wszystkie istotne okoliczności przestępstwa, zanim organ ten o nim się dowiedział” zaś przepis drugi „Nie podlega karze sprawca przestępstwa określonego w § 1 albo § 2, jeżeli korzyść majątkowa lub osobista albo ich obietnica zostały przyjęte, a sprawca zawiadomił o tym fakcie organ powołany do ścigania prze-

⁶ Ibidem.

stępstw i ujawnił wszystkie istotne okoliczności przestępstwa, zanim organ ten o nim się dowiedział”.

Przepisy cytowane powyżej są w zasadzie konstrukcjami bliźniaczymi, różniącymi się między sobą zaledwie jedną przesłanką. Dlatego też będą analizowane razem. Zdaje się, że cel, jaki przyświecał ustawodawcy przy ustanawianiu takiego przepisu, był taki, aby choć trochę zachęcić „łapówkodawców” do demaskowania łapowników. Czy przepis w obecnym brzmieniu spełnia tę rolę należycie? Wedle prezentowanego tutaj, prostego modelu, raczej nie. Proszę zauważyć, że w § 1 obu cytowanych artykułów karany jest także ten, kto „obiecuje udzielić korzyści majątkowej lub osobistej”. Założmy, że osoba chcąc zdemaskować łapownika przychodzi do niego, proponuje korzyść, jednak łapownik korzyści nie przyjmuje. Osoba taka, w świetle art. 229 § 6 oraz art. 230a § 3 k.k., pozbawiona jest ochrony prawnej – bowiem jak zostało zapisane w niniejszych przepisach, warunkiem skorzystania z tej instytucji wyłączenia karalności jest przyjęcie korzyści przez adresata propozycji. Gdy ten jednak jej nie przyjmie, nasz demaskator może mieć wiele problemów, kiedy to adresat jego pozornej propozycji doniesie organowi, że propozycję taką od demaskatora otrzymał, bowiem nic, nie licząc jego własnego słowa, nie będzie mogło wiarygodnie dowieść, że jego zamiarem było dokonanie prowokacji w celu ujawnienia łapownika. Nadto, korzyść jaką mógłby uzyskać z takiego postępowania jest zbyt niska – ponieważ sprowadza się ona w zasadzie do zniesienia ujemnych konsekwencji jego czynu. Dodatkowo to, czy będzie mógł z niej skorzystać, jest uwarunkowane czynnikami zewnętrznymi, na które nie ma on bezpośredniego wpływu, zatem i prawdopodobieństwo zniesienia tych ujemnych konsekwencji nie może być wysokie. Jeśli dodamy, że aby uniknąć tych ujemnych konsekwencji (czyli uzyskać „wypłatę” dokładnie taką samą jak przy skorzystaniu z wyłączenia karalności) wystarczy nie robić nic – to jasnym staje się, że siłą rzeczy w takim brzmieniu przepisy te nie mogą skutecznie wypełniać takiego celu, jaki został przed nimi postawiony.

Kolejnym przykładem wartym choćby krótkiego komentarza, pisanego z perspektywy prezentowanego tu modelu, jest przestępstwo fałszowania pieniędzy. Jak widać patrząc na art. 310 § 1 k.k.⁷, przestępstwo to jest zagrożone karą pozbawienia wolności nie krótszą niż 5 lat, aż do niesławnej „ćwiary” włącznie. Model będący przedmiotem tego artykułu pozwala nam

⁷ Ibidem.

zrozumieć taki stan rzeczy. Po pierwsze, przestępstwo to charakteryzuje się tym, że często trudno ustalić miejsce pochodzenia sfalszowanego banknotu pущzonego już w obieg, wobec czego prawdopodobieństwo wykrycia sprawcy jest stosunkowo niskie. Po drugie, jest to gra, gdzie zysk gracza Złodziej, oznacza stratę gracza Policjant – i to częstokroć o tyle boleśniejszą, że prócz wymiernej straty finansowej, przy nagminnym łamaniu tego prawnokarnego zakazu, występuje też zjawisko inflacji i utraty zaufania do systemu finansowego, a w konsekwencji podkopanie legitymizacji władczej Policjanta-Władcy. Toteż aby zapewnić prewencję generalną i wymusić posłuch temu konkretnemu zakazowi, wręcz trzeba ustanowić tak wysokie kary za jego złamanie, skoro brak jest możliwości zapewnienia nieuchronności kary dla osób ten zakaz mających „w poważaniu”.

Na zakończenie tego rozdziału rzec nieco można o przestępstwach gospodarczych (tj. zawartych w rozdziałach XXXVI i XXXVII kodeksu karnego). Co prawda stanu obecnego epidemią nazwać jeszcze nie można, jednak w ostatniej dekadzie można zaobserwować stały wzrost odsetka przestępstw gospodarczych w stosunku do ogólnej liczby popełnianych rocznie przestępstw. I tak, w 2007 roku statystyki policyjne donosiły o popełnieniu ogółem 1 152 tys. przestępstw, wśród których gospodarczych popełniono 143 tys., natomiast w roku 2016 przy ogólnej liczbie 748 tys. popełnionych przestępstw, gospodarczych popełniono 150 tys. Innymi słowy, odsetek przestępstw gospodarczych w całkowitej liczbie wykrytych przestępstw wzrósł od 12% w 2007 roku do 20% w roku 2016⁸. W takiej sytuacji, aby rozwiązać tę sytuację, ustawodawca (nasz gracz Policjant) może podnieść kary za ten typ przestępstw, lub uczynić skuteczniejsze przepisy o egzekucji mienia pochodzącego z przestępstwa – ponieważ nie w niemożności wykrycia leży problem rosnącej skali tego typu przestępczości, lecz w korzyściach przewyższających uciążliwość kary, a zwłaszcza jej nieuchronność (bo procesy w tych sprawach, ze względu na ich złożoność, potrafią trwać lata – a ze względu na przepełnienie więzień, nawet prawomocny wyrok nie gwarantuje rychłego pobytu w zakładzie karnym).

4. PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Choć ze względu na matematyczny rodowód, teoria gier nie jest, póki co, zbyt widoczna w polskiej nauce prawa, jednak zyskuje sobie ona powoli uznanie w jurysprudencji kultury anglosaskiej. O wiele bardziej widoczna

⁸ Dane z Bank Danych Lokalnych: <https://bdl.stat.gov.pl> (dostęp – 31.07.2017).

jest w ekonomii, chyba z tej prostej przyczyny, że ekonomia, jako gałąź nauk społecznych, która o wiele częściej spotyka się z badaniem metodą ilościową, musi równie często spotykać się z matematyką – a stąd już prosta droga do teorii gier.

Teoria ta ma niewątpliwie jedną ogromną zaletę – jej podstawy i założenia są niezwykle łatwe do przyswojenia (choć poziom skomplikowania, wraz z dodawaniem do gry kolejnych graczy lub strategii, szybko rośnie) – zatem nawet osoby niemające na co dzień do czynienia z matematyką mogą tą teorią bez najmniejszych problemów posługiwać.

Warto także wspomnieć, że pole zastosowania teorii nie ogranicza się do jednej gałęzi prawa. Teorię tę można stosować z powodzeniem do każdej konkretnej lub abstrakcyjnej sytuacji społecznej, gdzie występuje rozbieżność interesów. Dlatego teoria gier może stanowić atrakcyjne narzędzie analityczne, zarówno dla praktyków, którzy mierzą się z realnie istniejącymi stanami faktycznymi, jak i dla prowadzących proces ustawodawczy, którzy niejednokrotnie apriorycznie zmuszeni są rozstrzygnąć o odpowiedniości danego przepisu do realizacji określonego celu.

BIBLIOGRAFIA

1. Kostecki R., *Wprowadzenie do teorii gier*, Wydział Fizyki Uniwersytetu Warszawskiego, maj 2007, www.fuw.edu.pl/~kostecki/teoria_gier.pdf (dostęp – 31.07.2017).
2. Buntin J., *How Game Theory is Reinventing Crime Fighting*, governing.com, luty 2012, <http://www.governing.com/topics/public-justice-safety/gov-how-game-theory-is-reinventing-crime-fighting.html> (dostęp – 31.07.2017).
3. Harcourt B.E., Ludwig J., *Broken Windows: New Evidence From New York City And A Five-City Social Experiment*, „Public Law And Legal Theory Working Paper” No. 93 (2005): s. 34.
4. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553).
5. Dekret z dnia 13 czerwca 1946 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa (Dz.U. 1946 nr 30 poz. 192).
6. Bank Danych Lokalnych: <https://bdl.stat.gov.pl> (dostęp – 31.07. 2017).

STRESZCZENIE

Adam KSEL

TEORIA GIER JAKO NARZĘDZIE APRIORYCZNEJ ANALIZY SKUTECZNOŚCI PRZEPISÓW PRAWA KARNEGO MATERIALNEGO

W niniejszej pracy opisana została autorska metoda analizy skuteczności przepisów kodeksu karnego w oparciu o model zbudowany na podstawie teorii gier. W pierwszej części zostały omówione podstawy teorii gier, w drugiej – zaprezentowany wspomniany powyżej model, zaś w trzeciej, zaprezentowano zastosowanie tego modelu do analizy obowiązujących obecnie przepisów prawnokarnych. Czwarta zaś część stanowi podsumowanie.

SUMMARY

Adam KSEL

GAME THEORY AS A TOOL FOR A PRIORI EFFICIENCY ANALYSIS OF SUBSTANTIVE PENAL LAW PROVISIONS

In this article an original approach for analysing efficiency of penal code provisions shall be presented. Aforementioned approach shall be built around the principles of game theory. The first part basics of game theory shall be presented, second part will introduce the model, third shall present examples of the model's practical application. The fourth part shall serve as a summary.

NOTA O AUTORZE

B.A. Adam Ksel – student prawa, Uniwersytet Jana Kochanowskiego
w Kielcach.

ABOUT THE AUTHOR

B.A. Adam Ksel – student of unitary Master of Arts course in Law, Jan Kochanowski University of Kielce.

***RECENZJE
I NOTY BIBLIOGRAFICZNE***

***REVIEWS
AND BIBLIOGRAPHICAL NOTES***

Tomasz MOLL

***MONIKA AUGUSTYNIAK, LESZEK
BIELECKI, JAROSŁAW CZERW, PIOTR
RUCZKOWSKI, JERZY STELMASIAK
(RED.), PIOTR ADAM TUSIŃSKI, PAWEŁ
MAREK WORONIECKI, MARIAN
ZDYB (RED.), AGNIESZKA ŻYWICKA:
PRAWO ADMINISTRACYJNE,
WOLTERS KLUWER,
WARSZAWA 2016 R.***

I. Prawo administracyjne to zbiór przepisów prawnych, które regulują funkcjonowanie państwa w sferze wykonawczej. Zazwyczaj pojęcie to utożsamiane jest z szeroko rozumianą strukturą organizacyjną wykonującą zadania publiczne. Jednakże pojęcie prawo administracyjne ma znacznie szerszy zakres znaczeniowy, obejmuje bowiem:

- a) prawo ustrojowe, które reguluje organizację struktur wykonujących zadania publiczne w sferze wykonawczej. Normy te dotyczą tworzenia podmiotów administrujących, określania ich struktur, zakresu działania, ich podległości i nadrzędności wobec innych podmiotów administracji;
- b) prawo materialne, które zawiera regulacje dotyczące prawa, uprawnień i obowiązków obywateli i innych podmiotów prawa, określanych jako podmioty administrowane. Prawo materialne regulując pozycję administracyjnoprawną podmiotów administrowanych stanowi również podstawę działania podmiotów administrujących, określając ich

zadania oraz prawne formy realizacji tych zadań. Prawo materialne ma zasadniczy charakter w obszarze całego prawa administracyjnego, ponieważ jego przepisy stanowią podstawę prawną ingerencji w sferę praw i obowiązków podmiotów administrowanych;

- c) prawo proceduralne reguluje działania podmiotów administrujących podejmowane w celu zastosowania norm prawa materialnego. Określa prawną pozycję podmiotów przed którymi toczy się postępowanie oraz stron tego postępowania. Prawo proceduralne jest w ścisłym związku z prawem materialnym (analogicznie jak prawo ustrojowe). Pełni ono służebną rolę wobec prawa materialnego, bowiem zastosowanie istotnej jego części wymaga skonkretyzowania norm o charakterze generalnym i abstrakcyjnym poprzez wydanie aktu administracyjnego, skierowanego w konkretnej sprawie, skierowanego do indywidualnie oznaczonego podmiotu administrowanego.

II. Recenzowany podręcznik zawiera trzynaście rozdziałów, w ramach których wyodrębnione zostały mniejsze jednostki systematyzacyjne. Po szczególne rozdziały napisali:

Monika Augustyniak (XII), Leszek Bielecki (V, VII, XI), Jarosław Czerw (VIII), Piotr Ruczkowski (I–III, IX–X, XIII pkt 1–6, 8, 10), Jerzy Stelmasiak (XIII pkt 11), Piotr Adam Tusiński (VI), Paweł Marek Woroniecki (IV, XIII pkt 7, 9, 17), Agnieszka Żywicka (XIII pkt 11–16).

Całość poprzedzona została wprowadzeniem, w którym Redaktorzy naukowci i Autorzy odnoszą się do problematyki poruszanej w książce, koncentrując się na prawie administracyjnym jako gałęzi prawa, przedmiocie regulacji prawa administracyjnego, podkreślając szerokie spektrum, w którym zostały przedstawione zagadnienia (dorobek doktryny prawa administracyjnego, orzecznictwo TK, SN, NSA, WSA, ETPC, TSUE, SDKO), wskazują także przykładowy krąg jej odbiorców.

III. Pierwszy rozdział zawiera na wstępie pojęcie administracji w ujęciu historycznym i współczesnym (str. 25–29). Podkreślenia wymaga, że definiując pojęcia administracji publicznej odniesiono się nie tylko do dorobku polskiej doktryny prawa, ale również i zagranicznych poglądów. Następnie zostały wskazane cechy administracji (str. 29–30). Przedstawiono również postacie (administrację władczą i niewładczą) oraz funkcje administracji (str. 30–31). Rozdział pierwszy zamyka problematyka sfer działania administracji (art. 31–33).

Tematyką rozdziału drugiego jest pojęcie prawa administracyjnego, jego cechy i podziały. W pierwszej kolejności zdefiniowano prawo administracyjne (str. 34–36). Również i w tym podrozdziale szeroko zaprezentowano poglądy wyrażone w literaturze polskiej i obcojęzycznej. Autor odniósł się zarówno do teorii, na kanwie których dokonywano podziału na prawo publiczne i prywatne. Przytoczono również kryteria pomocne w definiowaniu prawa administracyjnego. W dalszej kolejności rzeczownego rozdziału następuje wskazanie cech prawa administracyjnego (str. 36–38). Podkreślenia wymaga, że nie tylko wymieniono wspomniane powyżej cechy, ale również w przystępny dla czytelnika sposób wyjaśniono ich znaczenie. W trzecim punkcie rozdziału drugiego omówiono podziały prawa administracyjnego (str. 38–40). Autor odniósł się do szeregu kryteriów, w oparciu o które dokonano podziału prawa administracyjnego z różnych perspektyw i ujęć.

Rozdział trzeci zatytułowany „Źródła prawa administracyjnego” (str. 41–82) zawiera pojęcie i cechy źródeł prawa, ich klasyfikację, analizę poszczególnych źródeł prawa, źródła prawa wewnętrznego, normy techniczne, normy planowe, zwyczaj, orzecznictwo sądowe, orzecznictwo administracyjne, poglądy doktryny oraz problematykę ogłaszania źródeł prawa. Punktem wyjścia uczyniono pojęcia źródeł prawa przyjęte w teorii prawa, następnie odniesiono się do nauki prawa administracyjnego; wypuklono szerokie i wąskie znaczenie źródeł prawa, przyjęte w różnych opracowaniach dotyczących tej problematyki prawnej. Niewątpliwym walorem tego rozdziału podręcznika jest skrupulatna analiza poszczególnych źródeł prawa; tematyki niezmiernie istotnej dla funkcjonowania administracji publicznej.

W rozdziale czwartym skupiono się na tematyce stosunku administracyjnoprawnego (str. 84–92). Na wstępie wyżej wspomnianego rozdziału sformułowano jego pojęcie własności i komponenty, następnie problematykę zaistnienia i zakończenia stosunków administracyjnoprawnych oraz ich typy. Słusznie zaakcentowano wpływ stosunków administracyjnoprawnych na sferę stosowania prawa. W sposób klarowny zobrazowano poszczególne stosunki administracyjnoprawne, uwzględniając i przedstawiając poglądy przedstawicieli nauki prawa administracyjnego odnoszące się do tematyki rozdziału czwartego.

Rozdział piaty poświęcony jest publicznym prawom podmiotowym, interesowi publicznemu, władztwu administracyjnemu, władzy dyskrecyjnej i innym postaciom luzu decyzyjnego (str. 93–122). Podkreślić

należy, że publiczne prawa podmiotowe to nie tylko zagadnienia doniosłe teoretycznie, ma również istotne znaczenie w zakresie ochrony praw i interesów jednostki. Słusznie zauważono, że prawa podmiotowe to sytuacje prawne jednostki wobec aparatu władzy, stanowiące podstawę do żądania określone zachowania ze strony państwa.

Rozdział szósty dotyczy katalogu i treści zasad prawa administracyjnego (str. 122–193) i obejmuje następujące zagadnienia: pojęcie prawa i zasad prawa administracyjnego, typologię zadań prawa administracyjnego, poszczególne zasady (zasada pomocniczości, zasada jednolitości państwa, zasada kompetencyjności, zasada zespolenia administracyjnego, zasada sprawności działań administracji, zasada kierownictwa, zasada planowania, zasada kontroli i nadzoru, zasady wariantowe resortowości – terytorialności, zasady wariantowe centralizacji – decentralizacji, zasady wariantowe koncentracji – dekoncentracji. W ramach rozdziału szóstego omówiono również zasady ogólne materialnego prawa administracyjnego oraz zasady ogólne postępowania administracyjnego. W rozdziale tym dokonano szerokiej analizy zasad prawa administracyjnego, także w aspekcie historycznym, wyczerpująco przytoczono poglądy nauki prawa oraz dorobek orzecznictwa dotyczący tego niezwykle istotnego dla prawa administracyjnego zagadnienia. Zaznaczyć należy, że nie tylko dokonano klasyfikacji zasad prawa administracyjnego, ale również ich analizy.

Tematyką rozdziału siódmego uczyniono prawne formy i metody działania administracji publicznej (str. 198–214). Rozdział ten obejmuje pojęcie i podział prawnych form działania administracji, generalne akty zewnętrzne i wewnętrzne administracji, akt administracyjny, ugodę administracyjną, porozumienia administracyjne, umowy administracyjne i cywilnoprawne, promesy oraz działania faktyczne administracji. Niewątpliwą zaletą tego rozdziału jest ujęcie omawianej w nim problematyki w świetle dorobku doktryny prawa, ale także orzecznictwa sądowego. Poszczególne formy działania administracji publicznej zostały wnikliwie omówione w odrębnych punktach, co w znaczący sposób ułatwia korzystanie z podręcznika.

Rozdział ósmy zatytułowany „Organ administracji publicznej i inne podmioty administrujące” (str. 216–235) zawiera siedem punktów, z który pierwszy zatytułowano „Podmioty administrujące a aparat administracyjny”. W drugim punkcie opisano pojęcie właściwości i kompetencji. Punkt trzeci dotyczy organu administracji publicznej. W punkcie czwartym omówiono pojęcie urzędu administracji publicznej. Punkt piąty dotyczy

zakładu administracyjnego. Punkt szósty zatytułowano „Osoby prawne typu korporacyjnego i zakładowego”. Ostatni z punktów rozdziału ósmego odnosi się do form relacji pomiędzy podmiotami administrującymi (kierownictwo, kontrola, nadzór, współdziałanie, koordynacja). Zagadnienia poruszane w tym rozdziale przedstawiono w sposób wyczerpujący, w oparciu o dorobek doktryny i poglądy wyrażone w orzecznictwie, posługując się przykładami oraz odwołując się do aktów normatywnych.

Rozdział dziewiąty dotyczy podziału terytorialnego państwa (str. 237–254) i obejmuje: pojęcie i podstawowe cechy podziału terytorialnego, podział terytorialny w ujęciu historycznym, czynniki kształtujące podział terytorialny oraz klasyfikację podziału terytorialnego. Rozważane w tym rozdziale zagadnienia mają znaczący wpływ na skuteczność i sprawność wykonywania zadań publicznych. Słusznie podkreślono, że wykonywanie zadań publicznych jedynie przez organy centralne jest niemożliwe, a zatem konieczne jest przekazanie istotnej części zadań do właściwości organów usytuowanych blisko obywatela (jednostki) co ma wpływ nie tylko na efektywność ich wykonywania, ale zwiększa również udział mniejszych wspólnot w wykonywaniu władzy (samorząd terytorialny).

W rozdziale dziesiątym skupiono się na tematyce naczelnych i innych centralnych organów administracji państwowej (str. 256–279). Rozdział ten rozpoczynają uwagi ogólne; w dalszej kolejności odniesiono się do Prezydenta Rzeczypospolitej, Rady Ministrów i organów centralnych. Dokonano podziału w ramach organów centralnych na organy naczelne i inne organy centralne, a następnie przedstawiono pozycję ustrojową poszczególnych organów.

Rozdział jedenasty zatytułowany „Terenowe organy administracji rządowej” (str. 280–377) zawiera analizę regulacji dotyczących wojewody, jego zadań i funkcji, struktury urzędu wojewódzkiego, kontroli prowadzonej przez wojewodę, a także aktów prawa miejscowego stanowionych przez ten organ. Ponadto opisano organy administracji zespolonej i niezespolonej. Rozdział ten w sposób syntetyczny przybliży strukturę terenowych organów administracji rządowej, zawierając przegląd najważniejszych regulacji w tym zakresie.

Rozdział dwunasty poświęcony został samorządowi terytorialnemu (str. 379–486) i obejmuje takie zagadnienia jak samorząd gminny, samorząd powiatowy, samorząd wojewódzki. Punktem wyjścia w tym rozdziale jest przybliżenie konstytucyjnych regulacji dotyczących samorządu terytorialnego, ze szczególnym uwzględnieniem zasady decentralizacji,

a także przepisów Europejskiej Karty Samorządu Lokalnego. Niniejsza problematyka została przedstawiona jak na podręcznikowy charakter opracowania z bardzo dużą skrupulatnością, obejmuje bowiem pojęcie poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego (gminy, powiatu i województwa), ale także pozycję ustrojową organów tychże jednostek, jednostek pomocniczych, aktów prawa miejscowego, mienie samorządowe, gospodarkę finansową, związki i porozumienia, stowarzyszenia gmin, nadzór na działalnością jednostek samorządu terytorialnego, ustrój miasta stołecznego Warszawy, a także miasta na prawach powiatu.

Ostatni zamykający całość i najobszerniejszy rozdział trzynasty dotyczy wybranych zagadnień materialnego prawa administracyjnego (str. 490–743). Rozdział ten został podzielony na osiemnaście punktów, w ramach których przedstawiono najważniejsze, z punktu widzenia publicznoprawnego statusu jednostki, regulacje materialnego prawa administracyjnego. Należy zwrócić uwagę na spory zakres tematyczny, poruszony w tym rozdziale oraz na przystępny dla czytelnika sposób, w jaki owa tematyka została przedstawiona.

IV. Reasumując można stwierdzić, iż recenzowany podręcznik, jest opracowaniem wartościowym i wyczerpującym w istotnym stopniu poruszającą nim tematykę (obejmuje tzw. część ogólną prawa administracyjnego, ustrojowe prawo administracyjne, wybrane zagadnienia o charakterze proceduralnym oraz materialne prawo administracyjne), zawierającym nowoczesne podejście do omawianych w nim zagadnień. Podkreślenia wymaga przystępność wyłożonego w nim materiału, jego przemyślana systematyzacja oraz bogata bibliografia. Wydaje się, iż książka pt. *Prawo Administracyjne* może służyć zarówno jako pomoc w przygotowaniu zajęć, znaleźć zastosowanie w procesie dydaktycznym na kierunkach prawnych i administracyjnych, stanowić także cenne źródło informacji dla studentów jak i osób zajmujących się praktycznie prawem administracyjnym, w szczególności pracowników administracji publicznej, radców prawnych i adwokatów.

SPRAWOZDANIA

REPORTS

Maciej DŁUGOSZ
(ORCID: brak)

***OGÓLNOPOLSKA KONFERENCJA
NAUKOWA Z CYKLU „WYZWANIA POLSKI
W EUROPIE” NT. POLSKA W UNII
EUROPEJSKIEJ PO WYBORACH DO
PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO;
POLSKIE TOWARZYSTWO STUDIÓW
EUROPEJSKICH, PRZEDSTAWICIELSTWO
KOMISJI EUROPEJSKIEJ
W POLSCE, UNIWERSYTET JANA
KOCHANOWSKIEGO W KIELCACH
(9.06.2019–11.06.2019, KIELCE)***

W dniach od 9 do 11 czerwca 2019 roku w Centrum Przedsiębiorczości i Biznesu działającym przy Wydziale Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach odbyła się Ogólnopolska Konferencja Naukowa z cyklu „Wyzwania Polski w Europie” na temat *Polska w Unii Europejskiej po wyborach do Parlamentu Europejskiego*. Organizatorem niniejszego wydarzenia był Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Polskie Towarzystwo Studiów Europejskich oraz Przedstawicielstwo Komisji Europejskiej w Polsce. Przedmiotowa konferencja naukowa zgromadziła prelegentów będących reprezentantami ośrodków akademickich, które stanowią czołówkę w dyscyplinach wiedzy związa-

nych z zagadnieniami prawno-politycznymi w zakresie funkcjonowania Unii Europejskiej.

Wydarzeniem inauguracyjnym konferencję w dniu 9 czerwca 2019 roku była sesja naukowa, której celem było uczczenie setnej rocznicy istnienia urzędu Prezydenta Kielc w suwerennej Rzeczypospolitej, która to została przeprowadzona w Muzeum Historii Kielc. W trakcie tej części konferencji miały miejsce dwie debaty, które połączone były z możliwością zdawania pytań z publiczności, a pierwsza z nich stanowiła spotkanie i wymianę poglądów byłych prezydentów miasta Kielce, którzy swój urząd piastowali w latach 90. ubiegłego wieku oraz obecnego prezydenta Bogdana Wenty w zakresie rozwoju społeczno-ekonomiczno-politycznego Kielc w III Rzeczypospolitej, natomiast druga obejmowała dysputę akademicką, która swoim zakresem objęła referaty dotyczące historii politycznej miasta i samorządności.

Zasadnicza część prezentowanej konferencji naukowej miała miejsce, jak wskazano na wstępie, w Centrum Przedsiębiorczości i Biznesu działającym przy Wydziale Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach w dniu 10 czerwca 2019 roku. Konferencja została otwarta wystąpieniami prof. Ireneusza Krasia prezesa kieleckiego oddziału Towarzystwa Studiów Europejskich, dziekana Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach prof. Jerzego Jaskierni, rektora Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach prof. Jacka Semaniaka oraz prof. Konstantego A. Wojtaszyczka prezesa Polskiego Towarzystwa Studiów Europejskich. Obrady w sesjach zainaugurowało wystąpienie dyrektora Przedstawicielstwa Komisji Europejskiej w Polsce dra Marka Prawdy, który w swoim wystąpieniu przedstawił swój pogląd na kwestie ewentualnych kierunków politycznych, jakie może przyjąć Unia Europejska we wszystkich aspektach jej funkcjonowania po wyborach do Parlamentu Europejskiego. W dalszej kolejności swoje wystąpienia wygłosili goście honorowi, którymi byli Ambasador Republiki Rumunii w Polsce Ovidiu Drangi oraz Ambasador Republiki Finlandii w Polsce Juhy Ottman, którzy również w swoich wystąpieniach dokonywali ewaluacji stanu m.in. politycznego i prawnego Unii Europejskiej z perspektywy całej organizacji, jak i miejsca poszczególnych państw w jej strukturze w perspektywie zmian jakie miały nastąpić po dniu 26 maja 2019 roku.

Po zakończeniu części oficjalnej rozpoczęły się obrady w panelach problemowych, które zgromadziły prelegentów w grupach odpowiadających

jących ich zainteresowaniom naukowym z perspektywy tematu prezentowanego wystąpienia. W konsekwencji należy wyróżnić podgrupy tematyczne, a mianowicie sesje, w których dyskutowano nad ewentualnymi scenariuszami kształtu Unii Europejskiej w nowej rzeczywistości politycznej (w tym ewentualnych działań reformatorskich) oraz sesje definiujące miejsca Polski w tym kontekście.

Kolejnym istotnym elementem opisywanej Konferencji Naukowej była sesja mająca charakter debaty politycznej, podczas której zaproszeni parlamentarzyści oraz reprezentanci różnych opcji politycznych prezentowali swoje poglądy na kształt Unii Europejskiej po przeprowadzeniu wyborów do Parlamentu Europejskiego oraz zwracali uwagę na działania, jakie podejmować będą na rzecz kraju w strukturach europejskich.

Ostatni dzień Konferencji Naukowej został rozpoczęty od wystąpienia Prezydenta Kielc Bogdana Wenty, a w dalszej kolejności prof. Dominika Gajewskiego (SGH), który w swoim wystąpieniu poddawał analizie realizację kwestii fiskalnych w Unii Europejskiej. Kolejne panele problemowe skupiały się na zagadnieniach istotnych z perspektywy wspólnoty europejskiej: współpraca gospodarcza, zagadnienia efektywności prawa wspólnotowego, czy polityki unijnej. Ważną częścią spotkania były sesje wystąpień studenckich, gdzie młodzi adepci nauki w swoich referatach prezentowali własne wyniki badań w reprezentowanych przez siebie dyscyplinach wiedzy m.in. nauk prawnych, ekonomicznych, nauk o polityce etc.

Omawiane spotkanie naukowe odznaczało się wysoką wartością merytoryczną wystąpień prelegentów oraz niezwykłą sprawnością organizacyjną. Podczas prelekcji zaprezentowano wiele poglądów naukowych i wyników badań prowadzonych przez czołowych przedstawicieli środowiska naukowego zajmujących się szeroko rozumianymi zagadnieniami dotyczącymi funkcjonowania Unii Europejskiej. O dużej randze omawianego wydarzenia świadczy liczba prelegentów (Konferencja zgromadziła ok. 60 prelegentów reprezentujących ok. 14 ośrodków akademickich) i ich pozycja w środowisku naukowym. Konferencję ocenić należy jako mającą istotny wpływ na rozwój nauki oraz konsolidującą środowisko naukowe działające w wyżej opisanych dyscyplinach wiedzy.

Krzysztof GASIŃSKI
(ORCID: brak)
UJK w Kielcach

**VII MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA
NAUKOWA CYKLU BEZPIECZEŃSTWO
RP W WYMIARZE NARODOWYM
I MIĘDZYNARODOWYM
NT. 20 LAT POLSKI W NATO.
BEZPIECZEŃSTWO PRZYSZŁOŚCI**

Elementem funkcjonowania każdego państwa jest zaspokojenie nie tylko bieżących potrzeb obywateli, ale także myślenie o przyszłości – również w kontekście jej bezpieczeństwa. Niezbędny w tym wymiarze staje się rozwój systemu bezpieczeństwa, analiza sytuacji geopolitycznej, a także dyskusja o tym, jak może wyglądać przyszłość i jak ewoluowało będzie bezpieczeństwo. W związku z powyższym w dniach 21–22 maja 2019 roku na ówczesnym Wydziale Prawa, Administracji i Zarządzania (obecnie Wydział Prawa i Nauk Społecznych) Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach odbyła się VII Międzynarodowa Konferencja Naukowa cyklu Bezpieczeństwo RP w wymiarze narodowym i międzynarodowym nt. 20 lat Polski w NATO. Bezpieczeństwo przyszłości, której organizatorem były: Akademia Sztuki Wojennej, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Uniwersytet Łódzki, Stowarzyszenie Ruch Wspólnot Obronnych, Centrum Przygotowań do misji zagranicznych w Kielcach, Wojskowy Instytut Techniczny Uzbrojenia w Zielonce. Partnerami konferencji były: New Bulgarian University in

Sofia, National University of Public Service in Budapest, Baltic Defence College in Tartu, Police Academy of the Czech Republic in Prague, Matej Bel University in Banská Bystrica, Union-Nikola Tesla University in Beograd, College of European and Regional Studies České Budějovice, Carol I National Defence University in Bucharest, DRESMARA in Braşov, Technical University of Košice, St. Kliment Ohridski, University in Bitola, Staropolska Szkoła Wyższa w Kielcach, Komenda Wojewódzka Policji w Kielcach, Świętokrzyska Wojewódzka Straż Pożarna w Kielcach, Komenda Miejska Policji w Kielcach oraz Placówka Straży Granicznej w Kielcach. Wydarzenie miało bardzo duży wydźwięk w całym województwie świętokrzyskim m.in. ze względu na duże zaangażowanie ze strony wojska. Głównymi celami konferencji była analiza i ocena uwarunkowań bezpieczeństwa państwa w kontekście przyszłych zagrożeń i wyzwań oraz wskazanie możliwości i kierunków działań niezbędnych dla zapewnienia bezpieczeństwa przyszłości. Główne pytanie problemowe konferencji postawione przez organizatorów brzmiało: Jak w wymiarze narodowym i międzynarodowym kreować działania zmierzające do zapewnienia poczucia bezpieczeństwa i umożliwiające swobodny rozwój w przyszłym prognozowanym świecie. Konferencja po uroczystym otwarciu rozpoczęła się sesją główną, w której udział wzięli znamienici goście, m.in. prof. dr hab. Bogdan Grenda były wiceminister obrony narodowej, prof. dr hab. Jerzy Jaskiernia dziekan Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, Ray Wojcik z Center for European Policy Analysis, płk Paweł Chabielski komendant Centrum Przygotowań do Misji Zagranicznych w Kielcach. Następnie w drugiej części sesji głównej udział wzięli dr hab. prof. UJD Ryszard Niedźwiecki, dr hab. prof. UJK Marek Leszczyński, dr hab. prof. UJK Jerzy Prochwicz, płk dr Hubert Korczyński ze Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz assistant professor PhD Michael Dimitrov z New Bulgarian University. Ponadto konferencję wzbogaciły pokazy dynamiczne sprzętu wojskowego przygotowane przez Centrum Przygotowań do Misji Zagranicznych w Kielcach. Następnie podczas dalszych obrad pozostali prelegenci podzieleni zostali na panele dyskusyjne, w ramach których w odpowiedzi na założone cele i postawione pytania przedstawiali swoje wyniki badań, przemyśleń i doświadczeń. Panele wyróżniały się przede wszystkim obszarem badań. Wyróżnić można było podejście ekonomiczne, prawne, polityczne oraz stricte związane z bezpieczeństwem. Konferencja jest corocznym wydarzeniem organizowanym cyklicznie. W tym

roku była to siódma edycja, wyjątkowa ze względu na stworzenie możliwości dla czynnego udziału studentów poprzez utworzenie panelu studenckiego. Oprócz prelegentów z Polski, uczestniczyli również przedstawiciele Węgier, Turcji, Litwy, Czech, Rumunii, Austrii, Bułgarii i Stanów Zjednoczonych, w związku z czym obrady prowadzone były w języku polskim jak i angielskim. W ramach konferencji zorganizowano również wizytę studyjną w Areszcie Śledczym w Kielcach pt. „Służba więzienna w systemie bezpieczeństwa Państwa”.

Wydarzenie corocznie gromadzi wielu słuchaczy, na co wpływ ma głównie szerokie gremium prelegentów, prezentujących tak teoretyczne jak i praktyczne podejście do tematu. Tak było i w tym roku. Uczestnicy konferencji oraz studenci podczas pokazu mogli przyjrzeć się i posłuchać wielu ciekawych informacji na temat sprzętu i wyposażenia wojskowego, które na co dzień towarzyszy polskim żołnierzom, przez co to właśnie ten element wzbudził największe zainteresowanie. Poprzez trafnie dobrane tematy wystąpień ale i dobrą promocję niniejszego wydarzenia siódma edycja była równie udana jak poprzednie, dzięki czemu wielu jej uczestników z niecierpliwością czeka na kolejną edycję.

Patryk ZIELIŃSKI
(ORCID: 0000-0003-4473-4658)
UJK w Kielcach

**II OGÓLNOPOLSKA KONFERENCJA
NAUKOWA DZIAŁALNOŚĆ
GOSPODARCZA – WYMIAR KRAJOWY
I MIĘDZYNARODOWY, (17–18
PAŹDZIERNIKA 2019 ROKU, KIELCE)**

W dniach 17–18 października 2019 roku na Wydziale Prawa, Administracji i Zarządzania Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach odbyła się II Ogólnopolska Konferencja Naukowa *Działalność gospodarcza – wymiar krajowy i międzynarodowy*, zorganizowana przez Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach (Instytut Prawa, Ekonomii i Administracji – Wydział Prawa, Administracji i Zarządzania UJK). Partnerami konferencji była Fundacja DOGadanka i Hotel Best Western, z kolei patronatu honorowego udzielił Marszałek Województwa Świętokrzyskiego.

Podkreślenia wymaga, iż konferencja kontynuowała tematykę podjętą na Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej *Działalność gospodarcza w dobie przemian – aspekty prawne, ekonomiczne i etyczne. Partner Główny Bank Gospodarstwa Krajowego*, która miała miejsce 17 października 2018 roku. Nie ulega wątpliwości, iż temat działalności gospodarczej ciągle ewoluuje – zarówno w sferze krajowej jak i międzynarodowej, stąd też organizatorzy starali się unaocznic zmiany do jakich dochodzi w wyżej wymienionym obszarze, jak i jego interdyscyplinarność. Z racji na naukowo-badawczy charakter konferencji, jej uczestnikami oprócz przedstawicieli różnych obszarów nauki skorelowanych z biznesem byli także

aktywni przedsiębiorcy. Organizatorzy koncentrowali się głównie na zagadnieniach takich jak: prawne uwarunkowania prowadzenia działalności gospodarczej, ekonomiczne aspekty prowadzenia działalności gospodarczej, rozwój gospodarczy w ujęciu krajowym i międzynarodowym, pozyskiwanie i wydatkowanie środków unijnych, międzynarodowy wymiar działalności gospodarczej, polityka podatkowa w prowadzeniu działalności gospodarczej, prawa człowieka a działalność gospodarcza, proceduralne problemy prowadzenia działalności gospodarczej, niepełnosprawni w biznesie – wyzwania i bariery, prowadzenie działalności gospodarczej w turystyce.

Konferencja składała się z 7 paneli dyskusyjnych, w których udział wzięło ponad 70 uczestników. Pierwszy panel otwierający dyskusję modyrowany był przez dra Roberta Freya – przewodniczącego Komitetu Organizacyjnego wydarzenia. Jako pierwszy wystąpił prof. dr hab. Kazimierz Kik z Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, prezentując temat *Działalność gospodarcza w programach wyborczych partii politycznych w kampanii wyborczej do Sejmu i Senatu RP w 2019 r.* Kolejno głos zabierali: dr hab. prof. Uniwersytetu Rzeszowskiego Jan Olszewski (temat wystąpienia: *Wybrane problemy prawa informacji w prowadzeniu działalności gospodarczej*), dr hab. prof. Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach Grzegorz Skowronek (temat wystąpienia: *Prawne aspekty prowadzenia działalności w zakresie gier w karty – gra w pokera*), dr hab. prof. Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach Piotr Misztal (temat wystąpienia: *Zarządzanie długiem publicznym i implikacje dla stabilności gospodarczej kraju*), dr hab. prof. Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach Agnieszka Żywicka (temat wystąpienia: *Prywatyzacja zadań publicznych w gospodarce na gruncie systemu oceny zgodności jako następstwo harmonizacji technicznej dyrektyw UE „Nowego Podejścia” na przykładzie zadań administracji miar*).

Biorąc pod uwagę liczbę uczestników, wielość zagadnień tematycznych, międzynarodowy charakter konferencji oraz jej interdyscyplinarność, zdecydowanie przyznać należy, iż konferencja ta była wyjątkowo interesująca oraz stanowiła kolejną – coroczną już – okazję do dyskusji na tematy związane z przedsiębiorczością na świecie jak i w Polsce. Zapowiadana cykliczność wydarzenia na pewno zasługuje na aprobatę.

SKOROWIDZ ALFABETYCZNY

ALPHABETICAL INDEX

Materiał został ułożony według następujących działów / Material has been placed according to the following parts:

- I. Słowa wstępne / Forewords,
- II. Artykuły / Articles,
- III. Publikacje studenckie / Student's publications,
- IV. Opinie prawne / Komunikaty / Legal opinions / Announcements,
- V. Glosy / Glosses,
- VI. Recenzje i noty bibliograficzne / Reviews and Bibliographical Notes,
- VII. Sprawozdania / Reports.
- VIII. Wspomnienia / Obituaries.

I. SŁOWA WSTĘPNE / FOREWORDS

1. BAŁABAN ANDRZEJ. Nr 8
2. BANASZAK BOGUSŁAW. Nr 4
3. BISZTYGA ANDRZEJ. Nr 9
4. BISZTYGA ANDRZEJ. Nr 10
5. BISZTYGA ANDRZEJ. Nr 13
6. GDULEWICZ EWA. Nr 11
7. GRZYBOWSKI MARIAN. Nr 7
8. HOC STANISŁAW. Nr 12
9. IWANEK JAN. Nr 2
10. ŁABNO ANNA. Nr 10
11. MAŁAJNY RYSZARD M. Nr 3
12. MICHALSKA ANNA. Nr 6
13. MŁYNARSKA-SOBACZEWSKA ANNA. Nr 14
14. SKOTNICKI KRZYSZTOF. Nr 10
15. SKRZYDŁO WIESŁAW. Nr 5
16. SZMULIK BOGUMIŁ. Nr 13
17. WIECZOREK LESZEK. Nr 12
18. WIECZOREK LESZEK. Nr 13
19. WIECZOREK LESZEK. Nr 14
20. WIECZOREK LESZEK. Nr 15
21. WIECZOREK LESZEK. Nr 16
22. WIECZOREK LESZEK. Nr 17
23. WIECZOREK LESZEK. Nr 18

- 24. WIECZOREK LESZEK. Nr 19
- 25. WIECZOREK LESZEK. Nr 20
- 26. WIECZOREK LESZEK. Nr 21
- 27. WIECZOREK LESZEK. Nr 22
- 28. WIECZOREK LESZEK. Nr 23
- 29. WITKOWSKI ZBIGNIEW. Nr 9
- 30. ZWIERZCHOWSKI EUGENIUSZ. Nr 1

II. ARTYKUŁY / ARTICLES

- 31. ABO SAEID TAREK. Autonomia palestyńska a prawo narodów do samostanowienia. Nr 4
- 32. ADAMCZEWSKI ROBERT. Ochrona konsumentów w działalności Rzecznika Praw Obywatelskich. Nr 10
- 33. ALVAREZ SILVINA M. Polish Nationalism During the Communist Period (the Role of the Catholic Church). Nr 3
- 34. ARCZYŃSKI PIOTR. Moc wiążąca wyroku karnego w postępowaniu cywilnym – artykuł 11 kodeksu postępowania cywilnego w świetle orzecznictwa i poglądów doktryny. Nr 20
- 35. BACHERA EWELINA, SMÓŁKA BARTOSZ. Narkomania w izolacji więziennej – postulaty de lege lata i de lege ferenda. Nr 16
- 36. BACHERT PATRIC. The Legal Status of the Immigrants in Germany. Nr 1
- 37. BAJANIK STANISLAV. Slovakia without Slovak Schools. Nr 2
- 38. BALOG BORIS. The Right to Vote of People in Imprisonment in Slovakia. Nr 14
- 39. BAŁDYS ROBERT. Prawa człowieka a prowadzenie działalności wykrywczej przez Policję Województwa Śląskiego. Nr 7
- 40. BANASZAK BOGUSŁAW. O konieczności zmiany Konstytucji RP w związku z ratyfikacją Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego. Nr 9
- 41. BANERGEE VIKRAMJIT. Religion, Tolerance and Individual Rights: In the Age of Civilisations. Nr 8
- 42. BANERGEE VIKRAMJIT. Religia, obyczaje i prawo rodzinne w Anglii i Walii w obliczu narastającego konfliktu kultur. Nr 9
- 43. BÁRD PETRA. Forensic Genetic Databases in Central and Eastern Europe. Nr 12
- 44. BATOR-BRYŁA MONIKA. Adjudication and enforcement of a custodial sentence towards juveniles in Poland. Nr 22
- 45. BATOR KAROL. Licencje przymusowe na patenty medyczne jako prawne narzędzie ochrony życia i zdrowia. Nr 19
- 46. BERLIBA VIOREL, COJHOCARU RADION. Some Problems of Criminal Politics of Republic of Moldova in Prevention of Illegal Practises of Enterprises. Nr 12
- 47. BERLIBA VIOREL, SOBIETSKY ROSTISLAV. Some Problems of Criminal Politics in Prevention of Struggle in Republic of Moldova. Nr 12

48. BERNAZIUK IAN, FEDORENKO WŁADYSŁAW. Plagiarism as one of the Largest Threats to Intellectual Property Right: Theoretical Scientific Aspect. Nr 22
49. BILGORAJSKI ARTUR. Kilka uwag nt. Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych. Nr 12
50. BILGORAJSKI ARTUR. Prawda jako granica wolności wypowiedzi na gruncie polskiego systemu prawa. Wybrane zagadnienia. Nr 13
51. BILGORAJSKI ARTUR. Zasady z Yogyakarta dotyczące stosowania międzynarodowego prawa praw człowieka w odniesieniu do orientacji seksualnej oraz tożsamości płciowej. Nr 11
52. BISZTYGA ANDRZEJ. Droga do reformy Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Nr 2
53. BISZTYGA ANDRZEJ. Geneza Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Nr 1
54. BISZTYGA ANDRZEJ. Ochrona informatorów – nowa rola nebraskańskiego ombudsmana (na podstawie ustawy o skuteczności działania administracji stanu Nebraska). Nr 4
55. BISZTYGA ANDRZEJ. Problem ochrony wolności i praw jednostki we współczesnym świecie (artykuł recenzyjny). Nr 13
56. BISZTYGA ANDRZEJ. Reforma Europejskiego Trybunału Praw Człowieka – Protokół nr 11 do Konwencji Europejskiej. Nr 3
57. BISZTYGA ANDRZEJ. Wspomnienie o profesor Annie Michalskiej. Nr 8
58. BISZTYGA ANDRZEJ, JACHIMOWICZ ALEKSANDER. Kontrowersje wokół uprawnień Policji do składania wniosków o ukaranie w postępowaniach karłosądowych. Aspekt konstytucyjny. Nr 14
59. BORSKI MACIEJ. Karta Podstawowych Praw i Wolności jako element porządku konstytucyjnego Republiki Czeskiej. Nr 13
60. BORSKI MACIEJ. Skarga konstytucyjna w systemie prawnym Republiki Czeskiej. Nr 11
61. CERNOMORETS SERJ, SPATARI VITALYE. Arbitrariness in Criminal Law in Republic of Moldova and of Other Countries. Nr 12
62. CHERNEZHENKO OLENA, FEDORENKO WŁADYSŁAW. Civil (personal) rights and liberties in Ukraine: notions, system, and problems of their establishing. Nr 18
63. CHERNEZHENKO OLENA, FEDORENKO WŁADYSŁAW. Konstytucyjne prawa i wolności człowieka współcześnie na Ukrainie: koncepcja, system, gwarancje. Nr 17
64. CHODKOWSKI MARCIN, MOLL TOMASZ. Status prawny pracownika samorządowego – wybrane zagadnienia. Nr 21
65. CHOLEWINSKI RYSZARD. A Constitutional Innovation in the United Kingdom: The Human Rights Act 1998. Nr 6
66. CHOLEWINSKI RYSZARD. Prawo do integracji w integrującej się Europie. Najnowsze zmiany w statusie prawnym obywateli państw trzecich w Unii Europejskiej. Nr 5

67. CHORAŻEWSKA ANNA. Zasada równości w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego. Nr 11
68. CHRONOWSKI NORA, DRINOCZI TIMEA. Extracts on the Decisions of the Hungarian Constitutional Court on Right to Expression. Nr 13
69. CHRUŚCIAK RYSZARD. Ogólna klauzula ograniczeń wolności i praw jednostki – prace konstytucyjne nad art. 31 ust. 3 Konstytucji RP z 1997 r. Nr 12
70. CHRZCZONOWICZ PIOTR. Przestępczość związana z działalnością tzw. sekt destrukcyjnych w Polsce – charakterystyka zagadnienia. Nr 12
71. CIAPAŁA JERZY. Wolność a uprawnienie – próba analizy porównawczej pojęć w kontekście wybranych postanowień Konstytucji RP. Nr 7
72. CIAPAŁA JERZY. Wybrane konstytucyjne i prawnomiędzynarodowe zagadnienia regulacji prawnej pozycji mniejszości niemieckiej w Polsce oraz Polaków zamieszkałych w Republice Federalnej Niemiec. Nr 14
73. CIAPAŁA JERZY, MIJAŁ PRZEMYSŁAW. Skarga na akty prawne organów terenowych jako szczególny środek ochrony praw jednostki. Nr 9
74. COALE SAMUEL. The Design of Conspiracy: Human Rites (Rights) of Fantasy and Fiction. Nr 4
75. COJHOCARU RADION, BERLIBA VIOREL. Some Problems of Criminal Politics of Republic of Moldova in Prevention of Illegal Practises of Enterprises. Nr 12
76. CONBOY MARTIN. Public Sphere or Public Spectacle? The British Press and Human Rights. Nr 4
77. CUSHNIR VALERIU, PALADII ANDRIAN. Criminal Responsibility for Rape According to National Legislation of Republic of Moldova. Nr 12
78. CZARNY PIOTR. Położenie i ochrona praw Łużyczan w zjednoczonych Niemczech. Nr 6
79. CZEKAJ KRZYSZTOF. Działania Aresztu Śledczego w Kielcach w zakresie prewencji przestępczości. Nr 20
80. CZEREPANIAK-WALCZAK MARIA. Szkoła niepaństwowa w kontekście praw człowieka. Nr 3
81. CZESZEJKO-SOCHACKA KATARZYNA. Łamanie praw człowieka na przykładzie Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej. Nr 22
82. DAJNOWICZ DIANA. Jaka kara za uprowadzenie lub zatrzymanie dziecka? – praktyka orzecznicza w świetle statystyk sądowych. Nr 18
83. DĄBEK DARIUSZ. Problem filozofii wartości w kontekście praw człowieka. Nr 2
84. DEGÓRSKA KATARZYNA. Ochrona prawa do prywatności w najnowszym orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Nr 9
85. DOLNICKI BOGDAN. Instytucja nadzoru jako instrument służący ochronie praw podmiotowych – na przykładzie samorządu terytorialnego. Nr 3
86. DOMAŃSKA ALDONA. Naruszanie praw cudzoziemców i mniejszości narodowych. Rozważania w oparciu o wybrane wystąpienia Rzecznika Praw Obywatelskich. Nr 9

87. DOROSZEWSKA KATARZYNA. Podstawowe gwarancje i zagrożenia niezawisłości sędziowskiej w Polsce w kontekście zmian w kodeksie postępowania karnego. Nr 17
88. DRINOCZI TIMEA. General Characteristics of Fundamental Economic Rights. Nr 11
89. DRINOCZI TIMEA, CHRONOWSKI NORA. Extracts on the Decisions of the Hungarian Constitutional Court on Right to Expression. Nr 13
90. DRINOCZI TIMEA, ZELLER JUDIT. Konstytucyjna regulacja małżeństwa i rodziny na Węgrzech. Nr 10
91. DUKIET-NAGÓRSKA TERESA. Uwagi o prawnokarnej ochronie prawa człowieka do samostanowienia w sprawie zdrowia. Nr 11
92. DURAN PALOMA. Constitutional Protection of the Guiding Principles of Social and Economic Policies of 1978 Spanish Constitution. Nr 6
93. DWORZECKI JACEK. Korpus Straży Więziennej i Ochrony Sądów w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego Republiki Słowackiej. Nr 20
94. DWORZECKI JACEK. Rola Ministerstwa Sprawiedliwości oraz Ministerstwa Spraw Zagranicznych w walce z przestępczością handlu ludźmi w Polsce. Nr 16
95. ECKHARDT KRZYSZTOF. Prawo do ochrony zdrowia. Zagadnienia wybrane. Nr 10
96. FEDORENKO WŁADYSŁAW, BERNAZIUK IAN. Plagiarism as one of the Largest Threats to Intellectual Property Right: Theoretical Scientific Aspect. Nr 22
97. FEDORENKO WŁADYSŁAW, CHERNEZHENKO OLENA. Civil (personal) rights and liberties in Ukraine: notions, system, and problems of their establishing. Nr 18
98. FEDORENKO WŁADYSŁAW, CHERNEZHENKO OLENA. Konstytucyjne prawa i wolności człowieka współcześnie na Ukrainie: koncepcja, system, gwarancje. Nr 17
99. FEDORENKO WŁADYSŁAW, KRAWCZUK WOŁODYMYR. Polityczne prawa i wolności człowieka i obywatela w Ukrainie: pojęcie, rodzaje, charakterystyka. Nr 19
100. FEDORENKO VLADYSLAV, SKRYPNIUK ALEKSANDR. Problems with the Statement on Providing Social Rights and Freedoms of the Person in Ukraine. Nr 18
101. FERREIRA DA CUNHA PAULO. Human and Fundamental Rights and Duties in the Portuguese Constitution. Some Reflections. Nr 11
102. FILIPEK MICHAŁ JAN. Status prawny mniejszości etnicznej Samów w świetle prawa norweskiego. Nr 14
103. FILIPKOWSKI WOJCIECH. Analiza proponowanych zmian w polskim systemie pozbawiania owoców przestępstwa. Wybrane zagadnienia. Nr 19
104. FILIPKOWSKI WOJCIECH. Kierunki zmian systemu pozbawiania owoców przestępstwa w ujęciu teoretycznym i praktycznym. Nr 18
105. GAJEK-DYL BEATA. Znaczenie Europejskiego Trybunału Obrachunkowego w procesie ochrony interesów finansowych obywateli Unii Europejskiej. Nr 19

106. GEORGHIADES KORINNA. The Status of Rape as a Crime in International Humanitarian Law. Nr 6
107. GLUMIŃSKA JADWIGA. Prawa i obowiązki podatnika w świetle projektu ustawy „ordynacja podatkowa” (wybrane zagadnienia). Nr 4
108. GŁOWIAK BARBARA, MOCHOCKI RYSZARD. Wybrane aspekty prawne ochrony praw dziecka. Nr 22
109. GÓRALCZYK-PAPOŃ ANETA. Klauzule generalne w prawie cywilnym – zagrożenie dla porządku prawnego czy instrument dostosowawczy prawa do zmieniających warunków gospodarczych? Nr 7
110. GRABOWSKA SABINA. Odpowiedzialność Prezydenta Macedonii za delikt konstytucyjny. Nr 19
111. GRABOWSKI RADOSŁAW. Prawo do życia w Polsce. Nr 7
112. GRAMAŁA ALEKSANDRA. Prawa socjalne w projektach Konstytucji III RP. Nr 7
113. GRAMATYKA MICHAŁ, LEŚNIAK MAREK. Dopuszczalność badań poligraficznych w świetle konstytucyjnych praw i wolności obywatelskich. Nr 5
114. GRZYB MAGDALENA. Wymuszone zaginięcia – zmora przeszłości wiecznie żywa. O retroaktywnej sprawiedliwości w Ameryce Łacińskiej. Nr 14
115. GURDEK MAGDALENA. Wymagania kwalifikacyjne kandydatów na stanowisko kierownika urzędu stanu cywilnego lub jego zastępcy w świetle przepisów nowej ustawy z 28 listopada 2014 roku – Prawo o aktach stanu cywilnego – uwagi *de lege lata* i *de lege ferenda*. Nr 17
116. HADAŁA ANNA. Nieważność nabycia nieruchomości przez cudzoziemca. Nr 19
117. HARASIMIAK GRZEGORZ. Prawo do wolności religijnej a swoboda działania sekt w Polsce. Czy wszystko w sferze wyznaniowej nam wolno? Nr 16
118. HARBICH JÜRGEN. Erstmals Verwaltungsgerichte in der Mongolei. Nr 10
119. HARBICH JÜRGEN. Spór o islamską chustę. Nr 10
120. HERNAS ADAM. Prawa człowieka w świetle programu haskiego. Nr 14
121. HOC STANISŁAW. Wybrane aspekty prawne inwigilacji obywateli. Nr 13
122. HRYSZKIEWICZ DOMINIK, PALIWODA PRZEMYSŁAW. Dereifikacja zwierząt. Polskie doświadczenia. Nr 17
123. HUZARSKA JOANNA. Eksperyment medyczny – obowiązek informacyjny. Nr 22
124. JABŁOŃSKI MARIUSZ. Konstytucyjnoprawne aspekty przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Unii Europejskiej (zagadnienie realizacji praw wyborczych przez obywateli Unii w wyborach do organów stanowiących samorządu terytorialnego – uwagi wstępne). Nr 5
125. JABŁOŃSKI MARIUSZ. Uwagi o referendum gminnym. Nr 4
126. JACHIMOWICZ ALEKSANDER, BISZTYGA ANDRZEJ. Kontrowersje wokół uprawnień Policji do składania wniosków o ukaranie w postępowaniach karnosądowych. Aspekt konstytucyjny. Nr 14
127. JAGIELSKA MONIKA. Prawa konsumenta w świetle prawa europejskiego. Nr 5
128. JAGIELSKI MARIUSZ. Gwarancje praw i wolności w projektach nowej polskiej Konstytucji. Nr 2

129. JAGIELSKI MARIUSZ. Prawo do sprawiedliwego sądu w USA – rzecz o ograniczeniach praw obywatelskich w przypadku konfliktu z interesami władzy. Nr 5
130. JAGIELSKI MARIUSZ. Zasada powszechności wyborów w III RP w świetle praw człowieka. Nr 1
131. JAMES MARK, LEONARD SIOBHAN. Infringing a Spectators Rights under the European Community Treaty. Nr 7
132. JANECZEK TOMASZ. Prawo obywatela do sądu. Nr 4
133. JASKIERNIA ALICJA. Prawo do informacji a prezentacja kampanii wyborczych w mediach masowych w świetle zaleceń Komitetu Rady Ministrów Rady Europy. Nr 7
134. JASKIERNIA ALICJA. Prawo do wolności słowa i do wolnych wyborów a niebezpieczeństwo „sondażokracji”. Nr 13
135. JASKIERNIA ALICJA. Problemy wolności wypowiedzi w mediach europejskich w świetle prac Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy. Nr 9
136. JASKIERNIA ALICJA. Swoboda informacji a problem depenalizacji zniesławienia w pracach Rady Europy. Nr 11
137. JASKIERNIA ALICJA. Wolność słowa jako wartość w systemie aksjologicznym Rady Europy. Nr 8
138. JASKIERNIA JERZY. Czy Europie potrzebne jest *General Judicial Review*? Nr 7
139. JASKIERNIA JERZY. Komisarz Praw Człowieka Rady Europy – dorobek i perspektywy. Nr 11
140. JASKIERNIA JERZY. Projekty zmian struktury i kompetencji Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w celu zwiększenia efektywności systemu Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Nr 9
141. JASKIERNIA JERZY. Uwarunkowania skuteczności wykonywania orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Nr 8
142. JĘDRZEJEWSKI EDWARD. Trudne pojęcie godności człowieka. Nr 6
143. JURGIELEWICZ-DELEGACZ EMILIA. Osoby niepełnosprawne – w tym niewidome i słabowidzące – jako uczestnicy ruchu drogowego. Nr 19
144. JUSZKA KAROL. Prawa człowieka w instytucji warunkowego umorzenia postępowania karnego w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego i sądów powszechnych. Nr 15
145. JUSZKA KAROL. Zasada trafnej reakcji na popełnione przestępstwo w stosowaniu warunkowego umorzenia postępowania karnego. Nr 16
146. KACZMARCZYK HUBERT. Dlaczego prawa zwierząt? Nr 17
147. KACZMARSKI LESZEK. Miejsce polityki społecznej państwa i jej szczególnej formy nowej gospodarki społecznej w ustroju społecznej gospodarki rynkowej. Nr 11
148. KADYS KRZYSZTOF. Działalność Rady Europy w zakresie bezpieczeństwa ekologicznego jako element systemu międzynarodowej ochrony środowiska. Nr 19
149. KALUS STANISŁAWA. Patient Protection and Premises of Efficacy of Patient Consent for Medical Procedures. Patient Rights and their Protection in Polish Law. Nr 13

150. KANAREK BEATA, WIECZORKIEWICZ-KITA JOANNA. Odpowiedzialność „lustracyjna” a immunitet sędziowski. Nr 16
151. KANTYKA ZBIGNIEW. Polityka i prawa człowieka – tomistyczny punkt widzenia. Nr 1
152. KĘDZIELSKI BARTOSZ. Głos w dyskusji nad nową postacią tymczasowego aresztowania. Problematyka wniosku o zabezpieczenie postępowania w sprawie uznania osoby za stwarzającą zagrożenie. Nr 20
153. KIELTYKA ANDRZEJ. Refleksje na temat tymczasowego aresztowania i praw człowieka w Polsce. Nr 10
154. KIJOWSKI MACIEJ. Sytuacja prawna jednostki w świetle wstępu do Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku. Nr 9
155. KITA-WAŁĘKA KATARZYNA. Opiniowanie biegłych w aspekcie penitencjarnym. Nr 20
156. KLECHA KLAUDIA. Integralność osoby ludzkiej w ujęciu Karty Praw Podstawowych. Nr 8
157. KLIMEK LIBOR. Proceedings of Mutual Recognition of Custodial Sentences and Measures Involving Deprivation of Liberty in the European Union. Nr 23
158. KNOSALA ERNEST. Istota samorządu terytorialnego a prawa i interesy obywateli. Nr 2
159. KOPER RADOSŁAW. Problem horyzontalnego działania prawa do prywatności na tle Konstytucji RP oraz ustawodawstwa karnoprocesowego. Nr 11
160. KORDYS TOMASZ. Realizacja prawa do sądu a odrębne postępowanie gospodarcze. Nr 13
161. KOWALCZYK ANETA. Prawo do rokowań zbiorowych jako konsekwencja wolności zrzeszania się. Nr 17
162. KRAWCZUK WOŁODYMYR, FEDORENKO WŁADYSŁAW. Polityczne prawa i wolności człowieka i obywatela w Ukrainie: pojęcie, rodzaje, charakterystyka. Nr 19
163. KRAWIEC GRZEGORZ. Udział RPO w postępowaniu przed sądami administracyjnymi – uwagi de lege ferenda. Nr 13
164. KRAWIEC GRZEGORZ. Wybrane problemy prawne bezpieczeństwa kulturowego w aspekcie niematerialnym. Nr 18
165. KUCHTA JOANNA, MICHAŁSKI JAKUB. Prawo ubogich w ujęciu nauk społecznych i prawnych. Nr 14
166. KUCZYŃSKI VLADIMIR A., KUZNIECOW OLEG. Human and Citizens Rights Protection in the Activities of the Constitutional Court of the Republic of Belarus. Nr 8
167. KULEZA EWA. Konstytucyjne prawo do ochrony danych osobowych i jego ustawowa regulacja. Nr 7
168. KUZNIECOW OLEG, KUCZYŃSKI VLADIMIR A. Human and Citizens Rights Protection in the Activities of the Constitutional Court of the Republic of Belarus. Nr 8
169. KWIECIEŃ ROMAN. Między wolnością a przymusem: Immanuela Kanta idea prawa i „wiecznego pokoju”. Nr 7

170. LENGYELOVA DANIELA. The Status of Ombudsman in the Slovak Republic. Nr 13
171. LEONARD SIOBHAN, JAMES MARK. Infringing a Spectators Rights under the European Community Treaty. Nr 7
172. LESZCZAK OLEG. Kulturowo-cywilizacyjny wymiar łamania prawa. Nr 23
173. LESZCZYŃSKI MATEUSZ. Naruszenia zbiorowych interesów konsumentów poprzez nierzetelne reklamy usług bankowych jako przejaw łamania praw człowieka. Nr 16
174. LESZCZYŃSKI PAWEŁ A. Zagadnienie realizacji art. 25 ust. 5 Konstytucji RP – zarys problematyki. Nr 13
175. LEŚNIAK MAREK, GRAMATYKA MICHAŁ. Dopuszczalność badań poligraficznych w świetle konstytucyjnych praw i wolności obywatelskich. Nr 5
176. LETKIEWICZ KAMILA. Zgoda dysponenta dobrem prawnym a ograniczenia w zakresie dysponowania życiem i zdrowiem. Nr 16
177. LUDWIKOWSKA ANNA. Instytucja impeachmentu i spory wokół jej przedmiotowego zakresu w Stanach Zjednoczonych. Nr 6
178. LUDWIKOWSKA ANNA. Instytucja sądów przysięgłych w amerykańskim systemie prawa – na tle refleksji z procesu O.J. Simpsona. Nr 4
179. ŁABNO ANNA. Ochrona dóbr kultury w rozwiązaniach konstytucyjnych. Rozważania na przykładzie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. i wybranych konstytucji państw obcych. Nr 10
180. ŁABNO-JABŁOŃSKA ANNA. Zasada socjalnego i demokratycznego państwa prawnego a koncepcja praw i wolności w Konstytucji Hiszpanii z 1978 r. Nr 1
181. ŁASZCZYCA GRZEGORZ. Zakaz reformationis in peius w kodeksie postępowania administracyjnego (ze szczególnym uwzględnieniem postępowania zażaleniewego). Nr 5
182. ŁAWRENOW MICHAŁ. Prawne i praktyczne problemy polityki migracyjnej i integracyjnej wobec obywateli Ukrainy. Nr 21
183. ŁUSZCZ PAWEŁ. Prawa człowieka a koncepcja bezpieczeństwa demokratycznego na przykładzie jednostki penitencjarnej. Nr 23
184. MAŁAJNY RYSZARD M. Amerykański rodowód instytucji judicial review. Nr 2
185. MAŁAJNY RYSZARD M. Constitution Making Process in Eastern European Countries. Nr 4
186. MAŁAJNY RYSZARD M. Konfesyjne przesłanki uchwalenia amerykańskiej Karty Praw. Nr 1
187. MAŁAJNY RYSZARD M. Konkordat polski z 1993 r. – altera pars. Nr 4
188. MAŁAJNY RYSZARD M. Kościół i Państwo w USA – model wzajemnych stosunków. Nr 5
189. MAŁAJNY RYSZARD M. The Theory of Division of Power as a Safeguard of Individual Freedoms – An Outline of Origins. Nr 6
190. MARCIN RAYMOND B. Individualism and Communitarianism in U.S. Constitutional Theory. Nr 2
191. MARCINIAK MAŁGORZATA. Kara pozbawienia wolności za przestępstwo z art. 258 k.k. w świetle statystyk sądowych. Nr 23

192. MAREKWIA ALEKSANDER, WARTENBERG-KEMPKA BARBARA. Prawo do odmowy zeznań według kodeksu postępowania administracyjnego. Nr 7
193. MARTYSZ CZESŁAW. Samorządowe Kolegia Odwoławcze w systemie ochrony praw obywateli w Polsce. Nr 3
194. MATYJAS-ŁYSAKOWSKA PAULINA. Zasady zatrudniania osadzonych w zakładach karnych. Nr 20
195. MĄCZYŃSKI MACIEJ. Prawo do własności intelektualnej w systemie praw jednostki. Nr 15
196. MICHAŁSKI JAKUB, KUCHTA JOANNA. Prawo ubogich w ujęciu nauk społecznych i prawnych. Nr 14
197. MIJAŁ PRZEMYSŁAW, CIAPAŁA JERZY. Skarga na akty prawne organów terenowych jako szczególnie środek ochrony praw jednostki. Nr 9
198. MIKOŁAJCZYK BARBARA. „Wiodące zasady wewnątrzpaństwowych przesiedleń” jako wzór dla ochrony osób przemieszczonych wewnętrznie. Nr 9
199. MIKOŁAJCZYK BARBARA. Znaczenie i funkcje urzędu Wysokiego Komisarza ONZ do Spraw Uchodźców. Nr 1
200. MIŁKOWSKI TOMASZ. Billingi w pracy służb policyjnych – kilka uwag na tle zarzutów Rzecznika Praw Obywatelskich, Prokuratora Generalnego i Najwyższej Izby Kontroli. Nr 15
201. MIŁKOWSKI TOMASZ. Podstawowe podobieństwa i różnice regulacji normatywnych kształtujących instytucje i zakresy uprawnień ombudsmanów Polski i Hiszpanii. Nr 14
202. MOCHOCKI RYSZARD, GŁOWIAK BARBARA. Wybrane aspekty prawne ochrony praw dziecka. Nr 22
203. MOLL TOMASZ. Pozycja prawna Rzecznika Praw Obywatelskich w postępowaniu administracyjnym. Nr 17
204. MOLL TOMASZ. Zadania zlecone jednostkom samorządu terytorialnego w drodze ustawy – wybrane zagadnienia. Nr 19
205. MOLL TOMASZ, CHODKOWSKI MARCIN. Status prawny pracownika samorządowego – wybrane zagadnienia. Nr 21
206. MOLL TOMASZ, ORAZALIEVA ALYA. Ochrona prawna stosunku pracy radnego w prawie polskim. Nr 17
207. MOLL TOMASZ, WIECZOREK LESZEK. Odpowiedzialność karna zarządcy drogi związana z utrzymywaniem zieleni przydrożnej. Nr 21
208. MUNA BERNARD. Can We Avoid War Crimes? – The Example of the Former Yugoslavia and Rwanda. Speech Given on the Occasion of Seminar „Can We Avoid War Crimes”, December 3, Caen-Normandy. Nr 6
209. NESTEROVYCH VOLODYMYR. EU Standards for the Regulation of Lobbying. Nr 18
210. NOWACKI ZBIGNIEW. Zastosowanie penitencjarne systemu dozoru elektronicznego w ocenie skazanych. Nr 20
211. NOWICKA IZABELA. Zjawisko stalkingu w kontekście resocjalizacji penitencjarnej. Kilka uwag. Nr 20
212. NYGARD ANN-CHARLOTTE. Human Rights within the International Environmental Law Framework. Nr 1

213. OCIECZEK GRZEGORZ. Międzynarodowe kierunki zagrożenia przestępczością narkotykową. Nr 18
214. OCIECZEK GRZEGORZ. Przestępczość młodzieży w perspektywie penitencjarnej. Nr 20
215. OCIECZEK GRZEGORZ. Przyczyny rozwoju przestępczości w Polsce z uwzględnieniem przestępczości o charakterze narkotykowym. Nr 19
216. OFIARSKI ZBIGNIEW. Ochrona praw podatnika w świetle zasady udzielania informacji prawnej. Nr 8
217. OLSZEWSKI JAN. Wzrost znaczenia prawa jako regulatora stosunków społecznych w ChRL (wybrane aspekty). Nr 3
218. ORAZALIEVA ALYA. Problems of the Constitutional Development of Poland and the Republic of Kazakhstan: Comparative Analysis. Nr 16
219. ORAZALIEVA ALYA, MOLL TOMASZ. Ochrona prawna stosunku pracy radnego w prawie polskim. Nr 17
220. PALADII ANDRIAN, CUSHNIR VALERIU. Criminal Responsibility for Rape According to National Legislation of Republic of Moldova. Nr 12
221. PALIWODA PRZEMYSŁAW, HRYSZKIEWICZ DOMINIK. Dereifikacja zwierząt. Polskie doświadczenia. Nr 17
222. PAZURA ANNA, UNIEJEWSKI JAN. Zasada równości wobec prawa – naruszenia a dyskryminacja. Nr 16
223. PETRÉTEI JÓZSEF. Prawa podstawowe w praktyce Węgierskiego Trybunału Konstytucyjnego. Nr 9
224. PISKORSKI JUSTYN. Internacjonalizacja przestępstw pedofilskich. Miejsce w systemie praw człowieka. Nr 12
225. PISKORSKI JUSTYN. Nauczanie domowe a prawo do edukacji. Nr 12
226. PISKORSKI JUSTYN. Perspektywa kryminalizacji grup psychomanipulacyjnych (sekt) i grup religijnych o agresywnym światopoglądzie w prawie Unii Europejskiej. Nr 18
227. PISKORSKI JUSTYN. Resocjalizacja a wielokulturowość – zagadnienia konstrukcyjne. Nr 20
228. PISKORSKI JUSTYN. Znaczenie zarzutu tu quoque w postępowaniach przed międzynarodowymi trybunałami karnymi. Nr 14
229. PISKORSKI JUSTYN. Zniewaga gestem. Nr 19
230. PISKORSKI JUSTYN. Zwierzęta i prawo karne – perspektywa antropologiczna. Nr 18
231. PŁONKA-BIELENIN KATARZYNA. Instytucjonalna ochrona praw dziecka w Polsce sprawowana przez Rzecznika Praw Dziecka. Nr 17
232. PŁONKA-BIELENIN KATARZYNA. Ograniczenia praw i wolności jednostki w aspekcie zarządzania kryzysowego. Nr 19
233. PŁOTKA BARTOSZ. Substancjalne krytyki koncepcji praw człowieka. Nr 19
234. PRZYBYSZ MARCIN. Zjawisko handlu ludźmi a międzynarodowe standardy ochrony człowieka i polska praktyka. Nr 14
235. RACHWALIK IWONA. Państwo a Kościół w II Rzeczypospolitej – model wzajemnych stosunków. Nr 4

236. RATAJCZAK MACIEJ. Czy stosowanie tortur może być „opłacalne”? Ticking time bomb scenario w świetle law&economics. Nr 15
237. RATAJCZAK MACIEJ. Ekonomiczny wymiar zjawiska psychomanipulacji w sektach i możliwości jego kryminalizacji. Nr 16
238. RONDALSKA DOROTA. Kryzys życiowy związany z umieszczeniem w zakładzie karnym i jego konsekwencje dla skazanego. Nr 23
239. RÓTH ERIKA. The Rights of the Accused and Coercive Measures Restricting the Right to Liberty in Hungarian Criminal Procedure. Nr 1
240. ROTT DARIUSZ. Rzecznik Praw Ucznia – Kuratorium Oświaty w Katowicach. Nr 3
241. ROWE NICOLA J. Human Rights as Basis of Human Community, Peace and Art. 1 (2) of German Basic Law. Nr 7
242. RUPAR ŁUKASZ. Tryb wyboru posłów do Parlamentu Europejskiego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Nr 10
243. RUTKOWSKI KAROL. Ocena ważności i skuteczności czynności prawokształtujących w postępowaniu karnym. Nr 21
244. SAKOWSKA MARLENA. Prawo do ochrony danych osobowych a wolność wypowiedzi. Nr 10
245. SCHEINOST MIROSLAV. Human Rights and Crime in Times of Globalisation. Nr 12
246. SIERAKOWSKA PAULINA. Kształtowanie się penalizacji przestępstwa zgwałcenia na przestrzeni 20 lat od wejścia w życie Kodeksu karnego z 1997 roku. Nr 22
247. SITARZ OLGA. Ochrona dziecka – ofiary handlu ludźmi w prawie polskim na tle regulacji wybranych krajów (Belgia, Niemcy, Włochy, Holandia, Kosowo, Wielka Brytania). Nr 12
248. SKRYPNIUK ALEKSANDR, FEDORENKO VLADYSLAV. Problems with the Statement on Providing Social Rights and Freedoms of the Person in Ukraine. Nr 18
249. SMÓŁKA BARTOSZ, BACHERA EWELINA. Narkomania w izolacji więziennej – postulaty de lege lata i de lege ferenda. Nr 16
250. SMULSKI JAROSŁAW. Postępowanie sprawdzające zarys instytucji art. 307 Kodeksu postępowania karnego. Nr 22
251. SOBAS MAGDALENA. Stan podwyższonej gotowości podmiotów leczniczych w przypadku katastrofy w odniesieniu do prawa człowieka do życia. Nr 18
252. SOBIERAJ JERZY. Civil Rights, Politics, and Freedmen in the Literature of Reconstruction. Nr 7
253. SOBIERAJ JERZY. Prawo do edukacji jako atrybut wolności. Z dziejów rekonstrukcji amerykańskiego Południa. Nr 3
254. SOBIERAJ JERZY. Wolność a prawa człowieka. John Locke na gruncie amerykańskim. Nr 2
255. SOBIETSKY ROSTISLAV, BERLIBA VIOREL. Some Problems of Criminal Politics in Prevention of Struggle in Republic of Moldova. Nr 12
256. SPATARI VITALYE, CERNOMORETS SERJ. Arbitrariness in Criminal Law in Republic of Moldova and of Other Countries. Nr 12

257. SPRYSZAK KAMIL. Działania Rady Europy na rzecz umacniania demokracji w kontekście obserwowania wyborów. Nr 21
258. STANULEWICZ MAKSYMILIAN. Herezja – odstępstwo – sekta. O sporze wokół pewnych pojęć. Nr 17
259. SUCHOLEWSKI DAMIAN. Prawo do odszkodowania za bezprawne pozbawienie wolności według norm międzynarodowych. Nr 18
260. SUSKA MAGDALENA. Vocational and social rehabilitation of juvenile offenders in Poland. Nr 22
261. SZCZEPANIAK RAFAŁ. Odpowiedzialność odszkodowawcza za przestępstwa przeciwko nieletnim. Nr 12
262. SZEROCZYŃSKA MAŁGORZATA. Od Vincenta Humberta do Vincenta Lamberta – ewolucja prawa francuskiego dotyczącego odstąpienia od terapii daremnej. Nr 22
263. SZEWCZYK HELENA. Ochrona dóbr osobistych pracownika w Konstytucji RP. Nr 10
264. SZEWCZYK HELENA. Prawo do pracy jako prawo człowieka. Nr 7
265. SZEWCZYK HELENA. Zasada równości i niedyskryminacji w zatrudnieniu w prawie wspólnotowym i polskim. Nr 11
266. SZMULIK BOGUMIŁ. Relacje pomiędzy Sądem Najwyższym a Trybunałem Konstytucyjnym w obowiązującym stanie prawnym. Nr 11
267. SZYMCZYK ANDRZEJ. Historyczne uwarunkowania rozwoju praw człowieka na gruncie polskiego prawodawstwa na podstawie analizy wybranych aktów prawnych. Nr 16
268. ŠTEVČEK MAREK. Definition, Meaning and Purpose of the Execution Law in the System of Law Protection Bodies in the European Legal Context – Selected Problems. Nr 13
269. ŠTEVČEK MAREK. Right to a Fair Trial in Relation to Judiciary System of the Slovak Republic. Nr 11
270. ŚWIEBODA MAŁGORZATA. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej jako gwarant praw obywatelskich. Nr 5
271. ŚWIĘCH WOJCIECH. Walka Václava Havla o prawa człowieka po 1989 roku. Nr 19
272. ŚWIRGOŃ-SKOK RENATA. Zagadnienie obywatelstwa niewolnika ustanowionego spadkobiercą w testamencie rzymskim. Nr 17
273. ŠRAMEL BYSTRÍK. Execution of imprisonment sentences in private prisons: Historical background of the phenomenon. Nr 23
274. THORZ MACIEJ. Rzecznik Praw Dziecka a Rzecznik Praw Obywatelskich – konkurenci czy sojusznicy? Nr 10
275. TILK PETER. Podstawowe prawo do równości w orzecznictwie węgierskiego Trybunału Konstytucyjnego. Nr 10
276. TKACZ SŁAWOMIR. O „istocie” wolności w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego. Nr 11
277. TKACZ SŁAWOMIR. O kompetencjach Rzecznika Praw Obywatelskich w procesie karnym. (Problemy wykładni przepisów prawa). Nr 13

278. TOBOR ZYGMUNT. Pojęcia: „państwo prawne” i „praworządność” w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego. Nr 2
279. TÓTH FERENC-STEPHAN. Die Reaktion der rechtsprechenden Gewalt auf Straftaten mit rechtsextremistischem Hintergrund am Beispiel der neueren Judikatur zu §129 StGB. Nr 4
280. TRUSKOLASKA EMILIA MAGDALENA, WOJEWODA EWELINA. Uszkodzenia prenatalne – wybrane aspekty prawnokarne i kryminologiczne. Nr 18
281. UNIEJEWSKI JAN, PAZURA ANNA. Zasada równości wobec prawa – naruszenia a dyskryminacja. Nr 16
282. URBANEK ŁUKASZ. Pojęcie godności człowieka w Konstytucji RP z 1997 roku a problem definicji. Nr 7
283. WARTENBERG-KEMPKA BARBARA. Moc dowodowa dokumentów urzędowych a zasada prawdy obiektywnej i ochrona pozycji strony w postępowaniu administracyjnym. Nr 6
284. WARTENBERG-KEMPKA BARBARA. Ochrona praw strony w kodeksie postępowania administracyjnego na etapie postępowania administracyjnego. Nr 5
285. WARTENBERG-KEMPKA BARBARA, MAREKWIA ALEKSANDER. Prawo do odmowy zeznań według kodeksu postępowania administracyjnego. Nr 7
286. WENTKOWSKA ALEKSANDRA. Zarys instytucji koronera na tle polskich unormowań. Nr 15
287. WIDŁA TADEUSZ. Prawo do prywatności a prowadzenie działalności operacyjno-wykrywczej. Nr 4
288. WIECZOREK GERTRUDA. Prawa i obowiązki dzieci z wadami wzroku. Wybrane problemy w ujęciu pedagogicznym. Nr 7
289. WIECZOREK GERTRUDA. Prawo do nauki a możliwości nauczania i kształcenia osadzonych w polskich jednostkach penitencjarnych. Nr 14
290. WIECZOREK GERTRUDA. Rola kuratora sądowego dla dorosłych w zakresie pomocy podopiecznym. Nr 15
291. WIECZOREK LESZEK. Działalność Powiatowej Komisji Bezpieczeństwa i Porządku w zakresie prawa do bezpieczeństwa. Nr 13
292. WIECZOREK LESZEK. Poczucie bezpieczeństwa – raport z badań. Nr 14
293. WIECZOREK LESZEK. Poczucie bezpieczeństwa – raport z kolejnej edycji badań. Nr 15
294. WIECZOREK LESZEK. Prawne i faktyczne aspekty rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej. Nr 18
295. WIECZOREK LESZEK. Przystosowanie do życia pełnoletnich wychowanków rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej po jej opuszczeniu. Nr 19
296. WIECZOREK LESZEK. (Samo)wykluczenie społeczne a sekty. Nr 17
297. WIECZOREK LESZEK. Stres i wypalenie zawodowe w Służbie Więziennej. Nr 20
298. WIECZOREK LESZEK. Wspomnienie o Profesor Helenie Kołakowskiej-Przełomiec. Nr 13
299. WIECZOREK LESZEK. Wybrane aspekty bezpieczeństwa mieszkańców średniego miasta. Nr 12

300. WIECZOREK LESZEK, MOLL TOMASZ. Odpowiedzialność karna zarządcy drogi związana z utrzymywaniem zieleni przydrożnej. Nr 21
301. WIECZORKIEWICZ-KITA JOANNA, KANAREK BEATA. Odpowiedzialność „lustracyjna” a immunitet sędziowski. Nr 16
302. WIERUSZEWSKI ROMAN. Wspomnienie o Marku Nowickim. Nr 10
303. WINIECKA JOANNA. O problemach i pułapkach przekładów tekstów prawnych na przykładzie tłumaczeń terminów prawa karnego i procesowego w języku litewskim. Nr 21
304. WITKOWSKI PAWEŁ. Samorządowe Kolegium Odwoławcze gwarantem praw jednostki. Nr 3
305. WOJCIECHOWSKI WOJCIECH. Wolności i prawa jednostki oraz akt normatywny jako elementy podstawy skargi konstytucyjnej. Nr 8
306. WOJEWODA EWELINA, TRUSKOLASKA EMILIA MAGDALENA. Uszkodzenia prenatalne – wybrane aspekty prawnokarne i kryminologiczne. Nr 18
307. WROŃSKA IWONA. Ochrona Praw Człowieka w Kanadzie: kwestia zaginionych i zamordowanych kobiet ludności rdzennej. Nr 19
308. WYGODA KRZYSZTOF. Polska ustawa o ochronie danych osobowych jako jedna z gwarancji prawa do wolności. Nr 5
309. YARMOL LILIYA. Expression of Views by Virtue of Mass Media in Ukraine: Theoretic Legal Aspects. Nr 16
310. ZACHARKO LIDIA. Granice prywatyzacji zadań publicznych gminy a ochrona interesów wspólnot lokalnych. Nr 7
311. ZACHARKO LIDIA. Prawny charakter wystąpień obywatela do organów administracji publicznej. Nr 5
312. ZACHARKO LIDIA. Sądowa kontrola decyzji administracyjnych jako gwarancja ochrony praw i interesów obywateli. Nr 1
313. ZALEWSKI WOJCIECH. Czy rzeczywiście istnieje „polski model zakładu karnego”? Uwagi historyczne i prawno-porównawcze. Nr 22
314. ZALEWSKI WOJCIECH. Sprawiedliwość naprawcza jako forma diversion w perspektywie penitencjarnej. W poszukiwaniu racjonalności. Nr 20
315. ZELLER JUDIT, DRINOCZI TIMEA. Konstytucyjna regulacja małżeństwa i rodziny na Węgrzech. Nr 10
316. ZIELIŃSKI PATRYK. Znaczenie zasady równości wobec prawa na tle zakazu dyskryminacji. Nr 21
317. ZIĘBA-ZAŁUCKA HALINA. Prokuratura w znowelizowanej ustawie z 9 października 2009 r. Nr 14
318. ZUBKOW JEWGIENIJ. Hierarchia wartości w rosyjskim dyskursie przestępczym. Nr 23
319. ŻELAŻNICKI CEZARY. Zasada suwerenności państwa a problem interwencji humanitarnej. Nr 8

III. PUBLIKACJE STUDENCKIE / STUDENT'S PUBLICATIONS

320. BOŻEK MARTIN. Teoria podziału władzy a jednostka. John Locke. Nr 5

321. BISKUPSKI PAWEŁ. Instytucja świadka koronnego oraz jej wykorzystanie w walce z przestępczością zorganizowaną. Nr 23
322. CHRZĄŚCIK WOJCIECH. Instytucja prawna obrony koniecznej w świetle przepisów k.k. z 1997 r., orzecznictwa i praktyki – próba oceny. Nr 23
323. CZADERSKA EWA. Urząd norweskiego ombudsmána i jego funkcjonowanie. Nr 3
324. CZAPLIŃSKA OLIWIA. Odpowiedzialność karna lekarza, penalizacja błędu w sztuce lekarskiej i granice klauzuli sumienia. Nr 22
325. DŁUGOSZ MACIEJ. Usiłowanie nieudolne w systemie polskiego prawa karnego. Nr 22
326. DELESTOWICZ ALICJA. Instytucja kary łącznej – ogólne założenia i praktyczne aspekty regulacji. Nr 23
327. DUDA KAMILA. Pozycja prawna i ochrona praw mniejszości narodowych w Austrii. Nr 5
328. GASIŃSKI KRZYSZTOF. Czyn jako podstawa odpowiedzialności w polskim prawie karnym. Nr 22
329. HLEBICKA-JÓZEFOWICZ ANNA. Pozycja ustrojowa Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w świetle proponowanych zmian Konstytucji – analiza na podstawie projektów Konwersatorium „Doświadczenie i Przyszłość”, Prawa i Sprawiedliwości oraz Platformy Obywatelskiej z lat 2009–2010. Nr 14
330. KSEL ADAM. Teoria gier jako narzędzie apriorycznej analizy skuteczności przepisów prawa karnego materialnego Nr 23
331. LESZCZYŃSKI ALEKSANDER. Spoczywanie biegu terminu przedawnienia karalności w przypadku immunitetu formalnego sędziego lub prokuratora – Glosa do uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 2016 r., sygn. I KZP 14/15. Nr 22
332. MAŃKA JOANNA. Kształtowanie się ochrony praw dziecka we Francji. Nr 3
333. MATYASIK MICHAŁ. Wybór orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach przeciwko Polsce. Nr 8
334. MĘDRZAK JOANNA. Ochrona wolności osobistej a zastosowanie środka zabezpieczającego w postaci umieszczenia w zakładzie psychiatrycznym. Nr 14
335. MYŚKO JAROSŁAW. Koncepcje praw człowieka i obywatela w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i Konstytucji Ukrainy – analiza porównawcza wybranych zagadnień. Nr 7
336. ŚMIEJA AGATA. Implementacja Europejskiej Konwencji Praw Człowieka w Holandii. Nr 4
337. TUKAJ ANNA. Zasada równości płci w Polsce na tle regulacji prawnych Unii Europejskiej. Nr 9
338. WENTKOWSKA ALEKSANDRA. Zasada ochrony podstawowych praw i wolności w prawie Wspólnot Europejskich. Nr 5
339. WITKOWSKA KATARZYNA. Rozwój praw podstawowych i konstytucjonalizmu w Unii Europejskiej. Nr 9

IV. OPINIE PRAWNE / KOMUNIKATY / LEGAL OPINIONS / ANNOUNCEMENTS

- 340. BISZTYGA ANDRZEJ. Independence of Administration of Justice. Nr 8
- 341. BISZTYGA ANDRZEJ. Uwagi o Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Nr 11
- 342. BISZTYGA ANDRZEJ. Uwagi o pozycji ustrojowej Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji. Nr 9
- 343. BRACIAK JOANNA. Designing Genres for New Media (Legal Regulation of Electronic Commerce). Nr 7
- 344. SOBIERAJ JERZY. Nareszcie wolni: od segregacji do desegregacji. Pięćdziesiąta rocznica rozpoczęcia procesu desegregacji w Stanach Zjednoczonych. Nr 9
- 345. WIECZOREK LESZEK. Obrona praw człowieka przez Amnesty International. Nr 7
- 346. WIERUSZEWSKI ROMAN. Rada Doradcza do Spraw Praw Człowieka przy Ministrze Spraw Zagranicznych – doświadczenia i oczekiwania. Nr 8

V. GLOSZY / GLOSSES

- 347. JAKIMIEC DANIEL. Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego – Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 24 stycznia 2019 roku, I UK 5/18 – pozbawienie strony możliwości obrony jej praw i brak pouczeń jako przyczyna nieważności postępowania sądowego cywilnego. Nr 22
- 348. KNOSALA ERNEST. Glosa do wyroku Sądu Pracy w Katowicach (sygn. akt: XI U 1472/95) w sprawie błędu popełnionego przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych. Nr 3
- 349. KRĘCISZ WOJCIECH, TARAS WOJCIECH. Glosa do uchwały pięciu sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 13 października 1997 r. (SPK 15/97); Orzecznictwo NSA I 998 nr I, poz. 8. Nr 5
- 350. MOLL TOMASZ, PAWŁOWSKA ELŻBIETA. Glosa do postanowienia Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 14 stycznia 2014 r., sygn. akt I ACz 2163/13; Granice sądowej kontroli ugody zawartej przed mediatorem. Nr 19
- 351. PAWŁOWSKA ELŻBIETA, MOLL TOMASZ. Glosa do postanowienia Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 14 stycznia 2014 r., sygn. akt I ACz 2163/13; Granice sądowej kontroli ugody zawartej przed mediatorem. Nr 19
- 352. PŁONKA-BIELENIN KATARZYNA. Glosa do wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Poznaniu z dnia 7 marca 2013 r., sygn. akt IV SA/Po 1081/12, opublikowana w Centralnej Bazie Orzeczeń Sądów Administracyjnych. Nr 19
- 353. TARAS WOJCIECH, KRĘCISZ WOJCIECH. Glosa do uchwały pięciu sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 13 października 1997 r. (SPK 15/97); Orzecznictwo NSA I 998 nr I, poz. 8. Nr 5

VI. RECENZJE I NOTY BIBLIOGRAFICZNE / REVIEWS AND BIBLIOGRAPHICAL NOTES

354. BACHERA EWELINA, SMÓŁKA BOGUSŁAWA (rec.). ZAGRODNIK JAROSŁAW. Model interakcji postępowania przygotowawczego oraz postępowania głównego w procesie karnym, Warszawa 2013. Nr 16
355. BANASZAK BOGUSŁAW (rec.), HELIOS JOANNA (red.). Z zagadnień teorii i filozofii prawa. Autonomia prawa ze stanowiska teorii i filozofii prawa, Wrocław 2003. Nr 10
356. BIAŁECKA BOGNA (rec.), MOTTA C., SÁEZ M. (red.). Gender and Sexuality in Latin America – Cases and Decisions, *Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*, Springer, Vol. 24/2013. Nr 16
357. BIŁGORAJSKI ARTUR (rec.), WIERUSZEWSKI ROMAN, GLISZCZYŃSKA ALEKSANDRA, SĘKOWSKA-KOZŁOWSKA KATARZYNA (red.). Komitet Praw Człowieka ONZ. Wybór orzecznictwa, Warszawa 2009. Nr 13
358. BIŁGORAJSKI ARTUR (rec.), WIERUSZEWSKI ROMAN i WYRZYKOWSKI MIROSŁAW (red.). Orientacja seksualna i tożsamość płciowa. Aspekty prawne i społeczne, Warszawa 2009. Nr 13
359. BISZTYGA ANDRZEJ (rec.), BANASZAK BOGUSŁAW. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, Warszawa 2009. Nr 13
360. BISZTYGA ANDRZEJ (rec.), BANASZAK BOGUSŁAW. Porównawcze prawo konstytucyjne współczesnych państw demokratycznych, Kraków 2004. Nr 10
361. BISZTYGA ANDRZEJ (rec.), BANASZAK BOGUSŁAW. Prawo wyborcze obywateli. Nr 4
362. BISZTYGA ANDRZEJ (rec.), GRONOWSKA BOŻENA, JASUDOWICZ TADEUSZ, BALCERZAK MICHAŁ, LUBISZEWSKI MACIEJ, MIZERSKI RAFAŁ. Prawa człowieka i ich ochrona. Podręcznik dla studentów prawa i administracji, Toruń 2005. Nr 10
363. BISZTYGA ANDRZEJ (rec.), HLIWA RENATA, WIERUSZEWSKI ROMAN (opracowanie redakcyjne). Komentarze Ogólne Komitetu Praw Człowieka Organizacji Narodów Zjednoczonych z lat 1999–2004, Poznań 2004. Nr 10
364. BISZTYGA ANDRZEJ (rec.), JASUDOWICZ TADEUSZ. Śladami Ludwika Ehrlicha. Do Pawła Włodkowica po naukę o prawach człowieka. Nr 4
365. BISZTYGA ANDRZEJ (rec.), KONDRATIEWA-BRYZIK JELENA. Początek prawnej ochrony życia ludzkiego w świetle standardów międzynarodowych, Warszawa 2009. Nr 13
366. BISZTYGA ANDRZEJ (rec.), ŁAZOWSKI ADAM. Ochrona praw jednostek w prawie Wspólnot Europejskich. Pozasądowe mechanizmy ochrony praw przed instytucjami i organami Wspólnot Europejskich, Kraków 2002. Nr 9
367. BISZTYGA ANDRZEJ (rec.), RABINOWICZ R.M., FEDYK S.E. Osobliwości tłumaczeniowa juridykcznych norm szcodo praw ljudini (za materiałami praktyki Ewropejskowsko Sudu z Praw Ljudini), Lwiw 2004. Nr 10
368. BISZTYGA ANDRZEJ (rec.), Tybet. Stare Duchy, nowe duchy; Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2000. Nr 9

369. BISZTYGA ANDRZEJ (rec.), WASZKIEWICZ ALEKSANDER E. Aktualnyje problemy konstitucionnowo prawa Rjespubliki Bielaruś i zarubieżnych stran, Mińsk 2004. Nr 10
370. BISZTYGA ANDRZEJ (rec.), WITKOWSKI ZBIGNIEW. Ustrój konstytucyjny współczesnych Włoch w aktualnej fazie jego przemian 1989–2004, Toruń 2004. Nr 10
371. BISZTYGA ANDRZEJ (rec.), ZAMELSKI PIOTR. Równowaga praw i obowiązków implikacją zasady dobra wspólnego. Lublin 2014. Nr 17
372. BORSKI MACIEJ (rec.), BARCIK JACEK, WENTKOWSKA ALEKSANDRA. Prawo Unii Europejskiej z uwzględnieniem Traktatu z Lizbony, Warszawa 2008. Nr 12
373. BOŻEK MICHAŁ (rec.), BANASZAK BOGUSŁAW. Einfuhring in das Polnische Verfassungsrecht, Wrocław 2003. Nr 9
374. BOŻEK MICHAŁ (rec.), COMPLAK KRYSZTIAN (red.). Godność człowieka jako kategoria prawa (opracowania i materiały), Wrocław 2001. Nr 8
375. BOŻEK MICHAŁ (rec.), CZARNY PIOTR, TULEJA PIOTR (red.). Konstytucja i sądowe gwarancje jej ochrony. Księga jubileuszowa Profesora Pawła Sarneckiego, Kraków 2004. Nr 10
376. BOŻEK MICHAŁ (rec.), KIJOWSKI MACIEJ. Udział Sejmu i Senatu w ratyfikacji umów międzynarodowych (1919–2003), Rzeszów 2004. Nr 10
377. BOŻEK MICHAŁ (rec.), MOTYKA KRZYSZTOF. Prawo do prywatności – aspekty prawne i psychologiczne, Lublin 2001. Nr 9
378. BOŻEK MICHAŁ (rec.), WAGNER WOLFGANG JOHANNES. Moderne Freiheit zwischen Interesse und Gefühl. Eine Untersuchung des politischen Denkens von Benjamin Constant, Aachen 2001. Nr 10
379. BOŻEK MICHAŁ (rec.), ZMIERCZAK MARIA (red.). Prawo natury w doktrynach polityczno-prawnych Europy, Poznań 2006. Nr 11
380. CHORAŻEWSKA ANNA (rec.), GRABOWSKA SABINA, SKŁADOWSKI KONRAD (red.). Prawo wyborcze do parlamentu w wybranych państwach europejskich, Kraków 2006. Nr 11
381. CHORAŻEWSKA ANNA (rec.), UZIĘBŁO PIOTR. Inicjatywa ustawodawcza obywateli w Polsce na tle rozwiązań ustrojowych państw obcych, Warszawa 2006. Nr 11
382. CIAPAŁA JERZY (rec.), HASSEL BART, HOFMANSKI PIOTR (red.). Government Policy and Rule of Law (Theoretical and Practical Aspects in Poland and the Netherlands), Białystok–Utrecht 1997. Nr 8
383. CIAPAŁA JERZY (rec.), WOJTYCZEK KRZYSZTOF. Granice ingerencji ustawodawczej w sferę praw człowieka w Konstytucji RP, Zakamycze, Kraków 1999. Nr 6
384. CIAPAŁA JERZY (rec.), ZIĘBA-ZAŁUCKA HALINA, KIJOWSKI MACIEJ (red.). Zasada równości w prawie. Materiały z konferencji naukowej, Rzeszów, 16 października 2003, Rzeszów 2004. Nr 10
385. CZARNY PIOTR (rec.), LIMBACH JUTTA. Das Bundesverfassungsgericht, Munchen 2001. Nr 9

386. DŁUGOSZ MACIEJ (rec.), BISZTYGA ANDRZEJ, ZIENTARSKI PIOTR (red.). Kierunki zmian pozycji ustrojowej i funkcji Senatu RP, Warszawa, 2014. Nr 22
387. JAGIELSKA MONIKA (rec.), TWARDOWSKI TOMASZ, MICHALSKA ANNA. Dylematy współczesnej biotechnologii z perspektywy biotechnologa i prawnika, Toruń 2000. Nr 8
388. JAGIELSKI MARIUSZ (rec.), EIDE ASBORN, KRAUSE CATARINA, ROSAS ALLAN (reds.). Economic, Social and Cultural Rights, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, Boston, London 2001. Nr 9
389. JAGIELSKI MARIUSZ (rec.), MEDNIS ARWID. Ustawa o ochronie danych osobowych. Komentarz, Wydawnictwo Prawnicze Sp. z o.o., Warszawa 1999. Nr 6
390. JASKIERNIA ALICJA (rec.), ZIĘBA-ZAŁUCKA HALINA. Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji a regulatory mediów w państwach współczesnych, Rzeszów 2007. Nr 11
391. JASKIERNIA JERZY (rec.), FLORCZAK AGNIESZKA, BOLECHÓW BARTOSZ (red.). Prawa człowieka a stosunki międzynarodowe, Toruń 2006. Nr 11
392. JASKIERNIA JERZY (rec.). Ius et Amicitia. Pierwsze Polsko-Ukraińskie Forum Prawnicze, Tarnobrzeg 2006. Nr 11
393. JASKIERNIA JERZY (rec.), MRÓZ MACIEJ, DĘBOWSKI TOMASZ (red.). Państwo – społeczeństwo – religia we współczesnej Europie, Toruń 2009. Nr 13
394. JASKIERNIA JERZY (rec.), SKRZYDŁO WIESŁAW, SZAPOWAŁ WOŁODYMYR, ECKHARDT KRZYSZTOF (red.). O potrzebie zmian Konstytucji Polski i Ukrainy, Przemyśl 2006. Nr 11
395. JASKIERNIA JERZY (rec.), GARDOCKA TERESA, SOBCZAK JACEK (red.). Dylematy praw człowieka, Toruń 2008. Nr 13
396. KACZMARCZYK HUBERT (rec.), BIAŁOCERKIEWICZ JAN. Status prawny zwierząt. Prawa zwierząt czy prawna ochrona zwierząt, Toruń 2005. Nr 15
397. KANTYKA ZBIGNIEW (rec.), TREADGOLD DONALD. Wolność. Zarys historii. Nr 5
398. KARPUSZENKO ELENA (rec.), ZIĘBA-KOŁODZIEJ BEATA (red.). Internat i bursa. Historia i współczesność, Tarnobrzeg 2011. Nr 14
399. KIJOWSKI MACIEJ (rec.), MIKOŁAJCZYK BARBARA. Osoby ubiegające się o status uchodźcy. Ich prawa i standardy traktowania, Katowice 2004. Nr 10
400. KRAWCZYK PAWEŁ (rec.), KRIZSAN ANDREA (ed.). Etniczny monitoring a ochrona danych – kontekst europejski, Budapeszt 2001. Nr 10
401. KRAWIEC GRZEGORZ (rec.), CELAREK KRYSZYNA. Prawne i praktyczne aspekty kontroli i nadzoru nad działalnością samorządu terytorialnego. Warszawa 2015. Nr 18
402. KRAWIEC GRZEGORZ (rec.), NITECKI STANISŁAW. Prawo do pomocy społecznej w polskim systemie prawnym, Warszawa 2008. Nr 12
403. LETKIEWICZ KAMILA (rec.), ZAWŁOCKI ROBERT (red.). Zgoda pokrzywdzonego. Warszawa 2012. Nr 17
404. MAŁAJNY IWONA (rec.), SAGAN STANISŁAW, SERZHANOVA VIKTORIYA (red.). Nauka o Państwie Współczesnym, Warszawa 2010. Nr 14

405. MĄCZYŃSKI MACIEJ (rec.), JAROSZ MARIA. *Manowce polskiej prywatyzacji*, Warszawa 2001. Nr 9
406. MĄCZYŃSKI MACIEJ (rec.), JASKIERNIA JERZY. *Zasady demokratycznego państwa prawnego w sejmowym postępowaniu ustawodawczym*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1999. Nr 7
407. MIKOŁAJCZYK BARBARA (rec.), CHOLEWIŃSKI RYSZARD. *Migrant Workers in International Human Rights Law*, Clarendon Press, Oxford 1997. Nr 6
408. MIKOŁAJCZYK MARIAN (rec.), SOBIERAJ JERZY. *Ku-Klux-Klan*, Warszawa 2004. Nr 10
409. MOLL TOMASZ (rec.). AUGUSTYNIAK MONIKA, BIELECKI LESZEK, CZERW JAROSŁAW, RUCZKOWSKI PIOTR, STELMASIAK JERZY, TUSIŃSKI PIOTR ADAM, WORONIECKI PAWEŁ MAREK, ZDYB MARIAN, ŻY-WICKA AGNIESZKA (red.). *Prawo Administracyjne*, Warszawa 2016. Nr 23
410. PISKORSKI JUSTYN (rec.), GABBIDON SHAUN L., GREENE HELEN TAYLOR. *Race and Crime* (2nd ed.), Los Angeles 2009. Nr 12
411. PISKORSKI JUSTYN (rec.), WILSON RICHARD ASHBY (red.). *Writing History in International Criminal Trials*, Cambridge 2011. Nr 14
412. PŁONKA-BIELENIN KATARZYNA (rec.), SKOMRA WITOLD. *Zarządzanie kryzysowe – praktyczny przewodnik po nowelizacji ustawy*. Wrocław 2010. Nr 18
413. RATAJCZAK MACIEJ (rec.), SZCZEPANIEC MARIA. *Teoria ekonomiczna w prawie karnym*, Warszawa 2012. Nr 15
414. SARZALSKI BŁAŻEJ (rec.), CANEY SIMON, JONES PETER (eds.). *Prawa człowieka a globalne zróżnicowanie*, London-Portland, Or 2001. Nr 10
415. SMÓŁKA BOGUSŁAWA, BACHERA EWELINA (rec.). *ZAGRODNIK JAROSŁAW. Model interakcji postępowania przygotowawczego oraz postępowania głównego w procesie karnym*, Warszawa 2013. Nr 16
416. SOŚNIAK TADEUSZ (rec.), ŁĘTOWSKA EWA. *Po co ludziom konstytucja?* Nr 4
417. STANKOWSKI ADAM (rec.), CERNIKOVA VRATISLAVA, MAKARIUSOVA VLASTA, SEDLACEK VOJTECH. *Opieka socjalna*, Praga 1998. Nr 7
418. STANKOWSKI ADAM (rec.), PAULIK KAREL. *Podstawy psychologii*, Ostrawa 1999. Nr 7
419. SZYMANEK JAROSŁAW (rec.), COMPLAK KRYSZTIAN. *Normy pierwszego rozdziału Konstytucji RP*, Wrocław 2007. Nr 11
420. TKACZ SŁAWOMIR, WENTKOWSKA ALEKSANDRA (rec.), BACH-GOLECKA DOBROCHNA. *O solidarności. Zarys teologii uczestnictwa*, Kraków 2009. Nr 12
421. WALANCIK KAROLINA (rec.), WIECZOREK LESZEK. *Diagnoza społeczna w zakresie zagrożeń patologiami na terenie miasta Dąbrowa Górnicza*, Katowice 2008. Nr 12
422. WENTKOWSKA ALEKSANDRA, TKACZ SŁAWOMIR (rec.), BACH-GOLECKA DOBROCHNA. *O solidarności. Zarys teologii uczestnictwa*, Kraków 2009. Nr 12

- 423. WIECZOREK GERTRUDA (rec.), BARANIAK BARBARA (red. nauk.). Człowiek w pedagogice pracy, Warszawa 2012. Nr 15
- 424. WIECZOREK GERTRUDA (rec.), RAŚ DANUTA (red.). Przestępczość i wychowanie w dwudziestoleciu międzywojennym. Wybór tekstów, Kraków 2011. Nr 14
- 425. WIECZOREK GERTRUDA (rec.), RAŚ DANUTA (red.). Rodziny ubogie i przestępczość od XVI do XX wieku. Warunki życia, badania psychologiczno-społeczne i wychowanie młodzieży, Kraków 2011. Nr 14
- 426. WIECZOREK GERTRUDA (rec.), RAŚ DANUTA (red.). Uwagi o więzieniach, zapobieganiu występkom i wychowaniu młodzieży. Wybór tekstów z XVI–XX wieku, Kraków 2011. Nr 14
- 427. WIECZOREK LESZEK (rec.), CHALKA ROBERT, HOLCR KVETON, HOLOMEK JAROSLAV. Prognoza rozwoju przestępczości w Słowacji, Bratysława 2000. Nr 7
- 428. WIECZOREK LESZEK (rec.), KOZŁOWSKI PAWEŁ, DOMAŃSKI HENRYK (red.). Po 20 latach. Polska transformacja z perspektywy ekonomicznej, socjologicznej i prawniczej, Warszawa 2011. Nr 14
- 429. WIECZOREK LESZEK (rec.) KRAWIEC GRZEGORZ. Koncepcje płci człowieka a prawo administracyjne, Warszawa 2015. Nr 19
- 430. WIECZOREK LESZEK (rec.), MACHIŃSKA HANNA. 60 lat Rady Europy. Tworzenie i stosowanie standardów prawnych, Warszawa 2009. Nr 12
- 431. WIECZOREK LESZEK (rec.), MUCHLPACHR PAVEL. Socjopatologie, Brno 2009. Nr 12
- 432. WIECZOREK LESZEK (rec.), STĘPNIAK PIOTR. Środki penalne we Francji i Polsce. Doktryna, legislacja, praktyka, Warszawa 2012. Nr 15
- 433. WOŹNIAK-KRAKOWIAN AGATA (rec.), TARNOPOLSKI ANDRZEJ (red.). Człowiek wobec niewiedzy. Niewiedza jako element ludzkiej racjonalności, Częstochowa 2010. Nr 14
- 434. ZIELIŃSKI PATRYK (rec.). JASKIERNIA JERZY, SPRYSZAK KAMIL, MARZĄŁEK ADAM (red.). Dwadzieścia lat obowiązywania Konstytucji RP. Polska myśl konstytucyjna a międzynarodowe standardy demokratyczne, Toruń 2017. Nr 22

VII. SPRAWOZDANIA / REPORTS

- 435. BIAŁECKA BOGNA. Konferencja „Odebrana niewinność – seksualizacja kobiet i dziewcząt w mediach i reklamie”. Nr 17
- 436. BIŁGORAJSKI ARTUR. Mamy naszą Konwencję (Piekary Śląskie, 1 grudnia 2009 r.). Nr 12
- 437. BIŁGORAJSKI ARTUR. Mowa nienawiści vs. wolność słowa. Aspekty prawne i społeczne (Poznań, 30 listopada 2009 r.). Nr 12
- 438. BIŁGORAJSKI ARTUR. Sprawozdanie z IV. dorocznej konferencji Zakładu Praw Człowieka WPiA UW pt. Przeszłość wobec przyszłości (Warszawa, 16 stycznia 2009 r.). Nr 13
- 439. BISZTYGA ANDRZEJ. Nowa Konstytucja – spotkanie z wicemarszałkiem Sejmu RP Markiem Borowskim (Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa, Katowice, 16 V 1997). Nr 4

440. BISZTYGA ANDRZEJ. Ochrona danych w Polsce i w Niemczech – koncepcje, praktyka, polityka (Konferencja naukowa, Warszawa, 10–11 XI 1996). Nr 4
441. BISZTYGA ANDRZEJ. Prawa człowieka: perspektywa międzynarodowa (Seminarium Salzburkie, Salzburg – Pałac Leopoldskron, 1–8 VIII 1998). Nr 5
442. BISZTYGA ANDRZEJ. Prawa człowieka, spotkanie z prezesem Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, Markiem Nowickim (Klub Samorządowy, Katowice, 22 III 1997). Nr 4
443. BISZTYGA ANDRZEJ. Procesy integracyjne i stowarzyszeniowe w Europie Zachodniej i Środkowo-Wschodniej (Konferencja naukowa, Katowice, 11–13 IV 1996). Nr 3
444. BISZTYGA ANDRZEJ. Przyszłe członkostwo Polski w Unii Europejskiej a sądy (Seminarium naukowe, Warszawa, 29 czerwca 2000). Nr 7
445. BISZTYGA ANDRZEJ, WĘGRZYN JUSTYNA. Aktualne zagadnienia polskiego prawa wyborczego (57. Zjazd Katedr Prawa Konstytucyjnego 17–19 września 2015 r., Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Zielonogórski). Nr 18
446. BUSZYDLIK JERZY. Prawa i wolności obywatelskie w procesie transformacji ustrojowej (Międzynarodowa konferencja naukowa, Sieniawa, 22–23 IV 1996). Nr 3
447. CAŁKA-LAJNERT Karina. Debata realizowana w ramach „Czwartków na Brukselskiej” – Znaczenie reprezentatywności związkowej dla funkcjonowania Dialogu Partnerów Społecznych, Warszawa, 3 marca 2011 r. Nr 14.
448. CHLEBOWSKA ANGELIKA. Unijna polityka karna w świetle polskiego prawa; Katedra Prawa Karnego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań, 13–16 stycznia 2010 r. Nr 13
449. CUMPER PETER, TUMAY MURAT. Kiedy Wschód spotyka się z Zachodem – islam, prawa człowieka i wartości świeckie, Europejska Fundacja Nauki, Uniwersytet Leicester, konferencja naukowa, Stambuł, 6–8 listopada 2009 r. Nr 13
450. CZARNY PIOTR. I Europejskie Forum Prawnicze (Norymberga, 13–15 IX 2001). Nr 8
451. CZUDAKOW MICHAŁ. Europejska Konwencja Praw Człowieka (Konferencja naukowa, Mińsk, 17 czerwca 2000). Nr 7
452. DŁUGOSZ MACIEJ. Ogólnopolska Konferencja Naukowa z cyklu „Wyzwania Polski w Europie” Nt. Polska w Unii Europejskiej po wyborach do Parlamentu Europejskiego; Polskie Towarzystwo Studiów Europejskich, Przedstawicielstwo Komisji Europejskiej w Polsce, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach (Kielce, 9.06.2019–11.06.2019) Nr 23
453. DUDA KAMILA. Letnia szkoła prawa międzynarodowego biznesu i handlu (Kraków, 15 VI – 25 VII 1998). Nr 5
454. GASIŃSKI KRZYSZTOF. Metody badań i nauczanie kryminologii w XXI wieku – wyzwania i perspektywy. Białystok 9–10 grudnia 2019 r. Nr 22
455. GASIŃSKI KRZYSZTOF. VII Międzynarodowa Konferencja Naukowa cyklu Bezpieczeństwo RP w wymiarze narodowym i międzynarodowym nt. 20 lat Polski w NATO. Bezpieczeństwo przyszłości. Nr 23
456. GRABOWSKA SABINA. Międzynarodowa Konferencja Naukowa nt. Efektywność europejskiego systemu ochrony praw człowieka, Warszawa, 18–19 kwietnia 2011 r. Nr 14.

457. JAGIELSKA MONIKA. Prawa konsumenta: nowa forma ochrony w prawie wspólnotowym. Konferencja o projekcie dyrektywy sprzedaży konsumenckiej i gwarancjach z nią związanych (Konferencja naukowa Trewir, 25–26 marca 1999). Nr 6
458. KIJOWSKI MACIEJ. Zasada równości w prawie (Konferencja naukowa, Wydział Prawa, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów, 16 października 2003). Nr 10
459. KORDYS TOMASZ, TARASEK MACIEJ. Realizacja praw człowieka – doświadczenia europejskie, Jesienna Szkoła Prawa, Słowacka Akademia Nauk, Modra – Harmonia, 13–21 listopada 2009 r. Nr 13
460. KRAWIEC GRZEGORZ. Socjalne i ekonomiczne problemy rozwoju Ukrainy i jej regionów (Charków, 21–23 maja 2009 r.). Nr 12
461. KRAWIEC GRZEGORZ, TKACZ SŁAWOMIR, WENTKOWSKA ALEKSANDRA. Zgromadzenia publiczne i imprezy masowe – prawo i praktyka. II Forum wymiany doświadczeń. Katowice, 28 maja 2013 r. Nr 16
462. KUCHARCZYK STANISŁAW. Jednostka – Państwo – Integracja Europejska (Konferencja naukowa, Beskidzka Wyższa Szkoła Turystyki w Żywcu, Żywiec 14 maja 2004). Nr 10
463. KUJACZ MICHAŁ. Społeczne granice pracy. Wymiary pracy nieformalnej we współczesnych społeczeństwach. Zielona Góra 12–13 listopada 2015 r. Nr 19
464. MARTYSZ NATALIA. Letni Kurs Prawniczy Międzynarodowego Biznesu i Handlu (Kurs prawniczy, Kraków 17 czerwca – 29 lipca 2000). Nr 7
465. MARTYSZ NATALIA. Wspólne drogi do Europy: państwa Europy Środkowej i Wschodniej na drodze do Unii Europejskiej (Studium Podyplomowe, Katedra Prawa Integracji Europejskiej i Prawa Porównawczego, Uniwersytet Techniczny w Dreźnie, Drezno, X 2000 – X 2001). Nr 8
466. MĄCZYŃSKI MACIEJ. Prawo europejskie a funkcjonowanie administracji publicznej (Wyższa Szkoła Zarządzania i Marketingu w Sosnowcu, 15 stycznia 2001). Nr 9
467. MĄCZYŃSKI MACIEJ. Sprawozdanie z pierwszego wykładu z cyklu poświęconego pamięci Marka Nowickiego (Uniwersytet Warszawski, Warszawa 27 listopada 2004). Nr 10
468. MĄCZYŃSKI MACIEJ. XV Edycja Szkoły Praw Człowieka Fundacji Helsińskiej (Kurs prawniczy, Warszawa, luty–czerwiec 1999). Nr 7
469. OLSZEWSKI JAN. Perspektywy inwestycji zagranicznych w Indiach (Konferencja naukowa, New Delhi, 28–31 VIII 1996). Nr 4
470. PIOTROWSKI PAWEŁ, SORYS MAGDALENA. Międzynarodowa ochrona praw człowieka (Kurs prawniczy, Poznańskie Centrum Praw Człowieka, Poznań, 11–20 września 2000). Nr 7
471. PŁYWACZEWSKI EMIL W. 71. Doroczna Konferencja Amerykańskiego Stowarzyszenia Kryminologii, Washington, DC 18–21 XI 2015 r. Nr 18
472. PŁYWACZEWSKI EMIL W. 73. Doroczna Konferencja Amerykańskiego Stowarzyszenia Kryminologii, Filadelfia, PA 15–18. XI. 2017 r. Nr 21
473. POGORZAŁA EWA. Akademia Działaczy i Trenerów Antydyskryminacyjnych (druga edycja – Kampania Przeciw Homofonii, w partnerstwie ze Stowarzyszeniem Inicjatyw Niezależnych, Mikuszewo, styczeń–luty 2009 r.). Nr 12

474. PRZYSBOROWSKA-KLIMCZAK ANNA. Human Rights: Their Origins, Contemporary Stand and the Future (Scientific Conference, Catholic University of Lublin, Lublin, December 10, 1998). Nr 6
475. SORYS MAGDALENA, PIOTROWSKI PAWEŁ. Międzynarodowa ochrona praw człowieka (Kurs prawniczy, Poznańskie Centrum Praw Człowieka, Poznań, 11–20 września 2000). Nr 7
476. STĘPIEŃ-ZALUCKA BEATA. Transformacja systemów wymiaru sprawiedliwości w państwach Europy Środkowej i Wschodniej w latach 1990–2010, Międzynarodowe Centrum Prawa i Zarządzania Wyższej Szkoły Menedżerskiej w Legnicy we współpracy z Biurem Informacji Rady Europy w Warszawie, Fundacją Praw Podstawowych w Warszawie oraz Fundacją Promocji Prawa Europejskiego w Warszawie, Legnica, 10–11 kwietnia 2010 r. Nr 13
477. TARASEK MACIEJ, KORDYS TOMASZ. Realizacja praw człowieka – doświadczenia europejskie, Jesienna Szkoła Prawa, Słowacka Akademia Nauk, Modra – Harmonia, 13–21 listopada 2009 r. Nr 13
478. TKACZ SŁAWOMIR, KRAWIEC GRZEGORZ, WENTKOWSKA ALEKSANDRA. Zgromadzenia publiczne i imprezy masowe – prawo i praktyka. II Forum wymiany doświadczeń. Katowice, 28 maja 2013 r. Nr 16
479. TUMAY MURAT, CUMPER PETER. Kiedy Wschód spotyka się z Zachodem – islam, prawa człowieka i wartości świeckie, Europejska Fundacja Nauki, Uniwersytet Leicester, konferencja naukowa, Stambuł, 6–8 listopada 2009 r. Nr 13
480. WENTKOWSKA ALEKSANDRA. Sesja prawna rozwijania programów nauczania poświęcona międzynarodowemu prawu handlowemu, porównawczemu prawu konstytucyjnemu oraz prawom człowieka (Sesja prawna, Budapeszt, 5–11 czerwca 2000). Nr 7
481. WENTKOWSKA ALEKSANDRA, KRAWIEC GRZEGORZ, TKACZ SŁAWOMIR. Zgromadzenia publiczne i imprezy masowe – prawo i praktyka. II Forum wymiany doświadczeń. Katowice, 28 maja 2013 r. Nr 16
482. WĘGRZYN JUSTYNA. 13. Objazdowy Festiwal Filmowy Watch Docs – Prawa Człowieka w Filmie, Zielona Góra, 29–30 października 2015 r. Nr 18
483. WĘGRZYN JUSTYNA, BISZTYGA ANDRZEJ. Aktualne zagadnienia polskiego prawa wyborczego (57. Zjazd Katedr Prawa Konstytucyjnego 17–19 września 2015 r., Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Zielonogórski). Nr 18
484. WIECZOREK GERTRUDA. VI Międzynarodowa Konferencja Naukowa z cyklu „Specjalne potrzeby edukacyjne” na temat: Nowe tendencje w pedagogice specjalnej – wykładnia teoretyczna i empiryczna. Ustroń, 16–18 listopada 2011 r. Nr 15
485. WIECZOREK LESZEK. 68. rocznica Konferencji Amerykańskiego Stowarzyszenia Kryminologii. Chicago, 14–17 listopada 2012 r. Nr 15
486. WIECZOREK LESZEK. Alternatywy pozbawienia wolności w polskiej polityce karnej, Zakład Prawa Karnego Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, 3 grudnia 2009 r. Nr 13
487. WIECZOREK LESZEK. I Ogólnopolski Zjazd Przedstawicieli Nauki o Bezpieczeństwie, Szczecino 15–16.06.2011 r. Nr 14.

488. WIECZOREK LESZEK. Konferencja nt. Problemy społeczne Małopolski i ich instytucjonalne wymiary. Refleksje teoretyczne i praktyczne rozwiązania, Kraków 8 grudnia 2011 r. Nr 14.
489. WIECZOREK LESZEK. Kryminologia a polityka kryminalna – wokół myśli i dokonań Profesora Jerzego Jasińskiego, Zakład Kryminologii Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, Polskie Towarzystwo Kryminologiczne im. Prof. Stanisława Batawii, Warszawa, 12 maja 2009 r. Nr 13
490. WIECZOREK LESZEK. O przestępczości młodzieży, CYKL – „Quo vadis wychowanie” (Konferencja naukowa, Bratysława, 25–27 października 2000). Nr 7
491. WIECZOREK LESZEK. Przeszłość i przyszłość kryminologii w Polsce, Jubileusz 55-lecia Zakładu Kryminologii Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, połączony z wręczeniem jubileuszowego wydania Archiwum Kryminologii Paniom Profesor Helenie Kołakowskiej-Przełomiec, Zofii Ostriańskiej, Dobrochnie Wójcik (Zakład Kryminologii Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk oraz Polskie Towarzystwo Kryminologiczne im. Prof. Stanisława Batawii. Warszawa, 14 stycznia 2009 r.). Nr 12
492. WIECZOREK LESZEK. Robocza Konferencja Międzyrodowiskowej Grupy Badawczej „Margines Społeczny Poznania” 2010–2012 r., Poznań, 14 kwietnia 2011 r. Nr 14.
493. WIECZOREK LESZEK. Seminarium poświęcone twórcy Zakładu Kryminologii Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk – Profesorowi Stanisławowi Batawii (Zakład Kryminologii Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk oraz Polskie Towarzystwo Kryminologiczne im. Prof. Stanisława Batawii. Warszawa, 28 października 2008 r.). Nr 12
494. WIECZOREK LESZEK. Świętokrzyska Uniwersytecka Konferencja Penitencjarna na temat Diversion w perspektywie penitencjarnej 3 czerwca 2016 r. połączona z zebraniem założycielskim Świętokrzyskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Penitencjarnego Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach Wydział Prawa, Administracji i Zarządzania Instytut Prawa, Ekonomii i Administracji Zakład Prawa Karnego, Kryminologii i Kryminalistyki. Nr 19
495. WIECZOREK MARTHA. Ambasadorzy Praw Człowieka (Program dydaktyczny o prawach człowieka szkół Istituto d’Istruzione Secondaria Superiore F. D’Ovidio di Larino i Katolickiego Niepublicznego Gimnazjum nr 5 im. Św. Jana Bosko w Sosnowcu, 2007–2009). Nr 12
496. ZAWIEJSKI PIOTR. Zasada proporcjonalności w prawie karnym na płaszczyźnie stanowienia i stosowania prawa (Uniwersytet Śląski, Katowice, 28–29 września 2009 r.). Nr 12
497. ZIELIŃSKI PATRYK. II Ogólnopolska Konferencja Naukowa Działalność gospodarcza – wymiar krajowy i międzynarodowy, (Kielce, 17–18 października 2019 roku). Nr 23
498. ZIELIŃSKI PATRYK. XI Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Ochrona praw człowieka w dobie kryzysu demokracji liberalnej” z okazji 70. rocznicy powstania Rady Europy, 10-lecia wejścia w życie Traktatu z Lizbony i 15-lecia członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Warszawa 15–16 kwietnia 2019 r. Nr 22

499. ŻOGAŁA LESZEK. Międzynarodowa ochrona praw człowieka (Kurs prawniczy, Poznańskie Centrum Praw Człowieka, Poznań 8–17 września 2003). Nr 10

VIII. WSPOMNIENIA

500. KALINOWSKI SŁAWOMIR, WIECZOREK LESZEK. Wspomnienie o Zbigniewie Galorze. Nr 21

ISBN 978-83-65259-52-3
ISSN 2082-971X